

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

XI Всеукраїнська науково-практична конференція

**РЕФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

**Тези доповідей
23 квітня 2020 р.**

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ПРАВА

XI Всеукраїнська науково-практична конференція

**РЕФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Тези доповідей

23 квітня 2020 р.

Дніпро
2020

Організаційний комітет:

Б.І. Холод – президент Університету імені Альфреда Нобеля, доктор економічних наук, професор (голова оргкомітету);

С.В. Петков – перший проректор з науково-педагогічної роботи Університету імені Альфреда Нобеля, доктор юридичних наук, професор (заступник голови оргкомітету);

В.М. Шкабаро – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля (заступник голови оргкомітету).

Члени оргкомітету:

В.П. Петков – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;

Н.А. Галабурда – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, заступник завідувача кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;

Т.М. Лежнёва – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;

О.В. Хорошун – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;

С.В. Черноп'ятов – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля;

Ю.С. Палєєва – старший викладач, заступник завідувача кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля (секретар оргкомітету).

Р 45 Реформування правової системи України в контексті розбудови правової держави та євроінтеграції: XI Всеукраїнська науково-практична конференція: тези доповідей, Дніпро, 23 квітня 2020 р. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. – 304 с.

ISBN 978-966-434-484-2

У збірнику матеріалів конференції викладено тези доповідей, в яких досліджуються актуальні питання реформування правової системи України в контексті євроінтеграції та основні напрями сучасного розвитку права і держави в Україні.

УДК 347.78(477)

Відповідальна за випуск:

В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права.

Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

Посвідчення державної реєстрації УкрІНТЕІ № 734 від 26.12.2018 р.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	
Петков С.В. Феномен римського громадянського права: можливості використання під час побудови громадянського суспільства.....	9
Бедрій М.М. До питання про місце звичаю в правовій системі Республіки Польща: загальні зауваги.....	12
Шарлай Д.О. Принцип справедливості у праві.....	15
Фурт Я.О. Проблематика соціального та політичного становища населення Української гетьманської держави.....	18
Кульгова О.М. Соціальна та політична проблематика утворення Запорізької Січі.....	22
Кошелюк Д.О. Взаємозв'язок юридичних наук: кримінальний процес, криміналістика, судова експертиза та оперативно-розшукова діяльність.....	24
Бочорішвілі Т.Г. Норми права та норми моралі.....	26
Бабенко А.Г. Походження українського народу.....	28
Матвієнко Н.С. Принцип рівності у праві.....	32
Третяк С.О. Адміністративно-територіальний устрій Галицько-Волинського князівства.....	34
Швець В.В. Періодизація Київської держави Русь.....	36

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Шкабаро В.М. Конституційне визначення державного кордону України.....	39
Палєєва Ю.С. Важливість та сучасний стан запровадження спеціалізованих омбудсменів в Україні у контексті досвіду зарубіжних країн.....	43
Заворотченко Т.М. Щодо закріплення політичного права на свободу масової інформації в законодавстві України.....	46
Лопатько С.В. Право на житло: абсолютне право людини, чи ні?	48
Руденко В.О. Скасування депутатської недоторканності: «за» і «проти»	51
Малюх О.О. Евтаназія та право на життя в Україні.....	52
Бозоян Н.Ш. Міграція як юридичне явище.....	55

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Лежнєва Т.М., Черноп'ятов С.В. Щодо обґрунтованості та правомірності обмежень у реалізації права фізичної особи на ім'я.....	59
Алфьорова Т.М. Історичні аспекти розвитку страхових відносин.....	63
Марченко Є.О. Нормативно-правове регулювання інституту медіації в Україні.....	65
Лихопьок Д.П. Державно-правове регулювання управління туристичною діяльністю в Польщі та Україні.....	69
Тодорошко Т.А. Соціальне житло в Україні.....	71
Виноградова Л.Е. Впровадження медіації в Україні.....	73
Болсунівська В.С. Актуальні проблеми запобігання та протидії домашньому насильству.....	76
Орленко К.П. Правова характеристика спадкового договору.....	81
Отройцева К.А. Проблеми реалізації права на справедливий суд.....	84
Шиловська В.Д. Щодо поняття спадкування.....	87
Лебідинська Л.П., Кравченко Д.В. Доцільність поновлення строків для вчинення певної процесуальної дії судами.....	90
Лихошва К.В. Проблеми стягнення аліментів на утримання дитини з осіб, які не працюють.....	94
Лежнєва Т.М., Фролова М.О. Визнання права: спосіб захисту цивільних прав чи спосіб їх охорони?	97
Орлов О.С. Характер множинності осіб на стороні боржника у зобов'язаннях з відшкодування батьками шкоди, завданої неповнолітньою особою.....	100
Дудник М.О. Набуття повної цивільної дієздатності неповнолітніми особами.....	102
Водяна К.А. Дотримання письмової форми правочину як умова його дійсності.....	103
Берзон Л.Ю. Проблематика правового регулювання електронної форми правочину.....	106
Дидочкіна О.А. Дитина як суб'єкт цивільних правовідносин.....	109
Сорєнкова А.В. Деякі особливості електронної форми правочину.....	111
Цулая Д.С. Поняття та види сервітуту: український та зарубіжний досвід.....	113
Северина А.О. Особливості договору пожертви як різновиду договору дарування.....	116

**СЕКЦІЯ 4. ТРУДОВЕ ПРАВО.
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Воронін В.В. Новели кодексу законів про працю: гнучкий режим робочого часу та дистанційна (надомна) робота.....	119
Борисова В.В. Юридична відповідальність у трудовому праві.....	123
Герасьов В.Л. Зменшення штрафів за порушення трудового законодавства: гуманність чи помилка.....	126
Водяникова Ю.О. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника.....	129
Боднар Е.О. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця.....	134
Клімчук Ю.О. Звільнення по-новому: бажання роботодавця – закон.....	138

**СЕКЦІЯ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС.
ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО.
ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО.
ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

Борисова Ю.В. Розмежування дефініцій «надзвичайна ситуація» та «надзвичайний стан»	141
Макарова Т.П. Актуальні аспекти застосування принципу правової визначеності як елемента верховенства права.....	144
Матросова Є.О. Процес виникнення та становлення електронного реєстру речових прав на нерухоме майно в Україні.....	149
Семегіна Д.І. Новий порядок розкриття банківської таємниці.....	152
Дяченко А.С. Застосування адміністративної відповідальності Службою безпеки України.....	155
Беліменко Д.В. Корупція як негативне суспільне явище та найбільша перепона для економічного розвитку країни.....	157
Петіна К.М. Інформаційні заходи запобігання і протидії корупції в Україні.....	159
Нагорна В.О. Деякі особливості забезпечення Національною поліцією «публічної безпеки» та «публічного порядку»	161
Попадюк В.А. Купівля та продаж земель сільськогосподарського призначення громадянами України та іноземцями.....	163

**СЕКЦІЯ 6. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ.
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

Хряпінський П.В. Диспозитивний метод як регулятор кримінально-правових відносин.....	166
Хорошун О.В. Приватна детективна діяльність в Іспанії та перспективи її відображення в законодавстві України.....	170
Стадниченко В.Ю. Скасування арешту майна у разі закриття кримінального провадження.....	173
Рибак В.В. Злочин та його класифікація: порівняльний аналіз показників за кримінальними кодексами України та Франції.....	175
Степаненко А.О. Домашнє насилля: витоки та сучасне вирішення проблеми.....	178
Тітова В.В. Хімічна кастрація педофілів.....	181
Латуха А.Д. Недоліки нового законопроекту щодо ст. 368-5 ККУ «Незаконне збагачення»	183
Іванова Ю.О., Кохонов І.О. Корупція – наслідок рівня заробітної плати.....	185
Мамонтова Т.С. Співучасть у злочині.....	189
Тітяєва Л.І. Евтаназія та право на життя в Україні.....	193
Балобанов В.А. Проблематика сучасної правоохоронної діяльності в Україні.....	195
Кравцов В.В. Забезпечення прав і свобод людини шляхом реформування правоохоронних органів.....	198
Маслюк А.М. Відповідальність за доведення до самогубства за законодавством України та інших зарубіжних країн: порівняльний аналіз.....	201
Бондаренко М.Ю. Розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності внаслідок скоєння ДТП.....	205
Рошков К.О. Гуманізація кримінального права.....	208
Арнаут О.Є. Про важливість захисту національної безпеки та запобігання протиправним посяганням у сфері охорони державної таємниці.....	212

**СЕКЦІЯ 7. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА.
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

Антонюк О.В., Калугін Є.П. Інноваційні підходи до професіоналізації документоутворення в процесуальній діяльності слідчого, детектива, прокурора.....	216
Гусопасов А.В. Процесуальна регламентація проведення допиту: дискусійні питання.....	221

Кухтіна К.В. Криміналістична характеристика корупційних злочинів.....	223
Волок А.Р. Проблематика запровадження процедури евтаназії в Україні.....	226
Трайно Ю.І. Чи потрібно в Україні два Верховні Суди.....	228
Кирильченко Д.О. Освідування: проблематика примусового проведення та процесуального закріплення.....	231
Шепель Т.А. Проблеми правового регулювання кіберзлочинності в Україні.....	233
Куліш О.І. Щодо особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики домашнього насильства.....	236
Спиридонова К.А., Комарова В.В. Правовий статус поліграфолога у державній сфері діяльності.....	240
Сердюк І.С. Особливості призначення комп'ютерно-технічних експертиз.....	245
Балацька К.М. Медіація у кримінальному процесі України.....	248

СЕКЦІЯ 8. СУДОУСТРІЙ.

ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Галабурда Н.А. Реформування адміністративного судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів.....	250
Попова М.М. Реформування судової влади.....	253
Соловійов В.С. Деякі вимоги до професійної етики суддів.....	256
Глушченко А.Є. Скасування адвокатської монополії та право особи на професійну правничу допомогу.....	259
Новак А.О. Права людини та справедливість.....	262

СЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Ключник Р.М. Політико-правові аспекти євроскептицизму.....	266
Спиридонова К.А. Щодо питання реформування ООН у сфері миру і безпеки на сучасному етапі.....	268
Біла А.В., Козлова А.В. Особливості дипломатичної термінології та проблема її уніфікації.....	271
Драгомерецька А.О. Щодо питання особливостей громадянства Європейського Союзу.....	275
Комарова В.В. Необхідність існування консульських установ.....	277
Мартиновська Д.В. Щодо проблеми політичного абсентеїзму у сучасних реаліях.....	279

Вишницкая Е.С., Роскоша А.Р. Значение дипломатического протокола (этикета) в международных отношениях.....	281
Ковальова В.В. Проблема регулювання набуття громадянства та множинне громадянство в мінливому світі.....	286
Лавринович О.В. Про необхідність функціонування опозиційних партій.....	289
Доброскок А.Е. Проблемы нарушения принципов международного права.....	292
Білий К.В. Деякі питання шенгенської візи.....	294
Коссович А.О. Мусульманське право у сучасному світі.....	297
Балацька К.М. Проблематика термінології в Європейському Союзі.....	302

Секція 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕнь. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Jus est ars boni et aequi
Право є мистецтвом добра і справедливості
Ульпіан

**С.В. Петков, доктор юридичних наук, професор,
перший проректор Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ФЕНОМЕН РИМСЬКОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО ПРАВА: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Право є мистецтвом чинити добро і справедливість, зазначав правознавець стародавнього Риму Ульпіан. Право – основа існування суспільства. Суспільства, в якому закон є домінантою, яка не викликає сумнівів. Право Давнього Риму є чи не найбільшим надбанням Давнього Риму, так як закон там є домінантою, що не піддається сумнівам. Саме прав Давнього Риму упродовж двох тисячоліть воно є еталоном для побудови правових систем у країнах світу, У світі Східних деспотій право мав тільки правитель, і він керував своїми підданими за допомогою військової сили, а закон був лише інструментом для здійснення одноосібної влади. Натомість право в Стародавньому Римі було само по собі верховною владою, якій підпорядковувались усі громадяни незалежно від свого статусу. У Стародавньому Римі панувало Верховенство Права, а закон виражав волю головного носія права – громадян, народу.

Історія, як наука, вивчає становлення держави, інститутів влади та самоврядування, інші особливості розвитку суспільства і людської цивілізації. Складовою науки історії є історія права, яка вивчає динамічний розвиток права в різних країнах світу. Характерні особливості різних правових систем, їх зв'язок, взаємопроникнення, вплив на розвиток суспільних відносин вивчає порівняльне правознавство. Саме такі знання повинні бути використані під час побудови громадянського суспільства.

Суспільствознавство або соціологія – наука про соціум (суспільство), що вивчає динамічні процеси, які відбуваються у суспільстві, і є основою для наук гуманітарного спрямування. У свою чергу, наука управління – одна з найдавніших наук. Саме наукові погляди перших учених про управління і справедливість зумовили появу вчення про управління в різних країнах Стародавнього Світу, стали предметом наукових пошуків батька історії Геродота, сприяли появі громадянського права [1].

Римська культура збагатила загальнолюдську цивілізацію великою кількістю винаходів. Філософія, математика, архітектура, риторика, географія – науки, які культивувались у Стародавньому Римі. Латинська мова стала мовою лікарів, юристів, учених. Театр, музика, скульптура поповнилися доробками римських діячів. Релігія сучасної Європи, Америки, Африки та Азії збагатилась ідеями, що захопили думки багатьох у часи боротьби християнства та язичництва.

Дискусія, яка розгорнулася навколо понять «управління» і «право», спонукає до творчого пошуку представників різних напрямів науки – економістів, юристів, істориків, філософів. Аналіз доробку вітчизняних і зарубіжних авторів свідчить про значущість цього питання і для науки, і для практичної діяльності. Дефініція «право» є похідною від «управління» в контексті «правління», «правити», тобто щось коригувати [2]. Коригувати, виправляти, робити правильно – означає ґрунтуватися на праві. Право – інструмент управління.

Для здійснення управління певному керівникові (правителеві) потрібна була структура, котра допомагала б йому у цій діяльності. Така структура отримала назву «адміністрація» (від лат. administratio – керування, управління) – розпорядчі органи державного управління. Досить часто термін «адміністрування» вживається як синонім поняття «управління» [3]. Юридичну основу управління вивчає адміністративне право. Адміністративне право – система правових норм щодо забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Адміністративне право є складовою публічного права.

Переважна частина наукових надбань із римського права присвячена римському приватному праву. Ще Ульпіан у Стародавньому Римі визнавав поділ цивільного права на публічне – те, що стосується становища держави, та приватне – те, що стосується користі окремих осіб. З урахуванням сентенцій Ульпіана, критеріями розмежування публічного та приватного права є суб'єкт правовідносин, метод правового регулювання та формальна ознака, яка передбачає захист державою приватноправових інтересів за наявності відповідної ініціативи потерпілої особи та захист публічного інтересу органами державної влади з власної ініціативи [4].

Поділ громадянського права на галузі (науковий підхід римського правознавця Ульпіана)

Публічне право – це те, що стосується становища держави; приватне – що стосується користі окремих осіб; існує корисне у суспільному відношенні й корисне у приватному відношенні» (Дигести Юстиніана 1.1.2) [5]. Однак цікавим є той факт, що саме поняття «*jus civile*» у більшій мірі є саме правом громадським, тобто правом, яке регулює громадські відносини. Публічне право, разом із приватним правом, є складовими громадського (громадянського, загального, суспільного) права.

Право у Стародавньому Римі розглядалося як інструмент народовладдя в усіх проявах: адміністративних, господарських, договірних і навіть сімейних відносинах. Право забезпечувало ефективне функціонування римської цивілізації. Отже, ми можемо з упевненістю констатувати, що римське право – еталон (модель) для сучасного права.

Закон повинен втілювати в собі основні принципи народовладдя. Ці принципи були розроблені видатними філософами Давньої Греції, Риму, Київської Русі та Західної Європи доби Середньовіччя. Найбільш яскраво вони задекларовані під час Великої Французької Революції: СВОБОДА, РІВНІСТЬ І БРАТЕРСТВО. Закон має захищати права і свободи кожної людини від її зачаття до смерті. Всі люди рівні між собою незалежно від статі, віку, раси, віросповідання, фізичних можливостей, статусу та достатку. Тільки за таких умов можна побудувати громадянське суспільство, в якому члени громади перебувають у братських стосунках взаємоповаги і взаєморозуміння.

Список використаних джерел

1. Петков С.В. Римське право як основа для побудови сучасної ефективної публічно-правової моделі відносин між владою та громадянином: питання юридичної деліктології. Форум права. 2011. №1. С. 756–770.
2. Юридична енциклопедія / за ред. Ю.С. Шемшученко. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.
3. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. К., 1975. С. 23.
4. Харитонов Є.О. Основи римського приватного права: конспект лекцій. Х.: Одиссей, 2000. 272 с.
5. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2007. 512 с.

**М.М. Бедрій, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри основ права України
Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів**

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ЗВИЧАЮ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАГИ

Сучасні потреби та сподівання європейської інтеграції Української держави спонукають до активного та глибокого вивчення правових систем сусідніх країн. При цьому значний інтерес викликає побудова й особливості функціонування права Республіки Польща – держави, близької до України як географічно, так і ментально. Серед маловивчених аспектів цієї тематики перебуває питання звичаю та звичаєвого права на поточному етапі польського державно-правового розвитку.

У правовій системі Республіки Польща сфера юридичної чинності звичаю не є широкою, проте загалом його значення є порівняно вищим, ніж у сусідніх державах. Це зумовлено низкою причин. По-перше, впродовж історії польського права звичай мав значне визнання у суспільстві як регулятор правовідносин, тому в Польщі сформувалася стійка традиція звичаєвого права. По-друге, не будучи в складі Радянського Союзу, а лише у «соціалістичному таборі», правова система Польщі зазнала меншого впливу доктрини радянського позитивізму в праві. По-третє, у Польщі інтенсивно розвивається економіка загалом і торгівля зокрема, що своєю чергою створює належні умови для формування торгових звичаїв.

Присутність звичаю в правовій системі Республіки Польща зумовлена насамперед потребою забезпечити її гнучкість. Оскільки законодавець не має об'єктивної можливості передбачити всі життєві ситуації, він інколи відсилає до загальновідомих звичаїв. Такі звернення до звичаю можна побачити в Цивільному кодексі та інших актах, які регулюють банківську і будівельну діяльність, операції з цінними паперами, авторські відносини тощо [3, s. 129]. Натомість розділ III Конституції Республіки Польща під назвою «Джерела права» не визнає звичай джерелом польського права. Ст. 87 цього документу встановила вичерпний перелік джерел права, чинного на всій території Республіки Польща: Конституція, закони, ратифіковані міжнародні договори та розпорядження. Відповідно до ст. 94 Конституції органи місцевого самоврядування та місцеві органи урядової адміністрації на підставі та в межах повноважень, визначених законом, приймають акти місцевого права, що діють на території, підвідомчій цим органам [5, s. 17–18].

Відтак, Конституція Республіки Польща поставила під сумнів юридичне значення звичаю у польській правовій системі. Попри наведену обставину, правові звичаї у Польщі не тільки діють *de facto*, але й були санкціоновані окремими законами. Крім того, чимало дослідників припускають, що ст. 87 Конституції стосується тільки польського законодавства, а не всього права, що діє в цій державі [7, s. 26]. Існують також небезпідставні думки стосовно того, що наведений у Конституції Республіки Польща перелік чинних джерел права є надміру штучним. Варто згадати й те, що у польській науці конституційного права неодноразово поставало питання, чи накладений законодавцем «корсет», який полягає у закритті в Конституції каталогу джерел права з наслідками *erga omnes*, не є занадто тісним [9, s. 101].

Деякі роз'яснення щодо звичаю в польській правовій системі можна віднайти в рішеннях Конституційного Суду Республіки Польща, огляд яких у 2013 р. виконав професор Ягеллонського університету Г. Ковальський [6, s. 176–177]. Зокрема у рішенні від 28 жовтня 2010 р. цей орган зазначив наступне: «необхідно пам'ятати, що формулюючи правові приписи, законодавець враховує звичай або традицію, що стосується відповідної сфери суспільного життя» [8]. У такий спосіб Конституційний Суд Республіки Польща визнав важливе значення звичаю в ході законотворчості.

У рішенні Конституційного Суду Республіки Польща від 1 березня 2010 р. йдеться про те, що «навіть якщо б існувала норма, яка відповідала би критеріям визнання її звичаєвим правом, то в системі встановленого (континентального – М. Б.) права, а такою, безсумнівно, є польська система, немає місця для звичаєвого права, що утворене всупереч нормам законодавства. [...] Не допускаються модифікації чи скасування звичаєвим правом положень, які містяться в актах законодавства, що є джерелами чинного права в розумінні ст. 87 Конституції, а також незастосування цих правових актів з огляду на звичаєве право» [6, s. 177]. Отже, Конституційний Суд Республіки Польща гарантував домінування нормативних приписів актів законодавства над правовими звичаями. З іншого боку, наведене рішення можна розуміти так, що норми звичаєвого права все ж таки діють у польській правовій системі, але не можуть змінювати чи скасувати зміст нормативно-правових актів.

Сучасні правознавці звертають увагу на те, що в ході застосування норм звичаєвого права польські судді схильні уникати визначення конкретного правового звичаю, інтерпретуючи його в якомога ширшому розумінні. Інколи складається враження, що судді остерігаються цього поняття, намагаючись вирішити кожную конкретну справу виключно на підставі приписів законодавства

(подібне спостереження характерне також судовій практиці України та багатьох інших держав). Однак звичай як джерело права забезпечує гнучкість правової системи, тому застосовується в польському судочинстві (це питання потребує окремої уваги і буде опрацьовуватися в наступних публікаціях). Варто погодитися з А. Карабовіч у тому, що більш активна діяльність суддів першої інстанції стосовно інтерпретації правових звичаїв, здійснювана під контролем вищих інстанцій, була б дуже корисною для розвитку польської правової системи [3, s. 130].

У польському законодавстві та юридичній практиці поруч із поняттям звичаю часто використовуються формулювання «загальний звичай», «цивілізований звичай», «усталений звичай», «звичай, що виникає з практики» та ін. Відомі й певні конкретизації щодо виду звичаю як от торговий звичай, звичай закладу, звичай середовища тощо. Верховний Суд Республіки Польща посилався у своїх рішеннях на звичай, який застосовується нотаріусами, звичай, що існує серед моряків, звичай зберігання грошей тощо [6, s. 181–182].

Серед галузей польського права звичай має особливе значення у приватному праві, проте присутній як у публічному праві, так і змішаних галузях. Зокрема у чинному Цивільному кодексі Республіки Польща посилення на звичаї містяться у низці статей – 56, 65, 69, 97, 287, 354, 3651, 384 (§ 2), 394 (§1), 5771 (§1), 699, 738 (§1), 7581 (§3), 788 (§2), 801 (§2), 846 (§3), 852, 855 (§3), 908 (§1), 9216, 922 (§3), 994 (§1), 1039 (§3) та ін. [4]. Проте С. Гжибовський акцентував на тому, що кодекс у відповідних статтях відсилає до різних звичаїв, серед яких можна виокремити наступні групи: звичаї (ст. 394); усталені звичаї (ст. 56, 65, 354); прийняті звичаї (ст. 699); звичаї, прийняті в даних відносинах (ст. 69, 385, 994, 1039); звичаї, прийняті в даному середовищі (ст. 922); місцеві звичаї (ст. 287, 298, 908) [2, s. 94–96]. У проектах нового Цивільного кодексу Республіки Польща також присутні численні посилення на звичаї, а в одному з проектів навіть запропоновано дефініцію звичаєвого права, що визначено як усталені звичаї, які застосовуються судами і не суперечать імперативним юридичним нормам [1, s. 138].

Таким чином, звичай посідає важливе місце у правовій системі Республіки Польща, хоча і не має розповсюдженого застосування. Попри те, що він не був визнаний як джерело права у польській Конституції, його фактичну юридичну дію не варто заперечувати. Звичаєві норми у різних обсягах присутні в усіх основних галузях польського права, доповнюючи законодавчу регламентацію, забезпечуючи регулювання нових правовідносин і зміцнюючи традиційні устої.

Список використаних джерел

1. Bierć A. Zarys prawa prywatnego. Część ogólna. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018. 1020 s.
2. Grzybowski S. System prawa cywilnego. T. 1. Część ogólna prawa cywilnego. Cz. I (Rozdziały I-III). Warszawa: Instytut Nauk Prawnych PAN, 1972. 167 s.
3. Karabowicz A. Custom and Statute: A Brief History of Their Coexistence in Poland // Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa. 2014. 7 (1). S. 111–131.
4. Kodeks cywilny. Stan prawny: 12 stycznia 2016 roku. Bielsko-Biała: Od.Nowa. 284 s.
5. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Kraków, 2015. 48 s.
6. Kowalski G. M. Zwyczaj i prawo zwyczajowe w doktrynie prawa i praktyce sądów miejskich karnych w Polsce (XVI–XVIII w.). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. 202 s.
7. Polański P. Zwyczaj w okresie rewolucji technologicznych // Państwo i prawo. 2007. Nr. 12. S. 24–38.
8. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 października 2010 r. P 25/09. URL: <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mrswglrnyudenryhe4dg>.
9. Żabicka-Kłopotek M. Konstytucyjna koncepcja źródeł prawa. Uwagi po 15 latach obowiązywania // XV lat obowiązywania Konstytucji z 1997 r. Księga jubileuszowa dedykowana Zdzisławowi Jaroszowi / pod red. M. Zubika. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2012. S. 90–106.

**Д.О. Шарлай, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПРАВІ

Право базується на принципах, які є своєрідними вимогами, що ставляться до учасників суспільних відносин. Вони слугують для гармонійного поєднання інтересів кожної людини і суспільства в цілому. Деякі з них з'явилися ще за часів римського права, деякі стали результатом багаторічної практики. Проте основоположним принципом, на якому має бути побудовано право, правова та судова система будь-якої країни, є принцип справедливості.

Слово «справедливість» походить із латинської мови й означає «право». Тобто ці два поняття можна ототожнити і сказати, що існування права неможливе без справедливості.

Принцип справедливості з'явився ще у період Давнього Риму. Багато науковців тих часів, які були обізнані у галузі права, неодноразово висловлювалися стосовно важливості даного принципу і його нерозривного зв'язку з правом. Наприклад, Ульпіан стверджував: «Коли право суперечить справедливості, повинна панувати остання». Павло ж казав: «Коли відсутній чіткий правовий припис, бажано справу вирішувати по справедливості».

Існує три аспекти справедливості: формальна, змістовна та процедурна. Формальна справедливість полягає в однаковому ставленні до всіх і всього, у рівності та загальності. Змістовна, у свою чергу, пов'язана із пропорційністю та розмірністю, наприклад, у співвідношенні тяжкості та обставин злочину. Процедурна стосується дотримання процедурних правил для одержання справедливого результату певної дії. Якщо враховувати усі ці види, які однозначно тісно пов'язані один із одним, та застосовувати їх на судовій практиці, то можна з упевненістю говорити про здійснення справжнього правосуддя, а також про наявність легітимного права.

Класифікуючи цей принцип за вимірами соціального буття, яких нині існує два – персональний та інституціональний, – справедливість може бути «суб'єктивною» і «об'єктивною». Перше поняття характеризує справедливість як характерну ознаку людини, яка є однією з чотирьох головних рис особистості, серед яких мужність, розум (мудрість), розважливість. Друге поняття визначає справедливість у двох вимірах: а) стосується соціальних інститутів, таких як господарство, родина, школа, робота; б) політична справедливість, яка пов'язана із державою, правом, політикою [1].

Справливість має значний зв'язок і з іншими принципами у праві. Він стоїть поруч із такими поняттями як «рівність усіх перед законом», «законність», «верховенство права» тощо. Він є базою, до якої треба звертатися одночасно із законом.

Відома українська діячка в галузі права О. Скакун зазначає: «Принцип справедливості містить у собі вимогу відповідності між практичною роллю різних індивідів (соціальних груп) у житті суспільства та їхнім соціальним становищем, між їхніми правами та обов'язками, злочином і покаранням, заслугами людей та їхнім суспільним визнанням. Принцип справедливості є важливим при вирішенні конкретних юридичних справ (приміром, при визначенні міри кримінального покарання). Він конкретизується у принципі рівності» [2, с. 224].

У сучасній теорії права справедливість визнає невід'ємним елементом та характеристикою правосуддя, зокрема є:

а) базовим елементом концепції верховенства права, яка утверджує визначальну роль права у суспільному житті;

б) принципом правосуддя, засадничим елементом будь-якої діяльності суду із розгляду й вирішення юридично значущих справ;
в) метою і завданням процесуального законодавства;
г) необхідним елементом змісту судового рішення, в якому відображається результат діяльності суду[3].

Принцип справедливості закріплений законодавством України. Так, у Конституції України хоч і не визначено поняття даного принципу, проте наголошено на його наявності у розділах I «Загальні засади» та II «Права, обов'язки та свободи людини і громадянина», де справедливий захист прав кожної особистості покладено на суд.

Частиною 1 статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» гарантовано право на справедливий суд: «Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом».

Справедливість, добросовісність та розумність визначаються загальними засадами цивільного законодавства, що зазначено у статті 3 Цивільного кодексу України.

Досягнення справедливості є також завданням кримінального судочинства: воно має забезпечити, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений (стаття 2 Кримінального процесуального кодексу України).

Отже, можна дійти висновку, що принцип справедливості є одним із головних принципів та ознак права, здійснює вагомий вплив на державотворення та формування політичних систем, а також має поширене застосування на практиці.

Список використаних джерел

1. Справедливість як основна правова цінність. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/2/47Chast2Rozd7Tem a1Paragraf3.htm (дата звернення: 25.03.2020).
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник : пер. з рос. Харків: Консум, 2009. 656 с.
3. Городовенко В.В. Принцип справедливості судової влади: загальнотеоретичні аспекти. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua (дата звернення: 25.03.2020).

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**ПРОБЛЕМАТИКА СОЦІАЛЬНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО
СТАНОВИЩА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

Революційні події середини XVII ст. суттєво змінили умови життя населення козацької України, відбулися фундаментальні зміни в політичному устрої, соціальній структурі, системі контролю над власністю, уявленнях про суспільний лад. В Україні найглибше і наймасштабніше ці зміни проявилися в галузях відносин власності та політичного устрою. Менш значні, але істотні були трансформації в соціальній та ідеологічній сферах.

До даної проблематики належать праці О. Субтельного «Панування в Східній Європі. Народ, шляхта та іноземна влада, 1500–1715 рр.», С. Плохія «Царі та козаки: студії з іконографії», З. Когути «Коріння ідентичності: Студії з ранньомодерної та модерної історії України», А. Капелера, З. Когути та Ф. Сисина «Культура, народ та ідентичність. Українсько-російська суперечка (1600–1945 рр.)» та ін.

Виникнення Української держави істотно вплинуло на становище селянства, що проживало на її теренах. Насамперед, на відміну від Речі Посполитої, Московії й інших країн, воно відігравало роль суб'єкта політичного життя, істотно впливаючи через військо та частину старшини (особливо нижчої) на внутрішню і зовнішню політику уряду. Зокрема у відносинах з Річчю Посполитою Б. Хмельницький завжди змушений був рахуватися з настроями покозаченого посільства. «Немає надії на мир, – писав київський воевода А. Кисіль в одному з листів, – бо всі ті, котрі вже виламалися з підданства панам й отримали козацький титул, миру не хочуть, бачачи в мирі своє повернення до підданства, а є їх у десять разів більше, ніж Війська Запорозького».

Важливо відзначити той факт, що, на відміну від Речі Посполитої, де селянство не трактувалося складовою польського народу, в Гетьманщині її політична еліта розглядала його поряд із козацтвом, шляхтою, духовенством, міщанством, невід'ємною частиною українського/руського народу, реалізуюючи таким чином ідею київського митрополита Юва Борецького, висловлену ще у 1621р.

Утворення держави відіграло важливу роль у радикальному поліпшенні соціально-економічного становища селян козацької України, оскільки її уряд пішов на визнання їхніх завоювань, в той час як на українських землях, що залишалися у складі Речі Посполитої,

вони у своїй переважній більшості продовжували бути безправними підданими, змушеними виконувати панщину й важкі повинності, виплачувати податки. Відбулися кардинальні зміни на користь селянства у формах земельної власності, які позитивно позначилися на господарському розвитку Гетьманщини.

В Українській державі витворилася якісно нова модель соціальної структури. Якщо раніше у ній панівне становище займала шляхта, то тепер вона випала з неї, за винятком дрібної української шляхти. У новій структурі не знайшлося також місця для князів, католицького духовенства, євреїв-орендарів та іншого національного міського патриціату. Провідна роль перейшла до козацтва, котре зайняло привілейоване становище й еволюціонувало у соціальну еліту. Істотно поліпшився соціальний статус православного духовенства й українського міщанства, до рук якого переходить керівництво в органах самоврядування. Селяни вважали себе вільними людьми, що, безперечно, відповідало реальному стану справ, а відтак не вбачали принципової різниці між власним становищем і становищем козаків (за винятком тієї обставини, що останні відбували постійну військову повинність у Війську Запорізькому). Аналіз соціального становища селян дозволяє виявити наступні показові явища.

По-перше, їх велика, якщо не більша (у Лівобережжі) частина відносила себе до міщан, що засвідчили присяжні книги 1654 р. І. Крип'якевич припускав, що «ця назва виникла у зв'язку з тим, що вільні села запозичили дещо з устрою міст: сільську старшину звали війтами і, очевидно, це були виборні старшини, як у містечках...», у такий спосіб вони хотіли «приховати своє селянське походження».

По-друге, частина козаків (включаючи реєстрових), найчастіше внаслідок погіршення матеріального становища, відмовлялася від виконання військової служби й переходила у стан селян (міщан). Не можна недооцінювати масштабності змін, які відбувалися в ідеологічній сфері суспільного ладу на терені козацької України. «Панівна за польської влади ідеологія шляхетського сарматизму та католицької контрреформації, – зауважував Ф. Сисин, – поступилася новій ідеології вільного козацького товариства та православ'я. Почуття окремішності та руська самосвідомість набули нових функцій. Щез старий міф шляхетської свободи і рівності; нове суспільство базувалося на ідеї, згідно з якою козацька шабля принесе йому визволення».

Стрижнем нової політичної культури, що формувалася, виступала українська державна ідея, що передбачала утворення соборної держави у межах усіх етноукраїнських земель. Кардинальні зміни в усіх сферах життя селян не могли не впливати на їхній духовний світ, формування соціально-політичних поглядів, ідеалів тощо.

Аналіз джерел і подій дозволяє реконструювати стрижневі положення названих аспектів політичної культури. Насамперед відзначимо, що селянство не залишалося пасивним спостерігачем подій, а виступало їх активним учасником, що стало важливим чинником розвитку політичної самосвідомості. Найпомітніша особливість творення соціальних ідеалів селянства полягала в тому, що воно відбувалося в органічному взаємозв'язку з формуванням і розвитком національної свідомості, а боротьба за їх реалізацію найтісніше перепліталася з боротьбою проти національно-релігійного гноблення, за незалежність.

Події середини XVII ст. зіграли вирішальну роль в утвердженні цього прагнення у свідомості селянства козацької України, а соціальна практика збагатила новими ідеалами. Всі вони й склали світоглядні засади образу справедливого суспільного ладу [1–3].

Торкнемося висвітлення головніших селянських мрій і прагнень:

- «покозачення» у свідомості селян закріпилося як універсальний засіб звільнення від панщини й усіх форм феодальної залежності, отримання особистої свободи й прав власності на землю та сільськогосподарські угіддя. В наступні десятиліття воно виступало ідейним підґрунтям наймасовішої й найефективнішої форми захисту завойованих «землі і волі» від зазіхань козацької старшини, котра повільно, але неухильно феодалізувалася;

- боротьба за реалізацію козацького ідеалу сформувала у селян погляд на себе як на вільних людей, рівноправних з козаками. В їхньому уявленні панам/шляхті не було місця у суспільному устрої, в якому вони хотіли жити, тому стояли на тому, «аби жодного шляхтича не було», не перебувати у підданстві й не виконувати повинностей тощо. Внаслідок цього надзвичайно інтенсивно проходила ліквідація всієї типової для європейського феодалізму системи стосунків між паном і селянином. Вона супроводжувалася докорінною зміною психології, свідомості й ментальності залежного селянина, котрому, відповідно до тогочасних панівних уявлень, «Богом призначалося» виконувати «послушенство» на користь шляхтича. Тепер він вільний, а ідеал особистої волі/свободи, міцно вкоренившись у свідомості, стає альфою й омегою його соціальної поведінки, радикально налаштованої проти відновлення соціально структурованої моделі «пан – підданий».

- надзвичайно показовим є той факт, що селяни прагнули зректися таких назв як «хлопи», «мужики», «піддані» тощо. «Випищики» після Зборівського договору не приховували образи з того, що «їх, бідних людей, і козаками не називали, а називали їх мужиками». Тому значна частина, «покозачившись», почала називатися козаками.

У Лівобережжі з'явилася у жителів вільних військових сіл нова самоназва – «міщани» Набирає поширення спільна назва для селян і міщан – «посполиті». Проте ні у Лівобережжі, ні у Правобережжі Гетьманщини джерела не фіксують самоназви «хлопи»;

- епоха революційних перетворень середини XVII ст. радикально змінила становище селянина, котрий вперше за багато століть «здобув бажану волю, у кровопролитній боротьбі позбавив шляхту права монопольної власності на землю. Він відчув себе господарем становища, одержав можливість до певної міри вільно користуватися результатами своєї важкої виснажливої праці». Тому в його свідомості витворений лад став ідеалом справедливого суспільства. Він знайшов відображення і в одній із тогочасних пісень, де є такі слова: «Та немає лучче, та немає краще, як в нас на Україні; Та немає ляха, та немає пана, не буде і зміни» [4, с. 151–153].

Висновки. Отже, цей ідеал впродовж десятирічь слугував для селян і знаменом спротиву поновленню феодальної системи, і надією, і вірою у можливість повернення світлих часів. Автор трактату «Думка певної особи», описуючи настрої посільства Правобережної України у кінці 60-х рр. XVII ст., підкреслював, що соціальні відносини, які панували в ній, продовжували приваблювати селян інших регіонів України. «Скаже хтось на це; «А чого б це до тих козацьких міст мали (люди) тиснутися?» – зазначав він. – Відповідь: «Тому, що там жодної панщини ніколи не буде, бо і тепер її там немає, і так кажуть: «Раз її нам, вважай, господар наш великий, Хмельницький, батько наш так викоренив, то й до судного дня її не буде, бо він нас з неволі, ніби фараонової, вивів».

Список використаних джерел

1. В. Горобець. Політичний устрій земель другої половини XVII–XVIII століть: Гетьманщина, Запорожжя, Слобожанщина, Правобережна Україна (спроба структурно-функціонального аналізу). Київ, 2000. 629с.
2. Політична історія України : посібник. Ред. В.І. Танцюра. Київ, 2001. 552 с.
3. Політико-культурні орієнтації еліти України-Гетьманщини (інтегральний погляд на питання). Київ, 2002. 224 с.
4. В.С. Степанков. Українська державна ідея. Історія української культури у п'яти томах. Київ 2003. 226 с.

*Науковий керівник: В.В. Воронін,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

СОЦІАЛЬНА ТА ПОЛІТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА УТВОРЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

До важливих і актуальних питань ранньої козацької доби продовжують відноситись проблеми пов'язані з соціальним та політичним утворенням українського козацтва. Початковий період української козаччини та оформлення її соціально-політичної організації – Запорозької Січі – є одним з актуальних і недостатньо досліджених аспектів. У працях О. Апанович вагоме місце приділене питанням ранньої історії українського козацтва: «Рубіж XV–XVI століть. Тяжкою, чорною годиною був цей час для України. І тоді народ створив власні збройні сили. Це було козацтво. Саме воно взяло на себе одну з основних державних функцій – захист рідної країни» [6, с. 7].

Соціальна – посилення феодалної експлуатації українського населення з боку литовських та польських магнатів, шляхти, оформлення кріпосної залежності селянина від феодала [1, с. 7].

Козацтво виникло і сформувалося в другій половині XV–XVI ст. як форма протесту українського народу проти зростаючого соціального та національно-релігійного гноблення, посилення кріпацтва і розвитку кріпосного права.

Соціальний склад козацтва був неоднорідний. Переважну його масу становили збігли селяни, представники міських низів, а також декласовані елементи земель і шляхти. Воно поповнювалося вихідцями не лише з українських земель, а й з Білорусії, Росії, Молдавії. Джерелом утворення козацтва в другій половині XV–XVI ст. були втечі, масові переселення селян і міщан. Це стало фактором освоєння обширів Наддніпрянщини, яка у XV ст. була спустошена та знелюднена внаслідок постійних татарських нападів [2, с. 278].

Політична – цілеспрямована політика польської прикордонної адміністрації поставити козацтво на службу в охорони південних рубежів від татарської загрози [1, с. 35].

Козаки поселялися за порогами Дніпра, і були прообразом пізніше зафіксованих джерелами «запорозьких» козаків [2, с. 11]. Уходництво в таких віддалених від південних українських замків місцях становило велику небезпеку з боку турецько-татарських військ, вторгнення яких в Україну з кінця XV ст. стають систематичними. Тому козаки і під час господарських робіт носили зброю. Постійна загроза спонукала козаків до об'єднання у ватаги, громади і товариства. Ними будувались укріплені поселення, городки і невеликі січі, перебуваючи в яких, можна було б відбити напади кримчан [4, с. 47–49].

Діяльність козаків-воїнів з кінця XV ст. була пов'язана вже із суто військовими справами: захистом від татар уходів і станів на Низу, шляхетських маєтків, замків та міст Південної України; несенням сторожової служби на Дніпровських переправах та переслідування нападників після їх вторгнень. Багато козаків проживало й у порубіжних містах.. Як і січовики, міські козаки ігнорували урядову владу, визнаючи лише своїх старшин. Розуміючи марність будь-яких спроб підпорядкувати далеку й непокірну Січ, польський уряд, проте, сподівався залучити до себе на службу міське козацтво чи принаймні певну його частину [5, с. 26].

В 1572 р. король Сигізмунд Август санкціонував утворення загону з 300 оплачуваних козаків на чолі з польським шляхтичем Бадовським, який формально не підпорядковувався урядовим чиновникам. І хоч цей загін незабаром розформували, його поява стала важливим прецедентом: уперше польський уряд визнав козацтво чи принаймні його представників як окрему соціальну верству, що аналогічно іншим мала право на самоврядування.

Друга, більш вдала спроба створення санкціонованого урядом козацького загону мала місце у 1578 р., за правління короля Стефана Баторія. Завдання негайно внести до реєстру (реєстрових) козаків полягало в охороні кордонів і, що не менш важливо, в контролі за нерєєстровими козаками. До 1589 р. реєстрових козаків налічувалося 3 тис. В основному це були вихідці з місцевих мешканців, що остаточно сформувалися як козаки й мали значну власність [3, с. 261–262].

Таким чином, з виникненням Запорозької Січі, остання та й козацтво загалом перестають бути об'єктом і стають суб'єктом історичного процесу, тобто силою, яка не лише зазнавала певних впливів з боку українського суспільства та сусідніх держав, але й сама впливала на навколишній світ.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.Л., Федосов В.М. Запорозька Січ як український феномен. К.: Заповіт, 1995. 173 с.
2. Андрій Гурбик. Проблема виникнення Запорізької Січі в працях О.В. Малинкович. Історіографічні дослідження в Україні: зб. наук. праць, 2011. Вип. 21. 376 с.
3. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. К.: Вища школа. 1994. 542 с.
4. Гурбик А. «Українська Атлантида»: До історії виникнення першої Запорізької Січі. Пам'ять століть № 5. 1999. 68 с.
5. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. К.: Дніпро, 1991. 238 с.
6. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. К., 1991. 529 с.

*Науковий керівник: В.В. Воронін,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЮРИДИЧНИХ НАУК: КРИМІНАЛЬНИЙ
ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА
ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

Система юридичних наук являє собою розгалужену систему знань про державу і право. Найчисельнішими групами юридичних наук за предметом є група галузевих наук, що вивчають і пояснюють нормативний зміст галузей права (наприклад, наука кримінального права, наука кримінального процесуального права тощо), група міжгалузевих або комплексних наук, що виникли на стику кількох юридичних наук і вивчають властиві кільком галузям державно-правові явища (наприклад, наука земельного права, наука житлового права і т.д.) та прикладні науки, що вивчають правові явища за допомогою як юридичних, так і спеціальних неюридичних методів, які властиві іншим наукам – медичним, математичним, технічним тощо (криміналістика, криминологія, судова експертиза тощо).

Кримінальним процесом є врегульована нормами кримінального процесуального законодавства діяльність оперативних підрозділів, слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та суду, яка ґрунтується на засадах кримінального провадження, по виявленню ознак складу кримінального правопорушення, досудовому розслідуванню, судовому розгляду та вирішенню кримінальних справ, спрямована на виконання завдань кримінального провадження. Отже, кримінальний процес є засобом захисту державного та суспільного ладу, правопорядку, прав та інтересів громадян від кримінальних правопорушень. Варто підкреслити, що саме держава через спеціально створені нею органи здійснює протидію злочинності, охороняє конституційний лад, соціально-економічні, політичні й особисті права та свободи громадян, права та законні інтереси юридичних осіб від кримінальних правопорушень [1, с. 7].

Кримінальний процес і криміналістика тісно пов'язані між собою.

Трансформація процесуальної форми впливає на подальші перспективи розвитку криміналістики, можливості застосування криміналістичних засобів.

Як зазначають науковці, слід пам'ятати, що спочатку поступово сформувався слідознавчі та інші криміналістичні прийоми, а вже потім законодавець надав деяким з них кримінально-процесуальну форму [2, с. 187].

Під час здійснення правосуддя велику допомогу слідству та суду надає судова експертиза. Судова експертиза – це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом, за завданням слідчого або судді,

речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу», Кримінальним процесуальним кодексом України (статтями 69-70, 101-102, 242-245) і Цивільним процесуальним кодексом України (статті 102-113). Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

У теорії кримінального процесу та криміналістики судова експертиза визначається як дослідження, що проводиться відповідно до кримінально-процесуального або цивільно-процесуального закону, особою, яка володіє спеціальними знаннями у науці, техніці, ремеслі з метою встановлення обставин, що мають значення у справі.

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [3].

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється з метою пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [4].

Усі державні і правові інститути відіграють важливу роль у суспільстві. Юридична наука серед усіх суспільних наук посідає одне з провідних місць та являє собою розгалужену систему знань про державу і право, усі групи та складові частини якої перебувають у тісному взаємозв'язку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес: підручник. Харків. 2013. 7 с.
2. Шепітько В.Ю. Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. 187 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. Дата оновлення: 02.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 01.04.2020).
4. Повноваження органів і підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> (дата звернення: 01.04.2020).

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

НОРМИ ПРАВА ТА НОРМИ МОРАЛІ

Співвідношення норм права та норм моралі є завжди актуальним. Поеднання у нормативно-правовому регулюванні на законодавчому рівні цих двох видів соціальних норм є досить складним процесом. Моя мета у цій роботі – знайти спільне та відмінне двох видів соціальних норм, які існують у житті кожної людини. Для початку, розберемо кожне з понять окремо.

Нормами права є загальнообов'язкові норми поведінки, що встановлюються та охороняються державою, регулюють поведінку населення у всіх сферах життя та права. Такі норми поведінки є загальними для усіх, незалежно від того, яка людина є сама по собі. Психологічні та соціальні фактори суб'єкта цих норм не є вагомими для норм права. Вони створюють певну загальну модель співіснування громадян саме так, як це буде правильно з точки зору державного устрою, суспільної безпеки. Такі моделі поведінки створюються у кожній державі за принципом набуття досвіду інших держав, тому вони дуже схожі між собою. Також варто зазначити, що одним з головних завдань норм права є підпорядкування населення під владу правлячої еліти задля контролю влади над людьми.

Норми моралі є нормами поведінки, які притаманні індивідуально кожній людині, сім'ї, кола спілкування, етносу. В основі моралі - поняття цінностей життя, добра та зла, темного та світлого, сенсу життя, життєвих принципів, індивідуальна або соціальна модель поведінки, яку кожна людина обирає сама. Тобто, вибір стилю життя залежить лише від самої особи та не містить загальнообов'язкового характеру.

У чому полягає різниця між нормами права і нормами моралі? Якщо у першому випадку вбачається необхідність та обов'язковість перед виконанням поставленої загальної моделі поведінки, то у другому – особа самостійно обирає цю модель.

Зв'язок між нормами права і нормами моралі вбачаю у такому. Незважаючи на те, що це різні моделі, які регулюють життя людей по-своєму, норми моралі не можуть уникати норм права. Проте норми права можуть прямим чином впливати на норми моралі, бо саме через те, чим є норми права, які встановлюють свої заборони, з'являються норми моралі, бо мораль часто «йде наперекір» або поряд з тим, що законно, тобто правильно, чи незаконно, тобто неправильно.

Існування норм моралі забезпечуються нормами права, тобто законами. Наприклад, стаття 21 Конституції України передбачає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Ця стаття створює підстави для існування можливості громадянина свідомо обирати те, якою їй бути людиною. Також згідно зі статтею 34 Конституції України, у кожної людини є право на свободу слова та на вільне вираження думки. А саме думка є основною складовою моральних принципів людини.

Проте треба завжди пам'ятати, що, як вже ми казали до цього, мораль не має йти проти закону. Мораль не може втручатись у право, а право – у внутрішні переконання людини. Тому існує таке поняття, як правосвідомість, тобто розуміння права, його змісту, мети та розуміння обов'язковості дотримання приписів правових норм громадянами.

Хочу ще підкреслити такий факт, як існування випадків, коли норми права напряму регулюють мораль деяких верств населення. Наприклад, такі представники права як адвокати. Адвокат ніколи не перестає бути адвокатом, навіть після робочих годин. На нього завжди буде діяти вплив Правил адвокатської етики, а деякі моменти можуть негативно вплинути на його репутацію та повагу серед колег. Наприклад вульгарний та розбещений спосіб життя, звісно у рамках закону. Упереджена думка може вплинути на долю адвоката як професіонала, незважаючи на те, що він керується на статтю 34 Конституції України, що є головним законом в Україні. Це був приклад того, як право може впливати на свідомість не тільки задля запобігання можливих злочинів, а як і безпричинно змінювати свідомість людей, навіть якщо їх можливі вчинки ніяк би не суперечили закону.

Тож, як я вважаю, право впливає на думки усіх громадян, психологію та моральні принципи. В кожній особі хоча б раз у життя зустрічалася людина, котра заподіяла багато шкоди, щодо якої могли виникати думки чи бажання помститися. Кожен хоча б один раз, мабуть, бажав та думав про те, щоб щось протиправне зробити проти свого кривдника, але більшість людей нічого не робить, бо наша мораль та закон це не дозволяють. Заборона вбивства або фізичної розправи вже багато років занурювалась у нашу свідомість. А якщо цих заборон не було би? Як тоді люди би поведились?

На мою думку, відсутність заборон та покарань не давала би прояву страху у голові людей. У такому випадку люди би сприймали вбивство або фізичне насильство як щось більш свідоме, правильне.

З навченого можна зробити висновок, що право з давніх часів впливало на свідомість людства. На жаль, або на щастя, на 100 відсотків воно не може контролювати нашу свідомість, проте певний слід залишило. Багато чого у нашій моралі залежить від права. А якщо право для усіх однакове, то чи може бути так, що мораль усіх людей однакова? Мабуть так, а мабуть ні. Це питання вже зовсім іншої теми.

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**А.Г. Бабенко, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Проблема походження українського народу та ранніх етапів етногенезу українців плідно вивчається історичною наукою вже понад півтора століття, але й нині залишається дискусійною. За цей час з'явилося чимало робіт, у яких час виникнення українського етносу визначається у проміжку від кам'яного віку до пізнього середньовіччя. Зрозуміло, що такі розбіжності не сприяють об'єктивному вирішенню даної наукової проблеми. Постає питання систематизації існуючого доробку, виявлення найбільш характерних тенденцій історіографічного процесу у сфері вивчення етногенетичної проблематики.

До початку 90-х рр. XX ст. питання походження українського народу розглядалося майже виключно з точки зору офіційної в СРСР теорії давньоруської народності. Її сутність полягала у тому, що східнослов'янські племена в період існування києво-руської державності утворювали єдиний етносоціальний організм, який розпався переважно в результаті монгольської навали у середині XIII ст. Розпад Київської Русі визначив відокремлення трьох "братніх народів" – росіян, українців та білорусів. Таким чином, час походження українців мав припадати на пізнє середньовіччя, а саме питання про їхній етногенез ставилося у нерозривний зв'язок із аналогічним процесом у двох сусідніх народів [1, с. 543].

Здобуття Україною незалежності сформувало суспільний запит на пошуки історичного коріння української ідентичності. Одним із результатів цього було виникнення нових або популяризація вже існуючих концепцій, які виводили український етнос чи не з доісторичних часів й пов'язували його виникнення з індо-аріями, носіями трипільської культури тощо. Н. Бондаренко цілком слушно

називає ці концепції квазінауковими, адже вони ґрунтувалися на сумнівних джерелах і довільному трактуванні явищ та подій.

Усунення ідеологічного тиску з боку радянської системи відкрило шлях для розвитку не тільки псевдонаукових ідей, але й цілком аргументованих версій походження українського народу. Зокрема, відбулося відродження етногенетичної концепції М. Грушевського, який пов'язував походження українського народу із племенами антів. Рішучим прихильником даної концепції виступив знаний український археолог М. Брайчевський. Наполягаючи на слов'янській етнічній належності зарубинецької та пшеворської культур й ототожнюючи носіїв черняхівської культури зі склавинами й антами, М. Брайчевський саме останніх вважав предками українців [2, с. 34].

Думку про ранньосередньовічне походження українського етносу послідовно обстоює Л. Залізняк. Він звертає увагу на територіальний збіг ареалу виникнення слов'янства й розміщення ядра українських етнічних земель: «неперервний розвиток на цих теренах від найдавніших слов'ян (антів та склавинів V–VII ст.) до сучасної України дає підстави вважати останніх праукраїнцями». Наявність української лексики у сербській, хорватській та лужицькій мовах доводить, що предки носіїв цих мов – анти й склавини, що розселилися у V–VII ст. з України, говорили на праукраїнських діалектах. Таким чином, на думку Л. Залізняка, слов'янські народи фактично відгалузилися від праукраїнського генетичного дерева, яке з середини I тисячоліття розвивалося на етнічних українських землях між Карпатами, Дніпром і Прип'яттю. Археологічні пам'ятки VIII–IX ст. відомої лука-райковецької культури Північно-Західної України залишені праукраїнськими літописними племенами деревлян, волинян, білих хорватів, тиверці, уличів, полян. Саме ця праукраїнська людність була творцем першої української держави Київської Русі [3, с. 227].

Версія про ранньосередньовічне походження українців знайшла підтримку й серед мовознавців. Г. Півторак, дійшов висновку, що етнографічні та мовні особливості українського народу почали формуватися ще за скіфських часів. Скіфським впливом була зумовлена заміна в цих краях народного орнаменту з традиційними слов'янськими геометричними компонентами, поширеного й нині в Західній Україні, на Поліссі та в Білорусі, орнаментом з відтворенням рослинного і – рідше – тваринного світу (так званий «скіфський звіриний стиль»). Ще від скіфських часів іде й старовинний український звичай розмальовувати печі в хатах півниками та квітами. Час формування українського етносу Г. Півторак відносить до середини I тисячоліття н.е. і пов'язує його безпосередньо із розпадом праслов'янської етномовної спільності [4, с. 37].

Думку про те, що коріння українського етносу сягає глибокої давнини поділяє українознавець С. Наливайко. Питання етногенезу слов'ян

С. Наливайко пропонує вирішувати з огляду на те, що слов'ян як єдиного народу не існувало: «слов'янство творили численні споріднені народи, кожен з яких мав власну передісторію, власне етнічне обличчя та етнічну назву». Таким чином, на думку дослідника, розгляд української етнічної історії слід розпочинати від індоєвропейської проблеми. Вирішальним для формування українського народу на своїх етнічних землях стало XIII ст., яке характеризувалося посиленням окремішності руських земель [5, с. 594].

Етнолог С. Павлюк вважає, що племена – носії давніх археологічних культур на теренах України, лише опосередковано причетні до етногенезу українського народу, «як такі, що постійно підтримували життєдіяльність на наших теренах, і від яких спадкувались наступними племенами господарські й культурні досягнення» [6, с. 36]. Епохою становлення українського народу стала доба Київської Русі. У цей час, як зазначає дослідник, руська (українська) етнічна спільнота освоїла й обжила певну територію, створила спільні для цілого етносу культурні й духовні цінності, усвідомлено захищала свою землю, дбаючи про її багатство, приєднувала інші східнослов'янські племена. Загалом, дослідник доходить висновку, що «Київська Русь була періодом формування не політично надуманої історичної спільності, яку іменували як народність, а повноцінною етнічною спільністю – русичів-українців».

Слід зазначити, що теорія ранньосередньовічного походження українців в умовах незалежної України здобула багатьох прихильників, але не стала панівною. Частина дослідників продовжує дотримуватися ідеї, згідно якої український народ почав формуватися безпосередньо після розпаду давньоруської народності – цілсної етнічної спільноти киево-руської держави.

У 2000 р. Інститутом археології НАН України була підготовлена колективна монографія «Етнічна історія Давньої України». У ній, зокрема, наголошувалося, що пошук єдиного народу – предка сучасних українців є неможливим. Враховуючи, що повної зміни населення на теренах України ніколи не було, усе, що відбувалося на цих теренах упродовж тисячоліть так чи інакше було «генетично успадковане українським народом» [7, с. 5]. Разом із тим, для XII–XIII ст. визнавалося існування єдиної давньоруської народності або етнокультурної спільності, для якої було характерним усвідомлення спільного походження, єдність мови та культури, почуття територіальної спільності.

Дослідник О. Моці наголошує на принциповій відмінності середньовічних етнічних утворень від сучасних й констатує, що етнічне єднання у киево-руській державі відчували лише представники вищих прошарків тогочасного суспільства – виразники елітарної субкультури. Стосовно формування українського народу, О. Моця зазначає, що в епоху Київської Русі слово «Україна» вживалася для позначення тих або

інших порубіжних земель. Однак поступово даний термін закріпився за землями колишньої південної частини Київської Русі, що знаменувало собою етап у формуванні українського народу [8, с. 206].

Проведений історіографічний аналіз свідчить, що в сучасній українській історичній науці проблема походження й ранніх етапів етнічної історії українців активно розробляється. Практично усі дослідники поділяють думку про те, що на території сучасної України з найдавніших часів не було повної зміни населення, тому культура українського народу так чи інакше увібрала у себе елементи найвіддаленіших епох. Водночас, дискусійним залишається питання про час відліку історії українського народу. У цьому питанні домінують дві основні теорії. Згідно першої з них, праукраїнська спільність почала формуватися в епоху Великого переселення народів на основі племен антів і склавинів, а в епоху Київської Русі українці постають вже як сформований етнос. Інша точка зору полягає у тому, що український етнос сформувався в результаті розпаду давньоруської народності після XIII ст. Існує також компромісна точка зору, прихильники якої не заперечують існування давньоруської народності, але наголошують, що її носієм був лише елітарний прошарок населення Київської Русі. Загалом, жодна з концепцій на сьогоднішній день не є домінуючою, але помітно, що саме ранньосередньовічна версія походження українців здобуває дедалі більше прихильників серед науковців.

Список використаних джерел

1. Юсова Н.М. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті – перша половина 1940-х рр.). Вінниця: ТОВ «Консоль». 2005. 545 с.
2. Брайчевський М.Ю. Конспект історії України. Київ: Наукова думка. 1993. 208 с.
3. Залізник Л.Л. Українці: витоки та історичні долі. К.: Темпора. 2011. 424 с.
4. Півторак Г.П. Про походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної коліски». Київ: Академія. 2001. 148 с.
5. Наливайко С.С. Етнічна історія Давньої України. К.: Євшан-зілля. 2007. 624 с.
6. Павлюк С. Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції. Львів. 2006. 248 с.
7. Етнічна історія давньої України : монографія. Київ. 2000. 280 с.
8. Моця О.П. Південна «Руська земля» : монографія 2007. 264 с.

*Науковий керівник: В.В. Воронін,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

ПРИНЦИП РІВНОСТІ У ПРАВІ

Принцип рівності у праві є дотриманням правових приписів, які повинні передбачати рівність усіх громадян та національностей у всіх сферах суспільного життя та захист прав громадян. В Україні є система закріпленого принципу рівності всіх перед законом.

Метою цього принципу є взаємозв'язок людини та держави і контроль рівності у праві для громадян в процесі правового регулювання, норми закріплені законом та їх виконання відносні і можуть не відповідати всім моральним та якісним відношенням людей та різних органів в своїх сферах за дотриманням цих принципів рівності у праві.

В Україні принцип рівності відображає сукупність ідей, положень, основних засад, добросовісного і відповідального розвитку моральних цінностей, які зумовлені загальносуспільними потребами та інтересами людей, які навіть не знають як можна захистити свої інтереси на законодавчому рівні. Він є основним та найефективнішим регулятором суспільного життя поряд з іншими соціальними регуляторами. Кожен повинен розуміти, що дотримання рівності не тільки залежить від його закріплення у законодавстві, а й від самих людей.

Тому, я вважаю, що кожен громадянин України користується на рівних умовах з іншими громадянами всім спектром прав і свобод без утиску з боку держави, дискримінації з боку державних органів, окремих посадовців або інших осіб. Використовуючи свої права на рівні законодавства, громадяни беруть участь у забезпеченні принципу рівності усіх перед законом. За порушення норм права особа має нести повну відповідальність без ухилень та за усією суворістю закону.

Отже, в кожній особі є права, якими особа має користуватися, особа має вміти виконувати обов'язки та дотримуватись заборон, що передбачаються правовими нормами, чесно і добросовісно, а держава повинна захищати права людини. Це онде з основних завдань держави у нормативно-правовому регулюванні суспільних відносин.

Сутність правової рівності в праві полягає у встановленні однакового становища для усіх людей перед законом.

Культура і цінності людей теж впливають на дотримання принципів рівності у будь якій країні.

Рівність прав і свободи є одним з основних принципів конституційного статусу людини і громадянина.

Це і є справжня природа будь-якої держави в основних принципах права переходить в фактичну і формальну рівність у праві.

Категорії «формальна» і «фактична» рівність у праві є дуже пов'язаними, але з різними за своєю суттю. Наприклад, формальна рівність є правовою засадою, початком, у що покладені важливі функції існування принципу права, такі, які прописані державою заздалегідь: рівність прав і обов'язків перед усіма, релігійністю й іншою приналежності субкультур, незалежно від національного і службового положення, у всіх існує рівна відповідальність перед законом.

Фактична рівність полягає у формуванні процесу саме у знищенні нерівності, наприклад нерівності у приватній власності, але вона перекидає у людей можливість мати приватну власність і це вже є одна з гарантій такої свободи, тому і формальна більш сприятлива до людей, ніж фактична, у якій є нотатки соціалізму.

Аналіз нашого становища в принципі рівності у праві і загальний принцип права надає змогу узагальнити сутність права в цілому, рівень розвитку сфер суспільних відносин у різних сферах, у яких відтворюється соціальна і суттєва природа принципу рівності і його функціонування в загальному механізмі взаємодії з різними принципами наприклад: принципом доцільності, демократизму, законності, гуманізму, справедливості, єдності та багато інших принципів.

Завдання держави – забезпечити людині можливості реалізації всіх прав в повсякденному житті, та і не тільки.

Кожна людина має рівні можливості і, використовуючи свій розум та бажання до навчання, може досягнути відповідного життєвого рівня та досягти ідеї, що всі рівні у праві на законному рівні, хоча якщо поглянути на положення в нашій країні, то можна прийти до висновку, що досягнути ідеальну рівність прав та принципу рівності перед законом неможливо. Рівність є постійно змінним суспільним явищем, навіть якщо всіх буде все влаштовувати, завжди знайдеться людина або група людей, які будуть не згодні з законністю та з принципом рівності в Україні. Досить важко вгодити всім, тому і виходить, що треба ще дуже докласти великих зусиль для винайдення рішення або консенсусу, який би всіх влаштовував, але це тільки на словах, тому потрібно дуже сильно старатися: не тільки державі, а й усім громадянам України для вирішення цього питання.

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА

Як зазначається в історичній літературі, територія, на якій в період XII–XIII ст. виникла Галицько-Волинська держава, простягалася в басейнах річок Сяну, Південного Бугу, Дністра, Західного Бугу та Случі.

На заході вона межувала з Польщею і Литвою, на сході - з Київською землею, на півночі обмежувалася Західним Бугом, на півдні – середньою течією Дністра, на південному заході – Карпатами [1, с. 13–20; 2, с. 23].

Хочу зауважити на деяких історичних обставинах, які обумовили специфіку формування адміністративно-територіального устрою Галицько-Волинського князівства:

1) Рішення об'єднання Галичини і Волині було ініційовано володимирським князем Романом Мстиславичем, праправнуком Володимира Мономаха. Утворене їм велике князівство трималося на авторитеті і військовій силі свого творця. Втім нестійкий державний устрій об'єданого князівства, незадовго розпався. На довгі сорок років Галицько-Волинська Русь залишилася розпорошеною серед невеликих князівств. Як підкреслює М. Котляр, до середини 40-х років XII ст. ніяк не могло існувати і мови про «державу Рюриковичів»[2, с. 23].

2) Відтворення і вдосконалення Галицько-Волинського князівства як державної освіти, пов'язані з діяльністю синів Романа - Данила і Василька, які не тільки відновили цілісність князівства, а й союзні взаємини з Угорщиною і Польщею [3, с. 150–160, 176].

3) На початку 50-х років міжнародна стратегія Данила досягла європейських масштабів. Правитель почав боротьбу через австрійську корону, женив сина Романа з племінницею загиблого на війні з Угорщиною герцога Фрідріха II Бабенсберга Гертрудою. Роман на короткий період став герцогом Австрії. Смерть Данила Романовича викликала поділ Галицько-Волинського князівства, яке, як скоро з'ясувалося, в основному трималося на його державних і військових здібностях, талантах полководця, авторитеті на Русі і за її межами.

4) Формально великим князем вважали його брата Василька, який господарював на великому клаптику Волинської землі. Василько втратив Західну Волинь: Луцьком зі Східною Волинню заволодів його племінник Мстислав Данилович; Холмська земля разом з Белською і Чорна Русь (Західна Волинь), були успадковані Шварном Даниловичем.

Більше всього земель між Романовичів прихопив старший спадкоємець Данила Лев, який володів Галицькою та Перемишльською землями [4, с. 92].

Ось такими і були ці історичні обставини...

Провідні українські науковці, зокрема, В. Тацій, А. Рогожин, В. Гончаренко звертають зацікавленість на те, що в Галицько-Волинській державі існувала досить розгалужена концепція місцевого управління, з допомогою якого здійснювалося керівництво окремими адміністративно-територіальними одиницями. Також, містами управляли тисяцькі і посадники, яких призначав князь. Вони об'єднували адміністративну, військову та судову владу. Вони володіли правами збору з населення данини, та різного мита - важливої складової княжих доходів. Округами-воєводствами - керували воєводи, які не тільки мали військово-адміністративну але і судову владу. Територія Галицько-Волинського князівства поділялася на волості якими управляли призначені волостителі. Останні в межах своєї компетенції наділялися адміністративними, військовими і судовими повноваженнями. У Галицько-Волинському князівстві спостерігався жорсткий централізований стандарт управління адміністративно-територіальними одиницями, власне князь визначав суть і форму влади в місцях, воєводствах і волостях.

Досліджуючи проблему управління окремими адміністративно-територіальними одиницями, звертаю увагу на те, що тисяцькі, посадники, воєводи, волостителі мали в своєму розпорядженні додатковий пристрій, на яке вони спиралися при виконанні своїх обов'язків. Місцеве управління здійснювалося на основі «годувань». В такому випадку, такий порядок управління адміністративно-територіальними одиницями забезпечував кругозір класу великих феодалів-землевласників. Галицько-Волинське князівство, як державне об'єднання українських земель, захищаючи свої маєтки від іноземних загарбників, зберегло потяг духовної і політичної ідентичності, посилило в подальшому хід формування і консолідації української народності.

Адміністративно-територіальний устрій Галицько-Волинського князівства передбачав досить розгалужену систему адміністративно-територіальних одиниць, зокрема, поділ його на менші князівства, округи (воєводства), міста і волості. В різний період, його особливості залежали від характеру княжого керівництва, зовнішньополітичних факторів, зокрема, політико-правового впливу інших держав на Галицько-Волинське князівство. Галицько-Волинське князівство об'єднувало в своєму складі лише українські володіння, і внаслідок цього тут були закладені якісно нові, в перевагу

від Київської Русі, історико-правові умови становлення адміністративно-територіального устрою сучасної Української держави.

Галицько-Волинське князівство об'єднувало в своєму складі виключно українські землі, і внаслідок цього на цьому місці було закладено якісно нові, в перевагу від Київської Русі, історико-правові положення становлення адміністративно-територіального устрою сучасної Української Держави.

З цього виходить, що Галицько-Волинське князівство було опорою та формою української державності, розвинуло і продовжило тенденції орієнтації українців до Європи.

Список використаних джерел

1. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. Київ: Наукова думка. 1984. 176 с.
2. Котляр М.Ф. Галицько-Волинське князівство (до 800-ліття утворення) Український історичний журнал. 2000. № 1. 158 с.
3. Котляр М.Ф. Данило Галицький. Київ: Наукова думка, 1979. 186 с.
4. Грушевський М. Історія України-Руси : у 10 т. Київ, 1993. Т. 3. 588 с.

*Науковий керівник: В.В. Воронін,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**В.В. Швець, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПЕРІОДИЗАЦІЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ РУСЬ

Хочу розкрити проблему Київської Русі, а саме періодизації Київської держави Русь.

Київська Русь – східноєвропейська держава династії Рюриковичів зі столицею в Києві у IX–XIII століттях. Об'єднувала під владою скандинавських варягів землі східних слов'ян, балтів, фіно-угорських племен, причорноморських кочовиків. У часи найбільшої могутності простягалася від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні, і від Вісли на заході до Таманського півострова на сході. Україна, Росія та Білорусь традиційно вважаються культурними наступниками давньоруської держави.

Історики часто ділять політичну історію руської держави на три періоди.

Перший період – швидкого зростання – охоплює майже 100 років – з 882 року, коли на престол у Києві сів Олег, до смерті Святослава I Хороброго 972 року. У цей час було підкорено сусідні східнослов'янські племена, унаслідок чого утворилося величезне господарське й політичне об'єднання, здатне кинути виклик основним суперникам у цьому регіоні. З 870 року утвердилось правління Рюрика [3, с. 65].

Другий період охоплює князювання Володимира Святославича (978–1015) та Ярослава I Мудрого (1034–1054), що було добою зміцнення Києвом своїх завоювань і досягнення ним вершини політичної могутності й стабільності, економічного та культурного розквіту. На противагу територіальному зростанню попереднього періоду тут переважає внутрішній розвиток. Було впроваджено християнство, що значною мірою вплинуло на політичне й культурне життя держави, а також вироблено кодекс законів «Руська правда» [2, с. 118].

Об'єднуються землі Кривичів, Поляг, Древлян, Сіверян, Радимичів. Відновлюється язичницький культ.

За правління Ярослава активізувалась дипломатична діяльність, змінилися стосунки з кількома Європейськими державами. Приділяв увагу будівництву храмів. Встановив закон старшинства в княжій сім'ї, з метою припинення смуту при зайнятті трону.

Останній період характеризується безупинними руйнівними князівськими чварами, зростанням загрози нападів кочових племен та економічним застоєм. Початок цього періоду, за різними оцінками, припадає на час смерті Ярослава I Мудрого 1054 року або кінець князювання останніх успішних правителів Києва — Володимира II Мономаха (1113–1125) та його сина Мстислава I Великого (1125–1132). Після захоплення та розорення Києва суздальським князем Андрієм Боголюбським 1169 року, політичне й економічне значення міста впало. Монгольська навала на Русь 1237-1241 років і руйнування Києва 1240 року поклали край існуванню Київської Русі та незалежності давньоруських князівств [3, с. 66].

Київська Русь стала центром православ'я на Сході Європи.

Давньоруська держава стала фактично щитом, який захищав Європу від диких кочових орд. За цим «щитом» інші країни успішно будували свої власні держави [1, с. 179].

Вийшовши на історичну арену воєнними походами, вона поступово перейшла від збройних сутичок із сусідніми країнами до рівноправної участі в політичному житті Європи та Близького Сходу. Руські князі уклали угоди з Візантією, Германською імперією, Польщею, Угорщиною, вели династичну шлюбну політику [2, с. 120].

Створивши власну самобутню культуру, населення Київської Русі досить швидко опанувало найкращі здобутки культури Візантії та Західної Європи.

Отже, проблема занепаду в тому, що державі потребувало сильного правителя, який міг би вести народ, а народ міг би довіряти йому. Коли буде турбота про свою державу, тоді вона буде незламна, і буде боротися про своє становище.

На жаль, і а нинішній час ця проблема актуальна. Адже, країна не може існувати без правителя, який міг би покращити політичний, економічний стан держави. І ми також потребуємо такого правителя, який дійсно буде турбуватися про свій народ і державу.

Список використаних джерел

1. Білінський В.Б. Україна-Русь. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2013, 384 с.
2. Смолій В.А. Україна – хронологія розвитку. Від Батиєвої навали до Люблінської унії. К.: КРІОН, 2009. 696 с.
3. Субтельний О.М. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. 509 с.

*Науковий керівник: В.В. Воронін,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

Секція 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

**В.М. Шкабаро, адвокат,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

КОНСТИТУЦІЙНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

В історії України функція охорони та захисту території держави та державних кордонів мала первісне та пріоритетне значення, вона завжди розглядалася як одна з найважливіших. Державний кордон є обов'язковим, особливим та невід'ємним атрибутом держави.

Кордон держави виконує символічну функцію позначення лінії контакту з сусідніми державами та встановлює межі здійснення державного суверенітету. Усі прояви державного суверенітету обмежуються державними кордонами.

У межах території держава здійснює свої функції, реалізує державну політику, виконує свою роль (соціальне призначення). Державними кордонами обмежена дія системи національного права, функціонування державного механізму, збройних сил тощо.

Статтею 2 Конституції України закріплено, що суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Принцип цілісності і недоторканості державної території та її кордонів закріплюється у більшості конституцій світу. Цей принцип покладено й в основу конституційного ладу молоді Української держави.

В умовах сучасного міжнародно-політичного розвитку України дослідження державної території та державного кордону України є особливо актуальним.

У Конституції України як Основному Законі України закріплено основи розвитку та функціонування держави. На

конституційному рівні визначені найважливіші інститути держави та державності. Проведемо дослідження норм Конституції України, якими закріплено засади конституційного визначення державного кордону України.

Українська держава, здійснюючи законодавче регламентування та регулювання найважливіших сфер суспільного життя в межах своєї території та своїх державних кордонів, у Конституції України визначила та закріпила цілісну та змістовну систему засад конституційного визначення державного кордону України, до яких належить таке:

- суверенітет України поширюється на всю її територію (ч. 1 ст. 2);
- Україна є унітарною державою (ч. 2 ст. 2);
- територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою (ч. 3 ст.2);
- носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ч. 2 ст. 5);
- захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ч. 1 ст. 17);
- оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України (ч. 2 ст. 17);
- забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом (ч. 2 ст. 17);
- на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом (ч. 6 ст. 17);
- на території України не допускається розташування іноземних військових баз (ч. 7 ст. 17);
- утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються (ч. 1 ст. 37);
- виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України (ст. 73);
- повноваження Верховної Ради України щодо наступного: внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України; призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 Конституції України; прийняття законів;

оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; схвалення рішення про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України тощо (ч. 1 ст. 85);

- присяга народного депутата України та присяга Президент України із зобов'язанням усіма своїми діями та справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу (ч. 2 ст. 79 та ч. 3 ст. 104);

- Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України (ч. 2 ст. 102);

- повноваження Президента України щодо наступного: забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 Конституції України, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави; очолює Раду національної безпеки і оборони України; вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України; підписує закони, прийняті Верховною Радою України тощо (ч. 1 ст. 106);

- Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України (ч. 1 ст. 107);

- Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України (п. 1 ст. 116);

- Конституція України не може бути змінена, якщо зміни спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (ч. 1 ст. 157) тощо.

У статті 92 Конституції України названо сфери суспільного життя, що визначаються та встановлюються виключно законами України, у тому числі, основи національної безпеки, організація Збройних Сил України, правовий режим державного кордону, правовий режим воєнного і надзвичайного стану та ін.

Основою Конституції України, якою було закладено фундаментальні цінності конституційного законодавства, стала Декларація про державний суверенітет України, якою проголошено державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Цим нормативно-правовим актом закладено основу визначення територіального верховенства держави та задекларовано, що Українська держава здійснює верховенство на всій своїй території, територія в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди. Переоцінити вплив Декларації про державний суверенітет України на становлення та розвиток української державності не можливо.

Територію України визначено як неподільну і недоторкану також Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року.

Україна визнана на міжнародній арені як незалежна держава зі своєю територією та її межами.

Перші кроки незалежної України супроводжувалися прийняттям значної кількості нормативно-правових актів або внесенням змін до чинних актів законодавства, які мали чимале значення для становлення та розвитку молодого держави та, у тому числі, стосувалися визначення державної території та державного кордону. Серед них, Закони України «Про правонаступництво України», «Про державний кордон України», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення, закони України про ратифікацію між Україною і сусідніми державами (Республікою Білорусь, Республікою Молдова, Словацькою Республікою, Російською Федерацією, Угорською Республікою, Румунією, Республікою Польща) договорів про спільний державний кордон або режим державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань, інші закони.

Положення названих законодавчих актів конкретизовані та деталізовані у підзаконних нормативно-правових актах, у т.ч. у Стратегії національної безпеки України, Воєнній доктрині України тощо, а також у значній кількості актів Кабінету Міністрів України щодо прикордонного режиму та питань договірно-правового оформлення державного кордону України, з питань демаркації та делімітації державного кордону згідно з міжнародними угодами України тощо.

Положенням Конституції України щодо визначення державного кордону та території держави має відповідати усе законодавство України, яке охоплює згідно з рішенням Конституційного Суду України № 12-рп/98 від 9 липня 1998 року (справа про тлумачення терміну «законодавство») закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України.

Конституційні основи та фундаментальні приписи, що закріплені у Конституції України, мають визнаватися як правові аксіоми усіма суб'єктами права.

Значення та роль Конституції України у визначенні території держави та державного кордону є визначальною.

**Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права,
заступник завідувача кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ВАЖЛИВІСТЬ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

В статті 21 Конституції України зазначається, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Права людини являють собою значну частину міжнародного правопорядку. Існує безліч декларацій, резолюцій, договорів де були закріплені права людини, але не вдалося прийняти загальну, юридичну обов'язкову хартію прав людини і створити універсально діючу ефективну міжнародну систему контролю та виконання. Причиною неможливості конкретизувати є відмінності про уявлення про права людини в різних національних правопорядках, застарілі уявлення про суверенітет. Сьогодні захист прав людини регулюється міжнародно-правовими договорами, деклараціями, резолюціями Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованими організаціями.

Угоди держав, що передбачають право конкретного громадянина вимагати від своєї держави виконання міжнародно-визнаних прав і свобод, підкріплюються міжнародними механізмами, створеними в рамках різноманітних міжнародних організацій [6, с. 321].

Одним із поширених механізмів захисту прав і свобод людини є

уповноважений з прав людини або омбудсмен. Сформувався в Скандинавських країнах в кінці XIX століття. Практика підтвердила ефективність цього інституту. Більшість демократичних держав доповнила цим інститутом існуючі механізми захисту прав людини.

В контексті останніх перетворень, що відбуваються на теренах сучасної України, звернемо увагу на запровадження інституту омбудсмена в нашій державі. Проаналізуємо причини та перепони, які унеможливають створення деяких його видів.

Отже, посада Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини існує з 1998 року. В законодавстві зазначається, що метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України [2]. Уповноваженим проводиться постійна робота з удосконалення національної правозастосовної практики в сфері забезпечення реалізації та захисту прав людини і громадянина як в Україні, так і поза її межами [5].

З метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні введена посада Уповноваженого Президента України з прав дитини. Основними завданнями є постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, здійснення заходів, спрямованих на захист і відновлення порушених прав та законних інтересів дитини [3]. Налагоджена тісна співпраця з представництвом Дитячого фонду ООН в Україні, а також співпраця з Європейською мережею омбудсменів з прав дітей.

Бізнес-омбудсмена в Україні запроваджено у 2014 році з метою сприяння боротьбі з корупцією, підвищенням інвестиційної привабливості України, а також забезпечення більшої прозорості ведення бізнесу. Створена Рада бізнес – омбудсмена, завданням якої є прийняття та розгляд скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність, зокрема рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб, надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності [4]. Серед першочергових завдань вбачається прийняття Закону України про бізнес-омбудсмена.

Наголошувалося на створенні в Україні інституту, який захищатиме права побутових споживачів газу та електроенергії. Наголосимо, що така інституція передбачена зобов'язаннями України перед Європейським Союзом і Європейським Енергоспівтовариством [8]. У вересні 2017 року був поданий проект закону про енергетичного омбудсмена, але, згодом, був відкликаний [7].

Останнє нововведення за часом, але не за значенням є запровадження Уповноваженого із захисту державної мови. Захист української мови як державної, захист права громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг, усунення перешкод та обмежень у користуванні державною мовою – це основні завдання мовного омбудсмена.

Отже, за останні декілька років Україна активна впроваджує в національне законодавство інститут спеціалізованого омбудсмена. Як бачимо, вдалий досвід існування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Уповноваженого Президента України з прав дитини дає можливість впроваджувати омбудсменів в інші сфери життя країни. А досвід зарубіжних країн дає змогу налагоджувати співпрацю між певними омбудсменами.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення 10.03.2010).
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. Дата оновлення: 28.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.03.2020).
3. Про Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України від 11.08.2011 р. № 811/2011. Дата оновлення: 15.09.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011> (дата звернення 10.03.2020).
4. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 691. Дата оновлення: 23.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF> (дата звернення 10.03.2020).
5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні 2018 рік»: веб-сайт. URL: www.ombudsman.gov.ua (дата звернення 10.03.2020).
6. Баймуратов М.О. Міжнародне право: підручник. Харків: Одісей, 2009. 704 с.
7. Карта проходження проекту. Проект Закону України від 04.09.2017 р. № 7059 «Про енергетичного омбудсмена». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH5G300I.html (дата звернення 10.03.2010).
8. Соціальний портал Українцям потрібен ще один омбудсмен для захисту від ЖКГ : веб-сайт. URL: <http://firstsocial.info/news/ukrayintsyam-potriben-shhe-odin-ombudsmen-dlya-zahistu-vid-zhkg-ekspert> (дата звернення 10.03.2020).

**Т.М. Заворотченко, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії держава і права,
конституційного права та державного управління,
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро**

ЩОДО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Укріплення судової влади в Україні в ході здійснюваної судової реформи, на нашу думку, повинно в неمالому ступеню сприяти посиленню забезпечення прав і свобод суб'єктів масово-інформаційних відносин в сфері політичної свободи масової інформації. Окрім гарантій політичної свободи масової інформації, Конституція України встановлює загальні підстави обмеження прав і свобод громадян, в тому числі і політичної свободи масової інформації: необхідність захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення заборони та безпеки держави (ст. 17 Конституції України). Це встановлення кваліфікується в якості принципу, який є сорозмірним конституційно значним цілям обмеження прав і свобод.

В Конституції України 1996 р. встановлюються і спеціальні обмеження політичної свободи масової інформації. Вони стосуються заборони пропаганди або агітації, які збуджують соціальну, расову, національну або релігійну ненависть та ворожнечу, а також заборону пропаганди соціальної, расової, національної, релігійної або мовної переваги (ч. 1 ст. 34). Ще одне обмеження політичної свободи масової інформації, а саме заборона на збирання, зберігання, використання та розповсюдження інформації про приватне життя без її згоди, впливає з ч. 3 ст. 34 Конституції України. Також закріплюється недопустимість розголошення відомостей, які є державною таємницею, особисте та сімейне, таємницю переписки, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень. Можливо обмеження політичної свободи масової інформації в умовах надзвичайного стану.

Ми згодні з тим, що в умовах надзвичайного положення, з метою забезпечення цілісності держави, її суверенітету та безпеки, а також захисту прав і свобод громадян політична свобода масової інформації може бути тимчасово обмежена. Однак, наш погляд, введення цензури, відповідно діючому на сьогоднішній день законодавству України, не можливо, оскільки дане положення протирічить Конституції України, яка встановлює заборону цензури (ст. 15), як попередньої, так і наступної. В нормі статті, природно, може

йтися не про введення цензури безпосередньо, оскільки норма має загально регулятивний характер. В ч. 3 ст. 15 Конституції України мітиться безперечна заборона цензури, а отже, політична свобода масової інформації не може бути обмежена законом шляхом введення попередньої або наступної цензури без вказівки на те в самій Конституції України або необхідного офіційного тлумачення ч. 3 ст. 15 Конституції України Конституційним Судом України.

Можна привести і доводи про можливість застосування наступної цензури в Україні: ставлення до цензури як такої не завжди було різко негативним; наступна цензура може бути достатньо ефективним інститутом протидії розповсюдженню через засоби масової інформації повідомлень і матеріалів, здатних нанести шкоду державному і суспільному ладу України, громадським інтересам, законним правам і інтересам окремих осіб; законодавче регулювання наступної цензури дозволило би виключити завуалювання під різні обмеження політичної свободи масової інформації заходи цензури. Однак, не достатньо продумане введення цензури, нехай і тільки наступний, крок надзвичайно небезпечний, який несе загрозу самому інституту політичної свободи масової інформації. Тому, подібні заходи, нехай навіть з самими найкращими намірами, повинні бути обґрунтовані, виважені та ретельно відпрацьовані.

В Конституції України містяться норми, які є гарантіями від зловживань правовими обмеженнями політичної свободи масової інформації або гарантіями проти встановлення в законах сорозмірних правових обмежень вказаної свободи, що обмежують права і свободи громадян. В даному випадку ми можемо говорити про систему конституційних основ політичної свободи масової інформації. Ця система є відкритою, тобто знаходиться у взаємозв'язку як з іншими нормами Конституції України, так і з українською правовою системою в цілому. Крім того, на цю систему (визначення її властивостей, тлумачення значень її елементів) здійснюють вплив категорій поняття та ідеї інших наук та галузей права. Існує думка, що російська і українська конституційна модель закріплення політичної свободи масової інформації не достатньо і не в повній мірі відповідає тим вимогам, які до неї пред'являються.

Крім того, практика застосування конституційних норм, які регламентують політичну свободу масової інформації в Україні, показала їх деяку неспроможність. Так, встановлені в ст. 15 Конституції України окремі гарантії ідеологічної і політичної багатоманітності і багатопартійності в Україні, на практиці залишились неефективними в сфері масової інформації, оскільки ці гарантії в українських законах не отримали рівних умов доступу політичних партій до ЗМІ. Крім того,

конституційні гарантії ідеологічної і політичної багатоманітності стали знаходитися в сфері діяльності ЗМІ і фактично були впливовими і з інституційних причин, таких, як відсутність суспільних засобів масової інформації, які були б в рівному ступеню незалежні від Президента України, законодавчих та виконавчих органів державної влади.

Що стосується недосконалості ст. 34 та програми конституційного гарантування політичної свободи масової інформації, то в обґрунтування протилежної точки зору наведемо декілька думок. Згідно з думкою М.В. Баглая, в Конституції неодмінно повинні бути прогалини, вона складається з прогалин, але до неї не може бути застосований термін «прогалини».

**С.В. Лопатько, адвокат, кандидат юридичних наук, доцент,
керівник юридичного департаменту ТОВ «Юридична компанія
ЮРСЕРВІС», м. Дніпро**

ПРАВО НА ЖИТЛО: АБСОЛЮТНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ, ЧИ НІ?

Згідно ст. 47 Конституції України, кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду. Тобто це право є абсолютним правом особи.

Саме таку позицію містить і практика ЄСПЛ стосовно співмірності інтересів держави та людини, неможливості покладення з боку держави на людину «надмірного тягара» тощо.

Але, вважаю, за необхідне звернути увагу на нову практику Верховного Суду, який застосовуючи практику ЄСПЛ та чинне законодавство України приймає рішення, які є «обов'язковим орієнтиром» для судів нижчих ланок щодо вирішення аналогічних спорів та застосування законів України. Не можна не згадати Постанову Верховного Суду від 04.03.2020 р. у справі №639/1502/18, згідно якої у задоволенні позову про звільнення житла було відмовлено посилаючись на практику ЄСПЛ. Згідно з фабулою справи право Позивача на житло, яке належить йому на праві приватної власності, було порушено Відповідачем тим, що Відповідачка без реєстрації, без договору оренди, не маючи сімейних відносин з Позивачем, за доброю волею Позивача раніше тимчасово поселилась і проживала у цьому приміщенні та не

хотіла його звільняти. Але Верховний Суд зазначив, що тривалий час проживання особи в житлі, незалежно від його правового режиму, є достатньою підставою для того, щоб вважати відповідне житло належним такій особі в розумінні статті 8 Конвенції, а тому наступне виселення її з відповідного житла є не виправданим втручанням в приватну сферу особи, порушенням прав на повагу до житла. Тобто, Верховний Суд у даній Постанові звертає увагу на те, що виселення є не виправданим втручанням в приватну сферу особи, але у даній справі суд навіть не звертає увагу на те, що власником даного житла є Позивач одноосібно, що ордер на вселення видавався особисто Позивачу, на підставі якого Позивач поселився та був зареєстрований за даною адресою. Крім того, після надання можливості приватизувати житло в гуртожитках, він отримав право власності на це житло також особисто. Оскільки ці аргументи не мали достатнього значення для ВС, тому виникло бажання з'ясувати, яку саме практику ЄСПЛ було застосовано, про що йдеться у ній та чи можна вважати ці справи аналогічними, а рішення ВС обґрунтованим.

Так Верховний Суд посилається на рішення Європейського суду з прав людини від 17 травня 2018 року у справі «Садов'як проти України», яке стосується чотирьох осіб, один із яких був військовослужбовцем. Йому та членам його сім'ї надали житлове приміщення у гуртожитку та потім всі вони зареєструвались в органі місцевого самоврядування як наймачі житлового приміщення. Тобто, дані особи всі були наймачами житлового приміщення у гуртожитку. Але військовослужбовця потім звільнити зі служби і тому прокурор звернувся до суду з позовом про виселення даних осіб. У даному випадку заявники великий проміжок часу проживали у даному житловому приміщенні і оскільки у них не було іншого приміщення, тому Європейський суд з прав людини зазначив, що втрата житла є крайньою формою втручання у право на повагу до житла та рішення про виселення становитиме порушення статті 8 Конвенції, якщо тільки воно не ухвалене «згідно з законом», не переслідує одну із законних цілей, наведених у пункті 2 статті 8, і не вважається «необхідним у демократичному суспільстві». При цьому Суд вважає, що оскаржуване рішення не ґрунтувалося на належних підставах, а, отже, не було необхідним у демократичному суспільстві. У зв'язку з цим Суд зазначає, що коли національні суди дійшли висновку, що вселення не відповідало чинному законодавству, вони надали цьому аспекту першочергове значення, жодним чином не врівноваживши його з аргументами заявників, що цей захід покладе на них надмірний тягар. Крім того, не були розглянуті такі питання,

як те, що з моменту вселення заявників разом із заявником-військовослужбовцем до спірного житлового приміщення пройшло дванадцять років; та що заявники виконали все, що від них вимагалось для належної реєстрації компетентним органом влади їх наймачами, та що протягом усього відповідного періоду вони добросовісно сплачували всі платежі, пов'язані з наймом.

Отже, у Постанові Верховного Суду від 04.03.2020 р. у справі №639/1502/18 Відповідач проживала у житловому приміщенні, але не була членом сім'ї Позивача. Дане житло надавалося Позивачу, а не Відповідачу, тому у даному випадку порушуються права Позивача на користування та розпорядження своєю власністю. 16 березня 2015 року № 6-15-308999 Позивач набув право приватної власності на квартиру. Тому, як вбачається, Верховний Суд, посилаючись на рішення Європейського суду з прав людини від 17 травня 2018 року у справі «Садов`як проти України», не звернув увагу, що у рішенні Європейського суду з прав людини від 17 травня 2018 року у справі «Садов`як проти України» заявники були зареєстровані у даному житловому приміщенні і мали право на проживання у ньому, а держава особі прокурора намагалась їх виселити незаконно. Тобто всі принципи, які застосовані в Рішенні ЄСПЛ надмірного тягара, співмірності інтересів людини та держави, що порушувало ст.8 Конвенції, не стосуються інтересів приватної власності людини, яка має вільно володіти, користуватись та розпоряджатись своєю власністю.

Тому, можна дійти висновку з даної Постанови Верховного Суду від 04.03.2020 р. у справі №639/1502/18, що на сьогодні в Україні створено нову судову практику, згідно з якою власник житла не може виселити зі свого житлового приміщення, яке належить йому на праві власності, особу, яка проживає у ньому тимчасово.

Враховуючи таку свіжу позицію Верховного Суду, можна сформулювати рекомендації людям – власникам свого житла щодо необхідності виваженого та юридично грамотного оформлення стосунків з тими особами, яким вони дозволяють «тимчасово пожити у себе вдома». Наприклад, у разі оформлення договору оренди, ці відносини мають строковий характер, підпадають під регулювання їх нормами цивільного законодавства та можуть захистити власника житла в майбутньому.

Я сподіваюсь, що в Україні суди все ж таки будуть звертати увагу на статті Конституції України та норми міжнародного законодавства щодо захисту права власності на житло, непорушності інституту права власності та приймати законні та обґрунтовані рішення.

СКАСУВАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: «ЗА» І «ПРОТИ»

Поняття «депутатська недоторканність» має важливе значення для розвитку уявлень про народовладдя, поділ влади, парламентаризм. У більшості країн світу тією чи іншою мірою визнається право здійснювати особливий порядок притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності депутатів законодавчих органів влади. Органи представницької влади, депутати зобов'язані не тільки приймати розумні, зважені та справедливі закони, а й контролювати витрачання фінансових і матеріальних коштів, критикувати незаконні дії і рішення органів виконавчої влади.

Для забезпечення незалежної депутатської діяльності обранців народу необхідно захищати від необґрунтованих нападок і можливого переслідування за висловлену думку, результати голосування чи іншу депутатську діяльність. Багато часу існувала законодавча позиція, що народні обранці потребують парламентського імунітету чи інакше – депутатської недоторканності, яка є не особистим привілеєм, а частиною їх публічно-правового статусу.

Питання депутатського імунітету у парламенті останнім часом є темою постійного обговорення. Все частіше звучала думка, що з недоторканністю законодавців треба щось робити. Схоже, проблема давно вийшла за політичні та юридичні рамки. Це вже, можна сказати, моральне суспільне питання.

А тому деякі політики, юристи та прості громадяни порушують питання про ліквідацію недоторканності або, принаймні, її обмеження.

Прихильники вірять, що скасування депутатської недоторканності забезпечить рівність між усіма громадянам, очистить парламент і допоможе в роботі правоохоронців. Противники побоюються, що це може призвести до диктатури у країні.

Ситуація, що склалася викликає масу непорозумінь із приводу необхідності скасування депутатської недоторканності. Дійсно, проблема існує. Більш того, з кожним роком вона стає все масштабнішою. Заходи, що вживаються державою, не приносять відчутних результатів. Тому, щоб депутатська недоторканність, яка за своєю природою є демократичним інститутом, не перетворилася на застаріле хронічне захворювання всього суспільства, потрібно діяти оперативно і результативно. Безумовно, не варто кидатися з крайності в крайність, як звикли робити політики в Україні, рішення має бути зваженим, продуманим і ефективним.

Очевидно, що проблеми необхідності скасування депутатської недоторканності в Україні існує. Її потрібно вирішувати. Нещодавно Верховною Радою України ухвалено закон про зняття депутатської недоторканності, який набув чинності від 1 січня 2020 року.

Однак скасувати повністю імунітет депутатів у сучасних умовах, як ми вважаємо, було б помилкою. Не можна робити депутата беззахисним. Тоді він не зможе боротися, наприклад, з корупцією, тому що в результаті цієї боротьби він може запросто потрапити за ґрати. Депутата, який занадто далеко заглибився в розслідування діяльності якогось вищого чиновника, цілком можуть зупинити, якщо позбавити його депутатського імунітету. Тому говорити про повну і беззастережну відміну недоторканності депутатів представляється неповажним насамперед по відношенню до народу, обранцями якого народні депутати є, чії інтереси представляють.

Безумовно, проблема повинна розглядатися і з морально-етичної точки зору. Мова йде про такі поняття як честь, гідність і совість. На сьогоднішній день вони, на жаль, відсутні у значній кількості народних обранців. Термін «народний обранець» тут найбільш доречний, тому що на плечі обраного лягає тягар відповідальності за тих, хто його обрав, тих, чії інтереси він повинен представляти, просувати та захищати. Однак факти повсюдного зловживання депутатськими привілеями говорять самі за себе. Такі привілеї дані для здійснення суспільних, а не особистих, депутатських цілей.

Виходить, що закон захищає не уповноваженого на представництво інтересів народу, а звичайного шахрая, який опинився в потрібний час у потрібному місці. Про це слід замислитися, і поки суспільством не будуть засвоєні поняття честь, гідність і совість, говорити про побудову правової держави, на превеликий жаль, не має сенсу.

*Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**О.О. Малюх, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЕВТАНАЗІЯ ТА ПРАВО НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Тема евтаназії є неоднозначною як в Україні, так й в усьому світі. За своєю суттю, евтаназія має добрий намір – позбавити страждань людину, яка практично не може жити далі та існувати, оскільки страждає на таку хворобу, яка завдає болно кожную секунду її життя, хворобу, яку неможливовилікувати.

Практика евтаназії використовується у незначній кількості країн. Основною причиною цьому виступає моральна сторона питання позбавлення людини життя за участі суспільства та самої держави. Лікарі, які вважають своїм призначенням лікувати людей, не жадають бути причетні до їх «вбивства», а родичі, які не хочуть просто так відмовитись від рідної людини, страждають дивлячись на страждання рідної людини.

З роками кількість країн, у яких дозволяється евтаназія, поступово збільшується. Ключовими запитаннями у цьому є наступні: «Чи повинна людина мати право таким чином залишити життя? Які види проведення евтаназії допустимі? Чи потрібно Україні дозволяти евтаназію?» Відповідь на ці питання – мета мого аналізу та дослідження.

По-перше, слід зазначити, що евтаназія, як позбавлення людини життя, суперечить засадам Конституції України. Людина, її життя і здоров'я за статтею 3 Конституції України визнаються найвищою соціальною цінністю.

Відповідно до статті 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Невід'ємне право людини перетворюється на «обов'язок для держави» у ситуації, коли людина не може нормально існувати.

Наприклад, у Нідерландах, країні, що у 2002 році стала першопрохідцем з надання «послуг» евтаназії, спорів та протилежних думок щодо такої можливості позбавлення людини життя немає. Право на життя у Конституції Нідерландів закріплене таким чином, що дозволяє запобігти протиріччям – статтею 114 про заборону смертної кари. Інші права та свободи схожі з нашими, а ця відмінність в наданні «права на життя» робить Конституцію Нідерландів більш гнучкою [1].

У випадку запровадження евтаназії в Україні, потрібно внести зміни перш за все до Конституції України.

Потрібно зауважити, що відношення Нідерландів до «доброї смерті» відрізняється від інших країн, які практикують евтаназію. Вони є прикладом, як не слід робити. Евтаназія надається не тільки тяжкохворим, а й пацієнтам з невизначеними психологічними стражданнями, яким виповнилося 16 років. Та навіть 12-річним, за згодою батьків.

Виникають навіть ситуації зловживання, коли людину примушують «запросити смерть». Прикладом є подія, яка трапилася у 2016 році. Батьки Елько Де Гойера, якому було 38 років, вмовили свого сина зробити евтаназію. При цьому, їх син був фізично здоровим, але психічно хворим та розумово відсталим [2]. Така ситуація

неприпустима. Він не тільки не зазнавав страждань, не мав власного волевиявлення. У лікарні він навіть був веселим, жартував з лікарем. Він не розумів, що відбувається. Фактично, батьки примусили його піти на суїцид. Та у самих Нідерландах багато людей думають про це інакше, підтримуючи цих батьків. Відношення до такого дуже різняться та залежить насамперед від менталітету населення.

Евтаназія може бути активною та пасивною. Активна евтаназія – припинення життя за допомогою препаратів, а пасивна – припинення життя шляхом бездіяльності. Пасивна евтаназія є більш поширеною, ніж активна. Пасивна евтаназія менш радикально сприймається лікарями, тому що вони не приймають в цьому безпосередньої участі. Пасивна – не завжди може бути доречною, особливо, коли людині знадобиться ще деякий час прожити використовуючи знеболюючі. Якщо ж їх не використовувати, то евтаназія втрачить всякий сенс, оскільки метою евтаназії є позбавлення людини страждань, а не вбивство людини. Про яке позбавлення страждань можна говорити, якщо останні дні свого життя вона проведе в ще більших муках?

Існує евтаназія добровільна та недобровільна. Добровільна евтаназія пов'язана з прямою згодою пацієнта, а недобровільна – з припущенням про згоду пацієнта. З першого погляду, недобровільна евтаназія здається дуже неетичною, але це тільки з першого погляду. Перебувати у стані коми протягом 15 років на штучному підтриманні життя, на думку американського суду, людина бажати не може. Так, у 1990 році, Террі Шайво після інфаркту і серйозної травми мозку впала в стан коми, в якому перебувала 15 років. Її чоловік виступав проти штучного підтримання її життя, батьки – за. Після довготривалого спору, суд встав на сторону чоловіка. Суд відхилив клопотання батьків щодо відновлення штучного підтримання життя [3]. Не всі ситуації такі очевидні як ця. Потрібно ввести певний строк, протягом якого людині не можна робити недобровільну евтаназію. Неприпустимо позбавлятися від людини при першій же нагоді, ситуація зі станом хворого може змінитися у кращу сторону.

Запровадження або не запровадження евтаназія в Україні – є складним та дискусійним. У разі її запровадження в Україні цей процес має проходити з урахуванням недоліків в країнах, де вона вже існує, необхідно внести зміни в Конституцію України.

Варто зауважити, що завжди знайдеться той, хто буде протидіяти зловживанню правом на смерть.

На законодавчому рівні доцільно прописати поетапно усю складну процедуру для дозволу евтаназія, чітко передбачити, кому може бути надана така процедура (саме невиліковно хворим, які зазнають тяжких страждань), потрібен перелік хвороб, з наявністю яких можна

отримати право на евтаназію. Найголовніше – потрібно підготувати українське суспільство для цього. Складними питанням є донесення суті та актуальності проблеми, чому евтаназія має право на існування в Україні. Особливо складно таке пояснити особам з глибокими почуттями поваги до релігії та віри.

Без підтримки Українського народу, таке нововведення не має жодного шансу та сенсу. Саме українці повинні визначати, потрібне чи ні «право на смерть» в Україні.

Список використаних джерел

1. Grondwet. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2018-12-21> (дата звернення: 03.04.2020).

2. Нідерланды накрыла мода на смерть. URL: <https://vz.ru/world/2020/1/13/1017738.html> (дата звернення: 03.04.2020).

3. Евтаназія: європейський досвід. URL: <https://www.dw.com/uk/евтаназія-європейський-досвід/a-2476565> (дата звернення: 03.04.2020).

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Н.Ш. Бозоян, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

МІГРАЦІЯ ЯК ЮРИДИЧНЕ ЯВИЩЕ

Конституція України є Основним Законом Української держави, яким закріплено основні принципи регулювання важливих питань суспільного життя, у тому числі: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина та інші сфери, які відповідно до ст. 92 Конституції України визначаються виключно законами України, зокрема, й ті сфери правового регулювання, що відносяться про питань міграції, у т.ч.: громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства (п. 2 ст. 92 Конституції) та засади регулювання демографічних та міграційних процесів (п. 10 ст. 92 Конституції).

Рада Міжурядового комітету з європейської міграції (зараз – Міжнародна організація з міграції) на 59-й сесії визначила міграцію як частину процесу розвитку держав: тих, з яких особи виїжджають, і тих, в які намагаються потрапити, а також держав, які належать до обох категорій, незалежно від причин переміщення [1, с. 12]. Норми, що

регулюють ці правовідносини, містяться в різних галузях права – конституційному, адміністративному, кримінальному, митному тощо.

Міграція як юридичне явище являє собою переміщення осіб, що супроводжується зміною їхнього правового статусу. Таке переміщення, як правило, здійснюється під час перетинання адміністративного або державного кордону [1, с. 12].

Міграційні правовідносини, які різновидом правових відносин, за своєю природою є аналогічними іншим правовідносинам і складаються із властивих усім їм елементів: 1) суб'єктів права – учасників суспільних відносин; 2) об'єктів права; 3) змісту правовідносин – прав та обов'язків їх учасників. Об'єкт міграційного права – це міграційні процеси та їх типологія за юридично значущими підставами, а також система правових норм, що регулює ці процеси. Суб'єкт міграційних відносин є специфічним: з одного боку — міграційний орган, а з іншого – мігрант; між ними виникають відносини влади й підпорядкування, тобто присутні елементи адміністративно-правового методу правового регулювання [1, с. 14].

Конституції України наділяє громадян рівними правами та свободами й рівністю перед законами, передбачає реалізацію прав та свобод, прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [2, с. 9–10].

Також у Конституції України визначено основи міграційної політики України: кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законами (ст. 33 Конституції України).

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну (частина 2 статті 33 Конституції України).

Конституція України передбачає можливість установлення обмежень свободи пересування територією України та вибору місця проживання для осіб в умовах введення воєнного та надзвичайного стану (ст. 64).

Диспозицією статті 64 Конституції України визначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

За сформованістю мотивації до переселення розрізняють міграцію добровільну та вимушену [1, с. 32].

Під добровільною міграцією розуміється переміщення фізичних осіб з метою добровільної зміни місця проживання чи перебування, що супроводжується перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальних одиниць України. Вимушеною міграцією є переміщення фізичних осіб, що супроводжується перетинанням державного кордону України або меж адміністративно-територіальних одиниць України у зв'язку з вчиненням щодо фізичної особи або членів її сім'ї насилля чи переслідування в будь-якій формі або реальною можливістю зазнати насилля чи переслідування, а також переміщення, що відбувається у зв'язку з екологічними, техногенними та іншими обставинами надзвичайного характеру.

Особливої гострим та актуальним питанням для будь-якої країни є трудова міграція, яка потребує особливого законодавчого регулювання. Трудова міграція – переміщення фізичних осіб, що супроводжується перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальних одиниць України з метою виконання робіт, надання послуг на платній основі чи заняття будь-яким видом господарської діяльності, не забороненої законом. Як різновиди трудової міграції можна визначити сезонну, маятникову й епізодичну міграції. Сезонна міграція – це переміщення переважно працездатного населення до місць тимчасової праці й проживання на термін зазвичай у кілька місяців, із збереженням можливості повернення до місць постійного проживання [1, с. 34].

За сучасних умов найвагомішим демографічним чинником трудових міграцій населення України, що впливає на обсяг та інтенсивність трудових міграцій, є постаріння населення [2, с. 70].

На пропозиції щодо формування політики трудових міграцій державне регулювання перебігу міграційних процесів включає два основні напрями дій:

- розробка і впровадження заходів безпосереднього впливу на тенденції перерозподілу населення і робочої сили;
- здійснення регіональної соціально-економічної політики з метою пом'якшення дії чинників, що стимулюють трудову еміграцію [2, с. 233].

По погоджуємося з думкою, що протягом усієї історії людства міграційні процеси відіграють значну роль в суспільному розвитку. Розвиток трудових міграцій є необхідною умовою кількісного та якісного економічного зростання, механізмом досягнення відповідності між попитом на робочу силу та її пропозицією. З другого боку, в умовах низького рівня заробітної плати в державному секторі економіки та поширення безробіття, трудові міграції для багатьох верств економічно активного населення стають засобом підвищення рівня життя та уникнення бідності [1, с. 254].

Україна завжди особливу увагу приділяла іноземцям та особам без громадянства, які виявила бажання займатися трудовою діяльністю або отримати дозвіл на постійне проживання. З часів проголошення незалежності ці сфери законодавчого регулювання постійно змінювалися, вдосконалювалися, з урахуванням європейських та світових стандартів, проте, доводиться констатувати, що проблемних питань залишається достатньо, особливо щодо нелегальної міграції та виїзду українських заробітчан за кордон.

Список використаних джерел

1. Міграційне право України: підручник [С.М. Гусаров, А.Т. Комзюк, О.Ю. Салманова та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова. Харків: Дім реклами, 2016. 296 с.
2. Населення України. Трудова еміграція в Україні. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Секція 3

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Т.М. Лежнёва, кандидат юридичних наук, доцент,
*доцент кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро*
С.В. Черноп'ятов, кандидат юридичних наук,
*доцент кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро*

ЩОДО ОБҐРУНТОВАНОСТІ ТА ПРАВОМІРНОСТІ ОБМЕЖЕНЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ІМ'Я

Право на ім'я належить до особистих немайнових прав фізичної особи. Воно має позитивне закріплення в Цивільному кодексі України [1] (далі – ЦК України), в якому віднесено до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Право на ім'я прямо не артикульовано в Конституції України [2], однак опосередковано впливає із її норм. Так, Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Гарнага проти України» (заява № 20390/07) [3] цілком вірно кваліфікував порушення права на ім'я як порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4]. Відповідно до останньої, «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб». Враховуючи, що право на недоторканість особистого життя формалізовано в ст. 32 Конституції України, право на ім'я має щонайменше конституційно-правову природу, хоча, виходячи зі значення цього права для фізичної особи та її нерозривного зв'язку із особою, було б правильно кваліфікувати його як природне право, незалежне від позитивного національного права.

Викладене актуалізує питання обґрунтованості та правомірності обмежень у реалізації права фізичної особи на ім'я. Деякі з таких обмежень розглянемо в цій праці.

1. Склад (структура) імені фізичної особи.

Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 28 ЦК України, «ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не випливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить». Таким чином, законодавець встановив імперативну структуру імені фізичної особи: «прізвище – власне ім'я – ім'я по батькові». Із цього загального правила передбачено лише два винятки: 1) випадки, встановлені законом; 2) звичаї національної меншини. Наразі всі два виключення поєднані у особливому правовому регулюванні імені представників національних меншин. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про національні меншини в Україні» [5], «до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою». Відповідно до ч. 3 ст. 12 цього Закону, «громадяни, в національній традиції яких немає звичаю зафіксувати «по батькові», мають право записувати в паспорті лише ім'я та прізвище, а у свідоцтві про народження – ім'я батька і матері». Таким чином, звичай національної меншини, виходячи із положень ЦК України, може будь-яким чином змінити структуру імені фізичної особи; а відповідно до Закону України «Про національні меншини в Україні» – національна традиція може виключати із такої структури лише ім'я по батькові.

Вважаємо, що таке диференційоване правове регулювання, по-перше, є дискримінаційним за ознакою національності, а тому не може вважатися правомірним. По-друге, таке правове регулювання не має сенсу, оскільки наразі відсутня будь-яка формальна фіксація національності фізичної особи; крім того, остання має право на вільну національну самоідентифікацію (див. ст. 11 Закону України «Про національні меншини в Україні»).

На нашу думку, склад (структура) імені фізичної особи має отримати якомога більш ліберальне регулювання, яке повинно передбачати: 1) ширший вибір кількості, назви, походження елементів імені; 2) в розумних інтересах ідентифікаційної функції імені допустимо встановити мінімальну кількість таких елементів на рівні 2 одиниць; 3) в розумних інтересах адміністрування інформації про ім'я фізичної особи доцільно встановити максимальну кількість елементів імені та максимальну кількість слів (інших складових) у кожному елементі; а також передбачити, що за наявності більше трьох елементів імені фізичної особи і за відсутності організаційної чи технічної можливості, допускається в якості повного імені використовувати прізвище, ім'я та

по батькові особи, а за відсутності котрогось із них – інші елементи імені особи. При цьому так звані «подвійні» власні імена доцільно враховувати як один елемент імені особи.

2. Зміст елементів імені фізичної особи.

Імперативні вимоги та обмеження щодо змісту елементів імені фізичної особи поділяються на дві групи: 1) ті, що поширюються на первинне визначення імені фізичної особи у зв'язку із народженням; 2) ті, що поширюються на зміст імені в подальшому.

Так, до першої групи належать наступні вимоги (обмеження):

1) прізвище дитини визначається за прізвищем батьків; якщо мати, батько мають різні прізвища, прізвище дитини визначається за їхньою згодою; батьки, які мають різні прізвища, можуть присвоїти дитині подвійне прізвище, утворене шляхом з'єднання їхніх прізвищ (частини 1, 2 ст. 145 Сімейного кодексу України [6] (далі – СК України));

2) по батькові дитини визначається за іменем батька; по батькові дитини, народженої жінкою, яка не перебуває у шлюбі, за умови, що батьківство щодо дитини не визнано, визначається за іменем особи, яку мати дитини назвала її батьком (ст. 147 СК України);

Зазначені обмеження, на нашу думку, мають розумне обґрунтування в частині встановлення зв'язку імені дитини з іменем її батьків. На наше переконання, правова можливість батьків визначати ім'я дитини не є самостійним суб'єктивним правом батьків; така можливість є похідною від права дитини на ім'я і реалізується батьками як законними представниками в умовах фактичної відсутності дієздатності новонародженої дитини. Тому правильно було б презюмувати волю дитини на те, щоб, виходячи із особистого немайнового права людини на сім'ю, її ім'я відображало її спорідненість з її батьками.

3) дитині може бути дано не більше двох імен, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належать мати і (або) батько (ч. 2 ст. 146 СК України). Зазначене обмеження також вважаємо необґрунтованим з мотивів, зазначених вище щодо складу (структури) імені фізичної особи.

До другої групи належать обмеження щодо наступної зміни імені фізичної особи та/або його окремих елементів:

1. обмеженість права на зміну імені особами, які не досягли 16 років (частини 1, 2 ст. 295 ЦК України);

Зі зрозумілих причин таке обмеження видається цілком виправданим.

2. суттєва обмеженість зміни по батькові: формально закон передбачає зміну по батькові особи лише у разі зміни її батьком свого власного імені або виключення відомостей про нього як батька дитини з актового запису про її народження.

Щодо доцільності такого обмеження ми не знаходимо жодних розумних обґрунтувань. Показовою в цьому відношенні є вже згадувана

правова позиція Європейського суду з прав людини в рішенні у справі «Гарнага проти України». Суд визнав, що «обмеження, накладені на зміну по батькові, не видаються належним чином та достатньою мірою мотивованими національним законодавством», і тому констатував, що подібні обмеження є порушенням права на повагу до свого приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Тому слід вітати Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права фізичної особи на зміну по батькові № 2450 від 15.11.2019 [7], яким усувається таке порушення і формалізується право фізичної особи на зміну по батькові.

Отже, існуючі в позитивному національному праві обмеження щодо реалізації права фізичної особи на ім'я не завжди є достатньо обґрунтованими та правомірними. Їх існування та збереження може бути пояснена прагненням держави домогтися того, щоб ім'я фізичної особи виконувало індивідуалізуючу функцію. Однак сьогодні очевидно, що ім'я фізичної особи для індивідуалізації явно недостатньо. Так, в господарських, більшості цивільних, адміністративних, земельних та інших правовідносин для індивідуалізації фізичної особи додатково використовуються інші ідентифікатори, серед яких найбільш ефективним є реєстраційний номер облікової картки платника податків. Тому акцент у логіці правового регулювання здійснення фізичною особою права на ім'я має бути зміщений на користь свободи фізичної особи, а не на користь інтересів держави в індивідуалізації фізичних осіб.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.05.2013 у справі «Гарнага проти України» (заява № 20390/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_960
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
6. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права фізичної особи на зміну по батькові № 2450 від 15.11.2019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67410

**Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН

Без сумніву страхування виступає найбільш ефективним не тільки юридичним, але і економічним засобом захисту прав та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб. В сучасному суспільстві, з рівнем розвитку економічних відносин відсутні матеріальні об'єкти чи інтереси, які не можуть бути захищені страхуванням. Саме тому правовідносини в сфері страхування є досить розповсюдженими та присутні у багатьох сферах. На підставі цього ми вважаємо, що більш детальніше необхідно дослідити підстави і форми виникнення та існування цих відносин.

На даний час серед науковців немає єдиної точки зору щодо моменту виникнення страхових правовідносин. Так, наприклад, О. Адамова, Г. Шершеневич, В. Серебровський не визнають існування страхових відносин в докапіталістичних формах і вважають, що страхування виникло лише у XVIII ст. у вигляді комерційного страхування. Проте на думку більшості науковців правовідносини в сфері страхування виникли достатньо давно, коли людство зрозуміло про необхідність надання один одному свого роду допомоги у разі настання негативних випадків [1].

В.О. Микитюк стверджує, що перші договори, які мали ознаки страхових, уклалися в сфері торгівлі, морських та сухопутних перевезень [2]. Так, в III тис. до н.е. у шумерів торговцям видавали грошову позику для створення «спільної каси» з метою захисту їхніх інтересів на випадок втрати вантажу під час перевезення [3, с. 96].

І. Новицький наголошує, що ще в законах Хаммурапі (1792–1750 р.р. до н. е.) містились окремі норми, які були направлені на забезпечення страхового захисту. Наприклад, учасники торговельного каравану укладали між собою договір, за яким сторони брали на себе зобов'язання спільно нести збитки, які могли виникнути у будь-кого з них у результаті пограбування, крадіжки або зникнення речей [4, с. 16].

В середні віки існували організації, які надавали взаємну допомогу. Вони називалися братерствами (гільдіями). Перші гільдії взаємодопомоги виникли в Англії (X–XI ст.), потім в Німеччині (X–XII ст.), Данії та Ісландії (XII ст.). Сільські громади, ремісничі цехи, купецькі гільдії, братерства організовували суспільне, а багато в чому і приватне життя людей, але головним їх завданням було забезпечення стабільності і безпеки [5, с. 15].

Вчені не заперечують факт того, що важливим етапом розвитку страхових відносин вважається XIV–XVI ст. оскільки характеризується появою та створенням страхових організацій, прийняттям актів, які регулювали здійснення морського страхування. Причинами появи та досить інтенсивного розвитку інституту морського страхування вважають наявність не тільки підвищеного ризику, властивого морським перевезенням, а й необхідність забезпечення таких перевезень для економічного розвитку і торгової співпраці держав. Саме тому першим юридичним документом, в якому були закріплені положення морського страхування, вважають Морський кодекс, прийнятий у 1250 р. У 1435 р. були опубліковані «Барселонські капітули», що закріплювали в багатьох статтях загальні і спеціальні норми страхової діяльності. Це був Міжнародний кодекс з мореплавства і страхування [5, с. 17].

З впевненістю можна стверджувати, що саме розвиток морської та сухопутної торгівлі, необхідність у взаємному транспортному страхуванні сприяли появі такої правової конструкції як договір страхування.

А. Озернюк зазначає, що в середині XIV ст. зароджується інститут перестраховання і з'являються страхові посередники [6, с. 50].

В Україні появу страхових відносин пов'язують зі Зібранням малоросійських прав 1807 р., в якому було закріплено окремих розділом «Про договори, засновані на ризику» положення щодо договору страхування.

Дослідивши історію розвитку страхових відносин, ми можемо назвати основні етапи становлення та розвитку інституту страхових відносин у вітчизняному праві є: в середині VIII ст. – XVIII ст. відбувається свого роду зародження страхування в сфері перевезень, які здійснювались чумаками. Хоча на той час відносини щодо компенсації понесених збитків не мали юридичного закріплення, але вже існувала домовленість щодо взаємного страхування без комерційних цілей. Наступним періодом можна назвати початок XVIII – початок XX ст., який характеризується прийняттям Зібрання малоросійських прав, на підставі якого виникають такі види страхування як майнове та особисте, а також страхування відповідальності. 1970–1993 рр. характеризуються появою можливості врегулювання відносин договором державного страхування. І сучасний період розвитку правовідносин в сфері страхування характеризується прийняттям конкретних нормативно-правових актів з метою врегулювання цього виду відносин та виокремленням страхової послуги як самостійного об'єкта цивільних правовідносин.

Таким чином, відносини страхування дійсно є ефективним механізмом захисту майнових інтересів суб'єктів від можливості настання негативних наслідків та виявляються на всіх етапах розвитку суспільства і реалізуються в усіх формах страхування.

Список використаних джерел

1. Микитюк В.О. Становлення та організація страхування в епоху Античності та Середньовіччя. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2009. № 4 (47). URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/VKhnuvs/2009_47/47/8.pdf
2. Ільченко Г.О. Історико-правовий аналіз передумов виникнення страхових правовідносин. Цивільне право та цивільний процес: актуальні питання. URL: [http:// archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum./PPiP/2013_12/ilchenko.Pdf](http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum./PPiP/2013_12/ilchenko.Pdf)
3. Озернюк Г.В. Історичні витоки та формування страхових правовідносин. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2013. Вип. 3. Т. 1. С. 95–98
4. Новицкий И.Б. Римское право. Москва : Зерцало, 1998. 245 с.
5. Правове регулювання страхової діяльності: навч. посіб. / О.П. Гетманець, О.М. Шуміло, Т.В. Колеснік та ін.; за ред. О.П. Гетманець, О.М. Шуміло. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 400 с.
6. Озернюк А.В. Страховые правоотношения в период Средневековья. Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: Юридические науки. 2013. Т. 26 (65). № 2–2. С. 50–53.

Є.О. Марченко,
викладач кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Дослідження правового забезпечення медіації як способу вирішення спорів, теоретичних засад впровадження медіації з урахуванням відповідної зарубіжної практики в контексті перспектив її адаптації в Україні, а також шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення медіації в Україні як нагальне питання, що потребує вирішення.

Питанням щодо примирення конфліктуючих сторін присвячено наукові праці багатьох провідних науковців. Наприклад, О.Г. Єрмоєнко розуміє під поняттям медіація «...проведення процесу перемовин, коли до вирішення конфліктного питання залучається нейтральна сторона – медіатор, який веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію обох сторін спору щодо суті конфлікту і активно їм допомагає зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісу і самостійно прийняти рішення, яке задовольнить усіх

учасників конфлікту» [1]. Наразі, Н.В. Боженко та Г.О. Ульянова також притримуються подібної позиції і визначають медіацію «...як процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна сторона – медіатор (посередник), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору й активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить усіх учасників переговорів» [2].

Відтак, зрозуміло, що абсолютне ототожнення медіації з процесом переговорів є неприпустимим, так як переговори є самостійним альтернативним способом вирішення спорів, водночас для переговорів характерним є прямий діалог обох сторін спору, то для медіації обов'язковою участю третьої особи - участь посередника. До речі, на законодавчому рівні не закріплений процесуальний статус, права та обов'язки медіатора, не розроблені організаційні та матеріально-технічні заходи щодо забезпечення діяльності медіаторів.

Проаналізувавши погляди зарубіжних правознавців, дійшли висновку, що під медіацією розуміють процес, в якому сторони, за допомогою незалежної третьої сторони, систематично докладають зусиль для з'ясування їхніх спільних та відмінних поглядів, досліджують можливості альтернативного вирішення спору та здійснюють пошук компромісів для укладення угоди про вирішення власного спору. Саме так вважають, наприклад, С. Пеппіт, А. Роу та І. Шерман [3]. А К.Ф. Ковач визначає медіацію «Як процес, в якому нейтральна третя сторона (сторони) виступає основою для полегшення вирішення спору між сторонами конфлікту. Завданням медіатора є сприяння комунікації між сторонами та допомога їм у визначенні питань, що є істотними для вирішення спору» [4].

Незважаючи на розмаїття точок зору щодо визначення медіації (посередництва), більшість правознавців погоджується з тим, що вирішення проблем між сторонами, розв'язання конфлікту при медіації здійснюється на основі переговорів за участю нейтрального посередника.

У своєму дослідженні «Медіація у сфері цивільної юрисдикції» С.І. Калашнікова вказує на наявність двох основних підходів до визначення медіації. Перший підхід зазначений дослідницею як концептуальний, виявляється у визначенні поняття медіації через основні завдання та принципи вирішення спору, що відбувається за участю третьої незалежної особи-медіатора. Другий, практичний підхід полягає в розкритті визначення змісту самої процедури [5].

Необхідно зауважити, що під час проведення процедури медіації діє наступний принцип – «нічого не вирішено, поки не

вирішено все», тому остаточне рішення не приймається, доки не будуть розглянуті всі спірні питання та можливі варіанти їх вирішення. Конфіденційність процедури медіації забезпечується зобов'язанням медіатора та сторін спору не розголошувати третій стороні інформацію, яка стала відома в процесі проведення медіації. Винятком може бути лише інформація про підготовку до скоєння злочину.

Іншої думки притримуються практики, наприклад, суддя районного суду міста Зволе Лелістад у Нідерландах, маючий великий досвід, який він базує на тому, що європейське законодавство, а саме Європейська Конвенція з прав людини, гарантує кожному право доступу до суду. І це право не може бути змінене передачею справи на медіацію. Крім цього, необхідно пам'ятати, що медіація не є якоюсь панацеєю. Вона може стати допоміжним засобом лише тоді, коли сторони конфлікту будуть готові та спроможні взяти участь у проведенні медіації. У більшості випадків і надалі врегульовувати конфлікти і виносити рішення будуть суди. Однак суддя, як правило, дивиться у минуле й вирішує, що саме в ньому відбулося неправильно, а медіатор, навпаки, спонукає учасників конфлікту зосередитися на реальному майбутньому. Отже, переваги медіації полягають у тому, що замість рішення ззовні сторони конфлікту знаходять власне взаємовигідне рішення. Натомість боротьба за правоту підмінюється роботою над вирішенням спору. При цьому, медіація не обмежується існуючим предметом спору, вона повинна враховувати також і приховані причини виникнення конфліктної ситуації між сторонами, до переговорного процесу можуть залучатися треті особи, які до цього часу не брали участь у судовому провадженні. До речі, якщо рішення конфлікту розробляються сторонами самостійно, то це сприймається учасниками більш схвально та збільшує шанси на збереження між ними міцних стосунків у майбутньому [6].

Акцентуємо увагу на тому, що у багатьох країнах з'явилося законодавство, що регулює процедуру медіації. Так, наприклад, Закони про медіацію прийняті в таких країнах Австрія, Велика Британія, Німеччина, Франція, Болгарія, країнах колишнього СНГ тощо, у загальному галузевому законодавстві медіація врегульована у Польщі, Італії та Хорватії.

За основу ними було взято Типовий закон «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру», який підготовлено Комісією ООН по праву міжнародної торгівлі ЮНСІТРАЛІ (Положення про порядок вибору та призначення посередника, його незалежність, взаємовідносини із сторонами, конфіденційність медіації). Крім цього, використано Директиву Європейського парламенту та Ради Європейського союзу 2008 р. «О некоторых аспектах медиации по

гражданским коммерческим делам» (далі – Директива) [7], яка направлена на більш ширше впровадження досудового посередництва, а також створення відповідної нормативно-правової бази у даному напрямку діяльності.

Для України ж на сьогодні досить актуальним залишається питання нормативно-правового урегулювання інституту медіації. Зазначимо, що постановою Верховної Ради України від 28.12.2019 № 2706 прийнято за основу проєкт Закону України «Про медіацію» (висновок комісії від 14.02.2020 р.), а також надано доручення Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні. Варто також наголосити, що Комітетом з питань правової політики та правосуддя розглядався також альтернативний законопроект, за результатами розгляду, з урахуванням думки громадської організації «Національна асоціація медіаторів України», Комітет вирішив рекомендувати Верховній Раді України проєкт Закону України «Про медіацію», урахувавши при доопрацюванні до другого читання слушні положення проєкту Закону України «Про медіацію» (Номер, дата реєстрації: 2706 від 28.12.2019).

Висновок. Якщо порівняти законодавче закріплення та процедуру застосування інституту медіації в провідних країнах ЄС та України можна з упевненістю стверджувати, що медіація в Україні перебуває на початковому етапі становлення. На підставі концептуальних тверджень вчених щодо сутності поняття медіація, за результатами проведеного аналізу, ми можемо дійти висновку, що інститут медіації як комплекс відповідних нормативно-правових норм, регламентуючих даний напрям діяльності, належний рівень підготовки медіаторів, здійснення пропаганди медіації на державному рівні, безпосереднє проведення медіації, а також з'ясування проблемних питань у цьому напрямі та шляхи їх вирішення, а також медіації як один із видів досудового врегулювання правових спорів, за умовами якого сторони, за допомогою незалежної третьої сторони доходять порозуміння на добровільних засадах в Україні є ускладненим.

Список використаних джерел

1. Єрмоєнко Г. Медіація як спосіб вирішення спорів. URL: <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374> (дата звернення 10.03.2020).

2. Ульянова Г.О. Актуальні питання запровадження медіації у сфері права інтелектуальної власності. Південноукраїнський правничий часопис. 2010. № 3. С. 66–68.

3. Rau A. Peppet S. Processes of dispute resolution. The role of Lawyers. Third edition /A. Rau, T. Sherman. New York, 2002. P. 337.

4. Kovach K. Mediation. Principles and Practice. Third edition. Saint Paul, 2004. P. 15.

5. Калашнікова С.І. Медіація у сфері цивільної юрисдикції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15. Єкб., 2010. 258 с.

6. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах. URL: http://zakon4.rada.gov.ua.laws/show/994_a95 (дата звернення 10.03.2020).

Д.П. Лихопьок,
*аспірант кафедри підприємництва, організації виробництва
та теоретичної і прикладної економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету,
адвокат, директор Адвокатського бюро «Лихопьок Д.П.», м. Дніпро*

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ

На початку XXI століття міжнародний туризм завоював перше місце у світовій економіці, обігнавши традиційних лідерів світової торгівлі, таких як виробництво автомобілів, газовий та нафтовий сектори економіки завдяки своїй економічній ефективності. На думку експертів Всесвітньої організації туризму (СОТ), міжнародний туризм залишається домінуючим та перспективним сектором економіки багатьох країн. Підкреслюється, що туристична діяльність все ж приносить користь, незважаючи на те, що у світі існує поточна політична нестабільність та місцеві військові конфлікти. Туризм сьогодні розглядається як «стратегічний прискорювач економічного розвитку», що стає важливим фактором індексу зростання для розвинених країн і навіть для тих, хто має нижчий економічний потенціал. У сучасних умовах країни продовжують удосконалювати традиційні туристичні послуги в розвинених туристичних районах, залучаючи все більше туристів.

Нині Україна та Польща стали дуже популярним місцем відпочинку; вони є дуже доступними за ціною та розташуванням для європейців. Уряди як Польщі, так і України докладають великих зусиль для подальшого розвитку туристичного бізнесу для отримання інвестицій в економіку цих країн. Однак через

політичні, економічні та правові обставини польський туристичний бізнес перебуває у вигідніших умовах, ніж туризм в Україні.

Україна та Польща, дві країни Центральної Європи, характеризуються тісною локалізацією, схожою історичною та культурною спадщиною, природними та кліматичними умовами, багатим природно-ресурсним потенціалом (грязьові та мінеральні джерела, пляжні курорти, ліси та гори), що є чудовою основою для розвитку туристичного бізнесу, особливо рекреаційного.

Однією з найважливіших особливостей туризму як об'єкта управління є специфіка туристичних послуг та туристичного продукту. Як туристичні послуги, так і туристичний продукт слід враховувати при розробці системи управління туристичним бізнесом, організацією, територією при встановленні стандартів обслуговування, навчанні персоналу.

Специфіка державного та легального управління туристичним бізнесом в Європейському Союзі обрамлена стабільними умовами туризму; державна освіта; забезпечення зайнятості; соціальна спрямованість туризму. Державна політика Європейського Союзу в туристичному бізнесі орієнтована на практику створення національних туристичних адміністрацій, вдосконалення інформаційних технологій, просування певних видів туризму (збереження природного туризму, культурного туризму тощо), підвищення якості туристичної продукції та інновацій, захист туристів та свободу пересування, розвиток координації туризму між двома країнами.

Проаналізувавши роль держави в організації та розвитку туризму, можна зробити висновок, що існує три моделі державного регулювання та контролю розвитку туризму. «Європейська» модель державного регулювання та розвитку туризму характеризують як Польщу, так і Україну. «Європейська» модель державного регулювання та розвитку туризму в Польщі та Україні здійснюється при координації роботи уповноважених державних органів та місцевих органів влади та установ, з одного боку, та неурядових організацій та компаній, з іншого один. Для подальшого розвитку державного законодавства та правового регулювання управління туристичним бізнесом у Польщі та Україні необхідно підтримати участь законодавчої, виконавчої та місцевих органів влади у розвитку туризму як частини національної політики, орієнтованої на окремих осіб та пріоритети. Впровадження ефективних механізмів державного регулювання туристичного сектору, широке використання європейського досвіду покращать цю ситуацію, особливо в Україні.

СОЦІАЛЬНЕ ЖИТЛО В УКРАЇНІ

Однією з основних проблем, яка досі не вирішується в Україні, є проблема у сфері надання державою населенню України доступного житла.

Згідно зі ст. 47 Конституції України кожен має право на житло. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Соціальне житло в Україні не будується як треба, невеликий житловий фонд виділяється на потреби усіх соціально-незахищених категорій, і надається державою для тимчасового проживання.

В даний час діє Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» № 3334-IV від 12 січня 2006 року. Цей Закон визначає правові, організаційні та соціальні засади державної політики щодо забезпечення конституційного права, соціально незахищених верств населення України на отримання житла.

Соціальне житло – це житло всіх форм власності із житлового фонду соціального призначення, що безоплатно надається громадянам України, які потребують соціального захисту, на підставі договору найму на певний строк.

Правом взяття на соціальний квартирний облік користуються громадяни України:

а) для яких таке житло є єдиним місцем проживання, або які мають право на поліпшення житлових умов відповідно до закону;

б) середньомісячний сукупний дохід, яких за попередній рік з розрахунку на одну особу в сумі менший від величини опосередкованої вартості найму житла в даному населеному пункті та прожиткового мінімуму, встановленого законодавством;

в) внутрішньо переміщені особи, які не мають іншого житла для проживання на підконтрольній українській владі території, або житло яких зруйновано (знищене) або пошкоджене до стану, непридатного для проживання, внаслідок проведення антитерористичної операції та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [1].

Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» не вирішує проблеми надання житла соціально незахищеним верствам населення.

У 2017 році Верховна Рада ввела і дію програму «Доступне житло». У 2017 році було виділено 30 млн. гривень і 89 сімей взяли участь в програмі. У 2018 року закладено 100 млн. грн., по прогнозам, 300-350 сімей зможуть розраховувати на квартири (це переселенці, учасники АТО і молоді сім'ї). У 2018 у програмі «Доступне житло» зареєструвалися 8 536 сімей, з яких 6156 складають переселенці, 1298 – сучасники АТО і 1082 – інші категорії громадян. Найбільше реєструються в місті Києві, а також Київській, Харківській, Дніпропетровській областях.

У звіті уряду за 2019 рік зазначається, що Кабінет Міністрів України розраховує на надання допомоги в забезпеченні житлом 600 сім'ям у 2020 році та 4,6 тис. сім'ям — за період 2021-2024 роки.

Ця програма покликана вирішити гостру житлову проблему внутрішніх переселенців і учасників АТО. Однак, цього вкрай недостатньо для вирішення настільки глобальної проблеми.

Крім соціальних квартир для тривалого проживання, в законі визначено ще й такий вид соціального житла, як соціальні гуртожитки. Житлові приміщення в соціальних гуртожитках, відповідно до закону, надаються людям, які стоять на соціальному квартирному обліку, на час, поки не підійшла їхня черга на отримання іншого соціального житла.

І, тим не менш, не дивлячись на те, що фонд соціального житла в Україні ще не сформований, останні внесені в закон зміни дозволяють сподіватися, що з часом ця проблема почне вирішуватися.

На сьогоднішній день необхідно розробити ряд законів, які б чітко регулювали питання отримання доступного і соціального житла. Залучати до будівництва житла міжнародні компанії.

При цьому досвід різних країн для нас був би корисний. Країнах Західної Європи і США існує чимало програм соціального житла, які реалізуються як на загальнодержавному, так і на регіональному (муніципальному) рівнях.

В цьому ракурсі є корисним досвід Великобританії, яка виробила власну систему будівництва соціального житла. Таке житло надається в оренду, прибуток від якої йде не в державний бюджет, а відразу на будівництво нових житлових об'єктів зазначеної категорії. Через певний термін проживання в соціальному житлі, фізичній особі надається право його викупу зі значною знижкою. Німеччина пішла схожим шляхом. У цій країні можна приватизувати соціальне житло на пільгових умовах. Щорічно понад 100 тисяч соціальних квартир в Німеччині передаються в приватну власність [2].

Щоб вирішити проблему соціального житла, з урахуванням досвіду інших країн, на наш погляд, державі необхідно розробити і

усунути прогалини в законодавстві в сфері соціального та доступного житла, при цьому, щоб ці закони і програми не тільки давали певні поняття, але і з урахуванням економічного розвитку країни вирішували б питання реалізації наших громадян права на житло.

Список використаних джерел

1. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12.01.2006 № 3334-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15>.
2. Бережна І. Соціальне та доступне житло: завдання для влади. URL: <http://videonews.com.ua/analytics/zutlopobereznoj.html>.

**Л.Е. Виноградова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Ідучи шляхом Євроінтеграції, українське законодавство набуло глобальних змін. Була проведена судова реформа, в ході якої набуло актуальності питання впровадження в цивільний процес нашої держави альтернативних видів судочинства, розв'язання конфліктів (спорів). Одним з таких видів стала медіація, яка набула популярності майже в усіх країнах – членах Євросоюзу, і тим самим стала в Україні однією з головних та пріоритетних напрямків становлення.

Суть медіації полягає в позасудовому залученні спеціально підготовленого посередника (медіатора), який налагоджує процес комунікації між сторонами для врегулювання конфлікту шляхом мирних переговорів та досягнення взаємовигідного рішення для кожного зі сторін.

З давніх часів використання посередників фіксують для вирішення спорів. Історики зазначають, що були відстежені ідентичні випадки ще в торговельних відносинах фінікійців у Вавилоні. Римське право також визнавало посередництво, починаючи з кодексу Юстиніана. Медіація, в сучасному баченні цього слова, почала розвиватися в другій половині ХХ сторіччя. Спочатку це спостерігалось в країнах англосаксонського права – Австралії, США, Великобританії. А вже пізніше знайшла визнання і в Європі.

Вперше почали застосовувати медіацію при вирішенні спорів у сфері сімейних відносин. Згодом послугою медіації стали активно користуватися при вирішенні більш широкого спектра конфліктів і суперечок, починаючи від звичайних конфліктів у місцевих громадах і закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами в публічній та комерційній сферах [1, с. 170].

В даний час Україна знаходиться в унікальній ситуації, адже попри відсутність нормативного регулювання, може також похвалитись власним досвідом використання процедури медіації. Починаючи з 2003 року в нашій державі здійснюється низка пілотних проектів по впровадженню медіації; створено ряд громадських організацій, найбільш відомі – Український центр порозуміння та Асоціація груп медіації України, що активно впроваджують новий інститут як ефективний засіб добровільного примирення потерпілого та правопорушника. Крім того активно проводяться експерименти в судах, і, як наслідок, певні прояви медіації застосовуються в іншому процесуальному інституті врегулювання спору за участі судді.

Відповідно до положень ст.ст. 201-203 ЦПК України до початку розгляду справи суддя може запропонувати сторонам можливі шляхи мирного врегулювання спору, до переліку яких входить процедура врегулювання спору за участю судді. Проведення даної процедури за участю судді здійснюється у формі спільних або закритих нарад. Під час спільних нарад суддя з'ясовує предмет, підстави позову, підстави заперечень, пояснює сторонам предмет доказування по категорії їхнього спору, надає поради та здійснює інші дії, які безпосередньо спрямовані на мирне врегулювання спору [2].

Дійсно, ЦПК України закріплює повноваження суду при врегулюванні спору мирним шляхом, проте нині суди ще не почали повною мірою застосовувати на практиці медіацію. Первопричиною є чимале перенавантаження судової гілки влади та не розуміння судами всієї повноти процедури медіації. Крім того впровадженню в цивільний процес України інституту медіації заважає ще ряд причин, а саме: низький рівень правової культури населення; недостатня поінформованість суспільства щодо переваг медіації, як альтернативного способу вирішення спору; низький рівень довіри населення до даного інституту; небажання сторін йти на компроміс; складність вибору медіатора – як високопрофесійної особи; відсутність правового підґрунтя та фінансового забезпечення тощо [3, с. 266].

Проте, деякі позитивні зміни все ж таки відбуваються у правовій сфері держави. Зокрема, в Указі Президента йдеться щодо необхідності розвитку альтернативних (позасудових) видів врегулювання спорів, активного інформування суспільства про прерогативи таких способів захисту прав, а також про створення всіх необхідних умов для спонукання менш формалізованих і дешевших способів їх врегулювання [4].

У ст. 7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-17 до переліку видів послуг які надають працівники з надання первинної безоплатної правової допомоги відноситься послуга з надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [5].

Однак, згадані документи не містять процедури медіації, її принципи, завдання, методи, способи, правові наслідки тощо. Що підтверджує необхідність спеціального формалізованого законодавства. Наразі у Верховній Раді України представлено декілька проектів Закону України «Про медіацію», які через низку своїх недоліків були відхилені. Наприклад, в законопроекті від 17.12.2015 № 3665 однією з множинності недоліків стало недостатньо чітке врегулювання питання організації професійної підготовки та діяльності медіаторів. Велику кількість обговорень з боку фахівців в правовій сфері привернув також той факт, що в законопроекті наполягають на застосуванні в Україні саме комерційної, або ринкової медіації, згідно з якою цю процедуру проводить спеціально підготовлена особа, роботу якої оплачують сторони. Але, на думку багатьох вчених, саме такий спосіб становлення медіації до правової системи в Україні не приживеться через фінансову неспроможність та недовіру громадян до нових впроваджень. Доцільнішим було б впровадити процедуру медіації як частину судочинства, і медіатором мав би виступати саме суддя. Судова медіація покращила б правову систему України, розв'язала б проблеми перенавантаження судів, довготривалості судового процесу та значних фінансових витрат суб'єктів процесу; сприяла зростанню якості роботи суддів, в ході чого покращився б авторитет правосуддя – і тим самим підвищилась довіра населення до судових органів.

Таким чином, не можна не погодитись з тим, що кожна держава самостійно обирає, яка модель медіації буде краще відповідати її законодавчій системі та культурним традиціям. Проте імплементація цього інституту повинна бути поступовою, вираженою та осмисленою. Слід погодитись з думкою науковців В.Ю. Мамницького, О.В. Белей та В.П. Дулепи, які вважають, що законопроект про медіацію повинен містити наступні положення: 1) закріплення добровільної форми медіації з виключенням будь-яких застережень про неї в договорах; 2) медіатором може бути лише особа з вищою юридичною освітою яка склала спеціальний кваліфікаційний іспит; 3) запроваджується змішана форма медіації, яку проводити зможуть, як приватні, так і державні медіатори; 4) створення єдиного реєстру медіаторів України, за керівництвом Міністерства Юстиції; 5) особи матимуть одноразовий характер звернення до медіаційної процедури як на початку судового процесу, так і під час нього [6, с. 63].

Підсумовуючи, слід констатувати, що наразі для нашої країни процес впровадження та розвитку нового правового інституту є надзвичайно важливим та необхідним. А тому, враховуючи кількість проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення, питання медіації вимагає належної уваги з боку юридичної спільноти. Адже саме якісне та правильне оформлення законодавчої бази для процедури медіації

стане складовою для наближення законодавства України до стандартів Європейського Союзу. Тим самим підвищить довіру населення до даного інституту і зможе стати ефективним методом вирішення спорів, якого ми так потребуємо.

Список використаних джерел

1. Давыденко Д.Л. Из истории примирительных процедур в Западной Европе и США. Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. 2004. № 1. С. 163–176.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

3. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 р. №361/2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.

4. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 р. №361/2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.

5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. №3460- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

6. Ясиновський І.Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Актуальні проблеми політики. 2015. №55. С. 265–267.

Науковий керівник: Ю.В. Борисова, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**В.С. Болсуновська, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18зс
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

В сучасних умовах та з урахуванням усіх процесів, які відбуваються в Україні, актуальними постають питання запобігання та протидії домашньому насильству. Наслідки соціально-економічної кризи, розшарування населення за рівнем достатку, невпевненість у завтрашньому дні, погіршення матеріального становища є тими факторами, що спричиняють зростання напруженості в суспільстві та загострюють проблему домашнього насильства, від якого найбільше потерпають діти, підлітки, жінки.

Статистичні дані свідчать[9], що найбільша кількість тяжких правопорушень проти особистості скоюються в сфері сімейно-побутових відносин, що обумовлює актуальність зазначеної теми.

Актуальність та поважність проблеми насильства в сім'ї та її профілактики в процесі розбудови правової держави, необхідність впровадження практичних заходів щодо захисту дітей та жінок, які потерпають від домашнього насильства, стали підставами для прийняття Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року N 2789-III [2]. Даним законом вперше було визначено поняття насильства в сім'ї та його види (фізичне, психологічне, сексуальне та економічне насильство), сформульовані правові заходи щодо попередження насильства в сім'ї. Впроваджено новий вид захисту – захисний припис, як спеціальна форма реагування уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо захисту жертви насильства в сім'ї, яким особі, яка вчинила насильство в сім'ї, забороняється вчиняти певні дії стосовно жертви насильства в сім'ї. Це стало першим кроком щодо надання реального та своєчасного захисту потерпілим від насильства в сім'ї. Закон втратив чинність 07.12.2017 року в зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»[3].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» прийнятий з метою подальшого вдосконалення та впровадження сучасних організаційно-правових засад запобігання та протидії домашньому насильству, реалізації основних напрямів державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямованих на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства та на виконання Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року», затвердженого Урядом України 24 лютого 2016 року [4].

Стаття 1 цього Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначила нові терміни (дитина-кривдник, дитина, яка постраждала від домашнього насильства, кривдник, постраждала особа від домашнього насильства оцінка ризиків, програма для кривдника, програма для постраждалої особи, терміновий заборонний припис стосовно кривдника) та вдосконалила поняття домашнього насильства та його види, заходи протидії та запобігання домашньому насильству.

Отже, у сучасному розумінні відповідно до положень цього Закону, домашнє насильство визначається, як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або

між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в Україні вдосконалена система заходів запобігання домашньому насильству, яка здійснюється органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Систему заходів, як протидію домашньому насильству здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

Спеціальним заходом протидії домашньому насильству є терміновий заборонний припис стосовно кривдника, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства.

Положення статті 3 Конституції України закріплюють, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Тому і актуальність проблеми запобігання та протидії домашньому насильству на державному рівні має особливе значення у розбудові правової України. Оскільки, небажані стереотипи поведінки можуть формуватися і закріплюватися у молодих людей – потенційних батьків, що створюють майбутнє України. На нашу думку, перш ніж розпочинати профілактичну роботу щодо попередження насильства в сім'ї, необхідно визначити ті фактори й умови, що детермінують виникнення насильницької поведінки [8, с.143]. Зневажанню і насиллю над жінками, дітьми та підлітками, в тому числі насиллю в сім'ях, сприяють певні соціальні і культурні умови: відсутність у соціальній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань; демонстрація насильства у засобах масової інформації; недостатнє розуміння суспільством насильства як соціальної проблеми; стереотипи побутової поведінки, обумовлені гендерною нерівністю, низька правова грамотність населення; погана обізнаність дітей щодо своїх прав; недосконалість законодавства [5, с.344].

Для запобігання випадків домашнього насильства, на погляд деяких дослідників, з чим ми погоджуємося, перш за все необхідно проводити з населенням первинну профілактику, спрямовану на завчасне відвернення виникнення криміногенно-небезпечних явищ [7, с.396]. Особливо плідною може виявитися робота з молоддю в навчальних закладах, зокрема, старшокласниками та студентами. Така профілактика має бути спрямована на формування у молодих людей доброзичливого та відповідального ставлення до інших членів суспільства, коректної поведінки у сім'ї, культивування здорового способу життя та розповсюдження такої моделі поведінки серед свого оточення. Також, доцільно проводити з молоддю правопросвітницькі зустрічі, тематичні бесіди із зазначених питань, тренінги, ігротеки тощо [6, с.75].

Здійснювати таку профілактичну роботу з учнівською молоддю у клубах за місцем проживання мають соціальні педагоги, з відповідною освітою, спеціально навчені волонтери, студенти вищих навчальних закладів, які здобувають юридичну освіту, а також громадські організації, які опікуються даною проблематикою. Так, міжнародний жіночий правозахисний центр «ЛаСтрада-Україна» з 1997 року працює в напрямі запобігання торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, ліквідації всіх форм дискримінації та насильства у суспільстві, в тому числі домашньому насильству, сприяння дотриманню прав людини, гендерної рівності та захисту прав дітей [9]. Впровадження державної політики щодо запобігання та протидії домашньому насильству здійснюється Центрами з надання безоплатної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення [10].

Для активізації та ефективної профілактичної роботи з протидії домашньому насильству потрібно подальше поглиблене розроблення і

поширення превентивних заходів щодо попередження домашнього насильства з метою охоплення всіх шарів населення; професійна підготовка фахівців, які працюють з дітьми та молоддю за програмами, що стосуються питань домашнього насильства; посилення захисту і підтримки дітей та жінок, які стали свідками насильства або жертвами насильства; збір, вивчення та аналіз інформації щодо масштабів домашнього насильства; зміцнення знань про ефективні засоби запобігання домашньому насильству. Профілактика насильства в суспільстві та сім'ї має бути пріоритетним напрямом держави щодо впровадження актуальних заходів соціально-педагогічної роботи з молодими людьми.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр
2. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року N 2789-III. Дата оновлення: 07.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
4. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 113-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>
5. Максимова Н.Ю. Міллогіна К.Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. Київ: Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. 344 с.
6. Меньшикова Е.С. Жестокое обращение с детьми и его возможные отдаленные последствия. Психологический журнал. 1993. №6. с. 75.
7. Система захисту дітей від жорстокого поводження: Навчально-методичний посібник / за ред.: К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. Київ: Держсоцслужба, 2005. 396 с.
8. Ходоренко А.А., Кочемировська О.О. Насильство в сім'ї щодо жінок та дітей: медико-психологічні, поведінкові та соціальні наслідки: посібник для соціальних робітників. Харків : Лідер, 2005. 143 с.
9. Матеріали сайту Громадської організації «ЛаСтрада – Україна». URL: <https://la-strada.org.ua>
10. Матеріали сайту Безоплатної правової допомоги. URL: <https://www.legalaid.gov.ua>

*Науковий керівник: Т.П. Макарова,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

З того моменту, як набрав чинності новий Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [1] в Україні з'явився новий інститут спадкових правовідносин, який раніше був невідомий законодавству – спадковий договір. На сьогодні, інститут спадкового договору – це одна з найбільш спірних новел чинного ЦК України. Серед науковців і досі ведуться дискусії щодо його впровадження, застосування та місця розміщення у ЦК України. Інститут спадкового договору є окремим юридичним явищем, тому його впровадження є цілком обґрунтованим та своєчасним.

Основний правовий зміст цього інституту розкривається у ст. 1302 ЦК України, відповідно до якої за спадковим договором одна із сторін (набувач) зобов'язується у подальшому виконувати розпорядження другої із сторін (відчужувача) і в разі його смерті буде мати можливість набути право власності на майно відчужувача. Таким чином, ми бачимо, що у ЦК України описується його зміст, але чіткого визначення самого договору не маємо. Метою цього договору є передача відчужувачем свого права власності іншій особі.

Після укладання спадкового договору, відчужувач на власний розсуд не може його змінити чи скасувати. Майном, яке зазначено у договорі, відчужувач не може розпоряджатися (укладати договори щодо передачі майна у власність, залишати його в спадщину). Розірвання спадкового договору можливе лише в судовому порядку. Саме суд повинен встановити факт або порушення умов договору, або неможливість його виконання.

Аналізуючи положення статей глави 90 ЦК України можна зробити висновок, що набувач виконує покладені на нього договором обов'язки за свої власні кошти. І можливо, розмір коштів, які будуть витрачені набувачем при виконанні договору, може перевищити майно, яке він отримує у власність. Разом з тим, відчужувачу надається таке право як призначення особи, яка вже після його смерті повинна буде здійснювати контроль за виконанням вимог спадкового договору. Якщо відчужувач не призначив такої особи, то функції щодо контролю за виконанням спадкового договору буде покладено на нотаріуса за місцем відкриття спадщини [2, с. 785]. Але слід зазначити, що ніяких застережень стосовно того як нотаріус буде здійснювати свої функції, та які в нього для цього є законні засоби та можливості, ЦК України та Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України не містять.

Також багато постає питань стосовно того нотаріуса, який буде здійснювати функції щодо контролю за виконанням спадкового договору. Наприклад, у випадку, коли нотаріус, що посвідчував спадковий договір, вже не займається нотаріальною діяльністю або його позбавили права займатися такою діяльністю. І відразу, як наслідок, чи має право інший нотаріус здійснювати контроль за виконанням спадкового договору.

Основними властивостями спадкового договору є:

– двосторонній характер. З моменту укладення спадкового договору правами та обов'язками будуть наділені обидві сторони. Набувач (одна сторона) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) – це і є його обов'язок. Набувач може виконувати дії як за час життя відчужувача, так й після його смерті. А вже після смерті відчужувача, набувач отримає своє право – право власності на майно. Друга сторона (відчужувач) зобов'язується надати майно згідно договору та має право забезпечити контроль над виконанням договору;

– умовою набуття права власності на майно відчужувача є його смерть або оголошення його померлим. В тому випадку, коли особу (відчужувача) буде оголошено померлою, набувач не буде матиме право на відчуження майна, що перейшло йому за договором, протягом 5 років. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 47 ЦК України, нотаріусом буде накладена на це майно заборона відчуження;

– його консенсуальність. Вона обумовлена тим, що договір вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди стосовно основних умов, зазначених у договорі. Саме після його укладення виникають права і обов'язки у двох сторін;

– спадковий договір є оплатним. Під час укладання договору для набувача майна виникає обов'язок вчинення певних дій майнового або немайнового характеру, а можливо і тих і тих, в обмін на майно відчужувача, на яке у подальшому він набуде право власності. Вважаємо, що саме ця ознака є підставою для відмежування спадкового договору від заповіту, враховуючи що заповіт є безоплатним.

Спадковий договір на думку окремих фахівців може бути підставою виникнення алеаторних зобов'язань, тобто таких, за яких обсяг прав і обов'язків точно наперед невідомий. Це відбувається у тому випадку, коли при укладенні договору не передбачено всі затрати та дії, які необхідно вчинити при виконанні спадкового договору [3, с. 100]. Такий договір несе негативні наслідки перш за все для набувача. Вважаємо, що для запобігання цього необхідно більш детально зазначити у договорі всі обставини. В такому випадку не буде підстав для виникнення алеаторних зобов'язань.

Проте, зазначені властивості спадкового договору є досить спірними в науковій літературі. Так, ознаку односторонності спадкового договору підтримує З.В.Ромовська. Вона вважає, що з моменту укладення договору в набувача виникають обов'язки вчинити певні дії в інтересах відчужувача, а відчужувач має право вимагати виконання дій, передбачених договором і немає ніяких обов'язків [4, с.16].

Р.А.Майданик додержується тієї думки, що спадковий договір може бути як оплатним, так безоплатним залежно від суб'єктної спрямованості зустрічного надання [3, с. 101].

Викликає дискусії і питання консенсуальності спадкового договору. Навіть не дивлячись на те, що момент укладення спадкового договору пов'язується з досягненням сторонами згоди за всіма істотними умовами, в юридичній літературі фахівцями з цивільного права неодноразово відзначалося, що це реальний договір. Мотивується це тим, що якщо набувач повинен виконати певні дії після смерті відчужувача, договір буде вважатися реальним, у зв'язку з тим цим буде вважатися, що він укладений з моменту передачі майна. Вважаємо, що такий підхід є безпідставним, оскільки законодавство не передбачає існування договору в залежності від моменту виконання набувачем своїх обов'язків.

Ще одним спірним питанням серед науковців є доцільність розміщення глави 90 у книзі 6 ЦК України «Спадкове право». Існують протилежні точки зору: одні науковці вказують на те, що спадковий договір необхідно було закріпити у книзі 5 «Зобов'язальне право». Вони мотивують це тим, що спадкування можливо, згідно цього ж Кодексу, тільки за заповітом або за законом. Особливістю зобов'язання є те, що його неможливо розірвати в односторонньому порядку, так само як і договір [5, с. 978]. Інші фахівці вважають спадковий договір окремим підвидом спадкування, який охоплює питання спадщини, хоча і незначну її частину.

Отже, на сьогоднішній день, можна сказати, що спадковий договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, в якому зазначено істотні умови. Також однозначне визначення правових характеристик залишається не з'ясованим серед науковців та фахівців цивільного права.

Враховуючи недосконалість правового регулювання спадкового договору, він на даний час залишається такою правовою конструкцією, з якою пов'язують й певні ризики для сторін договору.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що вирішення спірних питань щодо спадкових договорів дозволить дати імпульс розвитку наукових досліджень у даному напрямку для вдосконалення даного правового інституту на практиці.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.02.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3039>
2. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. Вид.2. перероб. і доп. Київ : Істина, 2007. 816 с.
3. Майданик Р.А. Спадковий договір у цивільному праві України. Університетські наукові записки. 2007. № 2(22). С. 92–105.
4. Ромовская З.В. Проблемы наследственного договора. Юридическая практика. 2003. №44. С. 14–21.
5. Стрижак І.В., Рак Ю.Ю. Правова характеристика спадкового договору. Форум права. 2013. № 1. С. 976–980.

Науковий керівник: Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**К.А. Отройцева, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-17
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Право на справедливий суд є основним у сфері цивільного процесуального права. Актуальність проблеми реалізації права на справедливий суд є в першу чергу наслідком недотримання законів та зловживання правами як з боку судових органів, так і з боку інших органів влади. Зокрема, часиною 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено таке: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно» [1].

Право на справедливий суд має широку структуру. Так, наприклад, М. Ентін запропонував таку систему структурних елементів: органічні (доступ до правосуддя, виконання судових рішень), інституційні (створення суду, формування складу суду, тривалість повноважень), процесуальні (рівність сторін, розумність строків, змагальність) та спеціальні (стосуються особливостей кримінального провадження) [2, с. 86–87]. М. де Сальвіа ж виділяє в системі права на справедливий суд інші критерії, такі як право на суд, справедливий судовий розгляд, до якого включаються і рівність сторін, і принцип

змагальності, і також вимога вмотивованості судових рішень; також, сюди відносяться гласність, незалежність і неупередженість суду; створення суду на підставі закону; розумний строк розгляду справи [3, с. 275–482].

На нашу думку, то найбільш допустимою є система, запропонована М. де Сальвіа, вона є більш доступною для розуміння складу права на справедливий суд і в такій системі найбільш вдало прослідковуються основні елементи такого права, що є важливим для подальшого вивчення проблематики реалізації його на практиці.

Так, Європейський суд з прав людини про право доступу до суду зазначає, що процедурні гарантії, закріплені статтею 6 ЄКПЛ, гарантують кожному право подання скарги щодо його прав та обов'язків цивільного характеру до суду чи органу правосуддя [4, с. 46].

Певним обмеженням в доступі до суду може бути матеріальний фактор, а саме неможливість особи сплатити судовий збір, інші витрати (на виклик експертів, витребування доказів тощо). Так, ЄСПЛ в рішенні справи «Креус проти Польщі» від 19.06.2001 року зазначив, що «сплата судових витрат не повинна перешкоджати доступу до суду, ускладнювати доступ такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті справи та має переслідуватися законом» [5].

Звичайно, економічну неможливість сплати судового збору можна подолати ефективним законним шляхом, посилаючись на національне законодавство та судову практику. Але зазвичай, громадяни звертаються до суду тоді, коли інші шляхи вирішення проблеми не допомогли. Судовий розгляд є для українських громадян останньою ланкою у вирішенні спорів насамперед через вартість процесу, до чого входить не тільки судовий збір, але й витрати на юристів, адвокатів, різноманітних суб'єктів господарювання, в тому числі оціночної діяльності.

Іншою складовою є право на незалежність та неупередженість суду. На нашу думку, в ці поняття можна включити спосіб, яким судді призначаються на посаду (чи не було втручання в автоматизовану систему з боку третіх осіб, технічних помилок), у складі суду не повинно бути будь-яких упереджень щодо осіб, які є учасниками судового розгляду, також недопустимим є втручання інших органів в судовий процес.

Прикладом є рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 року, де було встановлено порушення п.1 ст.6 ЄКПЛ у зв'язку з відсутністю незалежності та безсторонності ВРЮ з огляду на об'єктивні (процедура формування та персональний склад ВРЮ) та суб'єктивні (особиста упередженість членів ВРЮ) критерії [4, с. 56].

На нашу думку, необхідно постійно удосконалювати законодавство щодо набору суддів, перевірки їхньої репутації, порядку звільнення; є важливим забезпечити незалежне та ефективне розслідування випадків судової корупції; запровадити заходи для ліквідації впливу та зловживань в судовій системі; і, що найголовніше, посилити санкції за будь-які прояви упередженості та корумпованості суддів.

Наступною складовою є гласність та відкритість судового процесу. ЄСПЛ визначає можливим виділити певні категорії справ, щодо яких можливе недопущення представників ЗМІ. Зокрема, у справі Кемпбелл і Фелл Суд постановив, що уряд-відповідач може не допускати публіку і пресу на дисциплінарне провадження у в'язницях з міркувань суспільного порядку і безпеки [6, с. 135].

На нашу думку, допуск засобів масової інформації повинен запроваджуватися з огляду на їхню репутацію. Так як залежно від справи, що розглядається, від особи учасника процесу, складності справи тощо, ЗМІ можуть подавати інформацію щодо справи у викривленому вигляді, суб'єктивно, що згодом погіршує репутацію як особи-учасника зокрема, так і судової системи взагалі. Особливо це актуально в наш час, коли до інформації мають доступ абсолютно всі.

Обґрунтованість рішень суду – не менш важливий елемент принципу права на справедливий суд. На підтвердження порушення такого принципу є рішення у справі ЄСПЛ «Проніна проти України» від 18.07.2006 року [7]. У цій справі заявниця зверталась до національних судів з вимогою вирішити її спір щодо невідповідності пенсії до прожиткового мінімуму, які не надали достатнього обґрунтування своєї відмови в задоволенні позову. І хоча ЄСПЛ нагадав, що обґрунтування судом своїх рішень не повинно сприйматись як обов'язок суду надавати детальну відповідь на кожен аргумент сторони, та все ж таки дійшов висновку, що національні суди не виконали свої зобов'язання щодо пункту 1 статті 6 Конвенції.

Ми погоджуємось з думкою, що право на справедливий суд є ключовим у сфері здійснення правосуддя [6, с. 136]. До нього відносяться такі важливі складові, як доступ до суду, незалежність та неупередженість суду, гласність та відкритість судового процесу, обґрунтованість судових рішень та інші. Без забезпечення права особи на справедливий суд буде неможливим і ефективна захищеність її від свавілля судових та несудових органів, а наслідком цього стане загальна недовіра громадян до суду.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Энтин М. Справедливое судебное разбирательство по праву Совета Европы и Европейского Союза. Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. 2003. № 3(44). С. 85–97.
3. Сальвиа М., де. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Юридический центр Пресс, 2004. 1072 с.
4. Фурей Т.І. Застосування практики Європейського суду при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів, 2015. С. 46–74.
5. Справа «Креус проти Польщі»: рішення від 19.06.2001 р. Європейський суд з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030 (дата звернення 28.03.2020).
6. Грень Н.М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності: Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. С. 132–137. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4881/gren0.pdf> (дата звернення 28.03.2020).
7. Справа «Проніна проти України»: рішення від 18.07.2006 р. Європейський суд з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096 (дата звернення 28.03.2020).

*Науковий керівник: Є.О. Марченко,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**В.Д. Шиловська, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЩОДО ПОНЯТТЯ СПАДКУВАННЯ

Розвиток інституту спадкування розпочався із виникнення права власності ще в Стародавньому Римі. Безперечно, інститут спадкування в усі часи займав та займає чільне місце в приватному праві та викликає інтерес науковців, практиків та суспільства. За основу сучасного спадкового права взято надбання римського права та численні праці римських юристів, які ґрунтовно досліджували суспільні відносини з приводу спадкування. Тема спадкування цікава й різноманітним юридичним ситуаціям спадкування. На кожному етапі розвитку людства та юриспруденції поняття спадкування тлумачилось по-різному.

За часів римського права спадкуванням (*hereditas*) вважався перехід майна померлої особи до іншої особи (осіб). За допомогою цього інституту забезпечується збереження в цілісності майна померлого і перехід цього майна до правонаступника [1, с. 199]. На перший погляд здається, що мова йде про перехід конкретного майна: окремої речі або сукупності речей як об'єктів матеріального світу. Але таке тлумачення майна в спадковому праві є хибним. Римські юристи під майном розуміли сукупність прав та обов'язків померлого. Підтвердженням того, що римські юристи під майном розуміли саме сукупність прав та обов'язків спадкодавця, є розвиток вчення про універсальне та сингулярне правонаступництво. Так, за універсальним правонаступництвом (*successio universitas, universales*) особа приймає і майнові права, і обов'язки іншої особи як одне юридичне ціле (*universitas*); сутність сингулярного правонаступництва (*successio singularis*) полягає в переході до правонаступника окремих прав без покладення на нього обов'язків [1, с. 199]. Таке правонаступництво було нерівноправним і несправедливим. На нашу думку, існування універсального та сингулярного правонаступництва в Стародавньому Римі пов'язано з тим, що населення в Римській імперії було поділено класи за майновим цензом, та тим, що природнім бажанням спадкодавців залишити нащадкам спадщину не обтяжливу обов'язками. Так, за допомогою заповідального відказу (легату) заповідач у заповіті покладає на спадкоємця обов'язок передати окремі речі (мова йде про право на річ (примітка автора)) із складу спадщини чи виконати певні дії на користь третьої особи – відказодержувача. Така форма спадкування ставила в скрутне становище не тільки спадкоємців, а й кредиторів спадкодавця [2, с. 393], але задовольняла інтереси легатарієв, що були, як правило, членами сім'ї спадкодавця.

Досліджуючи поняття спадкування в давньому українському суспільстві можна зробити висновок, що поняття «спадкування» як такого не існувало. Його назва залежало від того, хто є спадкодавцем. Так, відомо таке поняття як БАТЬКІВЩИНА [3, с. 112-113] Цей термін означає не місце народження людини, а спадщину від батьків. МАТЕРІЗНА – спадок по матері, переважно у вигляді нерухомості (маєтків). Така спадщина ділилася між усіма дітьми порівну незалежно від статі. Попри статутову норму, спадкоємців свого майна могла визначати й сама жінка. До спадщини входило і те майно, яке принесла жінка, укладаючи шлюб. Чоловік не мав права ним користуватися без дозволу жінки [4] ДІДІЗНА – спадок від предків, зокрема від діда. БАБІЗНА – успадковане від баби. Тобто, українське суспільство розрізняло спадкування залежно від особи спадкодавця, але у будь-якому випадку мова йде про перехід прав та обов'язків.

В ЦК УРСР використовувався термін «спадщина» [5]. Предметом права на спадщину вважалось «спадкове майно» або «спадкова маса», а не право власності (майнові (речові) права) [6, с. 34]. Так, дійсно, навіть назви статей наголошують про перехід майна, а не про перехід права на майно. Так, наприклад, ст. 533 ЦК УРСР передбачала спадкування предметів домашньої обстановки та вжитку. Отже, можна зробити висновок, не зважаючи вже на достатній розвинений рівень законотворчої діяльності, законодавець використовував термін «майно». А доктрина цивільного права надає роз'яснення щодо під цим терміном в спадкових правовідносинах слід розуміти права та обов'язки спадкодавця.

І тільки з прийняттям ЦК України [7] 2003 р. дух закону співпав з буквою закону. Так, відповідно до ст. 1216 ЦК України, спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців). Законодавець конкретизує, що до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (ст. 1218 ЦК України). В назвах статей відображається саме спадкування права, наприклад, спадкування права на земельну ділянку (ст. 1225 ЦК України), або спадкування обов'язку, наприклад, спадкування обов'язку відшкодувати майнову шкоду (збитки) та моральну шкоду, яка була завдана спадкодавцем (ст. 1231 ЦК України). Крім того, в ст. 1219 ЦК України передбачаються права та обов'язки (а не майно), які не входять до складу спадщини.

Отже, історично існували різні підходи до поняття спадкування. Остаточо правильно, на нашу думку, тлумачення визначено в нинішньому ЦК України.

Список використаних джерел

1. Основи римського приватного права: підручник / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. – Харків: Право, 2008. 244 с.
2. Підопригора О.А, Римське приватне право: підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів: вид. 3-є, перероб. та доп. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001, 440с.
3. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1.
4. Старченко Н.П. МАТЕРИЗНА Енциклопедія історії України URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>
5. Цивільний кодекс Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної республіки URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>

6. Спадкове право України: теорія, коментарі, практики, зразки заяв: навч. посіб. для студ. вищ. нав.ч закл. / Л.К. Бурацький. – Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2008, 384 с.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року №435-IV Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

Науковий керівник: Т.М. Лежнева, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Л.П. Лебідинська, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-17
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

**Д.В. Кравченко, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-17
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОНОВЛЕННЯ СТРОКІВ ДЛЯ ВЧИНЕННЯ ПЕВНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЇ СУДАМИ

У цивільному судочинстві є такий аспект, як строк на вчинення певної процесуальної дії. Враховуючи всі обставини, що можуть скластись на кожному з етапів розгляду справи у порядку цивільного судочинства, строк, що був встановлений, може бути пропущеним особою. Даний строк може бути поновлено або продовжено у разі, якщо обставини, що будуть подані та доведені особою, будуть встановлені судом, як поважні.

Проблема, яку хотілось би освітити, – це доцільність поновлення строків судом. Наскільки доцільним є поновлення строку судом у разі, якщо обставини, що були надані стороною, є свідомо неправдивими і такими, які використовуються для введення суду в оману. Виходячи з вищевказаного, наявна ще одна проблема – потреба перевірки наявності чи відсутності обставин де-факто, адже невиконання тих чи інших процесуальних дій може виступати, як один із інструментів затягування розгляду справи, що порушує оперативність розгляду справи судом.

Пропоную почати розгляд даної проблеми з розгляду безпосереднього поняття строку в цивільно-процесуальному праві.

Під поняттям «цивільні процесуальні строки» зазвичай розуміють встановлені Цивільним процесуальним кодексом України проміжки часу для вчинення процесуальних дій судом і учасниками процесу в цивільному судочинстві. У свою чергу, можна поділити строки у цивільному судочинстві на:

1. Встановлені законом. Це усі строки, встановлені для суду (судді). Наприклад, строк проведення попереднього судового засідання (ч. 1 ст. 401 Цивільного процесуального кодексу України); строк розгляду справи по суті (ч. 1, 2 ст. 210 Цивільного процесуального кодексу України) тощо. А також переважна більшість строків, що встановлюються для учасників цивільного процесу, наприклад, строки апеляційного оскарження (ч. 1 ст. 371 Цивільного процесуального кодексу України); строк на касаційне оскарження (ч. 1 ст. 390; Цивільного процесуального кодексу України); строк подання заяв про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами (ст. 423 Цивільного процесуального кодексу України) тощо. Лише у тому випадку, коли процесуальні строки не встановлені законом, вони можуть встановлюватись судом. До даної категорії строків застосовується інститут поновлення.

2. Встановлені судом. Дані строки встановлені для учасників цивільного процесу. Наприклад, відкладення розгляду справи (ч. 3 ст. 240 Цивільного процесуального кодексу України); строки для усунення недоліків позовної заяви (ч. 2 ст. 185 Цивільного процесуального кодексу України) тощо. До даної категорії строків застосовується інститут продовження.

Згідно статті 127 Цивільного процесуального кодексу України строк на вчинення певної процесуальної дії може бути поновлений або продовжений. В разі, якщо суд встановить, що певні обставини, які стали причиною для пропуску строків є поважними, то він може продовжити строк на вчинення певної процесуальної дії. Суд поновлює або продовжує строк, встановлений відповідно законом або судом, за клопотанням сторони або іншої особи у разі його пропуску з поважних причин. Питання про поновлення чи продовження пропущеного строку вирішує суд, у якому належало вчинити процесуальну дію або до якого потрібно було подати документ чи доказ. Про місце і час розгляду цього питання повідомляються особи, які беруть участь у справі. Присутність цих осіб не є обов'язковою. Одночасно з клопотанням про поновлення чи продовження строку належить вчинити ту дію або подати той документ чи доказ, стосовно якого заявлено клопотання. З даних питань судом постановлюється ухвала.

Виходячи з вищевказаного, виникає питання – наскільки об'єктивним є поновлення строків судом, адже це може бути дієвим апаратом для вчинення дій, що можуть створити суттєвий вплив на перебіг справи, таких, як вимагання, реалізація того чи іншого майна (в разі, якщо не застосовано забезпечення позову),

вплив однієї сторони на іншу і т.д. На превеликий жаль, навіть наявність, начебто, доказу не може стовідсотково свідчити про те, що особа дійсно не могла вчинити процесуальну дію за наявності поважних причин, а не задля проведення маніпуляцій, результатом яких є вигода від відстрочення і подальшого вчинення процесуальної дії.

Пропонуємо розглянути дану проблему на прикладі, що мав місце статись у реальному житті. Прострочення строків задля впливу на інших причетних осіб може стати активним інструментом у спадковому праві. Особа повинна прийняти спадщину у строк протягом шести місяців (ч. 1 ст. 1270 ЦК України).

Особа А звернулася за юридичною допомогою до особи Б. На час звернення в особи померла мати, заповіт складено не було. Із спадкоємців у померлої було дві доньки, одна з яких особа А і жоден зі спадкоємців не подав документи про прийняття спадщини. Майном, що підлягало поділу на дві рівні частини виступав приватний будинок і земельна ділянка, що є прилеглою до будинку (ч.1 ст. 1278 Цивільного кодексу України). Особа А вважала, що їй потреба у цьому майні була набагато вища ніж у її сестри, тому, шляхом психологічного впливу всіляко намагалася відговорити сестру від прийняття спадщини. Та, в свою чергу, хоч і сперечалась з сестрою, проте, з невідомих причин, не подавала документи на відкриття спадщини. Питання, що поставила особа А юристу полягало в тому, як законним шляхом позбавити сестру її долі у спадщині. На момент звернення встановлений цивільним кодексом строк сплив. Аналізуючи ситуацію у цивільному кодексі я наткнувся на досить підходящу норму, що вказує на те, що особа, яка не подала заяву про прийняття спадщини вважається такою, що не прийняла її (ч. 1 ст. 1272 Цивільного кодексу України). Виходячи з вказаного вище, якби особа А була більш освічена в галузі цивільного права, то могла б своїми діями вільно лишити собі всю частину спадщини спираючись на норму Цивільного кодексу. Якщо б особа звернулася до суду з заявою про поновлення строків на прийняття спадщини, маючи на руках лишень фейкову довідку з медичної установи про те, що вона за станом здоров'я не могла подати заяву про прийняття спадщини, то була б вірогідність того, що строки були б поновлені, а особа, спираючись на норми закріплені цивільним кодексом України, могла б претендувати на спадщину у розмірі 100%.

Нам здається, що такий перебіг обставин був зовсім несправедливим відносно іншого спадкоємця першої черги. Після розгляду даної ситуації одразу постає питання про захист всіх учасників

процесу розгляду справи в порядку цивільного судочинства, адже необізнаність пересічного громадянина України наражає його на небезпеку. Наведений вище приклад є яскравим підтвердженням цього. На жаль, на даному етапі існування української правової системи, механізму захисту прав сторін (учасників) у цивільному процесі не існує.

Ми згодні з твердженням, що розвитку потребує не лише права система, а й соціум, задля того, щоб коли в особи буде потреба так чи інакше захистити свої елементарні процесуальні права або просто вчинити правильно з юридичної точки зору, то в неї була б така можливість. Можновладці не в силі вплинути на соціум і змусити громадян підвищувати свій рівень правової культури, проте вони зобов'язані забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів громадян України.

Пропозиція від авторів досить банальна – зобов'язати суд більш досконало досліджувати підстави, що надають сторони для поновлення строків на вчинення певної процесуальної дії. Ми вважаємо, що дієвим інструментом стало б створення спеціального судового запиту, за яким повинна бути надана відповідь у розумні (максимально короткі, проте можливі для надання відповіді) строки. В разі, якщо в процесі підготовки судової системи для даних нововведень буде виявлено, що завантаженість суддів є настільки високою, що унеможлиблює вчинення таких чи подібних дій, то, на нашу думку, альтернативою може виступити створення одноосібного чи колегіального органу, що виконував би вищезазначені функції.

Роблячи висновки з усього, що було викладено вище можна сказати, що процесуальні права осіб не є захищеними повністю, а завданням для влади є створення максимального захисту прав громадян при розгляді справ у порядку цивільного судочинства та інших видів судочинства, а потреба громадян – підвищувати свою правову свідомість та правову культуру. На думку авторів, судді навіть без внесення змін у судову систему України мусили б більш відповідально ставитись до поновлення строків і більш ретельно перевіряти наявність поважної причини де-факто, адже від цього, в якійсь мірі, залежить доля людини.

*Науковий керівник: Є.О. Марченко,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ З ОСІБ, ЯКІ НЕ ПРАЦЮЮТЬ

Однією і найактуальніших проблем в Україні завжди є і буде безробіття. І на жаль, ця проблема стосується навіть дітей у випадках, коли стоїть питання про отримання аліментів на утримання дитини з безробітного батька або матері.

Термін «аліменти» походить від латинського *alimentum*, що в перекладі означає «харчування, засоби для існування». В такому розумінні аліменти передбачалися у законодавстві Шотландії, де в разі розлучення дружина забезпечувалася житлом, харчуванням та предметами першої необхідності. По традиції, аліменти сплачувались колишнім чоловіком дружині, оскільки в більшості випадках діти після розірвання шлюбу залишалися проживати з матір'ю. Але з 1970-х років в багатьох країнах була визнана гендерна рівність з відповідним визнанням того, що колишній чоловік також може мати право на аліменти від його колишньої дружини, за умови, якщо після розірвання шлюбу діти залишилися на його утриманні і проживають разом з ним [1].

Згідно зі ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою, що підкреслює важливість цих відносин. Також, на конституційному рівні закріплено, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття [3]. Така ж норма закріплена у статті 180 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [4].

Обов'язок батьків утримувати своїх дітей виникає з моменту їх народження і зберігається до досягнення ними повноліття. Відповідно до ч. 1 ст. 199 СК України, якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу.

Добре, коли один з батьків добросовісно виконує свої зобов'язання по сплаті аліментів. Проте, як показує статистика, більшість з них ухиляються від такого обов'язку, прикриваючись безробітним станом. Здавалось би, якщо людина не працює, яким чином їй сплачувати аліменти. Чи є це об'єктивною причиною «в очах» закону, особливо, з огляду на той факт, що багато не декларують свої доходи, приховують їх (зарплата в конверті) або ж працюють нелегально за кордоном. Тіньові зарплати дають можливість багатьом, якщо не зовсім уникнути аліментів, то принаймні сильно їх урізати.

Положеннями СК України встановлений тільки один випадок, коли особа може бути звільнена від аліментів: якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків і забезпечує повністю її потреби (ст. 188 СК України). Тобто, відсутність роботи до нього не відноситься.

У всіх інших випадках батьки зобов'язані утримувати своїх дітей, незалежно від того, працюють вони чи ні, отримують постійний дохід чи ні [2]. Якщо особа ще не зверталася до суду з приводу стягнення аліментів на дитину і один з батьків дитини ніде офіційно не працює, то краще за все звернутися до суду з позовною заявою про стягнення аліментів у твердій грошовій сумі. Такі аліменти підлягають індексації відповідно до законодавства.

Якщо один з батьків має рішення суду про стягнення аліментів на дитину і платник аліментів:

- став безробітним і став на облік в біржу зайнятості, то аліменти будуть продовжувати стягуватися, але вже з одержуваної ним допомоги по безробіттю;

- став безробітним і відмовився ставати на облік в біржу зайнятості, або почав працювати неофіційно, або виїхав за межі країни, з якою Україна не має домовленості про правову допомогу, або став фізичною особою - підприємцем та знаходиться на спрощеній системі оподаткування, то аліменти будуть нараховуватися виходячи з розміру середньої зарплати по даній місцевості, де зареєстроване постійне місце проживання платника аліментів. При цьому дані за розміром середньої заробітної плати беруться з управлінь статистики міста або області.

Точну тверду грошову суму аліментів, яка підлягає стягненню, якщо людина не працює, назвати зможе тільки суд після дослідження всіх обставин справи, представлених сторонами документів та інших матеріалів.

Відповідно до статті 182 СК України, при визначенні розміру аліментів суд повинен враховувати наступні фактори: стан здоров'я та матеріальне становище, як дитину, так і платника аліментів; наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка/ дружини, батьків; наявність у платника аліментів майна і майнових прав, наприклад, квартири або машини, грошових коштів, виняткових прав на результати інтелектуальної діяльності, корпоративних прав. Цей перелік невичерпний, оскільки, суд може прийняти до уваги і інші суттєві обставини.

До того ж, частина третя статті 182 СК України встановлює, що суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід), та щодо яких таким платником аліментів не доведений джерело походження коштів для їх оплати.

Статтею 74 Закону України «Про виконавче провадження» також встановлені умови звернення стягнення на майно боржника [5]. Так, у разі неможливості стягнення аліментів із заробітної плати чи інших доходів боржника протягом шести місяців підряд і якщо він не працює і не одержує дохід, то стягнення звертається на майно боржника.

Якщо батьки ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання (перебування) їх невідоме, «аліменти» платитиме держава, точніше тимчасову допомогу.

Підставами для призначення допомоги є: рішення суду про стягнення аліментів з одного з батьків не виконується у зв'язку з ухиленням від сплати аліментів або відсутністю у боржника коштів та іншого майна, на які за законом може бути звернено стягнення; щодо одного з батьків здійснюється кримінальне провадження або платник аліментів знаходиться на примусовому лікуванні, у місцях позбавлення волі, перебуває на строковій військовій службі, або визнаний в установленому порядку недієздатним; місце проживання (перебування) одного з батьків не встановлено.

Для призначення тимчасової допомоги один з батьків, який утримує дитину, має право звернутися в орган соціального захисту за своїм місцем проживання. Отже, утримання дітей батьками до їх повноліття є імперативною нормою. Навіть якщо один з батьків не має роботи та не перебуває на обліку в центрі зайнятості, мінімальний розмір аліментів все одно доведеться платити.

В процесі розбудови України, як правової держави, на теперішній час все більше уваги приділяється захисту прав дітей. Так, державою запроваджена програма «Чужих дітей не буває» [6]. Одним з основних прийнятих законодавчих актів в рамках цієї програми є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» [7]. Зокрема цим Законом закріплені заходи до осіб, які ухиляються від належної сплати аліментів на утримання дітей, а саме: заборона виїздити за кордон, керувати автомобілем; користуватися зброєю та полювати; штрафні санкції від 20% до 50% від суми боргу; суспільно корисні роботи, оплата за які йде на погашення боргу; конфіскація майна та продаж його на торгах; адміністративний штраф і кримінальна відповідальність аж до 2 років тюрми; відкриття реєстру боржників.

Таким чином, наведене свідчить про актуальність та необхідність запровадженої низки ініціатив заради щасливого дитинства маленьких українців та розбудови інституту відповідального батьківства, а також доводить актуальність теми, яка потребує подальшого законодавчого врегулювання

Список використаних джерел

1. Боднар Т.В., Гопанчук В.С., Дзера О.В. Сімейне право України: підручник / за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 512с.
2. Романовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Правова єдність, 2009. 432 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002р. №2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст.135
5. Про виконавче провадження: Закон України від 02.07.2016р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
6. Пакет Законів «Чужих дітей не буває», <http://ikvsu.kvs.gov.ua/page/paket-zakoniv-chuzhikh-ditei-ne-buvae>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Закон України від 19.04.2018 №8296 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2475-19>,

*Науковий керівник: Т.П. Макарова,
викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**Т.М. Лежнєва, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**
**М.О. Фролова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ВИЗНАННЯ ПРАВА: СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЧИ СПОСІБ ЇХ ОХОРОНИ?

Частиною 2 статті 16 Цивільного кодексу України передбачений перелік основних способів захисту цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин [1]. В цьому невичерпному переліку способів захисту цивільних прав одним із перших є визнання права.

Необхідно звернути увагу на те, що жодний з актів цивільного законодавства не надає визначення поняття «спосіб захисту права». Доктрина цивільного права під способами захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів розуміє передбачені договором, законом або

звичаєм ділового обороту матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких заінтересована особа, право якої порушено, невизнано чи оспорено, має змогу припинити його порушення, здійснити його відновлення і в такий спосіб реалізувати надане їй суб'єктивне цивільне право на захист [2, с. 103].

Крім того, від поняття «захисту цивільних прав» слід відрізнити поняття «охорона цивільних прав». Так, Великий енциклопедичний юридичний словник зазначає, що під захистом цивільних прав і законних інтересів слід розуміти дії уповноваженої особи, а також діяльність юрисдикційних органів і осіб, які зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушеного, оспорюваного чи невизначеного права, а також охоронюваного законом інтересу [3, с. 290]. А Б.Ю. Тихонова надає таке визначення: «захист прав – це примусовий щодо зобов'язаної особи законний спосіб відновлення порушеного права або самою уповноваженою особою, або компетентними органами» [4, с. 14].

Під охороною цивільних прав слід розуміти сукупність різних пов'язаних між собою заходів, які здійснюють органи державної влади та громадські об'єднання, які направлені на попередження порушень прав людини або усунення перешкод, що не є порушеннями, на шляху здійснення прав і свобод [4, с. 11].

Отже, захист цивільних прав пов'язаний, насамперед, зі скоєним правопорушенням, охорона ж визначається як сукупність заходів, які застосовуються під час порушення права та законного інтересу.

Стаття 15 ЦК України передбачає, що кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства [1].

Отже, можна зробити висновок, що, визнання права, як спосіб захисту порушеного цивільного права та інтересу може бути застосований тільки за наявності спору про право. В іншому випадку втрачається необхідність в цьому способі захисту прав. Спір про право характеризує такий стан правовідносин, коли між сторонами існують певні розбіжності з приводу наявності, змісту та обсягу прав та обов'язків, здійснення яких є неможливим без судового втручання [5, с. 28].

До речі, звертаємо увагу, що визнання права як спосіб захисту не застосовується в неюрисдикційній формі; відповідне право визнається виключно в судовому порядку.

Однією з спірних умов застосування даного способу захисту прав є саме наявність суб'єктивного права заінтересованої особи на момент звернення до суду за захистом. Так, Р.В. Падун наголошує:

«застосування такого способу захисту, як визнання, права можливе, коли саме право вже існує, а вимагається лише судове підтвердження цього факту» [6]. А ось, О. Бринцев наголошує, що з аналізу норми ст. 16 ЦК України випливає, що позов про визнання права може бути пред'явлений навіть тоді, коли правовідносини до змісту яких входило суб'єктивне цивільне право, про захист якого йдеться, вже припинилися [7, с. 84]. Також, на думку З.В. Ромовської, підставою виникнення вимоги про визнання права є втрата документа, який засвідчує це право, невизнання його іншими особами, або загроза такого невизнання в майбутньому [8, с. 495].

На нашу думку, визнання права повинно мати місце не тільки при наявності спору про право, але й тоді, коли особа за конкретних умов справи обґрунтовано побоюється оспорювання певного права в майбутньому, або наполягає на визнанні права за іншою особою, наприклад, наявність права в минулому, але для особи це буде мати характер законного інтересу.

Тому, з урахуванням понять «охорона права» та «захист права», що були надані вище, на нашу думку, визнання права є не тільки способом захисту права, але й способом охорони права.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 13.02.2020 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільне право України : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.
4. Тихонова Б.Ю. Суб'єктивні права советских граждан, их охрана и защита: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Київ, 1972. 24с.
5. Нижний А.В. Спір про право у цивільному процесуальному законодавстві та судовій практиці. Вісник Верховного Суду України. Дніпро, 2015. №3(175). С. 26–34.
6. Падун Р.В. Поняття та умови використання визнання права як способу захисту в цивільному праві України, 2013. №2(31). URL: <https://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48649/>
7. Бринцев О. Визнання права як спосіб його захисту в цивільному законодавстві України. Вісник Академії правових наук України. Харків, 2004. №1(36). С. 80-85.
8. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс: підручник. Київ : Атака, 2005. 560 с.

ХАРАКТЕР МНОЖИННОСТІ ОСІБ НА СТОРОНІ БОРЖНИКА У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ З ВІДШКОДУВАННЯ БАТЬКАМИ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ

Відповідно до чинного законодавства України, а саме ч. 1 ст. 1179 Цивільного кодексу України [1], неповнолітня особа у віці від 14 до 18 років відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах. Проте ч. 2 цієї статті передбачає, що у разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальниками, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. В такому випадку батьків буде притягнуто до відповідальності як субсидіарних боржників. Проте, законодавцем не зазначено характеру обов'язку батьків: чи є він частковим або солідарним.

На нашу думку, потрібно спочатку визначитися з поняттям солідарної та часткової відповідальності. За солідарною відповідальністю кредитор може вимагати виконання обов'язку в повному або частковому обсязі від усіх боржників разом або окремо від кожного з них, така відповідальність настає у випадку встановленому законом або договором. За частковою відповідальністю кожен з учасників несе перед кредитором відповідальність відповідно до своєї частки.

Погоджуємось із тим, що часткова відповідальність подружжя може наступити за умови її закріплення у шлюбному договорі та в договорі між подружжям та кредитором [2, с. 144].

На користь солідарної відповідальності батьків дуже влучно висловився М. Логвінов, який зазначає, що оскільки батьки повинні спільно виховувати свою дитину, вони несуть спільну солідарну відповідальність перед третіми особами за результати своєї виховної діяльності. При цьому відповідальність батьків за шкоду, завдану їх дітьми, є солідарною незалежно ні від правового режиму майна батьків, ні від факту спільного їх проживання, ні від факту реєстрації шлюбу. В основу солідарної відповідальності батьків покладений факт походження дитини від конкретних осіб – батьків-подружжя або батьків, які не є подружжям. Ставлення кожного з батьків до виховання дитини буде враховуватися пізніше – при спорі між самими батьками. В

останньому випадку їх відповідальність залежно від обставин справи може бути визнана як рівною, так і нерівною (частковою) [3, с. 106].

Солідарну відповідальність також нестимуть батьки, шлюб між якими припинено шляхом розлучення, адже розлучення не впливає на відповідальність батьків стосовно дитини відповідно до ч. 2 ст. 141 Сімейного кодексу України [4]. Дана норма зазначає, що розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини, крім випадку передбаченого ч. 5 ст. 157 Сімейного кодексу України, а навпаки згідно з ч. 2 ст. 157 Сімейного кодексу України, той, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею [4].

Також слід зазначити, що на батьків, які були позбавлені батьківських прав, також може бути покладена солідарна відповідальність, оскільки вони зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, протягом трьох років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх батьківських обов'язків.

Отже, на нашу думку, батьки у зобов'язаннях з відшкодування шкоди, завданої їх неповнолітньою дитиною особою повинні нести солідарну відповідальність, якщо часткову відповідальність не встановлено договором.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 40–44. Ст. 356.

2. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / [Волосатый Г.С., Калитенко О.М., Труба В.И., Червоный Ю.С.]; под ред. Ю.С.Червоного. Киев : Истина, 2003. 520 с.

3. Логвінова М.В. Про характер субсидіарної відповідальності батьків за шкоду, завдану неповнолітніми дітьми. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2008. Вип. 20. С. 101–107.

4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002р. №2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135

Науковий керівник: С.В. Черноп'ятов, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

НАБУТТЯ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

Вперше на законодавчому рівні в Україні емансипація була закріплена лише з прийняттям 16 січня 2003 року Цивільного кодексу України. Необхідність у правовому врегулюванні надання повної цивільної дієздатності неповнолітній особі була зумовлена, насамперед, переходом до ринкової економіки, потребою узгодити законодавчі норми щодо обсягу цивільної дієздатності неповнолітньої особи та її можливості бути самостійним учасником цивільних правовідносин. З моменту закріплення емансипації минуло майже двадцять років, проте з аналізу судової практики стало очевидним, що лише деякі підстави набуття повної цивільної дієздатності застосовуються на практиці та є об'єктивними закономірними причинами для прирівнювання неповнолітнього за правовим статусом до повнолітньої особи [1, с. 16]. Питанню надання повної цивільної дієздатності приділили увагу ряд українських вчених, таких, зокрема, як: Ю.А. Дербакова, Н.А. Д'ячкова, І.В. Жилінкова, М.В. Логвінова, З.В. Ромовська, І.В. Спасибо-Фатеева, Ж.Л. Чорна, однак низка питань у цій сфері залишаються дискусійними та потребують детального аналізу.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 34, ст. 35 Цивільного кодексу України підставами для емансипації є такі обставини [2]:

- у випадку реєстрації шлюбу особою, яка не досягла повноліття. Особою набувається дієздатність з моменту реєстрації шлюбу та зберігається навіть після його розірвання;
- надається повна цивільна дієздатність особі, якій виповнилося шістнадцять років та яка працює за трудовим договором;
- також повна цивільна дієздатність може бути надана особі, якій виповнилося шістнадцять років та яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. Процедура відбувається за наявності письмової згоди батьків, усиновлювачів, піклувальників та органу опіки та піклування. Дієздатність набувається з моменту реєстрації такої особи як підприємця;
- повна цивільна дієздатність надається особі, яка записана батьком чи матір'ю. У цьому випадку дієздатність надається за рішенням органу опіки чи піклування за заявою заінтересованих осіб та за згодою батьків чи піклувальників. Якщо ж такої згоди немає, то дієздатність надається за рішенням суду.

Як слушно зазначає З.В. Ромовська, «надання неповнолітнім повної цивільної дієздатності – це добре і погано, адже добре тому, що завдяки цьому усуваються перепони на шляху повної соціальної активності; погано тому, що неповнолітній стає самостійним суб'єктом ризику та відповідальності, втрачаючи можливість часткового перенесення їх на плечі батьків, піклувальника». У зв'язку з цим, на її думку, до надання повної цивільної дієздатності слід підходити виважено, обережно [3, с. 150].

На нашу думку, надання повної цивільної дієздатності неповнолітнім особам є доволі гарним рішенням з боку закону, адже : додаткові податки до державної скарбниці підуть на користь не тільки окремим особам у керівничому апараті а також будуть позитивно впливати на достаток усіх громадян України; окрім цього особа зможе приймати активну участь у житті держави та робити її кращою. Що ж до ризику, який відкривається для неповнолітньої особи - ми вважаємо, що усвідомлений вибір такої особи повинен казати сам за себе. Якщо ж вона все розуміє і цілеспрямовано отримує дієздатність, вона повинна розуміти і ціну такого вибору, повністю приймаючи її на себе.

Список використаних джерел

1. Ключковська Н. Підстави та порядок надання повної цивільної дієздатності неповнолітній особі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №7. С. 16–21
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.02.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3039>
3. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності. Академічний курс: підручник. Київ : Правова Єдність, 2010. 246 с.

Науковий керівник: Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**К.А. Водяна, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ДОТРИМАННЯ ПИСЬМОВОЇ ФОРМИ ПРАВОЧИНУ ЯК УМОВА ЙОГО ДІЙСНОСТІ

Правочини мають вчинятися в установленому законом порядку. Однією з вимог чинності правочину є форма, в якій він вчиняється. Формою правочину є виявлення особистої волі, учасники якого мають привілеї обирати форму самі, але за умовою, що це не суперечить

законодавству України. Цивільний кодекс України передбачає такі форми укладання правочину: усну та письмову. Ми розглянемо детальніше письмову форму, яка може бути простою або електронною та нотаріально посвідченою.

Електронна форма – це форма в якій воля сторін виражена за допомогою електронного засобу зв'язку. Документ має бути оформленим належним чином з дотриманням загальних вимог до правочинів, в якому зафіксовані достовірні дані з обов'язковими реквізитами, та спеціальні вимоги до електронної форми.

Нотаріально посвідчена форма правочину є дещо складнішою. Вчиняється вона шляхом нотаріальних дій, це єдина відмінність загальних вимог, які закріплені в нормах законів до письмової форми правочинів. Правочин, який вчиняється у письмовій формі підлягає нотаріальному посвідченню лише за добровільною угодою сторін даного правочину або у випадках прямо встановлених законодавством. Окремої статті в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [1], яка називає перелік правочинів, які мають засвідчуватись нотаріально не існує, такі відомості містяться в різних інших нормативних актах, які регулюють укладання договорів. На нашу думку, форму, яка підлягає нотаріальному посвідченню, можна умовно розділити на два види: обов'язкову та таку, що вчиняється за угодою сторін.

Так, наприклад, обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають: довіреності на вчинення правочинів, які потребують нотаріального посвідчення (ч. 1 ст. 245 ЦК України); договори купівлі-продажу нерухомого майна (ст. 657 ЦК України); договори застави космічних об'єктів (ч. 2 ст. 13 Закону України «Про заставу» [2]); договори оренди житла з викупом (ч. 2 ст. 811 ЦК України); та інші договори.

Як бачимо, обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають саме ті правочини, які пов'язані з набуттям майна у власність. Правочини, які вчинені з порушенням нотаріального посвідчення, є нікчемними з моменту його вчинення через те, що дана форма встановлена законом і є умовою чинності правочину. Можна зауважити, що нотаріальне посвідчення є гарантією забезпечення законних інтересів та прав зацікавлених осіб.

Нотаріальне посвідчення також може бути за домовленістю сторін, якщо до даного договору не вимагається обов'язкове нотаріальне посвідчення. Наприклад, це можуть бути договори оренди земельної ділянки (ст. 14 Закон України «Про оренду землі» [3]), та інші.

Нотаріальне посвідчення має вчинятись уповноваженою на те особою або нотаріусом (п. 1 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про нотаріат» [4]). При посвідченні правочинів перевіряється дійсність підписів сторін шляхом

підписання тільки у присутності нотаріуса, якщо ж документ підписувався не в присутності нотаріуса або уповноваженої посадової особи, то від особи вимагається особисте підтвердження того, що цей документ підписаний саме нею. Якщо особа не має змоги підписати документ особисто, то за її дорученням текст правочину у її присутності підписує інша особа. При цьому підпис іншої особи на тексті правочину, засвідчується нотаріусом або посадовою особою, яка має право на вчинення такої дії, із обов'язковим зазначенням причин, з яких текст правочину не може бути підписаний особою, яка його вчиняє.

Щодо простої письмової форми, то загальні вимоги до неї закріплено у ст. 203 ЦК України. Аби правочин мав юридичну силу та дійсність, потрібно дотримуватися наступного: законності змісту правочину; вільного волевиявлення, внутрішнього бажання учасників; наявності у сторін належної цивільної дієздатності, це передбачає правильне усвідомлення дій особи, яка вчиняє правочин; спрямованість правочину на настання правових наслідків; відповідність до форми укладання, яку саме ми й розглядаємо.

Перелік правочинів, які необхідно вчиняти у простій письмовій формі міститься у ст. 208 ЦК України. До них відносять: правочини між організаційними утвореннями, створеними і зареєстрованими у встановленому законом порядку, які мають цивільну правоздатність і дієздатність, тобто між юридичними особами; правочини, в яких одна сторона є фізичною особою, а інша юридичною, крім випадків коли припинення правочину відбувається в момент вчинення (ст. 206 ЦК України); правочини громадян України, осіб без громадянства (фізичні особи) між особою, сума яких перевищує двадцять і більше разів розмір неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – це грошова сума розміром у 17 гривень, встановлена Податковим кодексом України [5], крім правочинів, які вчиняються відповідно до ст. 206 ЦК України; та інші правочини, щодо яких законодавством встановлена проста письмова форма.

Отже, ми можемо прийти до висновку. Аби дійти бажаного результату набуття, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків, необхідно дотримуватись чимало вимог, одну з яких ми розглянули. Як, ми уже й говорили форма правочину – це волевиявлення учасників, які мають змогу самі обирати форму укладання, але в межах законодавства. Недодержання належної форми укладання правочину не породжує юридичних наслідків крім тих, що пов'язуються з його недійсністю.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.02. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3039>.
2. Про заставу: Закон України від 02.10.1992р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>.

3. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14>.
4. Про нотаріат: Закон України від 02.10.1993р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Науковий керівник: Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Л.Ю. Берзон, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ ПРАВОЧИНУ

Розвиток суспільних відносин, який нерозривно пов'язаний з новітніми технологіями, накладає свій відбиток на всі сфери життєдіяльності кожного українця та людства в цілому. У світі з'являються нові засоби комунікації, які спрощують передання і отримання інформації. Технічний прогрес та розвиток ринкової економіки є причиною збільшення кількості правочинів, які укладаються в електронній формі.

Традиційно у правовій літературі виділяються два види форми правочинів: усна та письмова, яка містить в собі й електронну форму.

Однак як свідчить законодавство і судова практика зарубіжних країн, існує декілька підходів до вирішення вказаного питання. Згідно з першим підходом, електронна форма розглядається як самостійний різновид форм правочинів. Цей підхід, зокрема, втілений у цивільному законодавстві Німеччини. Так, ст. 126а Цивільного кодексу Німеччини має назву «електронна форма», що свідчить про надання цій формі самостійного значення. Водночас зі змісту цієї статті випливає, що за умови дотримання певних технічних вимог електронна форма може бути прирівняна до письмової форми правочину. Проте це скоріше не ототожнення цих форм, а лише презумпція їх однакового правового значення в окремих ситуаціях [1].

Згідно з іншим підходом, електронна форма розуміється як різновид письмової форми правочину. Цей підхід вперше був сформульований у судовій практиці США. Цікавим у цьому контексті є одне хрестоматійне судове рішення у справі *Howley v. Whipple* (1896 рік). У цьому судовому спорі виникло питання про те, чи вважається

укладеним у письмовій формі договір, якщо сторони обмінялися між собою повідомленнями за допомогою телеграфу. Верховний Суд штату Нью-Гемпшир дав позитивну відповідь, сформулювавши при цьому достатньо оригінальну правову позицію. На думку суду, «...немає ніякого значення, чи були оферта або акцепт написані за допомогою звичайних пера і чорнил, чи як перо виступав мідний провід довжиною в тисячу миль. Неважливо також і те, що для укладення звичайного письмового договору сторони використовують чорнила, які не стираються, а при укладенні договору за допомогою нових технологій здійснюється певна невлотима речовина, якою є електрика» [2, с. 44].

Аналізуючи норми українського законодавства щодо правового регулювання правочинів, а саме ст. 205 ЦК України, де вказується, що правочин може бути вчинений усно або в письмовій (електронній) формі, можна зробити висновок, що електронна форма правочину не є самостійним видом форми правочину. Традиційний поділ форм правочинів на усну і письмову залишається непорушним навіть після внесення змін у зв'язку з прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» [3]. Електронна форма не є самостійним видом форм правочинів і може розглядатися лише як різновид письмової форми.

Водночас дещо інше враження може скластися під час аналізу положень інших законодавчих актів. Так, у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [4] визначаються можливі форми укладення договорів і вказується, що зовнішньоекономічний контракт укладається у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. Таким чином, у цьому Законі [4] електронна форма вочевидь розуміється як окремий вид форми правочину, що не узгоджується з підходом, втіленим у ЦК України [5]. Втім, зважаючи на те, що ЦК України є основним актом цивільного законодавства, а також беручи до уваги правову позицію, викладену в Рішенні Конституційного Суду України від 13 березня 2012 р. N 5-рп/2012 [6], положення ЦК України мають перевагу над нормами інших законів.

Учинення правочину в електронній формі означає складення електронного документа або обмін електронними листами. У ч. 2 ст. 207 ЦК України передбачено, що правочин уважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Відповідно, згідно ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [7], створення електронного документа завершується накладанням електронного підпису. Відповідно до ст. 7 цього Закону [7], оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до

власноручного підпису, відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [8]. Електронний підпис є набором даних в електронній формі, який виконує функції ідентифікації особи підписувача й засвідчення волевиявлення його волі. Електронний цифровий підпис виконує ще одну додаткову функцію – підтвердження цілісності даних в електронній формі. За умови використання електронного цифрового підпису з посиленням чи без посиленого сертифіката, електронного підпису одноразовим ідентифікатором, аналогу власноручного підпису письмова форма договору є дотриманою.[9, с. 14]

Таким чином, останні зміни, внесені до законодавства у сфері електронної комерції та електронного документообігу створюють колізію щодо правового регулювання електронної форми правочину, але ми вважаємо, що всі ці недоліки можна виправити шляхом внесення нових змін до основного акту цивільного законодавства – ЦК України, а саме ч. 1 ст. 205 викласти у такій редакції «Правочин може вчинятися усно, письмово або в електронній формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом».

Список використаних джерел

1. German Civil Code of 1896. [gesetze-im-internet.de](http://www.gesetze-im-internet.de). Retrieved from: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html.
2. Філатова Н.Ю. Правочини з використанням електронної форми представлення інформації. Проблеми законності. 2017. Вип. 136. С. 40–55.
3. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015р. № 675-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 45. Ст. 410.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 29. Ст. 377.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 40–44. Ст. 356.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Галкіної Зінаїди Григорівни щодо офіційного тлумачення положення частини четвертої статті 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» (справа про заборону розірвання договорів інвестування житлового будівництва) від 13 березня 2012 р. No 5-рп/2012) http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KS12011.html.
7. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003р. № 851-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 36. Ст. 275.

8. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.04.2003 р. № 852-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 45. Ст. 400.

9. Верес І. Правове регулювання електронних підписів. Підприємство, господарство і право. 2017. № 3. С. 11–15.

Науковий керівник: Т.М. Лежнева, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**О.А. Дидочкіна, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ДИТИНА ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Актуальність даної теми зумовлена насамперед тим, що у наш час, найбільше порушуються права та інтереси малолітніх і неповнолітніх осіб під час здійснення ними своїх цивільних прав та обов'язків, тому мета роботи полягає в узагальненні і дослідженні питання визначення статусу дитини в цивільному законодавстві.

Відповідно до Конвенції про права дитини дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо відповідно до законодавства, що до неї застосовується, вона не досягла повноліття раніше [1].

Ч. 1 ст. 6 Сімейного кодексу України (далі – СК України) констатує, що особа має правовий статус дитини до досягнення нею повноліття. Отже, в сімейному законодавстві визначення «дитини» включає в себе такі терміни, як «неповнолітня» і «малолітня». Згідно з ч. ч. 2, 3 ст. 6 СК України малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а неповнолітньою – дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [2]. Такі ж положення закріплено й в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦК України малолітні і неповнолітні особи є учасниками цивільних правовідносин, тобто вони наділені цивільною правосуб'єктністю, яка складається з цивільної правоздатності та цивільної дієздатності. Дієздатність (на відміну від правоздатності, яка визнається у рівній мірі за всіма фізичними особами та з'являється у момент їх народження і припиняється у момент смерті, а також не може бути обмежена, крім випадків, передбачених законом) відповідно до ст. 30 ЦК України має фізична особа, яка чітко може усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними [4].

Проаналізувавши особливості правосуб'єктності малолітніх і неповнолітніх осіб щодо набуття та здійснення майнових прав, слід

зазначити, що не всі майнові права особа може набути від народження. Існують майнові права, набути яких можна лише з досягненням певного віку. Ці права включають: можливість заповідати своє майно (від 18 років), бути учасником господарських товариств (від 16 років), можливість займатися підприємницькою діяльністю (з 16 років), бути членом фермерського господарства (із 14 років), бути учасником (засновником) юридичних осіб (з 14 років). Окрім цього, з народження особа набуває таких майнових прав, як право приватної власності; право користування житловими приміщеннями та іншим майном; право на спадщину; право автора творів науки, літератури і мистецтва, на відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції; іншими майновими правами.

Правоздатність особи пов'язана з питаннями дієздатності. Відповідно до ст. 30 ЦК України цивільною дієздатністю володіє фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керуватися ними.

Отже, наділення неповнолітньої особи достатнім обсягом цивільної дієздатності залежить від її рівня психічного, фізичного, розумового розвитку, здатності керувати своїми діями. Так, часткова цивільна дієздатність надається особі до чотирнадцяти років; для особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років встановлюється неповна дієздатність. Повну цивільну дієздатність отримує фізична особа, яка досягла повноліття (ч. 1 ст. 34 ЦК України). Так само, цивільним законодавством України визначено підстави за яких особа, яка не набула статусу повнолітньої, може отримати повну цивільну дієздатність, а саме: у разі реєстрації шлюбу (ч. 2 ст. 34 ЦК України); якщо особа досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором (ч. 1 ст. 35 ЦК України); якщо особа записана матір'ю або батьком дитини. (ч. 1 ст. 35 ЦК України); якщо особа досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. (ч. 3 ст. 35 ЦК України).

Таким чином, можна заробити висновки, що ЦК України визначає дитину як особливого суб'єкта цивільних правовідносин, дієздатність якого змінюється в залежності від його віку. Тобто, якщо цивільна правоздатність передбачає спроможність фізичної особи мати цивільні права та обов'язки і виникає з народження, то цивільна дієздатність означає можливість особи набувати та здійснювати цивільні права та обов'язки.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини. Прийнята Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1989 р. № 44/25 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 року
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.02.2003 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3039>

4. Дмитренко Є.С., Дмитренко А. Поняття цивільної дієздатності особи, яка не досягла 14 років. Економіка, фінанси, право. 2006. №3. С. 32–34.

Науковий керівник: Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**А.В. Соренкова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ ПРАВОЧИНУ

Світ сучасних технологій останнім часом стрімко змінюється та його оновлення іноді може здивувати кожного з нас своїм розвитком, що спростовує життя людства в усьому світі. Одним із таких елементів стало виділення нових форм торговельно-економічних відносин, що дають можливість контактувати Україні та мати економічні зв'язки з іншими країнами на міжнародному рівні. Тому наше теперішнє державне регулювання пришвидшує та спростовує документообіг за допомогою впровадження електронних правочинів. І все частіше у законодавстві України з'являються такі слова та словосполучення, як: електронний, електронний договір, електронний підпис та ін.

Так, наприклад, у прикінцевих положеннях Закону України «Про електронну комерцію» вказані зміни у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) де статті та абзаци доповнені зазначеними термінами. Частина 2 ст.639 ЦК України було доповнено абз. 2 з таким змістом: «Якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі» [1]. У свою чергу, значних змін зазнала також і ст. 207 ЦК України, яка розкриває значення вимог до письмової форми правочину. Абзац 1 ч. 1 зазначеної статті визначає електронні документи - документами вчиненими у письмовій формі: «Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони» [1].

Отже, аналізуючи ЦК України та особливості змін з приводу електронних правочинів, можна зробити висновок, що популярність

такого формату договору стрімко розвивається в межах нашої держави. На нашу думку, якщо законодавча влада буде приділяти більше уваги розвитку законодавчих актів з приводу електронного формату правочинів – це покращить економічне становище України, модернізує нашу країну та наблизить її до вступу в Європейський Союз.

Завданнями нашого дослідження є аналіз українського законодавства у розвитку електронного документообігу. Ми спробуємо надати доказів надійності електронних договорів і тим самим визвати довіру та покращити використання даної форми правочинів на території Української держави.

В Законі України «Про електронну комерцію» визначається, що електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [2].

В свою чергу слід зазначити, що формою оформлення електронного договору є електронний документ. Саме в ньому знаходиться весь необхідний обсяг інформації щодо укладання правочину, що зафіксований у вигляді електронних даних. Щоб електронний документ можна було використовувати як доказ, він має бути наділений такою юридичною силою як і паперові документи. А це можливо лише у разі його ідентифікації відповідно до закону. У Главі 16 ЦК України, зазначено, що правочин є чинним при вільному волевиявленні його учасників та повинен відповідати їх внутрішній волі. Посвідчення волевиявлення в електронному документі здійснюється саме через електронний цифровий підпис (далі – ЕЦП). Щоб надати чітке розуміння про ЕЦП і розкрити його зміст, потрібно звернутися до Закону України «Про електронні довірчі послуги» де надається визначення: електронний підпис – електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис [3]. Вважаємо, що ЕЦП має набагато більше переваг порівняно з рукописним аналогом. Його переваги полягають у високому відсотку захищеності у питаннях конфіденційності, цілісності і доступності під час користування комп'ютерами та комп'ютерними мережами для діловодства. Також, в ЕЦП міститься набагато більше інформації про особу, яка його використовує, та ідентифікувати таку особу стає набагато легше. ЕЦП накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа. Особистий ключ доступний тільки підписувачу, а відкритий ключ доступний всім суб'єктам відносин у сфері використання електронного цифрового підпису. Визначити особистий ключ з відкритого неможливо. Така інформація демонструє, що ЕЦП не тільки ідентифікує особу, яка його підписала, а ще захищає

документ від внесення до нього змін третіми особами, як це часто можна зустріти на практиці. Отже, ЕЦП неможливо вилучити з документа іншими особами для особистого використання, так як він інтегрується у документ за допомогою криптографічного перетворення.

Після зазначених позитивних сторін ЕЦП, виникає наступне питання: «Де його можна отримати?». Акредитований центр сертифікації ключів (АЦСК) надає послуги з надання ЕЦП забезпечуючи високий рівень надійності захисту інформації.

Таким чином, можна зробити висновок, що інформаційні технології надають нам все більше можливостей. Одним із таких став електронний правочин у формі електронного договору, що все більше набуває своєї популярності в Україні через надання багатьох переваг, що зазначені у цій статті.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.02.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3039>
2. Про електрону комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
4. Основы криптографии / А.П. Алферов, А.Ю. Зубов, А.С. Кузьмин, А.В. Черемушкин. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Гелиос АРВ, 2002. 480 с.
5. Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. / О.Б. Кукарін та ін.; за заг. ред. Н.В. Грицяк. Київ, 2015. 84 с.

Науковий керівник: Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Д.С. Цулая, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СЕРВІТУТУ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Ще з часів римського права сервітутні права становлять основу прав на чужі речі, й так само як і у Стародавньому Римі в сучасних системах законодавства виділяють різні види сервітутних прав.

Сервітути як вид речових прав на чуже майно вивчалися такими вченими, як: А.А. Бірюков, І.Е. Косарев, О.А. Підпригора та іншими.

Так, А.А. Бірюков зазначає, що сервітут – речове право обмеженого користування чужим нерухомим майном у суворо обмеженому обсягу і межах, визначених необхідністю його встановлення та здійснення [1, с. 10].

Відродження поняття сервітуту після тривалого правового забуття відбулося тільки після того, як Україна здобула свою незалежність та тісно пов'язано з прийняттям Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2]. Подальше поступове прийняття низки законів з приводу розвитку положень ЦК України призвело до розширення сфери застосування норм сервітутного права. Потрібно зазначити, що до сьогодні на теоретичному рівні не склалося чіткого та рівнозначного пояснення всіх існуючих аспектів, пов'язаних із характеристикою цього інституту, починаючи з його розуміння як правової категорії. Визначення сервітуту є досить розмитим і в деяких частинах не співпадають одне з одним, що частково пояснюється тим, що законодавче поняття не містить у собі визначення правової природи сервітуту, а дається через його ознаки та види.

Посилаючись на законодавство, можна визначити сервітут, як право користування чужим майном. Сервітут містить у собі функцію реалізації суб'єктом сервітутного права свого права на користування природними властивостями речі, з приводу якої встановлений сервітут.

Зміст сервітуту визначається правами та обов'язками сервітуарія та власника майна. Сервітуарій має такі обов'язки як: використовувати майно з певною метою; здійснювати плату за користування майном; реалізовувати своє право найменш обтяжливим способом для власника майна (володільця). Щодо зобов'язань власника, то вони мають переважно пасивний характер.

Відповідно до ст. 401 ЦК України, право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для забезпечення потреб інших осіб, які не мають змоги бути вдоволені іншим чином.

Тобто, ЦК України поділяє сервітуту на земельні та особисті, при цьому більшість сервітутів належать до земельних.

В юридичній літературі поняття земельного сервітуту визначається такими поняттями: як право на чужу земельну ділянку; як правовідносини, зміст яких уточнюється в правах та обов'язках сторін, виявляючи сутність цього сервітуту; як функціонально визначене обтяження однієї земельної ділянки на користь іншої.

Аналізуючи ЦК України можна зазначити, що особистий сервітут є одним з видів сервітутів та передбачає приналежність права користування чужою земельною ділянкою визначеній особі для того, щоб вона могла задовольнити свої потреби, які більше ніяк не можуть бути задоволені.

Звертаючись до досвіду зарубіжних країн, можна виділити деякі аспекти яких не вистачає в українському законодавстві. В деяких законодавствах інших країн, крім традиційного поділу на земельні (предіальні, реальні) та особисті сервітути, виділяються також деякі інші різновиди прав користування чужими речами. Наприклад, у Франції Цивільний кодекс виділяє явні й неявні сервітути; сільські й міські; безперервні (проведення води, стік з дахів тощо), і сервітути, що здійснюються з перервами (право проходу, право черпати воду тощо); і нарешті активні й пасивні сервітути [3, с. 282].

А от в Італії діє така система сервітутів: термінові (передбачені договором) і безстрокові; явні й неявні; безперервні й здійснювані з перериванням; примусові (що встановлюються на підставі закону або спеціального акту), добровільні сервітути (що встановлені угодою сторін і підлягають обов'язковій реєстрації), сервітути, що придбані за давністю і ті, що встановлені розпорядженням хазяїна [4, с. 123].

За німецьким законодавством сервітути класифікуються на земельні сервітути, узуфрукт та особистий сервітут. При цьому встановлюються три основні види земельних сервітутів такого змісту: право на використання службової земельної ділянки; право вимагати утримання від активної поведінки щодо використання підпорядкованої земельної ділянки; право забороняти здійснення щодо пануючої земельної ділянки прав, які витікають з права власності на підпорядковану земельну ділянку, за яким для власника підпорядкованої земельної ділянки припиняється можливість здійснення права [3, с. 283].

Оцінюючи наведені положення цивільного законодавства Німеччини, потрібно сказати, що такий поділ земельних сервітутів цілком виправданий з практичної сторони, адже якщо перший з видів можна кваліфікувати як класичний вид предіального сервітутного права, то другий і третій види мають право на самостійне існування в силу тієї обставини, що багатьма система законодавства їхній зміст не охоплюється загальними положеннями про сервітути. І, як наслідок, сервітут прирівнюється лише до права користування чужою земельною ділянкою.

На нашу думку, така класифікація є актуальною для України, адже сьогодні, як ніколи гостро стоїть питання про ефективність використання земель, особливо в густонаселених містах із щільною забудовою. Непоодинокими є ситуації, коли комерційні структури розпочинають будівництво об'єктів нерухомості, ігноруючи всілякі вимоги (геодезичні умови, вимоги щодо освітлення та затінення тощо). Саме в таких умовах закріплення можливості обмеження власників через встановлення

сервітутних прав могло б стати засобом задоволення інтересів сервітуаріїв. На жаль, чинне законодавство передбачає лише можливість існування позитивного сервітуту через право користування чужим майном.

Підсумовуючи, варто зазначити доцільність передбачити у чинному законодавстві України встановлення негативних сервітутів шляхом доповнення ч. 1 ст. 403 ЦК України абзацом другим, який буде містити у собі таке положення: «У випадках, прямо передбачених законом, договором, заповітом, чи рішенням суду, сервітут може полягати у забороні вчинення визначених дій».

Список використаних джерел

1. Бирюков А.А. Сервітути в російском гражданском законодательстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ставрополь, 2004. 22 с.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.02.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3039>
3. Нагнибіда В.І. Ефективність правового регулювання речових прав на чуже майно. Університетські наукові записки. 2012. № 1. С. 281–286.
4. Слома В. Сервітут як вид речових прав на чуже майно. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 2. С. 123–126.

Науковий керівник: Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**А.О. Северина, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОЖЕРТВИ ЯК РІЗНОВИДУ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

На сьогодні актуальною темою у суспільстві стала благодійність, що має давні традиції. Початком розвитку благодійності, на думку науковців, є прийняття християнства народом. Основою для цього стала заповідь Ісуса Христа – «Любов до ближнього», яка стала початком розвитку благочинності, як суспільно важливого та необхідного явища.

Треба зауважити, що в українському суспільстві є певні верстви населення, що потребують особливої підтримки та допомоги – це люди з інвалідністю, люди похилого віку, біженці, переселенці, бездомні, через це добродійність стала одним з найважливіших елементів

соціальної політики. Міграція, безробіття, злочинність та інші елементи сучасного життя – це той самий фон, який визначив реальний масштаб проблеми розвитку благодійності. На нашу думку, благодійність є однією із складових суспільного життя будь-якого з нас та потребує особливої уваги у наш час.

Ми погоджуємося з висловом Ж.-Ж. Руссо «Благодіяння міститься не в тому, що дається, а в душі того, хто дає», яке відкриває головне завдання благодійності – допомогу від щирого серця. Існують різні види благодійності, але найвідомішими вважають: договори дарування та договір пожертви.

Треба зазначити, що люди часто плутають договір пожертви з договором дарування, тому потрібно розглянути їх основні відмінності. Адже, кожен з них несе свою суть та виконує свою унікальну функцію.

У ч. 1 ст. 729 ЦК України, пожертву характеризують як дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів особам, які зазначені у ч. 1 ст. 720 ЦК України. Пожертва вважається одним з різновидів договору дарування, тому ЦК України поширює на неї всю дію положень про договір дарування (якщо інше не встановлено законом).

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 року (далі – Закон) визначив пожертву як безоплатну передачу благодійником особистих коштів, чи будь якого іншого майна, а також майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення ним поставлених, наперед обумовлених цілей, відповідно до чинного Закону [2].

Проаналізувавши чинне законодавство України, а точніше ст. 717 ЦК України, робимо висновок, що договір дарування є цивільно-правовим договором, що має безоплатний характер. З цього виникає питання: а що таке безоплатний характер договору? Це означає, що дарувальник не буде очікувати ніякої плати за передачу свого майна у власність від особи, яка обдаровується. Якщо ж відбудеться будь-якого роду плата за майно, то у цьому випадку договір не буде визнаний договором даруванням та не буде мати юридичної сили.

Договір пожертви хоч і є різновидом договору дарування, але в нього є істотні відмінності. Наприклад, договір дарування вважається укладеним та набирає чинності з моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами договору, а договір пожертви – з моменту отримання самої пожертви.

Під час укладення цього виду договору необхідно чітко дотримуватись вимог зазначених у ст. 719 ЦК України, інакше договір може бути визнаний недійсним. Обов'язок

Проте, обов'язково ще потрібно керуватися саме Законом, так як він є спеціальним нормативно-правовим актом цього виду договору.

Виходячи з того, що пожертва є різновидом договору дарування, то жертвувач, зобов'язаний попередити обдаровуваного про недоліки та особливі властивості предмета договору пожертви, якщо вони несуть загрозу для життя та здоров'я обдаровуваного чи інших осіб.

Доволі часто виникає питання, чи можливо розірвати договір пожертви або договір дарування?

Так, існують різні ситуації, що є законними підставами для розірвання цього виду договору, вони чітко зазначені у ст. 727 ЦК України.

У разі розірвання договору дарування (пожертви) дарувальнику повертається жертва лише у натурі та у тому стані, в якому вона була передана, а також встановлюється позовна давність строком в один рік.

З цього робимо висновок, що договір пожертви є видом договору дарування, так як має свої унікальні відмінності: по-перше, жертва здійснюється для досягнення певної мети яка закріплена у договорі; по-друге, набуває чинності з моменту отримання самої жертви, тобто має характер реального договору. У випадку, якщо жертва більше не буде мати можливість використовуватись за призначенням, яке було закріплено в договорі, то подальше її використання за іншим призначенням буде можливе лише за згодою самого жертвувача, а у разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – лише за рішенням суду.

За жертвувачем залишається повне право здійснювати повний контроль за використання його жертви. У випадку якщо жертва використовується не за призначенням, яке було затверджено у договорі, жертвувач або його правонаступники мають право розірвати договір про жертву у межах чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.02.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3039>

2. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 лип. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5073-17>

3. Вороная Н. Договір дарування: юридичні тонкощі. Податки та бухгалтерський облік. 2018. №24 URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/march/issue-24/article-35051.html>

4. Долинська М.С. Деякі правові аспекти укладення та нотаріального посвідчення договору пожертви як різновиду договору дарування Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2013. Вип. 1. С. 176–184.

Науковий керівник: Т.М. Алфьорова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Секція 4

ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В.В. Воронін,
викладач кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

НОВЕЛИ КОДЕКСУ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ: ГНУЧКИЙ РЕЖИМ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ДИСТАНЦІЙНА (НАДОМНА) РОБОТА

30 березня 2020 року було прийнято Закон України № 540-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», який, з поміж інших змін до чинного законодавства, повністю змінив положення статті 60 Кодексу законів про працю (далі за текстом – КЗпП України).

В редакції КЗпП України від 20 березня 2020 року стаття 60 мала заголовок «Поділ робочого дня на частини» і надавала, з урахуванням особливих умов і характером праці, в порядку і випадках, передбачених законодавством, ділити робочий день на частини за умови неперевищення нормативно встановленої тривалості робочого дня.

Проте, у ситуації, що склалася, та карантинних умов, законодавство має зазнати змін задля захисту основних конституційних прав людини та громадянина. Відповідні зміни до трудового законодавства внесені саме для захисту права на працю, що визначене і гарантоване статтею 43 Конституції України.

Далі розберемо детально кожне положення цієї статті та її вплив на ситуації, яка склалась навколо загального карантину. Отже, стаття 60 КЗпП України отримала назву «Гнучкий режим робочого часу» (далі – ГРРЧ).

За погодженням між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом для працівника може встановлюватися ГРРЧ на визначений строк або безстроково як при прийнятті на роботу, так і згодом.

Частина перша статті 60 закріплює введення ГРРЧ виключно за згодою працівника, а тому у разі відмови працівника від ГРРЧ зобов'язати його перейти на ГРРЧ не можна.

На час загрози поширення епідемії, пандемії та/або на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру умова про дистанційну (надомну) роботу та ГРРЧ може встановлюватися у наказі (розпорядженні) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення у письмовій формі трудового договору про дистанційну (надомну) роботу.

Законом від 30.03.2020 р. № 540-IX також внесено зміни до ст. 24 КЗпП України щодо обов'язковості укладення у письмовій формі трудового договору про дистанційну (надомну) роботу. Від тепер з працівниками можливо заключати новий вид письмових трудових договорів про дистанційну (надомну) роботу.

ГРРЧ – це форма організації праці, якою допускається встановлення режиму роботи, що є відмінним від визначеного правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання встановленої денної, тижневої чи на певний обліковий період (два тижні, місяць тощо) норми тривалості робочого часу.

ГРРЧ може передбачати:

1) фіксований час, протягом якого працівник обов'язково повинен бути присутнім на робочому місці та виконувати свої посадові обов'язки; при цьому може передбачатися поділ робочого дня на частини;

2) змінний час, протягом якого працівник на власний розсуд визначає періоди роботи в межах встановленої норми тривалості робочого часу;

3) час перерви для відпочинку і харчування.

При встановленні ГРРЧ необхідно вказати, який обліковий період будете використовувати, щоб контролювати норму робочого часу.

Тривалість фіксованого чи змінного часу, а також тривалість перерви для відпочинку при ГРРЧ законодавчо не визначена, тому для прикладу 8-годинного робочого дня можна взяти такий розподіл: з 10:00 до 12:00 – фіксований час, у який працівник повинен обов'язково працювати, з 08:00 до 10:00 та з 13:00 до 20:00 – змінний час, у який працівник може працювати, і з 12:00 до 13:00 – перерва на відпочинок. Не визначенням тривалості порядку роботи при ГРРЧ законотворець пішов шляхом демократизації норми та надав підприємствам, установам та організаціям та їхнім працівникам можливість самостійно та найефективніше планувати свої бізнес-процеси.

Облік робочого часу забезпечується власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом та ведеться за загальним принципом.

ГРРЧ, як правило, не застосовується на безперервно діючих підприємствах, в установах, організаціях, при багатозмінній організації

роботи, а також в інших випадках, обумовлених специфікою діяльності, коли виконання обов'язків працівником потребує його присутності в чітко визначені правилами внутрішнього трудового розпорядку години роботи (торгівля, побутове обслуговування населення, вантажно-розвантажувальні роботи, робота транспорту тощо) або коли такий режим є несумісним з вимогами щодо безпечних умов праці.

Звісно існують підприємства, яким не можливо ввести ні дистанційну роботу, ні ГРРЧ. Тому для них описані нововведення трудового законодавства зовсім не актуальні.

У разі виробничо-технічної необхідності та/або для виконання невідкладних чи непередбачуваних завдань власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган може тимчасово (на термін до одного місяця протягом календарного року) застосовувати до працівників, яким встановлено ГРРЧ, загальнозастосовуваного на підприємстві, в установі, організації графік роботи. При цьому норми частини третьої статті 32 КЗпП України не застосовуються.

Сьомою частиною статті 60 КЗпП встановлено порядок відміни встановлення ГРРЧ на підприємстві. У виключних випадках роботодавця на 1 місяць в році може скасувати ГРРЧ в односторонньому порядку і про це не потрібно попереджати за 2 місяці до переведення. В такому разі потрібно видати наказ і ознайомити з ним працівника, але пам'ятаємо, що самостійно вводити ГРРЧ роботодавець права не отримав.

У разі відрядження на працівника поширюється режим робочого часу того підприємства (установи, організації), до якого (якої) його відряджено.

Відрядження працівника з ГРРЧ потребує визначення обставин, як працює підприємство, на яке працівник відбуває. Графік роботи іншого підприємства може бути підтверджений довідкою довільної форми, виданою ним. Про робочий час у відрядженні, який підлягає оплаті, потрібно вказати у наказі про відрядження.

Застосування ГРРЧ не тягне за собою змін в нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників.

Якщо відпрацьовано весь робочий час, запланований для працівника з ГРРЧ у звітному місяці, нарахування та розрахунок здійснюються у повному обсязі окладу згідно з відпрацьованим часом, використовуючи тарифну годинну розцінку. Усі премії, доплати, інші гарантії працівника з ГРРЧ є аналогічними у порівнянні з оплатою праці працівників зі звичайним графіком роботи.

Отже, аналізуючи першу частину статті 60 КЗпП України необхідно зазначити, що працівнику з ГРРЧ гарантуються усі права, як і працівнику зі звичайним графіком роботи, адже працівник з ГРРЧ виконує такі ж обов'язки, але виконує їх в інший час.

Дистанційна (надомна) робота – це така форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця.

Вибір місця дистанційної роботи надано саме працівнику, а не роботодавцю. Тому додатковий термін «Надомна робота», на мою думку, звужує та не відповідає визначенню терміну «Дистанційна робота», оскільки визначення вказує на дві основні вимоги до такої форми організації праці: робота виконується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та поза межами приміщення роботодавця і це не обов'язково повинне бути місце проживання працівника, це може бути будь-яке місце за його вибором.

При дистанційній (надомній) роботі працівники розподіляють робочий час на свій розсуд, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не передбачено у трудовому договорі. При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 КЗпП України.

На відміну від ГРРЧ немає зобов'язання визначати фіксований та змінний час, а тому працівник який знаходиться на дистанційній роботі може за власним розсудом встановлювати свій робочий час. Головне дотриматись норми у 40 годин на тиждень (ст. 50 КЗпП України) або менше, якщо таке визначено роботодавцем або працівник підпадає під пільгові категорії, наведені в ст. 51 КЗпП України.

Вважаю, що для обліку відпрацьованого часу можна використовувати звичайний табель із зазначенням, що робота проводиться дистанційно.

Виконання дистанційної (надомної) роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників.

Також, як і з працівником з ГРРЧ, працівник на дистанційній роботі має право на оплату праці не нижче мінімальної зарплати за повний відпрацьований час, право на відпочинок, відпустки, лікарняний і таке інше. Законодавець це чітко визначив.

При цьому, якщо працівник і роботодавець письмово не домовились про інше, дистанційна (надомна) робота передбачає оплату праці в повному обсязі та в строки, визначені діючим трудовим договором.

Вважаю, що про домовленість про неповну оплату праці не йдеться, але от визначити особливі строки виплати зарплати – можна.

Висновок: хоч і норма встановлена у період пандемії коронавірусу, але у неї є велике майбутнє та значні перспективи на

шляху приведення трудового законодавства в Україні до дійсних правовідносин між суб'єктами цього права. Науковці та практики не один рік так чи інакше піднімають різного роду питання щодо реформування та вдосконалення чинного КЗпП України, адже він застарів та в деяких частинах втратив актуальність, а суб'єктам трудових правовідносин доводиться знаходити «сірі» шляхи вирішення складних ситуацій та створювати судові прецеденти.

Отже, введення гнучкого режиму робочого часу та дистанційної (надомної) роботи є невеликою, проте важливою зміною і доповненням у трудове законодавство, а тому існують перспективи бізнесу на збільшення життєздатності законодавства.

**В.В. Борисова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Юридична відповідальність у трудовому праві має свої особливі риси, які відрізняють її поміж інших видів відповідальності.

Проблемою дослідження є те, що кожен громадянин має відшкодувати завдані ним збитки, навіть якщо на момент заподіяння шкоди людина мала тимчасові проблеми: стан здоров'я, психічні розлади та інші проблеми, які було їй важко контролювати.

Статтею 66 Конституції України передбачено, що обов'язком кожної особи в Україні є відшкодування завданих збитків.

Юридична відповідальність у трудовому праві полягає в обов'язку суб'єктів трудових правовідносин відповідати за недотримання трудової дисципліни та порушення норм трудового законодавства. Суб'єктами юридичної відповідальності за трудовим правом може бути як працівник, так і роботодавець.

Чинне законодавство передбачає два основних види юридичної відповідальності, до якої можна притягнути суб'єктів трудового правопорушення: дисциплінарна та матеріальна.

Дисциплінарною відповідальністю є юридична відповідальність, що полягає в обов'язку працівника відповідати перед власником або уповноваженим ним органом за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбаченні нормами трудового права.

До видів дисциплінарної відповідальності можна віднести:

1) загальна дисциплінарна відповідальність, що настає на підставі норм КЗпП України і правил внутрішнього трудового

розпорядку та яка поширюється на переважну більшість працюючих, включаючи сезонних і тимчасових працівників, до яких не застосовується спеціальна дисциплінарна відповідальність;

2) спеціальна дисциплінарна відповідальність, до якої можна притягнути тільки конкретно визначені категорії працівників на підставі статутів і положень про дисципліну і спеціальних нормативних актів.

Підставою дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок, склад якого включає такі елементи: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона.

Не менш поширеним видом юридичної відповідальності у трудовому праві є матеріальна відповідальність.

У Кодексі законів про працю України передбачено, що працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків (пункт 1 стаття 130).

У науковій літературі матеріальну відповідальність працівника визначають як його обов'язок відшкодувати в установлених законом розмірі й порядку завдану ним пряму дійсну шкоду майну роботодавця протиправним винним порушенням взятих на себе за трудовим договором обов'язків. Для такої відповідальності працівника притаманний саме його обов'язок відшкодувати заподіяну майнову шкоду. За відсутності такої шкоди матеріальна відповідальність настати не може [1, с. 411].

Працівники несуть матеріальну відповідальність у розмірі, що не перевищує середнього місячного заробітку, що роз'яснено у пункті 4 Постанови Верховного Суду України від 29 грудня 1992 року № 14 «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками».

Підставою виникнення матеріальної відповідальності є трудове майнове правопорушення, тобто винне порушення однією зі сторін трудового договору своїх обов'язків, що призвело до заподіяння майнової шкоди [2, с. 455].

Наявність шкоди є істотною умовою виникнення правовідносин щодо притягнення до матеріальної відповідальності.

Видами матеріальної відповідальності є:

1) обмежена матеріальна відповідальність, яка полягає у відшкодуванні шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків працівників, з вини яких заподіяно шкоду. Працівники несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більшу свого середнього місячного заробітку;

2) повна матеріальна відповідальність працівника, яка полягає у покладанні на нього обов'язку відшкодувати пряму дійсну шкоду в

повному обов'язі без будь-яких обмежень. Цей вид відповідальності настає лише у випадках, що прямо передбачені законодавством.

У Кодексі законів про працю вказано, що розмір заподіяної підприємству, установі, організації шкоди визначається за фактичними втратами, на підставі даних бухгалтерського обліку, виходячи з балансової вартості (собівартості) матеріальних цінностей за вирахуванням зносу згідно з установленими нормами (частина 1 стаття 135-3).

Визначення розміру шкоди, заподіяної власнику або уповноваженому ним органу, залежить від ступеня вини заподіювача шкоди, характеру виробничої діяльності підприємства [2, с. 467].

Покриття шкоди працівниками в розмірі, що не перевищує середньомісячного заробітку, провадиться за розпорядженням роботодавця шляхом відрахування із заробітної плати працівника. Таке розпорядження має бути зроблене не пізніше двох тижнів з дня виявлення шкоди та подано до виконання не раніше семи днів з дня повідомлення про це працівника. Якщо працівник не погоджується з відрахуванням або його розміром, то трудовий спір за його заявою може розглядатися у комісіях по трудових спорах або у суді. У решті випадків покриття шкоди провадиться шляхом подання роботодавцем позову до місцевого суду [3, с. 389].

Отже, юридична відповідальність є важливим фактором у трудових відносинах. Вона дає гарантії, як для роботодавця (додержання працівником трудового розпорядку, виконання даних йому обов'язків та ін.), так і для працівника (своєчасна виплата заробітної плати, надання роботодавцем безпечного, для роботи, місця, а також можливість захистити свої порушенні права).

Список використаних джерел

1. Хайнус О.І. Поняття матеріальної відповідальності працівника у трудовому праві. Часопис Київського університету права. 2011. № 4. С. 410–415.
2. Болотіна Н.Б. Трудове право України: підручник. К.: Вікар, 2003. 725 с.
3. Трудове право України: Академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д Пилипенко, В.Я.Буряк, З.Я. Козак та ін.; за ред. П.Д.Пилипенка. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 536 с.

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

ЗМЕНШЕННЯ ШТРАФІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ГУМАННІСТЬ ЧИ ПОМИЛКА

Для українського суспільства досить актуальним питанням сьогодні є обговорення законопроекту про прийняття нового закону про працю.

Чинний Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) є застарілим, адже був прийнятий ще за часів радянської влади. Не викликає сумніву той факт, що цей нормативно-правовий акт потребує змін.

Що ж таке трудове законодавство і для чого воно потрібне?

Трудове законодавство, згідно зі ст. 1 Кодексу законів про працю, регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих.

Законодавство про працю визначає рівень умов праці, вимоги до охорони трудових прав працівників та забезпечує гарантування права особи на працю, визначеного ст. 43 Конституції України.

На нашу думку, Кодекс законів про працю – один із найважливіших нормативних актів для кожної працездатної особи, адже ми живемо у сучасному суспільстві, де без праці неможливо існувати. Недарма кажуть: «праця зробила із мавпи людину».

Велику увагу українського суспільства останнім часом викликав черговий законопроект щодо внесення змін до Кодексу законів про працю, який передбачив значні зміни у трудовому законодавстві: кожен працівник має заключити трудовий договір, будь-то сезонні роботи, чи роботи з нефіксованим робочим часом, чи роботи для студентів; запровадження електронних трудових книжок; 6-тиденний робочий день тощо. Однак станом на березень 2020 року, цей законопроект вже відкликаний.

Іншим, не менш актуальним та спірним питанням чинного трудового законодавства, є питання про розмір штрафів за неоформлених працівників.

2 лютого 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України» від 12.12.2019р., згідно з яким зменшився штраф за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) до 10 мінімальних заробітних плат. Враховуючи, що мінімальна заробітна

плата на 1 січня 2020 року становить 4723 грн, штраф за одного неоформленого працівника у 2020 році досягає 47230 грн. Для роботодавців, які є платниками єдиного податку 1-3 групи, за перше порушення трудового законодавства застосовується лише попередження.

Такі зміни у законодавстві є полегшенням для цих суб'єктів підприємницької діяльності, але чи забезпечать вони зменшення порушень – питання часу.

Для порівняння з попередніми редакціями КЗпП України, статтю 265 передбачався штраф за неоформленого працівника у розмірі 30 мінімальних заробітних плат, що на теперішній час становило б 141 690 грн.

До 26.10.2014 року стаття 265 КЗпП України мала іншу редакцію: особи, винні в порушенні законодавства про працю, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством. Особа могла бути притягнута як до кримінальної відповідальності за ст. 172 Кримінального кодексу України, так й до адміністративної відповідальності за ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Впродовж багатьох років відбувалися неодноразові зміни, які стосувались санкцій статті 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за якими передбачено відповідальність роботодавця за неоформленого працівника. У чинній редакції КУпАП сума штрафів становить від 500 до 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а за повторне виявлене порушення у розмірі від 1000 до 2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

За аналізом статті 41 КУпАП різних редакцій, доводиться констатувати, що у 2015 році відбулося дуже стрімке зростання адміністративного штрафу за прийняття працівника без оформлення трудового договору.

Таким чином постає питання: за трудовим чи адміністративним законодавством притягати роботодавця-порушника до відповідальності? Адже з 2015 році у трудовому кодексі також передбачена санкція за недотримання трудового законодавства, а саме штраф у розмірі 30 МЗП.

Досліджуючи дане питання, будемо спиратися на рішення Верховного Суду від 21 грудня 2018 року у справі № 814/2156/16.

Таким чином, за допуск фізичних осіб до роботи без оформлення трудового договору підприємця, якого вже було притягнуто до адміністративної відповідальності постановою суду, що набрала законної сили, накладення на нього штрафу за те саме правопорушення постановою Управління Держпраці є притягненням до того самого виду відповідальності за те саме порушення вдруге, що є порушенням ст. 61 Конституції України.

Наведена постанова Верховного Суду стосується лише фізичних осіб- підприємців, які працевлаштували на роботу працівника без трудового договору, тоді як юридичні особи можуть притягатися до відповідальності згідно з трудовим законодавством як підприємство, установа, організація, а також одночасно і до адміністративної відповідальності особи у якості директора або уповноваженого органу підприємства, установи, організації.

Чому ж тоді нинішня законодавча влада відповідно до трудового законодавства зменшує штраф за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) до 10 мінімальних заробітних плат, а сума штрафу за таке ж порушення згідно КУпАП залишилась незмінною?

Причинами, за яких роботодавець не хоче офіційно оформлювати працівника на роботу, вважаємо такі:

- 1) необхідність щомісячно виплачувати заробітну плату, нараховувати та сплачувати податки;
- 2) оплата листків непрацездатності та декретних відпусток тощо;
- 3) надання відпусток, виплати компенсацій та ін.

Для працівників проблема порушення законодавства про працю виникає через те, що знайти достойну роботу, яка була б до душі та гідно оплачувалася, досить нелегко. Працівники йдуть на порушення трудового законодавства через бажання отримувати більшу заробітну плату у так званих «конвертах», без сплати податків та офіційного працевлаштування.

Проте, слід зазначити, що у такому разі негативні наслідки подібного працевлаштування є не тільки для працівників, але і для роботодавців.

Неофіційне працевлаштування працівника має наступні наслідки для роботодавця:

- відсутність можливості вимагати від працівника виконання роботи належним чином;
- відсутність можливості вимагати від працівника дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку, режиму роботи тощо;
- відсутність можливості притягнути працівника до матеріальної відповідальності;
- відсутність можливості застосування до працівника дисциплінарного стягнення тощо.

Неофіційне працевлаштування має наступні наслідки для працівника:

- відмова роботодавця у наданні основної та додаткової відпустки;

- відмова роботодавця у оплаті листків непрацездатності;
- ризик взагалі не отримати заробітну плату за свою роботу;
- неможливість отримання соціальних виплат при травмуванні на роботі;
- втрата трудового та страхового стажу при розрахунку розміру пенсії.

Держава офіційно працевлаштованим особам гарантує право на належні, безпечні та здорові умови праці, право на одержання щорічної відпустки або грошової компенсації за невикористані щорічні відпустки у разі звільнення, гарантії від незаконного звільнення тощо.

За офіційними статистичними даним, у 2017 році Держпраці та Державна фіскальна служба разом виявили понад 10 тисяч неофіційно оформлених працівників.

Державна служба з питань праці у 2018 році виявила більше 25 тисяч працівників, які не були оформлені роботодавцями.

У 2019 році лише за півроку було виведено із «тіні» понад 10 тисяч неофіційно оформлених працівників.

З наведеного можна зробити висновок, що кількість неоформлених працівників з кожним роком лише зростає, роботодавці не бояться відповідальності, а чинне законодавство навпаки зменшує суму штрафів, що буде слугувати, на нашу думку, причиною прийняття на роботу ще більшої кількості працівників без оформлення трудового договору (контракту), а тому слід було не зменшувати суму штрафів за порушення трудового законодавства, а навпаки збільшити, шукаючи механізми впливу на роботодавця задля оформлення усіх працівників та нарахування і виплати їм заробітної плати у повному дійсному розмірі.

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Ю.О. Водяникова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ІНІЦІАТИВИ ПРАЦІВНИКА

Питання розірвання трудового договору з ініціативи працівника є завжди актуальним. Кожна особа хоча б раз у житті мала необхідність змінити роботу через незадоволення умовами праці, бо працівника може не влаштовувати заробітна плата, графік роботи, колектив, відношення керівництва тощо. Такі випадки є життєвими та непоодинокими.

Тема розірвання трудового договору з ініціативи правника є достатньо актуальною ще й тому, що кожна працездатна людина бажає знайти роботу своєї мрії, на якій вона буде корисна та затребувана, від якою матиме задоволення.

В умовах реформування національного трудового законодавства одними із актуальних проблем у науці трудового права та правозастосовній практиці є теоретичні та практичні проблеми правового регулювання припинення трудового договору. Питання переліку підстав припинення трудового договору, їх класифікація порядок припинення трудового договору, а також гарантії прав та інтересів сторін трудового договору потребують змістовного та глибокого аналізу.

Особливістю правової регламентації припинення трудового договору є те, що останнє перебуває у площині регулювання як загального, так і спеціального трудового законодавства. Перед наукою трудового права постає завдання розробки конкретних пропозицій щодо вдосконалення актів чинного трудового законодавства України, з урахуванням міжнародних та європейських стандартів, законодавчого досвіду зарубіжних країн.

На жаль, в Україні існує проблема нівелювання трудових прав працівника, з чим не можна не погодитися, починаючи від затримки заробітної плати і закінчуючи неможливістю використати передбачену законом оплачувану відпустку тощо. Більше того, в свідомості більшості працівників, особливо старшого покоління, закладена думка, що ніяких трудових прав не існує, що потрібно підлаштовуватись під обставини. Хтось боїться змінювати роботу, кимось керують інші обставини. Так чи інакше, трудові права в нашій країні систематично порушуються, а працівники навіть не роблять спроб їх відновити, шляхом безпосереднього спілкування з керівником, звернення до комісій по розгляду трудових спорів або до суду [1]. Наведені проблемні питання регулювання трудових відносин потребують вирішення.

Вирішенням проблем у трудовому праві могло стати прийняття Закону України «Про працю», про який останнім часом багато говорили, проте цей законопроект станом на початок березня 2020 року вже відкликаний.

Фахівці у галузі права вважають, з чим погоджуються вже усі в українському суспільстві, що реформування українського законодавства вже давно стало актуальним питанням, так як у ньому містяться застарілі норми, які вже є пережитками минулих порядків.

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про працю» зазначено, що прийнятий у 1971 році Кодекс законів про

працю України є радянським як за змістом, так і за духом та демонструє яскраво виражену домінацію регулюючої функції патерналістської держави в сфері трудових відносин, яка була притаманною для планової соціалістичної економіки, в умовах якої фактичним роботодавцем у всіх господарських відносинах виступала держава [2].

Ми погоджуємося, що Кодекс законів про працю України являє собою суміш правових норм, прийнятих за різних історичних та економічних умов, більшість з яких є застарілими і не можуть адекватно регулювати сучасні трудові відносини.

В обґрунтування прийняття такого закону суб'єктом законодавчої ініціативи покладено позицію щодо необхідності лібералізації трудового законодавства, спрямованої на створення рівних правил гри та балансу інтересів працівників і роботодавців, наданні стимулів для розвитку бізнесу, спрощення входу-виходу з трудових відносин у поєднанні з ефективними механізмами захисту від раптової втрати роботи, полегшення пошуку нової роботи та зниження рівня безробіття.

Нагальною необхідністю реформи також є імплементація до національного законодавства положень міжнародних правових документів, які є обов'язковими для України, а також актів Європейського Союзу.

За словами ініціаторів законопроекту, реформування та лібералізація трудового законодавства має на меті забезпечити рівність сторін трудового договору, підвищити конкурентоспроможність бізнесу та дозволити йому вийти на нові ринки, збільшити надходження інвестицій, запровадити сучасні форми трудової зайнятості (дистанційна праця, сезонна праця, гнучкий робочий час та ін.) [2].

Норми права, що передбачають підстави припинення трудового договору (у т.ч. розірвання з ініціативи працівника), підпадають під значну зміну за цим проектом закону.

Розірвати трудовий договір з ініціативи працівника є найбільш поширеною підставою припинення трудового договору, проте не є складною процедурою. Така можливість надається усім працівникам, незалежно від посад, які вони обіймають, та сфери їхньої діяльності.

Працівник відповідно до частини першої статті 38 КЗпП України має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це роботодавця письмово відповідною заявою за два тижні. Зазначений строк обраховується не з дати, вказаної у самій заяві, а з дати фактичного попередження роботодавця чи посадової особи, яка є уповноваженим представником роботодавця.

У заяві про звільнення працівник не зобов'язаний вказувати причини звільнення. Заява про звільнення може бути подана як у період роботи, враховуючи і строк випробування, так і при відсутності на роботі, наприклад у період відпустки чи тимчасової непрацездатності.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР за бажанням працівника у разі його звільнення (крім звільнення за порушення трудової дисципліни) йому має бути надано невикористану відпустку із звільненням. Датою звільнення в цьому разі є останній день відпустки.

Отже, згідно з цією нормою працівник може одночасно із заявою про звільнення за власним бажанням подати заяву про надання йому невикористаної відпустки або її частини. У цьому випадку днем звільнення буде останній день відпустки, навіть якщо цей день буде поза межами встановленого у статті 38 КЗпП України двотижневого строку попередження про наступне звільнення.

Протягом двотижневого строку попередження трудовий договір зберігає свою силу для обох сторін. Незважаючи, що передбачений строк попередження про розірвання трудового договору необхідний насамперед самому роботодавцеві для підшукування на це місце іншого працівника, роботодавець не має права звільнити працівника раніше вказаного у заяві строку, якщо про це працівник не просить. Роботодавець може видати наказ про звільнення за заявою працівника до закінчення зазначеного в ній строку попередження, вказавши дату звільнення, визначену працівником.

До закінчення двотижневого строку працівник не має права самовільно залишити роботу, оскільки це дає право роботодавцеві розірвати трудовий договір за своєю ініціативою як за прогул без поважних причин. Інші порушення трудової дисципліни з боку працівника протягом двотижневого строку попередження також можуть стати підставою для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця чи застосування до працівника інших заходів дисциплінарного чи громадського впливу.

Трудовим законодавством передбачено можливість працівника звільнитися за певних обставин за власним бажанням без дотримання двотижневого строку попередження. Частиною першою статті 38 КЗпП України передбачено, що роботодавець зобов'язаний провести звільнення у строк, про який просить працівник, у разі, якщо заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням мотивована неможливістю продовжувати роботу за наявності поважних причин, зокрема: переїзд на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за

дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом.

Проектом Закону України «Про працю» пропонувалося значно змінити підстави та порядок розірвання трудового договору за ініціативи працівника.

Так, статтею 33 законопроекту передбачалося, що працівник має право в будь-який час з власної ініціативи розірвати трудовий договір, попередивши про це роботодавця письмово або зазначеними у трудовому договорі засобами електронного зв'язку не менше ніж за два тижні. Трудовим та/або колективним договором може бути передбачено перелік поважних причин, відповідно до яких працівник має право розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, про який він просить. Трудовим договором, укладеним з керівником юридичної особи, його заступником, головою, членами наглядової ради та/або виконавчого органу, керівником представництва іноземної юридичної особи може бути передбачено інший строк попередження працівником роботодавця. Відмова роботодавця укласти додаткову угоду про розірвання трудового договору на підставі, зазначеній у цій статті, є грубим порушенням трудового законодавства.

Законопроектом також було передбачено заборону шляхом застосування мобінгу (цькування), насильства, погроз, введення в оману або в інший спосіб примушувати працівника до розірвання трудового договору з його ініціативи проти його волі.

Отже, наведений аналіз норм чинного Кодексу законів про працю України та проекту Закону України «Про працю», який демонструє значну відмінність змісту норм права щодо розірвання трудового договору з ініціативи працівника, доводить актуальність теми та проблеми, яка потребує законодавчого розв'язання.

Список використаних джерел

1. Кодола Б. Працювати чи не працювати. Як можуть змінитися умови праці українців? Юридична Газета online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/pracyuvati-chi-ne-pracyuvati-yak-mozhut-zminitisya-umovi-praci-ukrayinciv.html> (дата звернення: 28.03.2020).

2. Проект закону про працю: законопроект № 2708 від 28.12.2019. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833 (дата звернення: 28.03.2020).

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ІНІЦІАТИВИ РОБОТОДАВЦЯ

Тема розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, на мою думку, була, залишається та буде досить актуальною завжди, адже з кожним може статися ситуація, при якій особа «попала під скорочення», яку «звільнили без причини». Спробуємо розібратися у даній темі.

На мою думку, суть проблеми для населення країни полягає у тому, що люди не є досить обізнаними у своїх правах.

В умовах ринкової економіки основною формою реалізації права на працю для більшості фізичних осіб є трудовий договір, а заробітна плата є основним джерелом існування для економічно активної частини населення. У зв'язку з цим, розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, з одного боку, зачіпає життєві інтереси працівника та членів його родини, адже працівник позбавляється основного джерела доходу, а з іншого боку, дозволяє роботодавцю гнучко та ефективно здійснювати господарську діяльність підприємства і керувати персоналом.

Влаштування на роботу є одним із життєвих рішень, що доводиться приймати майже кожній людині хоча б один раз у житті. І від того, наскільки вибір роботи є вдалим, залежить зміст та якість життя конкретної людини.

Трудове право займає одне з провідних місць серед галузей права України. Трудовий договір є ключовим поняттям трудового права, є практично його суттю, оскільки більшість трудових стосунків пов'язано саме з договором, або його укладенням, зміною чи розірванням. Правила, що розроблені трудовим правом, дозволяють захистити працівника від свавілля роботодавця і удосконалити роботу підприємств. Грамотність в цьому питанні усіх учасників трудових відносин дозволяє уникнути суперечок і навіть судових тяжб, пов'язаних з незаконним, як здається таким одній із сторін, звільненням.

Зрозуміло, що в практиці трудового права нерідко зустрічаються випадки розірвання трудового договору, в тому числі і з ініціативи роботодавця. Термін «припинення» трудового договору вживається в ширшому сенсі і охоплює практично усі підстави, з якими закон зв'язує закінчення дії трудового договору (угода сторін, ініціатива працівника або роботодавця, закінчення терміну трудового договору та ін.).

На жаль, у нашому суспільстві існує проблема незнання і не розуміння громадянами суті трудового договору, мети його існування, не кажучи вже про його види.

Проаналізувавши норми чинного Кодексу законів про працю України, можна стверджувати, що трудове законодавство передбачило гарантії, за яких особа не буде несправедливо звільнена, без будь-яких поважних причин.

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом, відповідно до ст. 40 КЗпП України, лише у таких випадках [1]:

1) змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників;

2) виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи, а так само в разі відмови у наданні допуску до державної таємниці або скасування допуску до державної таємниці, якщо виконання покладених на нього обов'язків вимагає доступу до державної таємниці;

3) систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення;

4) прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;

5) нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і родах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

6) поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу;

7) появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

8) вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав

законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу;

10) призову або мобілізації власника - фізичної особи під час особливого періоду;

11) встановлення невідповідності працівника займаній посаді, на яку його прийнято, або виконуваній роботі протягом строку випробування.

Звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6 ст. 40 КЗпП України, допускається, якщо неможливо перевести працівника, за його згодою, на іншу роботу.

Аналіз проекту Закону України «Про працю» № 2708 передбачає [2], на мою думку, дивні підстави звільнити працівника – підстави без поважних причин. Я вважаю це трохи незрозумілим, мені це здається дивним нововведенням. Я вважаю, це не є правомірним, так як не дає працівникам жодних гарантій.

Запропоновані нововведення щодо розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, передбачені статтями 35-40 проекту, як на мою думку, явно порушують права працівників. Не дивно, що цей проект був відкликаний на початку березня 2020 року.

Однією із найпоширеніших підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця є систематичне невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення.

Для законного та без порушень чинного законодавства України звільнення, як доводить судова практика [3], необхідно, щоб було дотримано певну процедуру, бо звільнення за систематичне невиконання трудових обов'язків передбачає здійснення працівником щонайменше двох дисциплінарних проступків, за наслідками яких виносяться наказ про догану та наказ про звільнення. В обох випадках працівника повинні ознайомити під розпис із такими наказами та запропонувати йому написати або пояснювальну записку або заперечення на накази, якщо він бажає. Якщо працівник відмовляється від ознайомлення із дисциплінарними наказами, тобто відмовляється ставити свій підпис на таких наказах, власник повинен скласти про це відповідні акти «про відмову від ознайомлення», де повинні бути підписи присутніх при відмові осіб, які пізніше можуть бути допитані у суді як свідки.

У наведеному прикладі звільнення працівника відбулося на підставі п. 3 ст. 40 КЗпП України. Працівник був звільнений внаслідок

систематичного невиконання без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором. Працівник оскаржив наказ про звільнення із такою підставою та виграв всі три інстанції у судах.

Очевидно, у цій справі звільнення працівника відбулося раптово. Як з'ясувалося у суді працівнику одного дня просто видали трудову книжку із записом про звільнення, при цьому відмовилися ознайомити із наказом про звільнення та наказом про попереднє накладення догани. Це і стало підставою для визнання судом звільнення незаконним.

Зокрема суд наголосив, що працівник не може нести дисциплінарну відповідальність за невиконання вимог, які не були доведені йому до виконання, а власник не довів документами, що такі вимоги були працівнику доведені.

Тобто, якщо працівник не знав про своє перше дисциплінарне стягнення, то і немає систематичного невиконання трудових обов'язків, і наслідком має бути поновлення на роботі, стягнення заробітної плати за вимушений прогул та негайне виконання рішення суду.

Поки що в Україні продовжує діяти КЗпП, який ухвалювався ще за радянських часів, і містить таку гарантію прав працівника, як трудовий договір, що укладений на невизначений термін, на підставі якого працює більшість громадян в Україні. Розірвати трудовий договір, укладений на невизначений термін, законно за ініціативою власника дуже складно, тому так зване «звільнення по статті» часто успішно скасовується працівником через суд.

Дослідження норм трудового законодавства протягом написання цих тез доповіді призвело до висновку, що чинне законодавство в сфері трудового права є на достатньо розвиненому рівні, права робітника є захищеними від безпідставного звільнення.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 31.03.2020).
2. Проект Закону про працю: законопроект № 2708 від 28.12.2019. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833 (дата звернення: 31.03.2020).
3. Постанова Верховного Суду України у справі № 396/1560/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74777476> (дата звернення: 31.03.2020).

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Ю.О. Клімчук,
студентка спеціальності «Педагогіка вищої школи», гр. ПВШ-19м
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ЗВІЛЬНЕННЯ ПО-НОВОМУ: БАЖАННЯ РОБОТОДАВЦЯ – ЗАКОН

28 грудня 2019 року у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про працю» № 2708 (далі – законопроект) [1], який викликав шквал емоцій та обговорень серед населення, представників влади та юристів.

На нашу думку, найбільш обговорюваною статтею законопроекту стала стаття 35, якою запропоновано по-новому регулювати розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця.

Згідно з ч. 1 ст. 35 законопроекту, роботодавець має право з власної ініціативи розірвати трудовий договір з працівником.

Законопроектом встановлено, строки в межах яких роботодавець повинен письмово або зазначеними у трудовому договорі засобами електронного зв'язку повідомити працівника про своє рішення:

- 1) не менше ніж 15 днів – якщо сума періодів роботи працівника у цього роботодавця становить не більше 6 місяців;
- 2) не менше ніж 30 днів – якщо сума періодів роботи працівника у цього роботодавця становить понад 6 місяців;
- 3) не менше ніж за 60 днів – якщо сума періодів роботи працівника у цього роботодавця становить понад п'ять років;
- 4) не менше ніж за 90 днів – якщо сума періодів роботи працівника у цього роботодавця становить понад 10 років.

Ознайомившись з таким змістом норми права, людина з юридичною освітою перш за все пригадає статтю 43 Конституції України, якою гарантоване право на працю для кожного в Україні. Частиною 6 статті 43 Основного Закону України громадянам гарантовано захист від незаконного звільнення.

З наведеного виникає думка про невідповідність норм законопроекту Конституції України.

Наведемо досліджені точки зору фахівців з приводу звільнення працівника з ініціативи роботодавця за запропонованими новими правилами.

Фахівці в обґрунтування своєї позиції щодо незгоди зі змістом законопроекту зазначають: «Роботодавець може звільнити працівника без причини. Жодних обґрунтувань, доказів поганої роботи тощо. Достатньо лише за певний час попередити, виплатити компенсацію і

жодних інших зобов'язань у роботодавця не виникне. До суду звернутися теж неможливо, аби оскаржити своє звільнення, оскільки роботодавець не зобов'язаний обґрунтовувати своє рішення про звільнення» [2].

Якщо розглядати ситуацію зі звільненням, коли роботодавець без пояснення причин звільняє працівника фактично порушується право на працю та можливо навіть і звернення до суду. Тому що звернутися до суду із позовом про відновлення на посаді фактично неможливо, оскільки немає порушеного права. Звільнення, у такому випадку, буде правомірним.

Подібна практика застосовувалась у США, але згодом були внесені зміни до законодавства. Наразі звільнення повинно мати обґрунтовані підстави.

Законопроект передбачає грошову компенсацію у разі, якщо роботодавець звільняє працівника «день в день». Начебто і про працівника потурбувався роботодавець, але як швидко працівнику вдасться знайти нову роботу і на скільки часу вистачить компенсації – це питання залишається відкритим.

Загалом законопроект обурих профспілки. У народі він навіть отримав назву «рабський» кодекс. Але не тільки Україною котиться хвиля обурень та дискусій стосовно нового закону про працю. За даними інформаційного порталу buhgalter.com.ua, Міжнародна конфедерація профспілок ІТUC теж висловила занепокоєння цим законопроектом і серед негативних явищ перший щабель посіла стаття про звільнення працівника за бажанням роботодавця.

На інформаційному порталі «Укрінформ» також опубліковано статтю, у якій наголошено ще раз на проблемних аспектах нового Закону про працю: «Певно, найбільше критики викликала доволі неоднозначна норма щодо права роботодавця розривати трудовий договір із працівником без пояснення причини: «пикою не вийшов», «чуже місце займає» і так далі. Щоправда, така норма не стосується вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю і пологами, жінок (чоловіків, інших законних представників дитини), які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Безпідставне припинення трудових відносин із ними, як і раніше, буде неможливим. Що ж до інших категорій громадян, то про рішення розірвати трудовий договір роботодавець має письмово або визначеними у трудовому договорі засобами електронного зв'язку поінформувати працівника у терміни, що залежать від тривалості його роботи на підприємстві, але не пізніше, ніж за 15 днів до дати звільнення. При цьому, нікого не хвилює, з якою періодичністю людина перевіряє свою електронну пошту або чи працював її телефон, коли працедавець надсилав на нього «СМС-вирок» [3].

Насправді, така норма дійсно обмежує право на захист своїх трудових прав для звільненого працівника, адже йдучи із позовом до суду робітник вже приречений на відмову з боку судової влади. Оскільки, процедура повідомлення з боку працедавця буде дотримана та правомірна.

Правозахисники такий підхід критикують. Водночас в уряді наполягають: це, мовляв, вигідно і працівникові. Оскільки позбавляє працівника необхідності «допрацьовувати» термін на по-суті «чужому» вже підприємстві. А також надасть додаткові можливості «заробити» на власному звільненні. Адже, за домовленістю сторін, терміни попередження можуть замінити грошовою компенсацією у розмірі, визначеному трудовим договором, але не менше середньоденного заробітку працівника за кожен робочий день, на який зменшили термін такого повідомлення.

На нашу думку, якщо вже вести мову про грошову компенсацію, то вона повинна мати такий розмір, щоб працівник зміг прожити на ці кошти, доки він не знайде іншого місця роботи. Також у законопроекті прописаний момент із внесенням робітником своїх умов до трудового договору, але за згодою працедавця. Навряд працедавець дасть свою згоду на внесення умов, що є не вигідними для нього.

Підсумовуючи наш аналіз нового законопроекту «Про працю» можемо ще раз наголосити на тому, що положення статті про звільнення робітника з ініціативи працедавця має всі шанси бути визнаною неконституційною, навіть якщо цей закон набуде чинності, адже якщо дотримуватись даного розуміння норми, у якому по суті працедавець може звільнити робітника з будь-якої причини і навіть не пояснювати свого рішення, є прямим порушення конституційного права на працю.

Список використаних джерел

1. Проект закону про працю: законопроект № 2708 від 28.12.2019. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833 (дата звернення: 29.03.2020).
2. Закон про безправну працю. URL: https://ukr.lb.ua/blog/andriy_pavlovskiy/446304_zakon_pro_bezpravnu_prat_syu.html (дата звернення: 29.03.2020).
3. Новий Закон про працю: фінал соціалістичного капіталізму. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2873418-novij-zakon-pro-pracu-final-socialisticnogo-kapitalizmu.html>.

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Секція 5

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Ю.В. Борисова, адвокат
старший викладач кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕФІНІЦІЙ «НАДЗВИЧАЙНА СИТУАЦІЯ» ТА «НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН»

На сьогодні в Україні досить гостро стоїть питання пандемії (COVID-19). Уряд запровадив ряд адміністративних заходів, які направлені на боротьбу з розповсюдженням вірусу. Створена система адміністративного реагування не влаштовує суспільство та є надто суперечливою і неоднозначною. Одна частина населення сумлінно виконує все те, що покладено на них Постановою КМУ від 02.04.2020 року №255, інша ж в протиріч заборонам та обмеженням свідомо порушує вимоги запровадженого карантину.

Вчені, юристи, фахівці в галузі права висловлюють свої думки через інтернет мережі. Одна частина правознавців стверджує, що відповідно до Конституції, Президент зобов'язаний був ввести надзвичайний стан, інша ж вважає заходи, які обрала влада, конституційними та роз'яснює, що в країні оголошено надзвичайну ситуацію.

У зв'язку з актуальністю цього питання, вважаю за необхідне розв'язати відмінності схожих правових інституцій та розмежувати визначення надзвичайного стану та надзвичайної ситуації.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 року, із останніми змінами від 23.12.2015 року, надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи

зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Відповідно до Закону, режим надзвичайного стану вводиться указом Президента, який повинен бути затверджений Верховною радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента, та є крайньою мірою при наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим. Слід зазначити, що режим надзвичайного стану діє певний період до двох місяців максимально, що регламентовано ст. 7 Закону, особливістю його застосування є те, що вводяться спеціальні розширені повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування та законно обмежуються конституційні права громадян.

Таким чином, можна зробити висновок, що надзвичайний стан – є крайньою мірою, і впроваджується тільки при наявності погрози національній безпеці, у випадках тяжких надзвичайних ситуацій. Також, Закон вже містить посилання на таке правове явище, як надзвичайна ситуація.

Поняття надзвичайної ситуації визначено п. 24 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України (КЦЗ України), який прийнятий 2.10.2012 року, з останніми змінами від 30.03.2020 року, які були прийняті ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», надалі Кодекс. Надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка

характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Відповідно до ст. 4 КЦЗ України, надзвичайні ситуації бувають технічного або природного характеру, цивільні або воєнні, в залежності від рівня складності місцеві, регіональні або державні. Цим Кодексом визначено, що суб'єктами забезпечення цивільного захисту є Рада національної безпеки і оборони України та Кабінет міністрів України. Кодекс передбачає, що в Україні запроваджена єдина державна система цивільного захисту. Виходячи із положень ст. 11 Кодексу, єдина державна система залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, функціонує у режимах: 1) повсякденного функціонування; 2) підвищеної готовності; 3) надзвичайної ситуації; 4) надзвичайного стану.

Режим повсякденного функціонування єдиної державної системи цивільного захисту встановлюється за умов нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, сейсмічної, гідрогеологічної, гідрометеорологічної, техногенної та пожежної обстановки та за відсутності епідемій, епізоотій, епіфітотій. У свою ж чергу, у разі загрози виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим підвищеної готовності. Якщо ж виникає надзвичайна ситуація за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим надзвичайної ситуації. Крайньою мірою є введення режиму надзвичайного стану для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану».

Таким чином, законодавець розмежовує ступінь надзвичайності ситуації від найменш складної до особливо тяжкої, в залежності від ступеню, передбачено який елемент системи обрати.

16 березня 2020 Президентом було оголошено надзвичайну ситуацію та впроваджено її режим відповідно до ст. 14 Кодексу. Главою 4 Кодексу визначено повноваження у тому числі Кабінету міністрів України, щодо забезпечення цивільного захисту населення, прав та законних інтересів громадян у тому числі за для боротьби з пандемією (COVID-19). Всі рішення, які було прийнято урядом для забезпечення реалізації боротьби з коронавірусом (COVID-19) було прийнято у вигляді постанов, а саме постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211; постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 2020 р. № 215; постановами Кабінету Міністрів України від 20 березня 2020 р. № 242; постановами Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 р. № 239, від 29 березня 2020 р. № 241 від 02.04.2020 р. №255. Тому вважаю, що дискусії на тему конституційності прийняття рішень урядом можуть бути знівельовані простим аналізом діючого законодавства.

Щодо правових визначень (дефініцій) надзвичайного стану та надзвичайної ситуації на мою думку, необхідно зробити наступні висновки: поняття надзвичайної ситуації є загальним та ґрунтується на життєвих обставинах, які порушують нормальне життя людей. Надзвичайний стан це максимально загострена надзвичайна ситуація, яка може бути вирішена тільки певним шляхом, через адміністративні заходи, яка дозволяють обмеження конституційних прав та свобод громадян і тільки відповідно до законодавчо визначеної процедури, яка ґрунтується на Конституції та Законі.

**Т.П. Макарова, адвокат,
викладач кафедри права, керівник юридичної клініки,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Принцип правової визначеності є одним із головних елементів верховенства права, в якому стверджується, що обмеження основних прав людини і громадянина та втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Дослідження

застосування цього принципу є актуальним питанням, оскільки неврегульованість чи відсутність правової визначеності в діяльності органів державної влади щодо особи, зокрема забезпечення, додержання чи реалізації прав і свобод людини і громадянина, може мати негативні наслідки і призвести до сваволі.

Поняття принципу правової визначеності у вітчизняній юридичній науці розглядається як елемент верховенства права і розкривається через такі концепції: непорушність і нескасовуваність набутих законних прав [4, с. 153]; незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування [6, с. 41–47]; законні очікування – право особи у своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства [3, с. 127–135].

З точки зору Ф. Хайска, правова визначеність, передбачає, що органи державної влади повинні бути обмежені у своїх діях заздалегідь встановленими та оголошеними правилами, які дають можливість передбачити з великою точністю примусові заходи, що будуть застосовані представниками влади в тій чи іншій ситуації. Беручи це до уваги, індивід може впевнено планувати свої дії [6, с. 218].

Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) у Доповіді щодо верховенства права зазначила, що однією з складових верховенства права є правова визначеність; вона вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій правовідносин, що виникають [5, с. 265–269].

Принцип правової визначеності знаходить своє відображення у джерелах права Європейського Союзу, застосовується у практиці Європейського суду з прав людини (далі по тексті – ЄСПЛ) і набув поширення у праві України.

Статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) кожному гарантується право на справедливий суд [8]. Положення Конвенції знайшли своє відображення в статті 55 Конституції України, яка встановлює право кожного на судовий захист своїх прав та інтересів, що включає також право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [9]. Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права, елементом якого є принцип правової визначеності.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях розкриває зміст принципу правової визначеності [1]. Так, у Рішенні від 29 червня 2010 року №17-рп/2010, Конституційним судом України звернута увага на правову визначеність як елемент верховенства права, в якому

стверджується, що обмеження основних прав людини і громадянина та втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями.

У Рішенні від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005, Конституційний Суд України наголосив, що «із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (абзац другий підпункту 5.4 п. 5 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України застосовує правову визначеність також у справах, що стосуються повноважень органів державної влади. У Рішенні від 1 квітня 2008 р. № 4-рп/2008, Конституційний Суд України послався на те, що «поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади. Неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі» (абзаци другий, четвертий підпункту 4.1 п. 4 мотивувальної частини). Зазначеною правовою позицією Конституційний Суд України підтвердив зв'язок принципу поділу влади та принципу правової визначеності, який полягає у визначеності органів законодавчої, виконавчої і судової влади, розмежуванні їх повноважень та взаємодії цих органів, що сприяє стабільності, підтриманню громадського миру, безпеки і злагоди в державі.

Правова визначеність, як елемент принципу верховенства права закріплена в положеннях Кодексу адміністративного судочинства України (далі по тексту – КАС України). Так, норми ст.2 КАС України встановлюють, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Відповідно до статті 6 КАС України суд при вирішенні справи керується принципом

верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [10].

Отже, принцип верховенства права та правова визначеність є взаємопов'язаними, оскільки правова визначеність спрямована на чіткість та передбачуваність правового статусу особи, дій органів державної влади, їх посадових та службових осіб, недопущення безпідставного порушення чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

На думку Богачової Л.Л., принцип правової визначеності є одним з основних принципів європейського права і часто використовується у практиці ЄСПЛ [2, с. 5].

Практикою ЄСПЛ сформовано підхід щодо розуміння правової визначеності як засадничої складової принципу верховенства права. Зокрема, у пункті 61 Рішення у справі «Брумареску проти Румунії» ЄСПЛ зазначено, що принцип правової визначеності є складовою верховенства права.

У п.93 рішення у справі «Салов проти України» ЄСПЛ підкреслює, що відступ від принципу правової визначеності допустимий виключно з метою виправлення помилки, що має фундаментальне значення для судової системи.

У п.47 рішення у справі «Устименко проти України» ЄСПЛ відзначено, що одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, яка передбачає дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення. Відхід від цього принципу можливий лише коли він зумовлений особливими і непереборними обставинами.

У п. п. 41–42 рішення у справі «Пономарьов проти України» ЄСПЛ вказано, що у кожному випадку національні суди повинні встановити, чи виправдовують причини поновлення строку оскарження втручання у принцип *res judicata*, особливо коли національне законодавство не обмежує дискреційні повноваження судів стосовно часу або підстав для поновлення строків.

Таким чином, наведений аналіз доводить, що принцип правової визначеності істотно закріплений в джерелах права Європейського Союзу, застосовується у практиці Європейського суду з прав людини і набув статусу одного із основних принципів національної правової системи України. Тому, актуальним аспектом сьогодення є подальше впровадження принципу правової визначеності в національне законодавство та правову систему

України. На наш погляд, додержання принципів верховенства права у розбудові правової держави, надасть можливість вдосконалити законодавство України та привести його у відповідність до європейських правових стандартів. Впровадження принципу правової визначеності сприятиме вдосконаленню механізмів правотворчості й правореалізації, слугуватиме додатковою гарантією у захисті прав і свобод людини, що унеможливить будь-які прояви свавілля з боку органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Гультай М., Кияниця І. Правова визначеність у рішеннях Конституційного Суду України. Вісник Конституційного Суду України. 2012. № 5. С. 83–93.
2. Богачева Л.Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістова характеристика). Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_74 (дата звернення 17.03.2020).
3. Магрело М. Концепт «законних очікувань» і принцип юридичної визначеності: причинно-наслідковий чи симбіотичний зв'язок? Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 3. С. 127–135.
4. Матвеева Ю.І. Принцип правової визначеності як один із аспектів верховенства права. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: зб. ст. К., 2010. С. 153.
5. Стрельцова О.В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2012. № 3. С. 265–269.
6. Хайек Ф.А. фон. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики; пер. с англ. М.: ИРИСЭН. 2006. 644 с.
7. Цесар І. Принцип правової визначеності у діяльності органів державної влади. Юридична Україна. 2011. № 1. С. 41–47.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення 17.03.2020).
9. Конституція України № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення 17.03.2020).
10. Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV в редакції від 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747> (дата звернення 17.03.2020).

**Є.О. Матросова, адвокат,
директор ТОВ «Юридична компанія «Правовед»,
аспірантка юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро**

ПРОЦЕС ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО РЕЄСТРУ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО В УКРАЇНІ

За часи радянського союзу право власності на нерухоме майно було обмеженим і кардинально відрізнялось від того, що існувало в демократичних країнах світу. З моменту проголошення незалежності України, постала необхідність у формуванні власного українського законодавства, що регулювало б правовідносини у сфері державної та приватної власності.

Одним із перших кроків було прийняття 13 березня 1992 року Закону України «Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу України», яким викладено Земельний кодекс Української РСР у новій редакції та перейменовувавши у Земельний кодекс України. Зокрема, у статті 6 Земельного кодексу України виникло поняття, як «право приватної власності» громадян на землю, замість поняття «довічне успадковане володіння». Державний комітет України із земельних ресурсів почав вести облік землі як об'єкта власності. Кожна місцева рада мала свою книгу реєстрації актів на право приватної власності на землю [1].

На той час, реєстрацією прав на земельні ділянки та об'єкти іншої нерухомості займалися різні органи. Як зазначає Коровайко Оксана у статті «Правове регулювання державної реєстрації прав на нерухоме майно за часів української незалежності» - протягом тривалого часу не було єдиної для всієї України законодавчої бази, що поступово призвело до суперечностей. Виникла потреба в реформуванні системи реєстрації і створення єдиного реєстру нерухомості як із територіального погляду, так і з об'єктного (тобто включає всі види нерухомості, в тому числі й землю) [2, с. 116].

З метою створення системи реєстрації прав на нерухоме та рухоме майно Кабінетом Міністрів України було винесено 18 лютого 1998 року постанову № 192 «Про заходи щодо створення системи реєстрації прав на нерухоме та рухоме майно». Відповідною постановою КМУ поклав функції із створення системи реєстрації прав на нерухоме та рухоме майно на Міністерство юстиції [3].

7 лютого 2002 року Міністерством юстиції затверджено Тимчасове положення про порядок реєстрації прав на нерухоме майно, яке регулювало реєстрацію нерухомості (крім землі) до 1 січня 2013 року.

Відповідним наказом було встановлено, що до прийняття Верховною Радою України та набрання чинності законом України про державну реєстрацію прав на об'єкти нерухомого майна бюро технічної інвентаризації (далі - БТІ) здійснюють реєстрацію прав власності на нерухоме майно.

Згідно пунктом 3 та 4наказу МІОУ визначено, що держателем Реєстру прав власності на нерухоме майно є Мін'юст, який забезпечує функціонування Реєстру, а адміністратором Реєстру прав власності на нерухоме майно – Державне підприємство «Інформаційний центр» Мін'юсту, що здійснює програмно-інформаційне забезпечення Реєстру [4].

Цивільний кодекс України, що прийнятий 16 січня 2003 року, закріпив у ст. 182 обов'язок державної реєстрації прав на нерухому майно, їх обтяження, виникнення, переходу і припинення. Крім, того було встановлено, що державна реєстрація прав на нерухомість є публічною, здійснюється відповідним органом, який зобов'язаний надавати інформацію про реєстрацію та зареєстровані права в порядку, встановленому законом [5].

Однак, вищеописана перша спроба створення електронного реєстру речових прав в Україні стосувалась тільки бази нерухомого майна (будівлі, споруди та ін.), окрім земельних ділянок. Земельні ділянки на початок 2003 року залишались окремою базою.

З метою послідовної адаптації законодавства України, що регулює питання захисту права власності до законодавства Європейського Союзу, 17 лютого 2003 року Президентом України було винесено Указ № 134/2003 «Про заходи щодо створення єдиної системи державної реєстрації земельних ділянок, нерухомого майна та прав на них у складі державного земельного кадастру» [6].

У відповідності до зазначеного вище документу, функції з реєстрації нерухомого майна, включаючи земельні ділянки, покладалася на Держкомітет України із земельних ресурсів, що викликало невдоволення Міністерства юстиції, яке претендувало на роль єдиного держателя всеукраїнської бази даних та реєстратора.

На початку 2003 року нерухомість не реєструвалася взагалі, так як бюро технічної інвентаризації (далі – БТІ) не передавало бази даних Держкомітету України із земельних ресурсів.

17 липня 2003 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 1088 «Про створення єдиної системи державної реєстрації земельних ділянок, нерухомого майна та прав на них у складі державного земельного кадастру».

У постанові зазначалося про те, що Державний комітет із земельних ресурсів став власником Державного реєстру прав на землю та нерухоме майно, на якого було покладено створення та функціонування даного реєстру [7].

Отже, відбулася перша спроба об'єднання на законодавчому рівні баз даних щодо нерухомого майна (будівлі, споруди та ін.) та реєстру земельних ділянок. Однак, враховуючи політичні та законодавчі прогалини, реальне функціонування об'єднаного реєстру станом на 2003 рік не відбулося.

Аналізуючи кроки, 1 липня 2004 року було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» [8], але він так і не запрацював, а реєстрація нерухомості продовжувала регулюватися Тимчасовим положенням про порядок реєстрації прав на нерухоме майно, яке було відомчим нормативним актом Міністерства юстиції України.

Протягом останніх декількох років відбувається постійний процес реформування системи державної реєстрації речових прав на нерухоме майно з метою її адаптації до європейських стандартів.

Нова система об'єднаної реєстрації нерухомості із землею почала діяти тільки після прийняття 11 лютого 2010 року Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень" та інших законодавчих актів України» № 1878, яким внесла зміни в низку законодавчих актів, які регулювали систему державної реєстрації речових прав, що набрав чинності після 1 січня 2012 року [9].

Однак, слідкуючи за процесом становлення єдиної об'єднаної бази – реєстру речових прав, можливо зробити висновок, що тільки з прийняттям Указу Президента України від 5 жовтня 2011 року № 965/2011, який набув чинності з 1 січня 2013 року, як останньої крапки у законодавчій низці, стався переломний момент та почалося функціонування єдиного реєстру речових прав, який включав би в собі реєстрацію права на нерухоме майно: будівлі, споруди та земельні ділянки.

Вищезазначеним Указом № 965/2011 повноваження Держземагенства (Державний комітет із земельних ресурсів перейменували на Державне агентство земельних ресурсів України) в частині державної реєстрації прав на земельні ділянки припиняються. Тобто за Держземагентством залишилась функція державної реєстрації самої земельної ділянки як об'єкта нерухомості в Державному земельному кадастрі [10].

Список використаних джерел

1. Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української РСР: Закон України від 13.03.1992 р. № 2196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2196-12>
2. Коровайко О. Правове регулювання державної реєстрації прав на нерухоме майно за часів української незалежності. *Підприємництво, господарство і право: науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2017/2. № 11. С. 116–119.

3. Про заходи щодо створення системи реєстрації прав на нерухоме та рухоме майно: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1998 р. № 192. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-98-п>

4. Про затвердження Тимчасового положення про порядок державної реєстрації права власності та інших речових прав на нерухоме майно: Наказ Міністерства юстиції України від 07.02.2002 р. № 7/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0157-02>

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

6. Про заходи щодо створення єдиної системи державної реєстрації земельних ділянок, нерухомого майна та прав на них у складі державного земельного кадастру: Указ Президента України від 17.02.2003 р. № 134/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134/2003/ed20030217>

7. Про створення єдиної системи державної реєстрації земельних ділянок, нерухомого майна та прав на них у складі державного земельного кадастру: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. № 1088. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2003-%D0%BF/ed20030717>

8. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закону України від 11.02.2010 р. № 1952. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>

9. Про внесення змін до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень" та інших законодавчих актів України: Закон України від 11.02.2010 р. № 1878. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 18. С. 141.

10. Про внесення зміни до Положення про Державне агентство земельних ресурсів України: Указ Президента України від 05.10.2011 р. № 965/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/965/2011>

Д.І. Семеніна,
юрист ТОВ «Юридична компанія ЮРСЕРВІС», м. Дніпро

НОВИЙ ПОРЯДОК РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

В умовах сьогодення реформування економіки в Україні вимагає підвищення рівня забезпечення економічної стабільності та безпеки з боку банківських установ. Саме тому побудова та функціонування банківської системи має ґрунтуватися на всебічному забезпеченні безпеки всіх сфер банківської діяльності. При цьому необхідно зауважити, що важливим моментом у даному

випадку виступає не тільки інформаційна безпека банківських установ, але й безпека інформації самих клієнтів банку [1, с. 38].

Забезпечення захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків здійснюється у відповідності до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» №2121-III від 27.01.2000 р., в редакції від 13.02.2020 р. (далі – ЗУ №2121-III від 27.01.2000 р.). Питанням правового регулювання банківської таємниці та конфіденційності інформації присвячена Глава 10 Розділу III Закону України №2121-III від 27.01.2000 р. Банківська таємниця – це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку. Це визначення надається у ст. 60 Закону України №2121-III від 27.01.2000 р. [2].

Ст. 62 Закону України №2121-III від 27.01.2000 р. містить виключний перелік підстав, які дозволяють банку розкривати інформацію, що становить банківську таємницю. Отже, розкриття або ж передача інформації щодо клієнта банку з інших підстав можна вважати порушенням прав клієнта банку [1, с. 39].

Але, необхідно звернути увагу, що Національний банк привів порядок розкриття банківської таємниці відповідно до норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» № 263-IX від 31.10.2019 р., який набрав чинності 28.11.2019 р. (далі – ЗУ № 263-IX від 31.10.2019 р.). Цим законом, зокрема, були внесені зміни до ст. 62 Закону України №2121-III від 27.01.2000 р. Ці зміни затверджені Постановою Національного банку України «Про затвердження Змін до Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» №13 від 31 січня 2020 року, яка набрала чинність 04 лютого 2020 р. Тому, вважаю за необхідне зазначити, які зміни відбулися у порядку розкриття банківської таємниці.

Зокрема частина перша статті 62 Закону України №2121-III від 27.01.2000 р. доповнена пунктами 3-1 і 3-2 наступного змісту:

«3-1) органам прокуратури України, Державному бюро розслідувань, Національному антикорупційному бюро України у справах щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості в межах їх компетенції - на їх письмову вимогу щодо операцій за рахунками конкретної юридичної особи, фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності або фізичної особи за конкретний проміжок часу із зазначенням контрагентів;

3-2) Національному антикорупційному бюро України в межах його компетенції, у тому числі у справах щодо виявлення

необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості, - на його письмову вимогу щодо рахунків, вкладів, правочинів, операцій за рахунками або без відкриття рахунків конкретної юридичної особи, фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності або фізичної особи за конкретний проміжок часу із зазначенням контрагентів».

Також, доповнено ст. 62 Закону України №2121-III від 27.01.2000 р. наступним змістом: «Банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їхні імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта, крім випадків, коли така інформація надається відповідно до вимог пункту 3, 3-1 та 3-2 частини першої ст. 62 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» [3].

Тобто тепер згідно з діючого законодавства України державні органи, визначені в пп. 3, 3-1 та 3-2 ч.1 ст. 62 Закону України №2121-III від 27.01.2000р. можуть отримати на письмовий запит без рішення суду доступ до інформації про операції за рахунками осіб, включаючи інформацію про контрагентів, навіть, якщо їх рахунки відкриті в інших банках, а також дану інформацію вони можуть отримати щодо фізичної особи.

Але Закон України № 263-IX від 31.10.2019 р. стосується тільки представників влади. Але правила ст. 62 Закону України №2121-III від 27.01.2000р., до якої внесено зміни вже стосуються всіх юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та фізичних осіб. Таким чином, відбулося спрощення процедури отримання державними органами банківської інформації, а тим паче, ще і щодо фізичних осіб.

Тобто не зрозуміло, яким чином Національний банк України привів у відповідність порядок до Закону України № 263-IX від 31.10.2019р. і тим самим дозволив державним органам отримувати тільки за їх письмовим запитом інформацію не тільки щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування щодо їх активів, а і щодо фізичних осіб. Тому, як вбачається з аналізу вищезазначених законодавчих документів, ці зміни повинні були стосуватися безпосередньо представників влади, а тепер це стосується і юридичних осіб, і фізичних та фізичних осіб-підприємців. Тому є необхідним привести норми законодавства України щодо банківської таємниці у відповідність до Закону України № 263-IX від 31.10.2019 р.

Список використаних джерел

1. Чернадчук О.В. Конфіденційність інформації клієнта банку: актуальні питання. *Інформація і право*. № 1(16). 2016. С. 37–43.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 27.01.2000 р., в редакції від 13.02.2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5–6. Ст. 30.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України № 263-IX від 31.10.2019 р. Відомості Верховної Ради України . 2020. № 2. Ст. 5.

*Науковий керівник: С.В. Лопатько, кандидат юридичних наук,
доцент, керівник юридичного департаменту
ТОВ «Юридична компанія ЮРСЕРВІС»*

**А.С. Дяченко, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У роботі висвітлюються питання визначення рівнів та напрямів застосування адміністративної відповідальності в органах служби безпеки України. Проаналізувавши актуальну тему, застосування адміністративної відповідальності Службою безпеки України (далі -СБУ), визначено наступне: дана тема є актуальною тому, що поняття адміністративна відповідальність її зміст і обсяг до сьогодення часу залишається одним з найбільш суперечливих питань української адміністративно-правової науки, тому інструкції та правила застосування такої відповідальності повинні додатково бути висвітлені для розуміння.

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління. За адміністративне правопорушення настає адміністративна відповідальність.

Адміністративна відповідальність являє собою вид юридичної відповідальності яка настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності. Питання порядку застосування адміністративної відповідальності регулюються Кодексом України про адміністративні правопорушення (КпАП). До порушників застосовуються адміністративні стягнення, такі як: попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, конфіскація, позбавлення спеціального права, громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт. Справи про адміністративні правопорушення розглядаються:

1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад;

- 2) виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад;
- 3) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними, районними в містах комісіями у справах неповнолітніх;
- 4) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями);
- 5) органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те КУпАП.

У Відповідності до наказу 22.03.2017 № 173 СБУ здійснює розгляд та складання протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 164 (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає СБУ, порядком проведення адміністративного затримання, особистого огляду і огляду речей, вилучення речей та документів та порядком адміністративного затримання при порушенні законодавства про державну таємницю, здійсненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, зберіганні спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. У своїй роботі вони користуються правилами, які прописані у «Інструкції про порядок оформлення в Службі безпеки України матеріалів про адміністративні правопорушення». В Інструкції чітко прописано порядок складання протоколів про адміністративні правопорушення, хто має право складати протоколи та порядок адміністративного затримання у разі випадків передбачених цією ж Інструкцією та КУпАП. Також у даній Інструкції прописані правила огляду та вилучення речей та документів правопорушника при необхідності, запису відповідного протоколу, що до порушника та вимоги до особи що проводить огляд.

Таким чином, розглянувши порядок, процесуальне регулювання та інструкції, якими врегульовано питання застосування адміністративної відповідальності Службою безпеки України, відокремивши органи, які крім СБУ мають аналогічні повноваження, можемо зробити наступні висновки:

1. СБУ наділена чітко окресленою компетенцією та повноваженнями які передбачені Законом України «Про Службу Безпеки України».
2. Усі дії співробітників СБУ мають здійснюватися на основі та на виконанні законів України.
3. Адміністративна діяльність СБУ – це творча діяльність, направлена на забезпечення державної безпеки, прав і свобод людини, громадянина.
4. У процесі діяльності, щодо забезпечення державної безпеки співробітники СБУ охороняють від протиправних дій лише певні види суспільних відносин.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

КОРУПЦІЯ ЯК НЕГАТИВНЕ СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ ТА НАЙБІЛЬША ПЕРЕПОНА ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1, с. 9].

В той же час відповідно до статистичних даних, аналізу новин ЗМІ спостерігається постійне збільшення корупційних дій зі сторони посадових осіб органів державної влади та осіб, які підпадають під дію Закону України «Про запобігання корупції».

Лише за даними минулого 2018 року міжнародна антикорупційна організація Transparency International з'ясувала, що Україна посідає 120-те місце серед 180 країн.

Наприклад, затриманому Національним антикорупційним бюро України одеському бізнесмену Вадиму Альперіну повідомили про підозру у справі про корупційні схеми на митниці.

Детективи НАБУ під процесуальним керівництвом прокурорів САП особисто вручили йому повідомлення. Слідство вважає Вадима Альперіна керівником злочинної організації, що вчиняла злочини, пов'язані з розмитненням імпортованих в Україну товарів за заниженими цінами. Кількість підозрюваних у завданні понад 77,7 млн. грн. збитків державним інтересам виросла до 11 осіб. Але суспільство досі не поінформовано коли, хто і яким чином понесе відповідальність за свої незаконні дії і що станеться з майном корупціонерів, яке було отримано незаконним шляхом [2].

За інформацією МВФ в Україні через високий рівень корупції зростання ВВП сповільнюється майже на 2% в рік. Треба відзначити, що корупційні правопорушення наносять удар насамперед економіці держави. Законослухняні суб'єкти господарювання, в тому числі закордонні інвестори не можуть ефективно працювати в умовах корупціо-толерантної держави.

Отже, корупція призводить до недобросовісної конкуренції, блокування надходження іноземних інвестицій, розширення тіньової

економіки, зменшення податкових надходжень до бюджету. В таких умовах знижується ефективність економічної політики держави та занепад економіки.

За таких обставин постає питання, що наразі ми можемо зробити як держава та політично активні громадяни. За приклад сучасного підходу до проблеми боротьби з корупцією можемо взяти Нідерланди, де її рівень один з найнижчих у світі. Тут боротьба з корупцією будується на системах відбору і стеження – спеціальна група аналітиків, науковців за допомогою збору даних та обчислень, стежить, де можливі прояви корупції та встановлює над цією сферою суворий контроль. Наприклад: у Міністерстві фінансів, на основі аналізу вхідних та вихідних коштів, якщо буде виявлено некоректні відомості щодо посадової особи, за корупційний проступок відбувається позбавлення усіх соціальних пільг і заборона працювати у державних органах [3].

Корупція в державному секторі вважається однією з основних проблем сучасності. Для боротьби з цим негативним явищем слід постійно вдосконалювати антикорупційне законодавство, продовжити наповнення реєстру бенефіціарів інформацію про кінцевих отримувачів доходу, забезпечити прозорість державних закупівель, внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності інституту конфіскації майна у посадових осіб органів державної влади, які будуть визнані судом винними у корупційних діях. Від успішного вирішення питання корупції залежить успіх як у економічному розвитку держави так і суспільства в цілому [5].

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Науково-практичний коментар Закону України за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Петкова С.В. К.: ЦУЛ, 2015. 264 с.
2. Організатору корупційної схеми на митниці повідомили про підозру. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/organizatoru-korupciynoyi-shemy-na-mytnyci-povidomyly-pro-pidozru>
3. Як борються з корупцією в різних країнах світу. URL: <https://infokava.com/uk/32620-kak-boryutsya-s-korrupciyey-v-raznyh-stranah-mira.html>
4. Вольний В.І. Антикорупційна політика в Україні: навч.-метод. посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 241 с.
5. Литвиненко В.І. Рівні адміністративно-правової протидії корупції в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 5–2. Т. 4. Ч. 1. С. 84–87.

Науковий керівник: С.В. Петков, доктор юридичних наук, професор, перший проректор Університету імені Альфреда Нобеля

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день корупція є глобальною проблемою і загрозою для будь-якої країни. В Україні корупцією вражено більшість сфер суспільного життя, що дуже негативно впливає на політичні, соціальні, економічні, правові та інші цінності, що породжує незахисність, відчуття лукавства й зневір'я громадян до влади.

З метою припинення руйнування розбудови правової держави та громадянського суспільства, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави було прийнято нове антикорупційне законодавство, де за основу покладено Закон України «Про запобігання корупції» [1].

Проте, на жаль, позитивних наслідків прийняття цього закону було не так і багато, а отже треба працювати над цим питанням.

Щоб подолати корупцію необхідні ефективні заходи запобігання і протидії корупції. На нашу думку, одним з таких ефективних заходів є інформування суспільства про корупційні діяння публічних службовців і посадових осіб. Крім того, важливим завданням інформаційної складової у запобіганні і протидії корупції є підвищення рівня правової культури і правосвідомості, правової освіти населення, – подолання в суспільстві і державі таких негативних явищ як конфлікт інтересів, фаворитизм, кумівство, тощо [2; 3; 4].

Значну роль у запобіганні корупції має також відігравати громадянське суспільство. Його варто розглядати як основний суб'єкт впливу на владу – і, відповідно, як первинний суб'єкт протидії корупції. Так, на переконання В.В. Карлової, держава та інститути громадянського суспільства перебувають у складній інверсії і взаємно доповнюють одне одного [5, с. 369].

Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» [1], відповідні особи повинні повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно.

Зрозуміло, що на сьогоднішній день не існує держави, яку можна було б оголосити вільною від корупції. Але такі країни як Фінляндія, Данія, Сінгапур, Швеція, Канада, Нідерланди та інші стали досить «чистими» з точки зору корупції (за рейтингом корумпованості), оскільки вони створили найбільш ефективні механізми протидії корупційним проявам. Кожна із країн має свої особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам [6, с. 167]. До цього переліку слід також додати використання інформаційних заходів для подолання корупції.

На нашу думку, інформаційні заходи та засоби масової інформації насправді відіграють важливу роль у запобіганні та протидії корупції. Так, по-перше, дотримання вимог законодавства про доступ до інформації забезпечує відкритість і прозорість владних повноважень; по-друге, громадські активісти та громадські організації створюють посібники, що акумулюють інструменти для подолання корупційних схем, сприяють прозорості роботі владних структур, роблять все, щоб винна особа була притягнута до відповідальності, забезпечують відкритість інформації; по-третє, вважаємо, що посадових осіб в обов'язковому порядку повинні систематично інформувати про факти вчинення корупційних діянь та про результати притягнення винних осіб до юридичної відповідальності з метою превенції.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 02.04.2020 р. № 1700-VI. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. ст. 2056.
2. Іщенко М.П. Зростання ролі державних і громадських інституцій у протидії корупції. Наукове видання «Політико-правові і соціально-моральні фактори розвитку державної служби та запобігання корупції в Україні»: збірник матеріалів науково-практичного семінару 25 березня 2010 року; за ред. професора М.П. Іщенка. С. 21–25.
3. Самойленко Л.Я. Роль інститутів громадянського суспільства в подоланні корупції. Наукове видання «Політико-правові і соціально-моральні фактори розвитку державної служби та запобігання корупції в Україні»: збірник матеріалів науково-практичного семінару 25 березня 2010 року; за ред. професора М.П. Іщенка. С. 57–60
4. Гарашук В.М. Інформування населення як засіб запобігання та боротьби із корупцією. Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі. Харків: НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування. 2012. С. 39–49.

5. Томаш Л.В. Громадянське суспільство як система забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціальної та духовної сфер Часопис Київського університету права. 2012. №2 С. 366–371.

6. Публічно-правова протидія корупції : навчальний посібник / В.В. Топчий, В.А. Шкелебей, Т.М. Супрун. Ірпінь: УДФС, 2016. 206 с.

Науковий керівник: Т.М. Лежнева, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**В.О. Нагорна, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ «ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ» ТА «ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ»

Найважливішим показником становлення демократичної держави є встановлення безпеки та порядку. Для ефективної роботи правоохоронних органів потрібні чітко встановлені цілі та межі. Через хитку економічну ситуацію та високий рівень злочинності ця задача виконується неефективно. В законодавстві також чітко не має поняття «публічна безпека» та «порядок». Головними об'єктами у цьому питанні є громадяни, суспільство, держава. Як визначають науковці, основні показники: національна незалежність і суверенітет, територіальна цілісність, розвиток демократії та суспільства, політично стабільність і т.д.

Адміністративно-правові засоби та методи складають одну із систем захисту. «Національна безпека» та «публічна безпека» це різні поняття. Прикметник «національна» підкреслює у першу чергу важливість державності. Стосовно публічної безпеки можна виділити ще два поняття «громадський правопорядок» та «громадський порядок». Друге поняття має більш ширше значення, адже мається на увазі не лише прив'язка до правових, а й до соціальних норм. До поняття «публічний порядок» можна долучити поняття «громадський порядок».

Слід також відрізнити поняття «охорона права» та «захист права». Під охороною мається на увазі сукупність методів правового, політичного або будь-якого характеру, які використовують виконавчі органи для забезпечення порядку та виконання норм права. Законодавці чітко розмежовують ці два поняття. Аналізуючи ці поняття можна сказати, що публічна безпека та порядок підлягають саме охороні. Тому вона складається з тих елементів, які потребують охорони.

Публічну безпеку та порядок можна віднести до управлінської сфери, але із певними особливостями. Не можна не погодитися з думкою, що забезпечення порядку починається з організації державних суб'єктів, а саме: органів законодавчої, виконавчої та судової влади, громадських організацій, спеціалістів, які об'єднуються у цілі групи, для виконання завдань узгоджених з законодавством України.

Підтримуючи думку А. Колодія, який у своїй роботі зазначає «що національна безпека – це сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених суб'єктів забезпечення національної безпеки та механізмів, які забезпечують узгоджену роботу всіх суб'єктів». Адміністративно-правове забезпечення це ціла галузь, яка регулюється нормами адміністративно-правових методів, засобів та процедур [5].

Державне управління у сфері публічної безпеки та порядку грає важливу роль у забезпеченні виконання державними органами своїх функцій. На даний час в Україні низький забезпечення публічної безпеки та порядку, про це свідчить низький управлінський рівень. Також неефективність підкреслена ще декількома причинами. Для підняття рівня науковці пропонують ряд методів. Виходячи з аналізу законодавства, а також думки науковців можна скласти план для покращення сфери, а також що правоохоронні органи займають перше місце у забезпеченні публічного порядку та безпеки. Звичайно не забуваючи про важливу роль державного управління.

Національна поліція новий орган у правоохоронній сфері, який безпосередньо займається публічною безпекою та порядком. Вона має певний адміністративно-правовий статус. Він має певну структуру та особливості.

Принципами діяльності Національної поліції є: верховенство права, безперервність, законність, відкритість та прозорість у діях, політичний нейтралітет, взаємодія населення на засадах партнерства. Сукупність цих принципів покладені в основу адміністративно-правового статусу. Слід також зазначити, що чітка структура та система Національної поліції ще не сформувалася до кінця.

Контроль за діяльністю веде Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Міністерство внутрішніх справ України, які у межах своєї компетенції проводять заходи для контролю діяльності Національної поліції.

Останніми елементом у формуванні адміністративно-правового захисту є гарантії на чітко визначенні законодавством повноваження, налагоджену роботу, фінансування тощо. Наразі Національна поліція знаходиться на стадії становлення.

Правові засади забезпечення публічного порядку та безпеки відображені у першу чергу у Конституції України. Стосовно Національної поліції, то засади її роботи відображенні у адміністративно-правових нормах.

Враховуючи вище зазначене можна дійти висновку, що Національна поліція у майбутньому стане найголовнішим органом, що забезпечуватиме публічну безпеку та порядок. Загалом перед нашою країною стоїть велика купа завдань для забезпечення необхідного рівня безпеки та порядку. Я згодна з думкою автора, що у роботі Національної поліції є недоліки, але їх цілком можна виправити шляхом запропонованих методів та дій.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Інституціональні принципи публічного адміністрування в органах Національної поліції України. Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 1. Т. 1. 2018. С. 163–169.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Про заходи щодо вдосконалення системи комплексного використання сил і засобів в охороні громадського порядку : Наказ від 22 березня 2003 р.
5. Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf>.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**В.А. Попадюк, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

КУПІВЛЯ ТА ПРОДАЖ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМЦЯМИ

Чому те, що я буду писати далі, важливо? Все дуже просто, тому що я побачила в цій темі ту проблему яку не бачать інші.

Згідно зі ст. 1 Земельного Кодексу України «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави».

Стаття 13 Конституції України «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу,

виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.»

Стаття 14 Конституції України визначає: «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.»

Чи насправді це так? Чому ж тоді Верховна Рада України, прагне внести зміни в Земельний Кодекс, щодо продажу земель сільськогосподарського призначення?

Починаючи з 18 січня 2001 року уряд прийняв Закон України «Про згоду відносно відчуження земельної частини (пая)». Попередні президенти України та частина депутатів Верховної Ради України, які складають так зване «аграрне лобі», були проти продажу та зняття мораторію на землю. Саме тому вони і прийняли цей закон, але на теперішній час цей мораторій може бути знято, і що саме нам від цього чекати, ніхто не знає.

У своєму зверненні Володимир Зеленський назвав закріплене у Конституції право власності на землю «одним з найбільших обманів, який посіяли у свідомості громадян». На його думку, українці не є повноцінними власниками землі, поки не можуть її продавати чи купувати. «Українці позбавлені цього права так само, як громадяни Північної Кореї, Таджикистану, Венесуели, Куби та Конго», - наголосив президент.

На мою думку це безглуздо. Адже якщо агрохолдинги та дрібні фермери почнуть викупляти землі у людей, це буде величезний плюс лише для них. За прогнозами фахівців ціни на оренду землі значно збільшаться через декілька років. Якщо буде підніматися оренда на землю, то ціна на продукцію буде значно зростати для населення.

Ці самі агрохолдинги та малі фермери, будучи господарями землі, почнуть вирощувати ті культури, які їм будуть принести найбільший прибуток, наприклад: соняшник, рапс, соя і т.д.. Адже їхня ціна

буде перевищувати ціну пшениці. Цим самим вони почнуть виснажувати землю та порушувати Закон України «Про охорону землі».

Те що стосується дозволу на викуп землі іноземцями, мені здається, наш уряд не бачать перспективи того, що може статися в майбутньому. Іноземні інвестори масово почнуть скуповувати землю, обходячи закон так, як їм буде вигідно. Почнуть вирощувати продукцію у нас, на нашій землі, та масово вивозити її за кордон.

Уряд вважає, що це значно може поповнити бюджет країни. Так, це є правдою, але є одне величезне «НО». Вони не задумуються про те, що може статися з економікою країни, це є підняття цін на продукцію, але не підняття заробітної плати, можливе зникнення ринкового бізнесу, адже малі сільськогосподарські фермера вивозять свій продукт саме на ринок. Почнуть масово зникати села, люди зрозуміють що легше буде купувати продукт, чим його вирощувати. Також громадяни України почнуть масово емігрувати за кордон на заробітки, шукати краще життя ніж в нашій країні.

Для того, щоб відкрити ринок земель сільськогосподарського призначення на Україні, спочатку потрібно дотримуватись таких умов:

- 1) Закон « Про Методику нормативної грошової оцінки земель населених пунктів».

- 2) Державний земельний кадастр, облік земель та публічні кадастрові карти України.

- 3) Відкриття Державного земельного банку.

- 4) Продаж земель сільськогосподарського призначення.

Якщо цього не станеться, на мою думку, такими темпами, приблизно років через десять такої держави як Україна може і не стати.

На даний момент ніхто не може дати гарантію того, що люди будуть господарями на своїй землі, а не «рабами», але є велика ймовірність, що це ніхто не буде помічати, доки не стане пізно для того щоб все змінити. Я сподіваюся на те, що уряд нарешті отямиться, і зрозуміє, яку величезну помилку вони зроблять. І чим скоріше вони це зрозуміють, тим буде краще, не лише для народу, а й для країни.

*Науковий керівник: В.Ю. Малий,
кандидат юридичних наук*

Секція 6

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

**П.В. Хряпінський, доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри публічного права
Інституту гуманітарних та соціальних наук,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро**

ДИСПОЗИТИВНИЙ МЕТОД ЯК РЕГУЛЯТОР КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

В регулюванні кримінально правових відносин абсолютно домінуючим виступає публічно імперативний метод. В правовій доктрині традиційно вважається, що правовідносини між суб'єктами кримінального права вибудовуються у вигляді підкорення одних іншим. Публічно імперативний характер кримінального права як галузі права, що має специфіку свого предмета та методу серед інших публічних галузей права, приводить до висновку про те, що суб'єктом, чію поведінку воно регулює, є виключно держава в особі відповідних органів. Саме для держави кримінальне право визначає обсяг повноважень щодо протидії вчинюваним злочинам. У кримінально-правових відносинах, які виникають з моменту вчинення злочину, держава завжди є домінуючим і уповноваженим суб'єктом [1, с. 23]. Кримінальний кодекс України. (далі – КК) передбачив низку законодавчих положень як результат впливу євро інтеграційних процесів у вирішенні кримінально-правових конфліктів. Вітчизняні вчені все частіше вказують на очевидне використання диспозитивного методу регулювання кримінально правових відносин [2, с. 215]. За допомогою цього методу кримінально-правові відносини моделюються без елементів примусу та підкорення, з урахуванням вільного вибору того чи іншого варіанту поведінки суб'єктом права.

Диспозитивність в праві найчастіше розглядають у двох аспектах, – як принцип або як метод правового регулювання. З методологічних позицій її розглядають як «особливу модель побудови правової матерії». С.С. Алексєєв вважав, що диспозитивність є однією з таких моделей (дозволеної або диспозитивної побудови правового

матеріалу, що реалізується у схемі: суб'єктивне право + юридичні гарантії), яка базується на приватному інтересі. Її зміст, – у наданні особі можливості самій, своєю волею визначати власну поведінку, що відкриває простір для особи діяти за своїм баченням, за своєю волею та в своїх інтересах [3, с. 589]. Диспозитивність можна розглядати як загально-правовий, універсальний метод правового регулювання, що виражається у нормативно передбаченій можливості вибору особою того чи іншого варіанту поведінки за власною волею та на свій розсуд.

В правовій доктрині сталим є поділ права на публічне, з притаманним йому імперативним методом, й приватне, із домінуючим диспозитивним методом правового регулювання. Проблема поділу права на публічне і приватне, співвідношення сфер правового регулювання, є однією з найсуперечливіших у вітчизняному правознавстві. Узагальнюючи наявні дослідження, можна виділити кілька теорій розподілу та етапів їх розвитку у використанні різних критеріїв щодо такого поділу. Втім соціально-правова ефективність та перспективність постановки проблеми «дихотомії чи дуалізму права» як протистояння публічного і приватного права, імперативного і диспозитивного методів викликає сумніви. Більш привабливою і реальною в правовій матерії вдається поєднання в одній галузі законодавства, скажімо, кримінальному, публічних і приватних засад з природним домінуванням однієї над іншою. У кримінальному праві юридичними фактами, з якими пов'язують кримінально-правові відносини, визнаються вчинення особою: діяння за обставин, що виключають його злочинність, суспільно-небезпечного діяння та/або злочину, правомірної посткримінальної поведінки тощо. Припинення одних та виникнення інших (трансформація) кримінально-правових відносин має обумовлюватися новим юридичним фактом, скажімо, правомірною посткримінальною поведінкою у вигляді дійового каяття, коли особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 45 КК) чи сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня) до притягнення її до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 212 КК) та інші.

Правовідносини, що виникають у визначений спосіб набувають характеру порозуміння між державою в особі уповноважених на застосування заохочення органів, з одного боку, і особою, яка вчинила правомірні посткримінальні вчинки, що стимулюються кримінальним законом. Так, одним із завдань інституту судимості є створення у

свідомості звільнених осіб додаткових мотивів утримання від вчинення нових злочинів. Наявність у законодавстві, - вказує В.В. Голіна, – дострокового зняття судимості, визнання у зв'язку з цим, особи не судимою, ще більше стимулює її законослухняну поведінку. Судимість таким чином, це певна пересторога для особи наступу суттєвих негативних наслідків при відхиленні від норми, вона є формою посилення у особи відповідальності за свою поведінку [4, с. 14]. В регулюванні цих правовідносин застосовується метод заохочення, спрямований на усунення, звільнення або пом'якшення потенційного чи реального кримінально-правового обтяження. Об'єкт зазначених правовідносин ніяким чином не пов'язаний з визначенням заходів державного примусу у вигляді обмеження прав і свобод особи. Вид та міра кримінально-правового заохочення, безумовно, визначається владним суб'єктом правовідносин, – державою, але фактичні підстави його застосування є, як правило, суб'єктивним правом, а не обов'язком особи. Правий І.Е. Звечаровський, коли стверджує, що застосування заходів заохочення завжди тягне за собою змінення кримінально-правового статусу заохочуваного суб'єкта [5, с. 115]. Утім, ця теза потребує розвитку й уточнення змін у правовому стані суб'єкта, що застосовує заохочення (держави).

Суб'єктний склад заохочувальних правовідносин це, з одного боку, держава у вигляді спеціально уповноважених органів (дільництва, слідства, прокуратури, суду) та особа, яка вчинила злочин. Але, органи, що уповноважується державою застосовувати заохочення різко скорочується, й це право є прерогативою суду (ч. 1 ст. 44 КК). Під заохоченням розуміють виключно позитивний збуджувальний процес, формування спонукання, прагнення до правомірної, соціально-корисної поведінки. На відміну від «норм-стимулів», «норми-заборони» відіграють роль анти-стимулу, гальмуючого фактору, що обмежує особу у визначених законом рамках поведінки, забороняють вчиняти суспільно-небезпечні діяння під страхом кримінального покарання. Дуалізм категорій «дозвіл – заборона», «позитивне – негативне», «заохочення – покарання» у свідомості існує у якості структури психічної активності людини. Особливість кримінально-правового стимулювання полягає у активному цілеспрямованому психологічному впливі на свідомість і волю особистості. Діючи правомірно у сфері кримінально-правового регулювання, особистість узгоджує (співвідносить) свою поведінку з правовими нормами і виявляє вільний вибір між різними варіантами можливої поведінки. Вибір правомірного варіанту поведінки забезпечує різноманітну державну підтримку: інші суб'єкти права зобов'язані сприяти таким діям, не втручатися у них, у раз невиконання ними своїх обов'язків держава застосовує примус,

відновлює порушене право правомірно діючої особи тощо. Відтак, правомірна кримінально-правова поведінка як юридичний факт тягне не просто виникнення правовідносин, а певний комплекс засобів правового впливу, спрямований на виникнення, розвиток, стимулювання правомірної поведінки, як форми гармонійного співіснування інтересів особи і суспільства [6, с. 234].

Правовий статус суб'єктів заохочувальних правовідносин передбачає певні гарантії застосування приписів, що передбачають, скажімо, право чи обов'язок суду звільнити особу від кримінальної відповідальності. Варіанти гарантій держави, як владного суб'єкту заохочувального правовідношення, відповідають поділу звільнення від кримінальної відповідальності на імперативні та дискреційні види. Якщо, позитивна поведінка утворює для держави у відношеннях повноваження на звільнення особи від кримінальної відповідальності як альтернативу покласти на неї таку відповідальність, то має місце дискреційний (необов'язковий) вид звільнення від кримінальної відповідальності. Суд, який представляє державу у цих правовідносинах, спершу обирає одне з двох повноважень, що йому належать, а потім реалізує обране повноваження. Інша ситуація складається, коли повноваження держави покласти на особу кримінальну відповідальність повністю змінюються на звільнення її від останньої. Суд має повноваження і зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності, що характерно для імперативних (обов'язкових) видів звільнення. Відносини, що регулюються методом заохочення є природно кримінально-правовими. Можливість припинення заохочувальних правовідносин і повернення знову до правовідносин охоронного типу, з застосуванням до особи примусу та визначенні виду та міри обмежень прав і свобод, виникає у випадках умовного звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, коли особа неналежним чином виконує покладені на неї обов'язки (ст.ст. 75, 76 КК).

Підсумовуючи, слід прогнозувати поширення диспозитивного методу як регулятора кримінально-правових відносин, насамперед заохочувального типу щодо прав особи потерпілого, звільнення від кримінальної відповідальності та/або покарання, угоди про визнання вини тощо. Ідея розвитку диспозитивного методу у кримінальному праві є перспективною, проте вона не повинна розхитувати соціальне завдання кримінального права, – протидію злочинності, яке вирішується публічними правовідносинами та імперативним методом. Разом із основними, «стволовими» заборонними нормами заохочувальні норми мають вирішувати завдання, передбачене у ч. 1 ст. 1 КК.

Відтак дуалізм кримінально-правового регулювання не є протиставлення публічного і приватного права, імперативного і диспозитивного методів, а є поєднанням публічних і приватних засад із природним домінуванням публічно імперативного методу.

Список використаних джерел

1. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: моногр. Ю.В. Баулін, М.В. Буроменський, В.В. Голіна та ін. К.: Парламентське видання, 2015. 688 с.
2. Ященко А.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: моногр. Харків: Харьк. нац. ун-т внутр. Справ: Ніка-Нова, 2014. 388 с.
3. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования: моногр. М.: Статус, 1999. 712 с.
4. Голіна В.В. Судимість: моногр. Харків: Харків юридичний, 2006. 384 с.
5. Звечаровский И.Э. Уголовно-правовые нормы, поощряющие посткриминальное поведение личности: моногр. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1991. 160 с.
6. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у законодавстві України про кримінальну відповідальність. Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти томах. Т. 17. Кримінальне право / ред. 17-го тому: В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Харків: Право. 2017. 1064 р.

**О.В. Хорошун, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ІСПАНІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В умовах реформування законодавства України та переходу на європейські та найкращі світові стандарти в сфері захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні зростає попит на охоронні та детективні послуги, що в свою чергу породжує необхідність розвитку вітчизняної приватної охоронної та детективної діяльності.

Проблема регулювання детективної діяльності в Україні та інших країнах була тією чи іншою мірою предметом дослідження ряду вітчизняних вчених, серед яких: Г.Ю. Барчан, О.Г. Барчан,

К.Л. Бугайчук, В.В. Крутов, Е.І. Низенко, В.М. Панфілов, А.А. Чернявський та ін. Однак на сьогодні в Україні ця проблема далека від стадії вирішення як на законодавчому так і науковому рівні та потребує подальших ґрунтовних досліджень.

На сьогоднішній день найбільш розвинута система приватних детективів існує у Великобританії, Ізраїлі, Індії, Іспанії, Італії, Канаді, Мексиці, Німеччині, Норвегії, Португалії, Сполучених Штатах Америки, Франції, Японії та у багатьох інших країн світу.

У кожній з вище наведених країн, стосовно інституту приватної детективної діяльності, можна чомусь навчитися та запозичити до національного законодавства. Але, зараз ми розглянемо діяльність приватної детективної діяльності в Іспанії.

В Іспанії діяльність приватних детективів регулюється законом № 23 1992 року та Королівським декретом № 2364 1994 року. Відповідно до цих нормативно-правових актів приватна детективна діяльність відмежується від приватної охоронної діяльності. Приватний детектив не може займатися діяльністю, яку виконують приватні охоронні агентства, і, відповідно, навпаки [1, с. 10].

Для здійснення приватної детективної діяльності в Іспанії особа повинна відповідати таким вимогам:

- досягти 21 року та не мати судимості;
- мати громадянство однієї з держав – членів Європейського Союзу або держав – учасниць Угоди про Європейську економічну зону;
- особа раніше не мала бути усунутою від служби у збройних силах або в органах безпеки;
- протягом 2 останніх років особа не повинна була у складі відповідних уповноважених державних органів здійснювати контроль за діяльністю приватних детективних агентств;
- особа повинна мати необхідні знання та навички щодо здійснення функцій приватного детектива;
- особа повинна мати відповідний диплом, що надає право здійснення приватної детективної діяльності [2; 3].

Як ми бачимо, в іспанському законодавстві встановлена нижча планка вікового цензу, при якому особа може займатися приватною детективною діяльністю. Стосовно ж верхньої вікової планки, то нічого не сказано, про що свідчить, що особа не обмежена верхньою віковою планкою в здійсненні приватної детективної діяльності.

Також, іспанським законодавством завчасно передбачено усунення, одного із можливих корупційних складових, а саме стосовно того, що протягом 2 останніх років особа не повинна була у складі відповідних уповноважених державних органів здійснювати контроль за діяльністю приватних детективних агентств.

Дипломи, що надають право здійснення приватної детективної діяльності, видаються університетами та іншими навчальними закладами, які затверджені Міністерством внутрішніх справ Іспанії. Такими навчальними закладами є: Університет безпеки та науки у Валенсії, Інститут кримінології в Барселоні, Інститут кримінології в Мадриді, Інститут кримінології в Аліканте, Коледж у Сан-Пабло, Саламанський університет підготовки фахівців безпеки [1, с. 10].

Кожен приватний детектив в Іспанії має право відкрити приватне детективне агентство та, відповідно, відкривати філії на території усєї країни. Порядок відкриття агентств та філій регулюється ст. ст. 104–108 Королівського Декрету № 2364 від 1994 р. Відповідно до цього Декрету, МВС Іспанії ведеться обов'язкова реєстрація детективів, агентств, філій агентств тощо [3].

Функції іспанських детективів щодо збору інформації та доказів реалізуються здебільшого в галузі приватного права, фінансової, економічної та комерційної діяльності, а також у сфері особистої безпеки осіб [1, с. 10].

Приватним детективам забороняється вести справи про службові злочини. У разі виявлення фактів службових злочинів детектив негайно інформує про це державні правоохоронні органи. Також детективам заборонено використовувати спеціальні технічні прилади, які можуть порушити права і свободи людини щодо приватного життя, телефонних розмов, переписки тощо [1, с. 10].

Потрібно відзначити, що детектив під час захисту прав і свобод людини, інтересів держави за надходження відповідного запиту зобов'язаний надати повну інформацію про предмет запиту державним правоохоронним органам. Також він зобов'язаний негайно повідомити в державні правоохоронні органи про виявлені ним будь-якого роду факти вчинення посадових злочинів, про такі, що готуються, або про вчинені тяжкі та особливо тяжкі злочини і передати до правоохоронних органів усю відому інформацію та докази [3].

В Іспанії існує Етичний кодекс приватних детективів, який розповсюджується на всіх членів Асоціації приватних детективів Іспанії (Asociacion Profesional de Detectives Privados de Espaca) [1, с. 11]. У відповідності до його положень принципами приватної детективної діяльності є:

- незалежність від стороннього впливу;
- чесність;
- здійснення діяльності відповідно до правил гідності професії;
- дотримання інтересів клієнта;
- дотримання професійної таємниці;
- об'єктивна істина та достовірність інформації.

А також даним документом закріплюються обов'язки приватних детективів у відносинах із колегами, клієнтами, органами правосуддя, слідства, розкриваються зміст «професійної таємниці» приватного детектива, правила та принципи її дотримання, а також правила реклами своєї професійної діяльності [4].

Отже, вивчення досвіду застосування інституту приватної детективної діяльності в Іспанії дає нам підстави стверджувати, що це є перспективний напрямок, який необхідно розвивати в Україні.

На наш погляд, впровадження інституту приватної детективної діяльності в законодавстві України зробить здорову конкуренцію правоохоронним органам та адвоката стосовно збору інформації щодо своїх клієнтів.

Також, приватна детективна діяльність може створити додаткові робочі місця, що в реаліях України дуже актуально.

Щодо законодавчого забезпечення приватної детективної діяльності, то на наш погляд, необхідно приймати Закон України «Про приватну детективну діяльність», де будуть відображені всі аспекти даного напрямку діяльності.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К.Л. Інститут приватних детективів за кордоном: порівняльно-правовий аналіз. Право і безпека. Харків, 2016. №1 (60). С. 7–13.
2. Detective privado.Wikipedia: la enciclopedia libre: URL: https://es.wikipedia.org/wiki/Detective_privado (дата звернення: 07.04.2020).
3. Quieres ser detective?.Asociación Profesional de Detectives Privados de España: URL: <https://www.apdpe.es/> (дата звернення 07.04.2020).
4. Código Deontológico.Asociación Profesional de Detectives Privados de España: URL: <http://www.apdpe.es/codigo-deontologico> (дата звернення: 07.04.2020)

**В.Ю. Стадниченко, адвокат,
директор ТОВ «Юридична компанія «Едвайс», м. Дніпро**

СКАСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА У РАЗІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Арештом майна є тимчасове позбавлення, за ухвалою слідчого судді або суду, права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб,

конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Частиною 1 статті 170 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначено вичерпний перелік підстав накладення арешту на майно. Цією ж нормою встановлено, що арешт майна скасовується у встановленому КПК України порядку.

Порядок скасування арешту майна передбачений ст. 174 КПК України.

Так, підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково у разі:

1) якщо ці особи не були присутні при розгляді питання про арешт майна;

2) якщо ці особи доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

Під час досудового слідства такі клопотання розглядаються слідчим суддею, під час судового провадження – судом.

Також, суд приймає рішення про скасування арешту майна одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, зокрема, у разі закриття кримінального провадження судом.

Крім того, відповідно ч. 3 ст. 174 КПК України, прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації.

Статтею 174 КПК України передбачено вичерпний перелік випадків, коло осіб-ініціаторів та осіб, що приймають рішення про скасування арешту майна. У разі закриття кримінального провадження судом – це суд, у разі закриття кримінального провадження прокурором – це прокурор. Слідчий суддя розглядає питання про скасування арешту майна лише під час досудового розслідування.

Порядок, підстави закриття кримінального провадження та особи, що приймають рішення про закриття кримінального провадження, визначені ст. 284 КПК України. Так, ч. 4 названої статті встановлено право слідчого прийняти постанову про закриття кримінального провадження у разі, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялось про підозру, та:

1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;

2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;

- 3) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 4) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс;
- 5) існує не скасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності.

Таким чином, законодавчо не врегульований порядок скасування арешту майна у разі закриття кримінального провадження слідчим. Оскільки, відповідно до ст. 174 КПК України, повноваження щодо скасування арешту майна слідчому не надані, і слідчий не є особою, якій надано право звернення до суду із клопотанням про скасування арешту майна.

Така прогалина у праві потребує усунення на законодавчому рівні, адже законодавча невизначеність сприяє безпідставному обмеженню власників права власності на майно.

**В.В. Рибак, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЗЛОЧИН ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

Поняття злочину належить до числа найбільш проблематичних, в нашому сучасному суспільстві. Кожна особа, яка вчинила злочин, повинна нести відповідальність передбаченому законом, тому що, відповідно до ст. 3 Конституції України, людина і її життя здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найбільшою соціальною цінністю [1].

Серед сучасних працівників окресленою проблематикою займались: Б.С. Галушко, А.В. Лондіна, В.М. Бесчастного, О.М. Джузи, В.В. Сташиса, В.Я. Тація та ін.

Злочин є одним із негативних правопорушень, які призводять до небезпечних наслідків у суспільстві. Відповідно до ч.1, ст.11 Кримінального кодексу України (далі КК України) злочин є суспільно небезпечне винне діяння, (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [2]. Злочин — це вчинок людини, який

вчинений нею у суспільстві. Кримінальна відповідальність за злочин, застосовується тільки для тих осіб які вчинили злочин.

Згідно з ч.1 ст. 12 КК України, залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі [2]. В залежності від розміру штрафу (за злочини невеликої тяжкості покарання у виді штрафу становить понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі НМДГ); за злочини середньої тяжкості покарання у виді штрафу становить не більше десяти тисяч НМДГ; за тяжкі злочини покарання у виді штрафу становить не більше двадцяти п'яти тисяч НМДГ; за особливо тяжкі злочини покарання у виді штрафу становить понад двадцять п'ять тисяч НМДГ) або строку покарання у виді позбавлення волі або інше, більш м'яке покарання (за злочини невеликої тяжкості покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання; за злочини середньої тяжкості покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років; за тяжкі злочини покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років; за особливо тяжкі злочини покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі) [2] законодавець визначив в КК України класифікацію злочинів.

Отже, законодавець в КК України чітко визначив поняття та класифікацію злочинів.

Досліджуючи поняття злочину у французькому законодавстві, то узагальнене визначення кримінально караного діяння відсутнє в КК Франції [3].

У французькому законодавстві на загальне позначення кримінально каранних діянь використовується термін «кримінальне правопорушення». Загальне уявлення про кримінальне правопорушення можна отримати виходячи зі змісту окремих норм загальної частини КК Франції [4, с. 1023].

Так, згідно за ст. 111-1 КК Франції кримінальні правопорушення поділяються на злочини, проступки та порушення. У ст. 111-2 КК Франції зазначається, що злочини та проступки, а також покарання за них передбачаються лише законами, а відповідальність за порушення встановлюється в підзаконних нормативно-правових актах. Виходячи зі ст. 111-3 КК Франції, карим є лише діяння, яке містить усі ознаки злочину або проступку, передбачені законом, або ознаки порушення, закріплені в незаконному акті. Відповідно до ст. 121-3 КК Франції злочин характеризується лише умислом; проступок – умислом, а в передбачених законом випадках – і необережністю [4, с. 1023].

Найбільш поширеним підходом до розуміння злочину у Франції є формальний – злочин визнається юридичною абстракцією і він наявний лише тоді, коли включений до кримінального кодексу, і за нього передбачено певне покарання [4, с. 1024].

Злочини – це найбільш тяжкі правопорушення, які характеризуються лише умисною виною. Під проступками розуміються менш серйозні умисні або необережні діяння, за вчинення яких передбачаються менш суворі покарання. Порушеннями визнаються малозначні діяння, за вчинення яких не може бути призначено позбавлення волі [4, с. 1024].

Висновки. Отже, ми дослідили поняття злочину та його класифікацію за кримінальними кодексами України та Франції та дійшли наступних висновків:

1. В КК України законодавець дає визначення злочину на відміну від французького законодавця, де в КК Франції таке визначення відсутнє.

2. В КК України класифікація злочинів становить чотири види за ступенем тяжкості, а саме: злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Щодо класифікації злочинів за КК Франції, то згідно зі ст. 111-1 КК Франції кримінальні правопорушення поділяються на три види від тяжких злочинів до малозначних діянь, а саме: злочини, проступки та порушення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 05.04.2020).

2. Кримінальний кодекс України від 01.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.04.2020).

3. Кримінальне право України: підруч. для студентів юрид.вузів. За ред. П.С. Матишевського та ін. К.: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

4. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. К.: Істина, 2011. 1121 с.

*Науковий керівник: О.В. Хорошун, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ: ВИТОКИ ТА СУЧАСНЕ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Питання щодо домашнього насилля у сучасному світі набирає великих обертів, а тому вважається актуальним і потребує детального розгляду та вивчення цієї проблеми для подальшого регулювання відносин та захисту населення з боку держави. Статистика вражає масштабами постраждалих та, що більш дивує – байдужість один до одного. Здебільшого суспільство не бажає втручатися у відносини, які ще з радянських часів прийнято називати приватними.

Дана проблема має перші прояви ще за часи середньовіччя. Підтвердженням цього є відомі усім закони Хаммурапі, які з'явилися з розквітом Вавилонської держави. Жорстке ставлення чоловіка до дружини та дітей, примушування до шлюбу або приниження жінкою чоловіка уже проявляють певні стадії насилля, яке мало здебільшого згубний вплив та подальший розвиток таких відносин.

Якщо детально аналізувати проблему домашнього насилля за радянських часів то можна казати, що шляхи подолання проблеми були відсутні. Адже система влади на перше місце ставила саме розбудову держави, яка повинна відповідати найкращим вимогам. Сім'я також підлягала ідеалізації з якою і пов'язані факти приховання насилля. Додаткових заходів відповідальності щодо насильства у держави не було потреби вводити бо це не підпадало саме під ознаки складу злочину. Для того часу важливіше було саме видимість того, як сім'я виглядає збоку, а не поглиблене вирішення проблеми [3, с. 10].

Можна зробити висновок та побачити витоки даної проблеми, а саме, що держава нейтрально ставилася до того, що потребувало втручання та допомоги саме від неї. З цим і зародилися стереотипи, які діють і по сьогодні, певні стандарти поведінки, менталітет, виховання передаються з покоління в покоління, а свідомість того, що будь-які дії, які прийнято вважати насиллям у сім'ї – стосуються лише її та не потребують втручання [2].

Беручи до уваги завдану проблему необхідно виділити основні негативні наслідки, які впливають на формування здорових сімейних відносин, а саме: заподіяння різного характеру економічних, психологічних та фізичних страждань, загроза життю та здоров'ю осіб, які проживають разом чи знаходяться в близьких, сімейних відносинах. Та особливо тяжкий характер мають такі випадки щодо дітей. З цього випливає питання: «Чому постраждалі особи рідко звертаються за

допомогою?» Розглянувши його практика показала, що здебільшого такі особи знаходяться у фінансовій залежності або їх поєднує спільний побут та діти, або бояться осуду, погроз чи взагалі не знають до кого звернутися, що і змушує мовчати та терпіти постійні знущання.

Та відтепер держава робить кроки щодо захисту постраждалих, відбувається криміналізація насилля та з січня 2019 року починають діяти норми закону про запобігання домашнього насильства та боротьбу з ним за вчинення якого настає вже кримінальна відповідальність, тобто більш жорстке покарання. Перший крок зроблено та поруч з цим виникають проблеми реалізації цих норм у життя. По –перше, правова обізнаність осіб замала, дехто може не знати про діючі норми та порядок захисту. По –друге, співробітники поліції, які вперше стикаються з цим не мають достатніх знань для подальших дій у таких ситуаціях. Тому перш ніж отримати необхідний результат від цього нововведення необхідно належним чином повідомити населення про можливість захисту, якого результату можна досягти, вдосконалити комунікативні навички, а в першу чергу – залучити населення до співпраці з правоохоронними органами, що допоможе викликати у населення почуття захисту з боку держави. За допомогою новітніх електронних технологій, засобів масової інформації, телебачення, проведення консультацій та реклами можна підвищити правову свідомість населення. Головне це побудова комунікації, встановлення почуття довіри і захищеності, які в подальшому допоможуть ввести у систему ці норми та зменшити рівень насилля, який так стрімко розвивається.

Якщо розглядати осіб щодо яких вчинялося систематичне домашнє насилля то можна казати наступне, у таких осіб виникають перешкоди щодо спілкування в суспільстві, яке надалі спричиняє виникненню душевного дискомфорту, вони втрачають свідомість свого значення, впевненості у майбутньому, що може викликати недовіру до людей та дискомфорт у спілкуванні зі статтю осіб, яким було завдано страждання або небажання вступати у близькі відносини. Тобто виникає психологічна травма, яка потребує професійного втручання.

Обмежувальні заходи щодо осіб, які вчиняють домашнє насилля мають свої як позитивні, так і негативні сторони. До одних із них, згідно положень статті 91-1 Кримінального Кодексу України відносять заборону перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства [1]. Переглядаючи практику застосування цього положення можна казати, що у житті ця норма має колізію. А саме, стикаючись із заявою застосування такого обмеження здебільшого виявляється, що особа, щодо якої виникає потреба в застосуванні такого обмежувального заходу має право

спільної власності з особою, щодо якої застосовується насилля. Тому, на основі положень Конституції та Цивільного кодексу буде виникати порушення права користування, володіння та розпорядження своєю власністю. Згідно статті 321 Цивільного кодексу ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні. Виникають і проблеми збору доказів осіб, які зазнають насилля. Через це суди можуть відмовляти у задоволенні заяв, а захист осіб повною мірою не буде здійснено.

Отже, таким чином ми розглянули проблему домашнього насилля, проаналізували її витоки та сучасну систему вирішення проблеми. Можу сказати, що проблема має глибинний характер рішення якої має дію лише віднедавна. У чому є прогалини попередніх років державного правління. Так, на сьогодні держава вже зробила певний крок щодо вирішення проблеми та на практиці все ж присутні певні недоліки та недоробки. Особи, які зазнали страждань мають пройти певні стадії свого відновлення, а держава повинна для них забезпечити необхідні умови, повну безпеку та допомогу. Належне проведення розгляду справ щодо насилля державними органами може значно покращити життя потерпілих, які будуть відчувати підтримку в подальшому. Необхідність застосування законодавчих заходів, проведення різних профілактичних заходів, створення служб підтримки є обов'язковим для регулювання таких відносин. Тому враховуючи ці особливості я запропонувала б створення державної програми по боротьбі з домашнім насиллям, яка має включати основні заходи спрямовані на подолання саме витоків проблеми. Вона має бути спрямована на швидке реагування державних діячів на запити осіб, які потребують захисту. Вже після першої заяви чи виклику державні органи повинні детально вивчити саме витоки конфлікту та вжити необхідних заходів для запобігання ускладнення ситуації, яка в подальшому може привести до більш складних злочинів. Ввести обтяжуючі обставини щодо насилля дітей батьками (чи у присутності дітей), а також насилля у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння та можливість перевиховання (та лікування) кривдників у примусовому порядку. До осіб, які після відбуття покарання продовжують вчиняти насилля застосувати більш жорсткі покарання. Необхідність створення безкоштовних психологічних консультацій як для потерпілих, так і для кривдників, а також надання матеріальної допомоги, квартир та влаштування на роботу постраждалих осіб. Методи цієї програми допоможуть виявити витоки, спланувати вирішення проблеми та забезпечити підтримку як моральну, так і фізичну. Тоді правопорушення буде усунуто ефективно, а санкції будуть пропорційні діям правопорушника.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України: Закон від 05.04.2001 року № 2341 – III (Редакція станом на 20.03.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Гриценко Л. «Домашнє насильство – це вже не справа двох, це злочин». Юридична Газета Online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/domashne-nasilstvo--ce-vzhe-ne-sprava-dvoh-ce-zlochyn.html>

3. Галай А.О., Галай В.О., Головка Л.О., Муранова В.В. та ін. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / за заг. ред. А.О. Галай. К.: КНТ, 2014. 160 с.

Науковий керівник: Ю.В. Борисова, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**В.В. Тітова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ХІМІЧНА КАСТРАЦІЯ ПЕДОФІЛІВ

Педофілія – це реальна проблема, тому актуалізація цього питання є доречною, що викликано зростанням злочинних діянь скоєних педофілами. Через те, що вони схильні до рецидивної злочинності виникає необхідність створити єдиний реєстр педофілів, який дозволить належним чином вести інформацію про них та допоможе подальшому запобіганню злочинів. Саме це зможе контролювати безпеку населення від жорстокості та розбещення малолітніх.

Досліджуючи тему педофілії можна виділити наступне: педофільний розлад характеризується стійким, цілеспрямованим та інтенсивним характером сексуального збудження, що виявляється в постійних сексуальних думках, фантазіях, бажаннях або поведінці стосовно дітей, які не досягли статевого дозрівання. Тобто для того, щоб діагностувати у людини педофільний розлад має бути факт переходу особи від думок та фантазій до дій або переживання сильного занепокоєння через них.

З цього випливає питання як лікувати педофілію, які саме засоби допоможуть уникнути чи полегшити цю проблему. Державою готується проект № 6607 щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення

відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього. Розглядаючи його детальніше можна виділити основні інновації: найголовніше є створення єдиного реєстру, після чого йде посилення відповідальності за сексуальне насильство над дітьми та запровадження хімічної кастрації.

Хімічна кастрація як вирішення проблеми буде полягати у лікувальній терапії. Тобто, як наголошує Сергій Шум, лікар-психіатр і директор Центру психічного здоров'я і моніторингу наркотиків та алкоголю МОЗ України «Вона полягає в прийманні препаратів, які пригнічують вироблення статевих гормонів, сприяють зниженню статевого потягу і статевої активності, та унеможливають здійснення статевого акту. Цей процес є зворотним, статеві функції відновлюються, якщо припинити вживати препарати. Хімічна кастрація може застосовуватися як покарання за статеві злочини, найчастіше за педофілію, але може також застосовуватися для гвалтівників – рецидивістів. Вона є своєрідною альтернативою хірургічній кастрації, оскільки при її застосуванні в даній особі не видаляються статеві органи».

Ще однією ланкою боротьби із педофілією є розгляд проекту № 6449, який суперечить першому. Питання полягає у тому, що цей законопроект не відповідає положенням Конституції та порушує права людини. Основні відмінності між ними полягають у тому, що метою даного проекту є примусова хімічна кастрація як покарання. Законопроект № 6607 розглядає хімічну кастрацію не як покарання, а як добровільну лікувальну терапію.

Вивчаючи вищевказане можу сказати, що саме перший законопроект має своє гуманне вираження, а головне не порушує фундаментальні права людини забезпечені Конституцією. Я сподіваюся, що новий склад парламенту прийме до уваги ці факти та доопрацює цей закон і саме він стане базовим.

Разом із тим така процедура може мати негативні наслідки, зокрема діабет, підвищення тиску, остеопороз. Тому у визнаного судом злочинця має бути вибір: бути ув'язненим чи лікуватися. Через це має проводитися експертиза.

Отже, враховуючи думки спеціалістів, які детально розглянули це питання можу зробити висновок, що хімічна кастрація необхідна для скорочення злочинів щодо малолітніх дітей. Вважаю створення реєстру педофілів розумним рішенням для нашого майбутнього. Адже держава стане на шлях зменшення злочинності та удосконалення системи захисту своїх громадян. Щодо хімічної кастрації, то вона є тимчасовим медичним заходом, бо глибина проблеми закладена у свідомості

педофіла. До кінця проблема не буде вирішена в повному обсязі. Тому, що в мозку все одно залишається патологічне вогнище, яке провокує людину повторити це знову і знову. Звісно, є прояви сили волі, коли він себе стримує але це повторюється. Метод хімічної кастрації – це найбільш лояльний захід до таких людей, бо вони небезпечні для дітей та суспільства. На жаль колишніх педофілів не буває. Застосувати хімічну кастрацію можливо лише відбувши покарання не менш ніж 9 років за особливо тяжкі статеві злочини проти дитини і тільки тоді засуджений може піти на хімічну кастрацію в обмін на свободу. Для дітей сексуальний акт із дорослою людиною в ранньому віці є психологічною травмою, відбиток якої може залишитися на все життя, заважаючи створювати нормальні людські відносини. Тому я підтримую тему хімічної кастрації яка допоможе зменшити відсоток повторного скоєння злочинів педофілами. А для дітей забезпечити психологічну підтримку з боку спеціалістів для поліпшення їх стану після перенесення тяжкої душевної травми.

*Науковий керівник: Ю.В. Борисова, старший викладач
кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**А.Д. Латуха, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

НЕДОЛІКИ НОВОГО ЗАКОНОПРОЕКТУ ЩОДО СТ. 368-5 ККУ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»

26.02.2019 року Конституційний Суд України виніс рішення щодо неконституційності ст. 368-2 ККУ.

Дана стаття визначала поняття «незаконного збагачення» як «набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі».

Згідно зі змісту даної статті впливало, що якщо особа не доведе законність походження своїх статків, то їх набуття буде визнано злочинним. Що прямо суперечило базовим положенням КУ, а саме ст. 62, в якій зазначено, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Вищезазначене поняття «незаконного збагачення» породжувало ще одну правову проблему існування ст. 368-2 КК в колишній редакції. Експерт по вопросам антикоррупционной политики Александра Дрик

вважає, що незаконне збагачення не з'являється нізвідки — воно є лише результатом конкретного способу неправомірного отримання активів. Типовими такими способами є одержання неправомірної вигоди, незаконне заволодіння чужим майном, ухилення від сплати податків, незаконна підприємницька діяльність, контрабанда тощо.

По суті, відповідальність за незаконне збагачення є додатковою (фактично – повторною) відповідальністю за діяння, яке стало джерелом такого збагачення. Відповідно ж до статті 61 Конституції, ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Якщо у статті КК зазначено, що посадова особа повинна доводити, звідки взято майно, то у статті 62 Конституції України є презумпція невинуватості, і ніхто не зобов'язаний доводити свою або чужу провину. Доводити повинні правоохоронні органи.

Такий дуалізм дуже небезпечний, оскільки лазівка у законодавстві дозволить корупціонерам оскаржити вироки, посиляючись на норми Конституції.

А найголовніша проблема притягнення осіб до кримінальної відповідальності полягала в тому, що диспозиція самої статті обтяжувалася саме словом «власністю». Тобто покарання настає лише тоді, коли фігурант наділений правом власності на це майно, тобто одночасно розпоряджається, користується й володіє незаконно придбаними активами. А якщо власником активів значиться інша людина і фігурант ними лише користується (наприклад, автомобіль записаний на колишню дружину), то говорити про кримінальну відповідальність не доводиться.

Слушною є думка судді Сергія Головатого, яка відрізняється від решти суддів. Він вважає, що з формулювання статті про незаконне збагачення чітко вбачається, що настання кримінальної відповідальності передбачено лише тоді, коли доведено, що збільшення активів у значному розмірі не могло статися з використанням законних доходів.

Лише після перевірки всіх можливих способів набуття активів підтверджується, що обвинувачена особа не могла отримати значну суму доходу від своєї діяльності, не забороненої законом.

КС зазначив, що особливості формулювання "законність підстав набуття яких не підтверджено доказами", нібито покладають обов'язок виключно на сторону захисту, яка має підтвердити доказами законність набуття активів.

Згідно з приписами Конституції (ст.ст. 62, 63) та КПК України (ст. 17), ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість. особа може надавати докази своєї невинуватості лише за власним бажанням або не надавати їх взагалі.

Так ми можемо дійти до того, що за будь-якого злочину кожна можливість обвинуваченого доводити свою невинуватість трактуватиметься як порушення презумпції невинуватості. Право надавати пояснення є предметом регулювання виключно кримінального процесуального закону.

В Аргентині, Данії, Ізраїлі, Мексиці, Норвегії, США, Швеції, Японії та ряді інших країн конституційний контроль здійснюється усіма судами загальної юрисдикції. В Австралії, Бельгії, Естонії, Індії, Ірландії, Ісландії, Канаді, Колумбії, Люксембурзі, Швейцарії, на Філіппінах вирішення питань про відповідність нормативно-правових актів основному закону надано тільки верховному суду як найвищій судової інстанції. На мою думку надання Конституційному Суду повноважень щодо визнання неконституційними законодавчих актів без можливості оскарження чи перегляду такого рішення має бути переглянuto. Я вважаю, що чинний склад КС не дасть позитивного висновку щодо такого законопроекту про внесення змін до Конституції.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Ю.О. Іванова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**
**І.О. Кохонов, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

КОРУПЦІЯ – НАСЛІДОК РІВНЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Корупція – це широкий термін, який служить для визначення процесу зловживання державною владою з метою отримання особистої вигоди. Саме слово «корупція» походить від латинського «corruptere» – розтління, і «corruptio» – розкладання, підкуп, продажність, псування.

Простими словами, корупція – це процес при якому посадова особа, наділена певною владою, використовує її для особистого збагачення. До таких осіб можуть відноситись практично всі держслужбовці здатні тим чи іншим чином вплинути на вирішення будь-якої ситуації. Так це можуть бути: політики, чиновники всіх рівнів, представники наглядових і правоохоронних органів, представники медицини та освіти.

Кримінальний кодекс України [1] передбачає кримінальну відповідальність за корупційні злочини. Згідно примітки до ст. 45 КК України корупційними вважаються злочини передбачені статтями 191,

262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини передбачені статтями 210, 354, 364, 3641, 3652, 368–3692 КК України. Отже, КК України не містить поняття «корупційного злочину», а лише визначає їх перелік. Надати визначення цього поняття можливо шляхом застосування системного аналізу законодавства України. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 містить визначення корупційного правопорушення як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/ або цивільноправову відповідальність. У цій же статті Закону даються визначення понять «корупція» та «неправомірна вигода».

Форми корупційних дій :

1. Використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди;

2. Прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;

3. Обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Корупція є одним із шляхів досягнення нерівного соціального стану, що характеризується неправомірністю, а іноді і протиправністю поведінки членів суспільства у відносинах у сфері державного управління [2, с. 44].

Корупція – це не стільки юридична, скільки соціальна, політична, економічна та культурна проблема. Як правова категорія корупція – збірне правове поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень [3, с. 37].

Отже, у розмаїтості підходів до вивчення корупції проявляється багатогранність проблеми. Корупція – багатоскладове явище. Вона присутня в багатьох суспільствах, але її масштаби й форми прояву, роль і вплив різні. Більшість дослідників уважають корупцію джерелом дезорганізації суспільства в усіх сферах його життєдіяльності. Так, в економічній сфері на рівні держави корупція означає обмеження конкуренції, недостатній рівень стягнення податків, зростання тіньового сектору економіки й скорочення інвестицій. Усе це деформує розподіл національного продукту, провокуючи зростання соціальної і майнової нерівності в суспільстві.

Виникнення і зростання корупції відбувається в певному соціальному середовищі, що створює для неї сприятливі умови. Загальною умовою її розвитку є перебування держави в перехідному етапі, що являє собою якісні зміни соціальних, політичних та економічних інститутів і зв'язків. Влада як засіб управління переходить від однієї керівної соціальної групи до іншої, між ними виникає боротьба за панівне соціальне становище. У зв'язку з цим такі риси перехідного періоду, як слабкість державної влади та соціального контролю, загострене соціальне протистояння, відсутність ефективної правової системи якісно характеризують середовище, де виникає і розвивається корупція [4, с. 52].

Однією з причин корупції в Україні є низький рівень заробітної плати. В інформаційному бюлетені «Бюрократ» наводиться категорична думка щодо причин виникнення корупції: держава «... встановлює мізерні посадові оклади і «закриває очі» на те, що представник тієї чи іншої професії у такому випадку розраховує на «приховані можливості» посади. Це є основною причиною корупції та використання службового становища у власних цілях» [5]. Поведінка представника тієї чи іншої професії може характеризуватися скоріше «задоволенням» переваг, ніж їх «максимізацією», і, отже, вони будуть корумпованими настільки, наскільки це необхідно для досягнення «справедливого» доходу. Іншими словами, представники тієї чи іншої професії можуть легко відмовлятися від корупційних можливостей, маючи відповідну заробітну плату.

На нашу думку, сьогодні необхідно звернути увагу на представників медицини та освіти, тому що усі мешканці України звертаються до працівників цих сфер, відповідно, якщо ці особи не корумповані, то рівень корупції зменшується, якщо вони більш корумповані – то рівень корупції збільшується. Але під впливом низької заробітної плати та низького фінансування цих сфер діяльності, вірогідність загрози корупції значно збільшується у разі низького рівня безробіття у державі. Сфера охорони здоров'я, на наш погляд, недостатньо контролюється державою, значною мірою не враховується офіційною статистикою, унаслідок чого її обсяги не включаються до валового внутрішнього продукту і не оподатковуються, а є джерелом незаконного привласнення частини результатів суспільної праці у вигляді прибутку, майна, цінних паперів тощо. Витрати на сектор тіньової медицини в Україні сьогодні становлять близько 3 млрд грн щорічно, а згідно з даними соціологічних опитувань кожна десята гривня з витраченої суми домогосподарств іде на неофіційну, тіньову оплату послуг з охорони здоров'я [6, с. 4].

Поширеність тіньової економіки у сфері охорони здоров'я є одночасно і наслідком, і підґрунтям корупції, особливо низової її форми – повзучої приватизації.

Повзуча приватизація – це вид корупційних дій, коли медичні працівники використовують робочий час, робоче місце, устаткування та інші ресурси державних медичних закладів з метою отримання особистої вигоди, тобто фактично займаються приватною практикою за рахунок держави.

Саме такий вид корупційних діянь притаманний країнам з перехідною економікою, що обумовлено низкою сприятливих факторів: низьким соціально-економічним захистом медичних працівників, неефективними механізмами державного управління і державного контролю за діяльністю галузі в цілому і підприємницькою діяльністю у сфері охорони здоров'я, зокрема бюрократичними ускладненнями під час одержання ліцензій на приватну діяльність, законодавчою невизначеністю місця та відповідальності посадових осіб у сфері охорони здоров'я з огляду на антикорупційне законодавство тощо [6, с. 4–6].

Корупція в освіті поширюється, коли ролі, інтереси та можливості учасників корупційної угоди доповнюють одне одного. У багатьох джерелах говориться про те, як викладачам хронічно недоплачують, причому настільки, що вони змушені шукати додаткового заробітку, щоб звести кінці з кінцями.

Залежно від ефективності реформ рівень корупції в Україні то зростає, то знижується. Однією з причин зростання рівня корупції був і залишається низький рівень заробітної плати. Для перешкоди корупції та вдосконалення законодавства України, на нашу думку, необхідно провести зміни розподілу фінансування медицини та освіти для більш ефективного надання своїх послуг людям, збільшити винагороду за виконану роботу.

На сьогоднішній день (березень 2020 року) мінімальна заробітна плата в Україні становить чотири тисячі сімсот двадцять три гривень. Ми пропонуємо при прийнятті Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», збільшити мінімальну заробітну плату до десяти тисяч гривень. У такому випадку працівники медицини, освіти та інших важливих сфер життєдіяльності будуть більше дорожити своїм робочим місцем, у них значно зменшиться потреба неправомірну вигоду, оскільки той рівень заробітної плати, який пропонується, може забезпечити їм гідне життя. Таким чином, низька заробітна плата сприяє зростанню рівня корупції, а суттєве збільшення заробітної плати призводить до зниження рівня корупції у разі низького рівня безробіття в державі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.02.2017).

2. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. К. : Атіка, 2001. 304 с.
3. Мельник М. Корупція влади. К.: Юрид. думка, 2004. 398с.
4. Мартиновський В.В. Причини та умови виникнення корупції в державному механізмі. Корупція в Україні: питання протидії / за заг. ред. В.М. Гаращука. Харків: ФОП Панов А.М., 2015. 168 с.
5. Побережний В.В. Сутність та причина корупції в системі органів державної влади. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10pvvodv.pdf>
6. Попченко Т.П. Розвиток державно-управлінських механізмів протидії виникнення корупції у сфері охорони здоров'я України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02. Київ, 2010. 24 с.

*Науковий керівник: О.В. Хорошун, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**Т.С. Мамонтова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ

Актуальність дослідження даної теми полягає в тому, що як свідчить рівень злочинності в Україні з кожним днем ще більш гостро постає питання стосовно випадків вчинення злочину у співучасті. В той же час співучасть у злочині можна з впевненістю назвати чи не найбільш складним та заплутаним інститутом кримінального права.

Впродовж розвитку науки кримінального права даному питанню приділялася значна увага у працях вчених М.І.Бажанова, Ф.Г. Бурчака, Н.О. Гуторової, О.О. Кваші, Б.А. Кріхтера, проте і зараз в законодавстві існують логічні дефекти регламентації інституту співучасті в Кримінальному кодексі України, а тому дана тема потребує ще більшого наукового аналізу.

Розпочинаючи аналіз варто звернути увагу на VI розділ Загальної частини Кримінального кодексу України, який носить назву «Співучасть у злочині» та на ті кримінально-правові норми, які у ньому вміщені. Поруч з нормами про співучасть, у ч. 6 і 7 ст. 27 КК України йде мова то те, що не є співучастю, а саме це стосується не об'єктивного наперед приховування суб'єкта злочину, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів та об'єктів до закінчення вчинення злочину не повідомлювати про достовірно відомий підготовлений або вчинюваний злочин. У теорії кримінального права таке явище

відображається через поняття «причетність до злочину». Оскільки поняття «причетність до злочину» та «співучасть у злочині» не мають жодної спільної ознаки, то вони у логіці вважаються несумісними, що перебувають у відношенні протилежності. Тому зміст поняття «причетність до злочину» не може включатися у зміст поняття «співучасть у злочині». У зв'язку з цим норми, які регулюють причетність до злочину, не можуть включатися у цілому в розділ VI Загальної частини КК України, а тому, вважаю, підлягають виділенню з метою уникнення змішування понять.

У ст. 27 КК виділяються види співучасників, до яких належать виконавець (співвиконавець), організатор, підбурювач та пособник.

З аналізу цієї статті можна зрозуміти, що виконавцем (співвиконавцем) злочину визнаються дві категорії осіб:

1) особа, яка безпосередньо вчинила злочин, тобто особисто виконала дії, які становлять об'єктивну сторону складу злочину або не вчинила дії, які вона повинна була і могла виконати, або виконала діяння з використанням технічних пристроїв чи тварин;

2) особа, яка вчинила злочин шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне; організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням.

Що стосується пособника, то головне в змісті його об'єктивної сторони діяння пособника є те, що його допомога є необхідною умовою вчинення злочину, спричинення загального злочинного наслідку. Діяння пособника може виступати необхідною умовою не тільки діяння виконавця, але й дій інших співучасників. І в і тому, і в іншому випадку пособник вносить свій внесок у настання злочинного наслідку, сприяє його настанню. Тобто пособником повинен визнаватися тільки той, хто сприяє готуванню або вчиненню злочину, не беручи безпосередньої участі в діяннях, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину, вчиненню якого він сприяє.

Підбурювач це суб'єкт злочину, який причетний до злочину внаслідок використання умовляння, підкупу, погроз, примусу, або вчинення інших дій, за допомогою вдалося схилити іншого співучасника до вчинення злочину.

В свою чергу організатором є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або здійснювала дії щодо керування нею, або особа, яка займалася фінансовим забезпеченням або ж організаціїє приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

В даному аспекті необхідно проаналізувати ще наступне.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 28 КК формулювання законодавця щодо злочину вчиненим за попередньою змовою групою осіб

тлумачиться так, що учасники вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою повинні діяти як співвиконавці, що в свою чергу призводить до вироблення такого правила кваліфікації: дії учасників групи осіб за попередньою змовою кваліфікуються тільки за статтею Особливої частини КК, а дії інших співучасників, які організували або керували вчиненням злочину, схилили чи сприяли вчиненню злочину, потрібно кваліфікувати з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК (частини 3, 4 або 5), в якій закріплені ознаки такого виду співучасника.

Якщо зупинити увагу також на інших видах співучасті, то неможливо оминати увагою організовану групу (ОГ) та злочинну організацію (ЗО) і для того аби зрозуміти їх сутність необхідним є здійснення аналізу відмінностей між ними. Так, ОГ містить у своєму складі, як правило, три, або більше осіб, при цьому злочин, вчинений ЗО є таким, що скоєний п'ятьма і більше особами; що стосується зв'язків між членами, потрібно відмітити, що якщо в ОГ виділяється якісною характеристикою є стійкість об'єднання з притаманним розподілом функцій учасників групи, то ЗО, крім цього, містить ієрархічний поділ між самими учасниками; також дані види співучасті відрізняються метою своєї злочинної діяльності: ОГ створюється для того аби просто вчинити один або декілька злочинів, спрямованих на досягнення заздалегідь відомого плану, а ЗО організовується для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб.

Цікавим з даного аспекту є аналіз законодавства інших країн з метою порівняльної характеристики. Так, наприклад, вчення про співучасть розроблялося в Англії лише стосовно фелонії (тяжкі злочини), а до інших видів злочинів (наприклад, місдімінорів - менш серйозні діяння) норми про співучасть не застосовувалися. Такий підхід до цього питання обґрунтовувався тим, що співучасть у тяжких злочинах (зраді) вважалася настільки небезпечною, що всі особи, які брали у ній участь, визнавалися виконавцями (the principal offender), тобто співучасниками первинного ступеня (дана законодавча регламентація зберігалася до 1967 року). Цікавим є те, що співучасть за англійським правом може виражатися не тільки в активних діях, а й у злочинній бездіяльності, наприклад, вона матиме місце тоді, якщо на особу було покладено статутний обов'язок здійснювати будь-які дії. Щодо причинного зв'язку при співучасті англійські юристи дотримуються такої точки зору. Учасником злочину може бути визнана як особа, чії дії безпосередньо пов'язані зі злочинним результатом, так і така, чії дії з огляду «розумної людини» сприяли злочину. При цьому в 1957 р. на міжнародному конгресі кримінального права в Афінах переважна більшість криміналістів висловилися проти визнання

співучасті в необережних злочинах [2, с. 82]. У кримінальному праві Англії співучасть не розділяється на форми, а змова вважається самостійним злочином. За змову, спрямовану на вчинення злочину, англійські суди досить часто призначають більш суворе покарання, ніж за відповідний закінчений злочин, але вчинений однією особою, оскільки за англійським правом будь-яка форма протиправної організації вважається більш небезпечним явищем, ніж вчинення злочину окремими особами.

В англійській кримінально-правовій доктрині також зазначається, що особа може уникнути кримінальної відповідальності за підбурювання чи пособництво при добровільній відмові від спільного злочину. Однак відмова повинна відбутися до того, як виконавець завершить злочин, або до того, коли настануть шкідливі наслідки. Зазначені правила сформульовано в прецедентах і працях юристів. У законодавстві їх немає. Немає у доктрині і єдиної думки щодо того, в якій формі повинна здійснюватися добровільна відмова. Загальне правило вимагає, аби вона неодмінно була діяльною.

Проаналізувавши вищенаведений теоретичний аналіз, можна дійти висновку про те, наскільки суспільно небезпечним є існування будь-якої співучасті в кримінальному праві. При цьому, незважаючи на те, що на перший погляд даний інститут є досить врегульованим в кримінальному праві України, водночас вирішення колізійних моментів, зазначених, зокрема, в дослідженні в майбутньому слугуватиме для більш чіткого розуміння, сприйняття понять кримінального права, зокрема «причетність до злочину» та «співучасть у злочині». Це ще раз підтверджує, що дослідження правових інститутів сьогодення, в тому числі і вивчення іноземного правового регулювання – це не лише спосіб їх вдосконалення для більш функціонального сприйняття, але в той же час спосіб підвищення правової культури, правової освіти кожного із нас з метою формування дійсно право свідомого суспільства, де співучасть у злочині практично відходить на задній план. На мій погляд, вбачається, що досить актуальним є запозичення англійського досвіду в плані регулювання можливості виникнення відповідальності (співучасті) у випадку бездіяльності. Зокрема це стосується актуального – умисного зараження коронавірусом, при цьому як регулює законодавство Англії, в такому випадку співучасником буде особа, яка знала про даний стан суб'єкта злочину і ніяким чином не відреагувала на це. Думається, що дане правове регулювання є необхідним. Незважаючи на вищезазначені відмінності, з'ясування особливостей кримінальної відповідальності співучасників на прикладі співставлення відповідних норм

українського і англійського кримінального права дає можливість глибше пізнати правову природу співучасті як різновиду злочинної діяльності, запозичити позитивний досвід у боротьбі із цим явищем, що є корисним для подальшого розвитку вчення про злочин і співучасть у ньому.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III.
2. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 31.
3. Есаков Г.А. Уголовное право зарубежных стран / Г.А. Есаков, Н.Е. Крылова, А.В. Серебренникова. М.: Проспект, 2008. 336 с.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Л.І. Тітяєва, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЕВТАНАЗІЯ ТА ПРАВО НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Одне з питань, на яке в сучасному світі так і немає відповіді, звучить так: чи має людина таке ж невід'ємне право на смерть, як і на життя?

Обговорення питання евтаназії ведеться досить давно і єдина позиція так і не була сформована. Суперечки розгораються щодо цього питання - дозволяти евтаназію чи ні. Обидва погляди мають затятих прихильників, і компроміс між ними здається малоймовірним. Складність розуміння даної проблеми полягає в тому, що природне право на життя і здійснення евтаназії йдуть поруч.

Право на життя унікальне, воно виникає один раз і, будучи втраченим, вже не підлягає відновленню, воно втрачається зі смертю особи.

Особисті права людини характеризуються тим, що держава визнає свободу особистості в певній сфері відносин, тобто ці права і свободи реалізуються суверенно і на розсуд самої людини.

Право на життя - приватне право людини, а отже, воно здійснюється людиною самостійно і питання його втілення в дійсність вирішуються нею індивідуально, способи його припинення, тощо.

Таким чином, логічним підтекстом конституційного закріплення права на життя є встановлення права на смерть. Судячи з

цього, пропонується наступне визначення даного поняття. Право на смерть - це можливість свідомо і добровільно в обраний момент часу піти з життя обраним і доступним способом [2, с. 130].

Прямой вказівки в Конституції України на наявність такого права у людини і громадянина немає. Однак, права і свободи, визначені в Основному законі не повинні тлумачитися як заперечення або применшення інших загально визначених прав і свобод. Існує думка, що заперечення у людини права на смерть перетворює право на життя в обов'язок жити.

Ухвалення закону про евтаназію суспільством, в тому числі і українським, насамперед, залежить від рівня освіченості населення країни, соціальної підтримки і рівня охорони здоров'я, а так само від місця релігії в житті суспільства держави.

Евтаназію заперечують майже всі релігії світу, прирівнюючи процес до звичайного самогубства, а в деяких випадках і до вбивства. Людина має право жити, але при цьому ми не можемо вибрати, ким народитися, коли і в якій країні, так чому ж ми повинні вирішувати, коли і кому вмирати? Це найпоширеніші аргументи проти процедури позбавлення життя за бажанням.

Звичайно, в Україні, як і в багатьох інших цивілізованих країнах світу були спроби частково узаконити евтаназію. Проте жодна з цих спроб не закінчилась її легалізацією. Так, у процесі підготовки Цивільного кодексу України у 2003 році було здійснено спробу легалізації добровільної пасивної евтаназії у нашій країні. Однак, в остаточному варіанті дана пропозиція не знайшла свого схвалення; з неофіційних даних, найвагомішим аргументом проти евтаназії у той час стала можливість лікарської помилки [1, с. 129].

Починаючи з 2008 року, кандидат юридичних наук Я.О. Триньова неодноразово готувала проекти закону про легалізацію евтаназії і постійно подавала їх на розгляд кожному новому скликанню парламенту. До того ж, поширеною є практика реєстрації петицій про необхідність прийняття закону про евтаназію. У 2019 році Я.О. Триньова представила свою теоретичну модель закону "Про забезпечення права людини на гідну смерть". В цьому акті об'єднано три види позбавлення життя іншої людини на прохання: евтаназія, ортаназія та самогубство [2, с. 182]. Однак, станом на сьогодні в Україні евтаназію не легалізовано.

Прихильники евтаназії, підтримуючи її легалізацію, наводять як доказ те, що людина має право на життя, виходячи з чого може розпоряджатися ним на свій розсуд і самостійно визначати час смерті. Ще одним аргументом за легалізацію евтаназії може бути те, що вона вже існує і діє поза законодавством і необхідно максимально швидко врегулювати дане питання в правовому полі, щоб уникнути зловживань.

Противники ж евтаназії говорять про те, що саме це явище є капітуляцією перед хворобою і її легалізація може знизити темпи зростання медичної науки і технології в цій галузі. Наступний аргумент проти евтаназії - це те, що вона суперечить самій сутності діяльності лікаря, медичного працівника, головною професійною метою якого є лікування хворого.

Таким чином, неможливо дати однозначну оцінку такого складного явища, як евтаназія, як і не можна категорично стати на сторону легалізації цього явища або повної його заборони. На даному етапі розвитку законодавства як пасивна, так і активна евтаназія в Україні заборонені. Якщо підходити до цієї проблеми з точки зору моралі, етики і закону, то все ж евтаназія є по суті вбивством. І все ж, на мій погляд, кожна людина повинна для себе вирішити і відповісти на питання: чи приймає вона евтаназію для себе, чи готова вона дати згоду на евтаназію для своїх рідних та близьких? Можливо, в найближчі десятиліття українське законодавство зверне більшу увагу на цю проблему і законодавство або легалізує, або заборонить евтаназію, виключивши будь-які протиріччя в праві.

Список використаних джерел

1. Гуцал І.Ю. Питання легалізації евтаназії в Україні: іноземний досвід. *Інформація і право*. 2017. № 4. С. 128–133.
2. Триньова Я.О. Дискусія щодо правового регулювання темпоральних меж життя людини. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 176–183.

Науковий керівник: Ю.В. Борисова, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**В.А. Балобанов, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення, правоохоронна функція держави, зокрема це стосується Національної поліції України перебуває в складному стані. Адже саме поліція повинна в теперішній складній час контролювати кримінальне становище в державі, та захищати суспільство у відповідності із статтями 2, 8 Закону України «Про Національну поліцію України».

Зокрема це стосується співпраці поліції з кримінальними особами, адже саме поліція контролює кримінальне становище в державі та захищає суспільство згідно з та ст. 8 ЗУ «Про Національну поліцію України». Вони повинні як ні хто дотримуватися законів, а саме стаття 6 Закону України «Про Національну поліцію України» – Верховенства Права, тому кожен поліцейський повинен проходити більшу і найефективнішу підготовку до своєї праці. Данна позиція є актуальною для всіх громадян країни тому, що громадяни повинні знати свої права і обов'язки і виконувати їх. Згідно з звітом на сайті Національної Поліції України 2019 року, оцінка не ефективності поліції склала 44,2%, це не дуже хороший показник. З вище зазначеного можна зробити висновок, що правоохоронні органи не зовсім компетентні в своїй справі. Особливо це стосується незаконного обігу наркотичних засобів – він складає 61,8% від усього масиву злочинів по всій країні. Данна система не позбавлена такого явища як корупція. Корупція (від лат. corrumpere — псувати) — негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення. Тому в системі МВС потрібні ефективні та головне – працюючі реформи, які будуть запобігати: криміналу, корупції, зловживання своїм статусом та положенням. Для того, щоб це зробити необхідно реорганізувати МВС, брати на пост Міністра Внутрішніх Справ не «по дружбі» і не «кумовству», а людину яка компетентна в дотриманні законів та «Верховенства права», людина яка зможе побудувати систему котра буде дійсно працювати для суспільства та його захисту, для запобігання злочинів та їх розслідувань, для запобігання й викорінення корупції. А доки в нашій країні не буде наведений порядок в правоохоронній системі, доти ми й не зможем реалізувати свої права в повному обсязі, без будь-якого страху, що нас за це можуть покарати або ще гірше – не почути.

Для запобігання та профілактики корупційних злочинів, виконує свої повноваження такі правоохоронні органи як : НАБУ, СБУ, САП, МВС, та ін. Зазначені служби недостатньо координують свою діяльність у, тому в зазначеній сфері наявне таке скрутне становище. На мою думку основний чинник який впливає на стан корупції є менталітет: що кримінал росте ще з малої дитини.; суспільство в якому знаходиться дитина, бідність, розлади в сім'ї, та навіть менталітет. Тому для того, щоб покращити ситуацію із запобіганням корупції починаючи зі шкільного віку, дітям потрібно роз'яснювати, яка відповідальність буває за порушення законів в

сфері запобігання корупції та суспільний порядок, треба показувати приклади правопорушень й методи запобігання. А найголовніше – це вивчення законів та принципів моралі, у такому випадку ми зможемо виховувати культурне покоління людей та зменшити рівень злочинності. Згідно із звітом на сайті Національної поліції України та статтею 3 Закону України «Про запобігання корупції», найбільш піддані корупції такі посади як: Посада Керівника Офісу Президента України, посади державної служби та посади в органах місцевого самоврядування, судді та інші. Як вище зазначено, корупція охоплює важливі посади, тому для її запобігання і був створений Закон України «Про запобігання корупції». Кожна стаття цього закону направлена на викорінення корупції, тому я вважаю, що закони повинні дотримуватися всіма посадами й звичайними громадянами. Зокрема завдяки дотримуванню законності серйозними і дуже важливими посадами, наша країна зможе вийти на дорогу розвитку. Згідно зі статтею 56 Закону України «Про запобігання корупції» для контролю кандидатів та людей які вже мають посаду – існує спеціальна перевірка. Для того, щоб запобігти корупцію, було створено Національне агенство, яке затверджує підрозділи й людей котрі будуть працювати в підрозділах, вони як раз і запобігають здійсненню корупції. Також для того щоб запобігти корупцію в Національному агенстві, згідно зі статтею 17-1 Закону України «Про запобігання корупції» було створено підрозділ внутрішнього контролю Національного агенства. Воно здійснює моніторинг та контроль за виконанням працівниками Національного агенства актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог, обмежень та заборон, передбачених цим Законом. Також проводить контроль своєчасності подання та повну перевірку декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подаються працівниками Національного агенства, в порядку, визначеному Головою Національного агенства.

На мою думку, всі інфраструктури об'єднані між собою, якщо буде вирішено одну головну проблему – корупцію, тоді в кожній структурі почнеться порядок і якість. Це покращить: економічний стан, стан розвитку й антикорупційний стан загалом в нашій державі.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ШЛЯХОМ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У час коли Україна намагається інтегруватися до Європейського Союзу перед нею виникають багато складних задач. Однією з найважливіших є забезпечення більш ефективного захисту прав і свобод людини. Реформування Національної поліції та кримінального законодавства на нашу думку сприятиме вирішенню даного питання.

Згідно ч.1, ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1, ст. 1]. З цього визначення можна зробити висновок, що поліція є одним із ключових органів захисту прав і свобод людини. Але залишається питання: «Чи є так насправді?».

Перепонами для вирішення проблеми ефективного захисту прав і свобод людини є:

I. Недосконалість процесуального законодавства. З курсу теорії держави та право ми знаємо, що норми матеріального та процесуального права взаємопов'язані та взаємозалежні. Разом з тим процесуальні норми називають вторинними нормами (по відношенню до матеріально-правових норм), бо матеріальні норми права безпосередньо регламентують суспільні відносини, а процесуальні – забезпечують процедуру реалізації, або процедуру захисту норм матеріального права [3, с. 277].

Аналізуючи кримінальне законодавство ми зробити висновок, що матеріальні норми мають більш важливе значення ніж процесуальні. Матеріальні норми кримінального права вказують, що за злочин є покарання. Цікавим є те, що у кримінальному законодавстві визначено, що порушення норм процесуального права є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності. З однієї токи зору, це правильно: досудове розслідування проводиться у визначеному законом порядку. Це не допускає свавілля серед працівників правоохоронних органів, також це є одним із засобів протидії корупції. Складність та імперативний характер проведення досудового розслідування не допускає відхилення від чітко викладеного порядку. На жаль, ця обставина є також і найголовнішою проблемою процесуального законодавства: особи, користуючись такою прогалиною у

процесуальному законодавстві, найчастіше звільняються від кримінальної відповідальності. Наслідком цього є безкарність справжніх злочинців, що також породжує відсутність загальної превенції злочинів. Це призводить до зниження правопорядку в країні в цілому.

Яскравим прикладом цього є порушення порядку обшуку. Обшук проводиться лише за попереднім отриманням ухвали слідчого судді, усі докази отримані не в порядку визначеному кримінально процесуальним кодексом – є недопустимими, суд при вирішенні справи не може ґрунтувати своє рішення на недопустимих доказах [2, ст. 86]. Але слід зауважити, що обшук не проводиться слідчим одноособово, потрібно залучити не менше двох понять, проведення безперервної відео фіксації процесу здійснення слідчої дії не є обов'язковим, але на нашу думку є доцільним у всіх випадках.

На нашу думку, норма яка зобов'язує слідчого отримати ухвалу слідчого судді перед проведенням даної слідчої дії застаріла. З технологічним прогресом суспільства належна безперервна відеофіксація проведення слідчої дії, на нашу думку, повною мірою захистить права та законні інтереси затриманого.

Аналізуючи кримінально процесуальний кодекс можна виявити багато подібних застарілих норм, тому законодавцю слід звернути увагу на проблему їх наявності, усунути її, та допрацювати кодекс.

II. Підпорядкованість слідчих підрозділів Національній поліції. Вона полягає у тому, що слідчий який працює у територіальному відділенні Національної поліції підпорядкований та підзвітний не тільки начальнику слідства та прокурору, але повинен виконувати накази адміністративного характеру вищих за званням поліцейських, начальника територіальних відділів Національної поліції. Хоча накази вищих за званням поліцейських, начальника територіального відділу поліції не стосуються його процесуальних дій, але ми вважаємо, що вони можуть відволікати слідчого від його основних завдань.

Тому, для вирішення даної проблеми, ми вважаємо доцільним створити слідчі комітети на чолі з головним слідчим управлінням, яке буде підпорядковане кабінету міністрів України через міністра внутрішніх справ, створити нові звання та ранги для слідчих.

III. Матеріальне забезпечення слідчих підрозділів. Ми вважаємо, що робота слідчого дуже важлива, тому що Кримінальний процесуальний кодекс України покладає на слідчого повноваження з кваліфікації діянь та збирання доказів. Він встановлює: чи є діяння злочином, збирає докази шляхом проведення слідчих дій. Першочергово саме слідчий на етапі досудового розслідування повинен слідкувати за дотриманням прав і свобод як потерпілої сторони, так і підозрюваного.

Для того щоб слідчий старанно, добросовісно та якісно виконував обов'язки покладені на нього законом потрібно забезпечити його усіма матеріально-технічними засобами необхідних для роботи: починаючи із звичайної канцелярії та закінчуючи сейфом для зберігання кримінальних проваджень.

Шляхом емпіричного дослідження даної проблеми, можна зробити висновок, що на даний момент слідчий не в повній мірі забезпечений матеріально-технічними засобами для належного виконання своєї роботи. Як Україна може рухатися далі до об'єднання з країнами Європи, якщо слідчий, який здійснює досудове розслідування зайнятий тим, що купує собі папір для друку процесуальних документів, купує канцелярію, обігрівач для того щоб не працювати в холоді тощо.

Тому, державі в особі законодавчої та виконавчої влади необхідно звернути увагу на цю проблему, а саме: виділяти достатньо коштів з державного бюджету та створити наглядові комісії, які слідкували б за витраченням державних коштів.

IV. Національна поліція протидіє наслідкам злочину, а не бориться з причинами їх скоєння, що сприяє зростанню недовіри населення до поліції в цілому.

Немотивованість робітників поліції, недоліки процесуального законодавства, наявність так званих «показників» не дозволяють запобігати злочину на стадії готування та протидіяти детермінантам злочинності загалом.

Також, на нашу думку, законодавець не звернув належної уваги на розділ 8 Закону України «Про національну поліцію» при його формуванні. Ми вважаємо, що цей розділ слід доповнити положеннями про громадську оцінку діяльності поліції, яка б вказувала на рівень довіри населення. Також потрібно зауважити, що це покладає на громадян обов'язок конструктивно, послідовно, у належній формі писати свої зауваження щодо діяльності поліції. Це допоможе налагодити прямий зв'язок із громадянами, підвищити рівень довіри до поліції та більш ефективно протидіяти злочинності.

Також доцільно внести зміни до процесуального законодавства, поклавши функцію «превенцію злочинів» на територіальні органи Національної поліції. Покласти обов'язок нагляду за проведенням даних дій на начальників територіальних відділів Національної поліції.

V. Заробітні плати, соціальне забезпечення працівників Національної поліції. Малі заробітні плати, відсутність соціального забезпечення, недовіра населення до працівників поліції сприяють тому, що молодь не зацікавлена в роботі в правоохоронних органах. Також це вказує на низький рівень правопорядку країни, що значно знижує авторитет країни на міжнародній арені. Це, також, погано

відображається в економічній сфері: інвестори не мають бажання вкладати кошти в економіку країни з низьким рівнем правопорядку через те, що є великий ризик втрати інвестований капітал.

Тому, зважаючи на вищевикладене, можна констатувати, що вирішення проблеми реформування Національної поліції значно підвищить рівень захисту та забезпечення прав і свобод людини, підвищить авторитет держави на міжнародній арені сприятиме зростанню національної економіки.

Список використаних джерел

1. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 31.03.2020).
2. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 17.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 31.03.2020).
3. О.Ф. Теорія держави і права: підруч.: пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.

*Науковий керівник: О.В. Хорошун, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

**А.М. Маслюк, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Людина, її життя і здоров'я є сферою, охорона якої регламентується як міжнародно-правовими нормами, так і національними. Так, ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, звертає увагу на невід'ємні права кожної людини на життя, її охорону і неможливість протиправного позбавлення життя [3, с. 187].

У свою чергу, на національному рівні захист даних соціальних цінностей передбачається нормами, які знаходяться в особливій частині кримінального кодексу (далі – КК України).

З огляду на значимість даної сфери, що охороняється, обов'язковим є вивчення досвіду зарубіжних країн щодо встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти життя людини. Саме

тому особливу актуальність набувають компаративістські дослідження в галузі кримінального права, в тому числі і з приводу кримінально-правової охорони життя людини від злочинних посягань [4, с.88].

Одним із злочинів, які зазіхають на життя людини, відповідальність за яке передбачена національним законодавством деяких зарубіжних країн, є доведення до самогубства. Особливістю є те, що, хоча саме по собі самогубство є одним з варіантів неприродної смерті, але, при цьому доведення до самогубства – єдиний злочин проти життя людини, який не охоплюється поняттям вбивства, так як доведення до самогубства відбувається суб'єктом злочину не безпосередньо, а опосередковано [2].

Саме тому, з нашої точки зору, досить істотне як теоретичне, так і практичне значення може мати проведення порівняння норм кримінальних кодексів зарубіжних країн в частині встановлення кримінальної відповідальності за доведення до самогубства. Таке дослідження дозволить удосконалювати національне кримінальне законодавство в частині встановлення відповідної міри відповідальності за вчинення даного діяння [8, с. 206].

При цьому з урахуванням доктринальних положень зарубіжних вчених може з'явитися реальна можливість не тільки усунути недоліки і колізії в національному кримінальному законодавстві, але і розробити систему заходів запобігання скоєння даного злочину і попередження самого самогубства.

Доведення до самогубства – злочин, який являє собою істотну суспільну небезпеку, так як наслідок його вчинення не тільки порушують біологічний процес існування людини, але і негативно впливають на нормальне функціонування суспільних відносин.

Наприклад, ст. 120 КК України передбачає відповідальність за доведення до самогубства або замаху на самогубство, яке є результатом жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до незаконних дій або систематичного приниження її людської гідності. При цьому зарубіжні законодавці мають різні думки щодо питання встановлення меж відповідальності за самогубство і доведення до самогубства.

У кримінальних кодексах різних країн світу норми, які передбачають кримінальну відповідальність за доведення до самогубства, відрізняються один від одного. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши статті кримінальних кодексів зарубіжних країн, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини пов'язані з самогубством [3, с. 190].

Якщо взяти за основу норму, зазначену в КК України, то закордонні кодекси, в частині пов'язаної будь-яким чином з самогубством, умовно можна поділити на три групи:

- які повністю або частково збігаються з нормою українського законодавства;

- які мають норму, яка передбачає відповідальність за доведення до самогубства, але, при цьому істотно відрізняється від ст. 120 КК України;

- які взагалі не мають норми, яка передбачає відповідальність за злочин даного виду.

До першої групи можна віднести Кримінальні кодекси Естонської Республіки, Республіки Азербайджан, Грузії, Російської Федерації, Республіки Молдова. Диспозиції норм, які передбачають кримінальну відповідальність за доведення до самогубства в КК Азербайджанської Республіки (ст. 125), Грузії (ст. 115) і Російської Федерації (ст. 110) ідентичні: «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство шляхом загроз, жорстокого поводження або систематичного приниження людської гідності потерпілого – карається ...» [5, с. 235].

Істотно відрізняються диспозиції статей кримінальних кодексів, які відносяться до другої групи держав наведеної вище класифікації, в частині кримінальної відповідальності за будь-які дії, результатом яких стало самогубство іншої людини. До числа таких країн належать: Литовська Республіка, Республіка Болгарія, Республіка Польща, Киргизія, Республіка Білорусь, Республіка Аргентина, Голландія, Данія, Норвегія, Австрія, Іспанія, Швейцарія, Японія, Туреччина, Республіка Сан-Марино. Головною умовою приналежності КК даних країн до другої групи є наявність норми, яка передбачає кримінальну відповідальність не тільки за доведення до самогубства, а й за схилення до самогубства, допомога або сприяння в здійсненні самогубства.

Окрему увагу необхідно приділити КК Іспанії, в якому немає окремої статті, яка передбачала б відповідальність за доведення до самогубства, але відповідальність за цей злочин і надання допомоги в здійсненні самогубства міститься в ч. 1 ст. 143 «Вбивство і його види»: «Той, хто довів до самогубства іншу людину, карається ...» [7, с. 212].

За показниками на 2018 р, поруч з Угорщиною (28,5%) і Японією (22,1%), до першої групи даних класифікації входять Литовська Республіка (38,6%), Російська Федерація (32,2%), Республіка Казахстан (25,9%), Латвійська Республіка (24,5%), Україна (22,6%) і Естонська Республіка (20,3%). В свою чергу, Республіка Узбекистан (5,5%), Грузія (2,2%) і Республіка Азербайджан (1,1%) мають найнижчі показники рівня самогубств з числа держав пострадянського простору, і тим самим відносяться до третьої групи даного переліку. У другу групу входять: Республіка Молдова (18%), Китайська Народна Республіка (14,2%) [1, с. 171].

У свою чергу, необхідно зауважити, що в кожному конкретному випадку в рівній мірі неможливо визначити, чи було рішення піти з життя самостійним або наслідком доведення, пособництва, схиляння до самогубства. Але ситуація, яка склалася в даний момент в світі, дає можливість стверджувати, що, якщо закрити очі на стрімко зростаючі показники смертності в результаті суїцидів, то тенденції такого зростання рівня самогубств триватимуть. І, можливо, саме вдосконалення внутрішнього законодавства в частині визначення кримінальної відповідальності за доведення до самогубства, може стати одним зі складових механізму системи безпечного існування людини в суспільстві. Щоб створити умови для нормального функціонування суспільних відносин, країни повинні направити всі свої ресурси для захисту громадян від будь-яких насильницьких проявів. Створення сучасного, ефективного та справедливого кримінального законодавства, яке передбачало б всі потреби громадян, є досить значущим кроком на шляху до створення дійсно демократичної та соціально правової держави.

Таким чином, можна дійти думки, що було б досить дієвим внесення змін до українського законодавства, які передбачають кримінальну відповідальність за дії, що спричинили самогубство іншої людини.

Так, законодавцям варто було б врахувати досвід зарубіжних країн (Австрії, Швейцарії, Литовської Республіки, Республіки Білорусії, Киргизії) з приводу застосування норм за схиляння до самогубства і надання допомоги при самогубстві. Адже дані дії являють собою небезпеку для суспільства і саме тому за їх вчинення повинна наступати кримінальна відповідальність у будь-якому випадку. Звісно ж, що внесення таких змін до КК країн позитивним чином вплине на удосконалення національних кримінальних законодавств в частині становлення відповідальності за злочинні посягання на життя людини.

Список використаних джерел

1. Гусак О.А. Об'єкт доведення до самогубства: сучасний погляд. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2012. Т. 17. Вип. 1/2 (16/17). С. 171–175.
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03> (дата звернення: 03.04.2020).
3. Керик Л.І. Способи доведення до самогубства. Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 96. С. 186–191.

4. Міські Д.О. До проблеми визначення об'єктивної сторони доведення до самогубства. Юридичні науки: проблеми та перспективи (м. Івано-Франківськ, 19–20 травня 2017 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 87–89.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. С.С. Яценка. Київ : А.С.К., 2002. 936 с.

6. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. / за ред. проф. В.Я Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків: Право, 2015. 680 с.

7. Гусак О.А. Кримінально-правова характеристика суб'єктивної сторони доведення до самогубства. Актуальні проблеми держави і права. 2013. Вип. 69. С. 211–215.

8. Коновалова В.Е. Основы юридической психологии: учебник / под ред. В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько. Харьков: Одиссей, 2005. 352 с.

Науковий керівник: О.В. Хорошун, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**М.Ю. Бондаренко, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВНАСЛІДОК СКОЄННЯ ДТП

Глобальною проблемою сьогодення є скоєння дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП) внаслідок порушення правил дорожнього руху. Щорічно в ДТП гине колосально велика кількість людей, а також заподіюється шкода здоров'ю учасників аварій та їхньому майну.

Статистика щодо нашої країни є також невтішною. В минулому році трапилось більше 160 тис. Аварій, під час яких загинули 3 454 людини, з яких 164 – діти.

Світові експерти називають різні причини ДТП. Більшість залежить від людського фактору, несправного стану транспортного засобу та несприятливих погодніх умов. Серед людських факторів виділяють: помилки і втому водіїв, незадовільні вміння управління транспортними засобами у складній обстановці, неналежне технічне обслуговування транспортних засобів, перевищення швидкості руху і обгону, жадливий стан доріг та ін.

Суспільні відносини в сфері попередження, оформлення та усунення наслідків ДТП регулюються нормами адміністративного, кримінального та цивільного права.

Правила безпеки дорожнього руху регулюються Законом України «Про дорожній рух» та Правилами дорожнього руху (далі – ПДР), затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України.

Визначення дорожньо-транспортної пригоди наведено у Законі України № 1961-IV від 01.07.2004 року «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Згідно із вказаним Законом, дорожньо-транспортна пригода - подія, що сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок якої загинули або поранені люди чи завдані матеріальні збитки [3, ст. 1].

Проте, ДТП може статися не обов'язково з використанням автомобіля. Під транспортними засобами у даному випадку розуміються як всі види автомобілів (легкові, вантажні), так і автобуси; мікроавтобуси; трамваї; тролейбуси; мотоцикли та моторолери, які мають двигун з робочим об'ємом 50 куб. см. і більше дозволена максимальна маса яких не перевищує 400 кг.); інші механічні транспортні засоби (наприклад, всюдиходи, аеросани, амфібії); трактори та інші самохідні машини (наприклад, комбайни, вантажні крани, грейдери, бульдозери, екскаватори).

Кримінальна відповідальність, згідно ст. 286 Кримінального кодексу України, настає за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, якщо вони спричинили смерть потерпілого або заподіяли тяжке тілесне ушкодження, якщо вони спричинили загибель кількох осіб [1, ст. 286]. Злочин, передбачений цією статтею є виключно необережним (по відношенню до наслідків порушень ПДР). Якщо ж водій умисно порушує правила дорожнього руху з метою спричинити тілесні ушкодження або смерть іншій особі, то такі дії будуть кваліфікуватися за іншими статтями КК України, які передбачають умисні злочини проти життя та здоров'я людини.

Потерпілим від злочину, передбаченого ст. 286 КК України, може бути будь-яка особа, крім винного: пішохід, велосипедист, водій чи пасажир іншого автомобіля, пасажир автомобіля під керуванням винного [1, ст. 286].

Кримінальний кодекс України передбачає два види дій, за які встановлена відповідальність за умови настання зазначених вище наслідків: порушення правил безпеки дорожнього руху або порушення правил експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом.

Адміністративна ж відповідальність, згідно зі ст. 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення, настає за порушення учасниками дорожнього руху правил дорожнього руху, що спричинило

пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна [2, ст. 124].

У випадку отримання водієм чи пасажиром тілесних ушкоджень, завданих внаслідок ДТП, відкривається кримінальне провадження за статтею 286 Кримінального кодексу України [1, ст. 286]. В ході досудового розслідування проводиться судово-медична експертиза, яка встановлює ступінь тяжкості тілесних ушкоджень. Потерпілий, який поніс легкі тілесні ушкодження, виключає притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, а також є законною підставою для закриття такого кримінального провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення [5, ст. 284].

Якщо кримінальне провадження підлягає закриттю, проте в діях порушника наявні ознаки адміністративного правопорушення, накладається адміністративне стягнення, яке може бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження [2, ст. 38].

Особа, якій на момент вчинення діяння виповнилося 16 років є суб'єктом даного адміністративного чи кримінального правопорушення.

Отже, ДТП можна поділити на ті, що призвели: матеріальний збиток, легкі тілесні ушкодження, тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості і тяжкі, смерть потерпілого, особливо тяжкі наслідки. Враховуючи наслідки, які настали внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, буде визначатися до якої відповідальності притягувати винну особу. Якщо в ДТП є постраждалі, які понесли суттєві наслідки для життя – настає кримінальна відповідальність, в свою чергу адміністративна відповідальність настає за ДТП без суттєво постраждалих. Під час притягнення особи до адміністративної чи до кримінальної відповідальності, встановлюється вина особи, а саме, що саме внаслідок дій чи бездіяльності конкретної особи було спричинено ДТП.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: кодекс від 05.04.2001. Редакція від 16.01.2020. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: кодекс від 07.12.1984. Редакція від 01.03.2020. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: закон від 01.07.2004. Редакція від 25.07.2018. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/ru/1961-15/ed20180725>.

4. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України^ кодекс від 13.04.201/ Редакція від 14.01.2020. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**К.О. Рожков, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Потреба в модернізації кримінального законодавства викликана: по-перше, процесами світової глобалізації; по-друге, швидкими темпами науково-технічного прогресу; по-третє, необхідністю послідовного розвитку і реалізації проголошених в КК України принципів.

На тлі процесу глобалізації відбувається проникнення норм міжнародного права в інші правові сім'ї, в різні системи законодавства, в тому числі до галузевого законодавства з таким основним методом регулювання, як метод владних приписів. Необхідність забезпечення охорони і захисту прав людини і громадянина сприяла поширенню глобалізаційних процесів на кримінальне право України.

На сьогоднішній день вплив міжнародно-правових норм на вітчизняне кримінальне право полягає у визначенні основних напрямків розвитку правової політики.

Кримінально-правова політика – це елемент внутрішньої політики. Це головний компонент державної політики протидії злочинності і напрямок діяльності публічної влади в сфері захисту найбільш значущих для особистості, суспільства і держави благ, законних інтересів і суспільних відносин від злочинних посягань.

Кримінальна політика являє собою державну діяльність із управління розвитком кримінальних процесів, яка спрямована на регулювання і зниження показників злочинності.

Ядром кримінальної політики виступає кримінальне право. На цій підставі кримінальне право об'єктивно сприймається як кримінальна політика у вузькому сенсі.

Кримінально-правова політика відображається в принципах визначення кола злочинних діянь, їх законодавчих ознак, формулюванні ідей та принципових положень, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинність з метою її зниження і згладжування її негативного впливу на соціальні процеси.

Права і свободи громадянина є найвищою цінністю в державі. Принцип гуманізму як явище різноаспектне виступає в якості принципу цивілізованих суспільних відносин, що встановлює вибудовування взаємин між особистістю, суспільством і державою, ставлення до оточуючих і особисто до себе на підставі норм моральності.

Принцип гуманізму базується на визнанні цінності людської особистості як активного і розсудливого індивіда, який має право на життя, свободу, всебічний і гармонійний розвиток і реалізацію власних здібностей, а також на дотримання і втілення в життя цих прав.

Зміст цього принципу можна розглядати в філософському, юридичному та історичному аспектах.

Сутність представляють моральні цінності, що відображають гуманність громадських взаємин. Як моральні цінності розуміються відносини людей в суспільстві, їх інтелектуальні і духовні прагнення, що відповідають і моральним вимогам людей і задовольняють їх духовні потреби. Загальнолюдські цінності, що не залежать від тих чи інших соціальних, політичних і національних ознак.

Гуманізація законодавства – це прогресивний та історично зумовлений процес розвитку. При розгляді проблем гуманізації кримінального судочинства переважним напрямком визнається впровадження загальнолюдських цінностей і гарантій їх реалізації для врахування інтересів людини, її прав і свобод, індивідуальних особливостей її особистості в кожній судовій дії і прийнятому рішенні.

Чинне кримінальне законодавство України включає в себе норму, що закріплює принцип гуманізму, основною метою якого є забезпечення безпеки громадянина і недопущення приниження людської гідності при призначенні покарання.

В даний час гуманізація виступає об'єктивною потребою розвитку українського суспільства і є основним напрямком реформи кримінально-правової системи. Гуманізація є просування і закріплення в сфері громадського життя ідей, поглядів і переконань, прийнятих гуманізмом.

Відповідно, гуманізація кримінального законодавства – це процес зміни кримінального закону і практики його застосування, реалізований для посилення ступеня кримінальної захищеності людини і встановлення принципів рівності, справедливості, людяності.

Говорити про гуманізацію кримінального законодавства можна, якщо держава: відмовляється від застосування покарання у вигляді смертної кари; від тілесних покарань і каторжних робіт; від загальної конфіскації майна, яка передбачає вилучення всього майна, отриманого як в результаті вчинення злочину, так і законним шляхом; вводить санкції за вчинення злочинів, які співрозмірні небезпеці вчиненого діяння; встановлює особливості кримінальної відповідальності по відношенню до неповнолітніх осіб; здійснює декриміналізацію деяких злочинів, в яких основним об'єктом, що охороняються законом, не є конституційні права громадян на життя, здоров'я і особисту свободу; розширює підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, а також для включення і використання покарань, альтернативних позбавленню волі.

Основними напрямками процесу гуманізації українського кримінального законодавства виступають:

- поліпшення правового становища особистості в межах кримінального права;
- декриміналізація окремих видів злочинів;
- вдосконалення та пом'якшення системи кримінальних покарань, модернізація кримінально-виконавчих норм.

Кримінальне законодавство має бути гуманним і відповідати реаліям ХХІ ст., але при цьому воно має залишатися жорстким.

Кримінальний Кодекс України закріплює мету застосування покарання, а саме: відновлення соціальної справедливості, виправлення засудженого, запобігання вчиненню нових злочинів.

Досягнення цілей застосування покарання спирається не на жорстокість і негуманність покарання, а на його неминучість. Призначене за певний злочин покарання і його ефективність в рівній мірі повинні забезпечувати відновлення справедливості і захист прав потерпілих. Вибір невідповідного скоєному діянню покарання на користь м'якості або, навпаки, надмірності, може вплинути на життя суспільства в цілому.

Актуальність вивчення проблем гуманізації кримінального права визначається сьгоднішнім поданням про значення принципу гуманізму для реалізації забезпечення конституційних гарантій людини в кримінальному законодавстві, оскільки їх забезпечення не повинно порушувати права і законні інтереси як законослухняних громадян, так і осіб, які вчинили злочини.

Гуманістичні цінності охоплюють всі сторони сучасного кримінального права. Разом з тим факт присутності компонентів моральних цінностей в правових нормах не передбачає стовідсоткової гарантії реалізації основ гуманізму.

Для ефективної реалізації важливо прагнути до розробки детального механізму, який здатний забезпечити реальне функціонування гуманістичних цінностей з метою дотримання, захисту, поваги прав і законних інтересів громадян і розширення правових гарантій.

Перший аспект діяльності із реалізації та вдосконалення процесу гуманізації кримінального законодавства в Україні стосується призначення покарання. Закріплена в КК України система покарань передбачає надмірно великий спектр відповідальності за одне і те саме діяння при відсутності конкретних критеріїв оцінки обставин його вчинення. Через розмитості кордонів розсуду суду виникає проблема невпорядкованості в практиці призначення кримінальних покарань [2, с. 59].

Гуманізація кримінального законодавства передбачає необхідність розширення практики призначення покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Разом з цим для вирішення цієї проблеми важливо вдосконалювати механізм виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Перш за все судам слід вчитися розглядати позбавлення волі як вимушений захід за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів [3, с. 21].

Покарання повинно сприяти виправленню особи, яка вчинила злочин, а цього можна досягти і без застосування позбавлення волі, яке в першу чергу демонструє силу і залякування.

Проте й досі найактивніше судами застосовується покарання у вигляді позбавлення волі, незважаючи на такі актуальні проблемні сторони призначення позбавлення волі, як високий рівень репресивності карного закону і значущість суми, в яку постає державі економічний зміст кримінально-виконавчої системи.

Наступна проблема полягає в стабільно рідкісному використанні на практиці судами можливості змінити категорію злочину на більш м'яку.

Ще один аспект державної діяльності, спрямованої на гуманізацію кримінального законодавства, – декриміналізація низки кримінальних злочинів, виділення злочинів з адміністративної преюдиції, пом'якшення покарань за економічні злочини [1, с. 6].

До реалізації питань правової політики України із декриміналізації суспільних відносин слід підходити з усією відповідальністю, маючи глибоке розуміння всього комплексу явищ, які можуть виявитися порушені, і можливі наслідки для суспільства і держави.

З таким багатостороннім підходом можна уникнути появи суперечливих моментів і проблем, а також вирішити ряд важливих завдань, що існують на практиці – розвантажити правоохоронні та судові органи; змінити показники структури злочинності; забезпечити реалізацію принципу справедливості і пропорційності кримінального покарання скоєного злочину.

Список використаних джерел

1. Ковальський В.С. Гуманізація чи лібералізація кримінального закону. *Юридичний вісник України*. 2008. №38 (690). С. 8.

2. Митрофанов А.А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса: вид-во Одеського юрид. ін.-ту НУВС, 2004. 132 с.

3. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К.: Атіка, 2005. 332 с.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**О.Є. Арнаут, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИПРАВНИМ ПОСЯГАННЯМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Національна безпека України визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз і є необхідною умовою збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей.

Згідно ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1].

Що стосується оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, то це покладається на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом, і як правило, дані органи стикаються з державною таємницею.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю», державна таємниця - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою [3].

Також, в ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» вказано, що віднесення інформації до державної таємниці - процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю та з опублікуванням цього Зводу.

Отже, ми встановили тих, хто має доступ до державної таємниці.

Тепер ми розглянемо основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці.

З метою охорони державної таємниці, у відповідності до ст. 18 Закону України «Про державну таємницю», впроваджуються:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;

- дозвільний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею;

- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;

- обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать;

- особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею;

- режим секретності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;

- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;

- технічний та криптографічний захисти секретної інформації [3].

Встановивши основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці ми встановимо хто має право, згідно ст. 22 Закону України «Про державну таємницю», допуск до державної таємниці.

Залежно від ступеня секретності інформації встановлюються такі форми допуску до державної таємниці:

- форма 1 - для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності "особливої важливості", "цілком таємно" та "таємно";

- форма 2 - для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності "цілком таємно" та "таємно";

- форма 3 - для роботи з секретною інформацією, що має ступінь секретності "таємно".

Терміни дії допусків:

- для форми 1 - 5 років;

- для форми 2 - 7 років;

- для форми 3 - 10 років [3].

Допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, органами Служби безпеки України після проведення їх перевірки. Порядок надання допуску до державної таємниці визначається Кабінетом Міністрів України [3].

На підставі викладеного слід зазначити, що охорона державної таємниці є необхідною складовою у регулюванні суспільних відносин у сфері національної безпеки, а тому сукупність сил направлених на регулювання суспільних відносин у сферах національної безпеки і оборони спрямована саме на захист: людини і громадянина - їхніх життів і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій.

Саме тому на нашу думку, з урахуванням бойових дій які проводяться на тимчасово окупованих територіях, а саме на території Донецької та Луганської областей, ми вважаємо, що треба збільшити відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю, тому що це може заподіяти тяжкі наслідки національній безпеці до яких можна віднести випадки, коли внаслідок розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, відповідні державні органи вимушені

були істотно змінювати зміст стратегічних, оперативних, мобілізаційних та інших важливих планів, організацію охорони певних об'єктів, систему зв'язку, напрями науково-дослідних чи конструкторських робіт, що було пов'язано із заподіянням державі значної матеріальної шкоди, тяжкими наслідками розголошення відповідних відомостей про осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, їхніх близьких родичів, осіб, які на конфіденційній основі залучаються, плануються до залучення чи залучалися раніше до співпраці з метою виконання завдань оперативно-розшукової чи розвідувальної діяльності (ці відомості відповідно до законодавства є такими, що становлять державну таємницю) мають визнаватися посягання на їх життя, здоров'я чи свободу або створення серйозної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я.

На наш погляд, покарання, яке встановлене в ч. 1 ст. 328 КК України за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства та ч. 2 ст. 328 КК України, стосовно тих самих дій що встановлені в ч.1 ст. 328 КК України, але якщо воно спричинило тяжкі наслідки, є досить замалими [3].

Тому ми пропонуємо, збільшити відповідальність щодо ч. 1 ст. 328 КК України, та підняти мінімальний строк позбавлення волі з двох років до п'яти років, а максимальний з п'яти років до восьми років, а стосовно ч. 2 ст. 328 КК України підняти мінімальний строк позбавлення волі з п'яти років до восьми років, а максимальний з восьми років до дванадцяти років.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 07.04.2020).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 07.04.2020).

3. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення: 07.04.2020).

*Науковий керівник: О.В. Хорошун, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

Секція 7

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

**О.В. Антонюк, адвокат,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри БЖД Дніпропетровського національного
університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна,
адвокат, м. Дніпро**
**Є. П. Калугін,
кандидат юридичних наук,
начальник Першого слідчого відділу слідчого управління
Територіального управління Державного бюро розслідувань,
м. Полтава**

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТОУТВОРЕННЯ В ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО, ДЕТЕКТИВА, ПРОКУРОРА

В історії сучасної України дотепер відсутня дієва пропозиція комплексного методу запровадження інноваційного підходу до процесу планування, організації, застосування та контролю в складі єдиної системи електронного документообігу в правоохоронній системі, під час складання (генерування) процесуальних документів слідчим (детективом, прокурором), на стадії досудового слідства.

В той же час, аналізуючи процесуальну функцію слідчого, в аспекті його прямого права та обов'язку, як спеціального суб'єкта (яким, на стадії досудового слідства є: слідчий, детектив, прокурор) на прийняття процесуального рішення, яке виноситься у формі постанови, що прямо передбачено ч. 1 та ч. 2 ст. 110 Кримінального процесуального кодексу України [1] (надалі – КПК України), встановлено, що процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду.

Окремо, ч. 5 ст. 110 КПК України, встановлені чіткі критерії питань та обставин, які обов'язково повинні бути відображені в такому процесуальному документі, як постанова слідчого, прокурора та ін.

Такий перелік критеріїв до процесуального документа, законодавчо визначений, і серед іншого, повинен містити:

1) вступну частину, яка повинна містити відомості про: місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову;

2) мотивувальну частину, яка повинна містити відомості про: зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України;

3) резолютивну частину, яка повинна містити відомості про: зміст прийнятого процесуального рішення; місце та час (строки) його виконання; особу, якій належить виконати постанову; можливість та порядок оскарження постанови та підпис службової особи, яка прийняла відповідне процесуальне рішення.

По суті аналогічні вимоги до змісту такого процесуального документу як постанова про закриття кримінального провадження містяться в ст. 284 КПК України і, за аналогією, – до клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності – ст.287 КПК України, в яких в обов'язковому порядку, серед іншого, вказуються: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; анкетні відомості підозрюваного (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); прізвище, ім'я, по батькові та займана посада прокурора; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення та його правова кваліфікація з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання підозри; розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та відомості про її відшкодування; докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення; наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, та відповідна правова підстава; відомості про ознайомлення з клопотанням потерпілого та його думка щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності; дата та місце складення клопотання.

Аналіз вимог ст. 291 КПК України [1] дає можливість порівнювати вимоги законодавця до складу такого процесуального документа, як обвинувальний акт, який складається слідчим, прокурором, і який також, серед іншого, має містити такі відомості: виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення.

Аналогічні вимоги до процесуальної діяльності слідчого, прокурора, під час складання ним таких процесуальних документів, як

клопотання, містяться в різних розділах та статтях КПК України, до прикладу : ч. 1 та ч. 7 ст. 100, ч. 2 та ч. 3 ст. 132, ст. 134, ч. 2 ст. 140, ст. 141, ст. 145, ст. 150, ч. 2 ст. 155, ч. 2 ст. 160, ч. 6 ст. 170, ч. 2 ст. 171, ч. 3 ст. 176, ч. 6 ст. 181, ч. 9 ст. 182, ст. 184, ст. 188, ст. 192, ст. 194, ст. 199, ст. 200, ст.2 34, ст. 240, ч. 3 ст. 245, ч. 3 ст. 246, ст. 248, ст. 257, ст. 258, ст. 274, п) 2, п) 3 ч. 2 ст. 283, ст. 292, ст. 294, ст. 295, 2972, в частині обов'язкового відображення: короткого викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа; правової кваліфікації кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; посилання на один або кілька ризиків, зазначених у статті 177 КПК України; викладу обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК України.

Таким чином, зазначений аналіз, свідчить про законодавчі вимоги до процесуальної діяльності слідчого, яка по своїй суті, за законодавчо встановленими критеріями аналогії до змісту, форми та функціональної сутності, має ознаки правотворчості. Питання наявності в процесуальній діяльності посадових осіб державних органів (в тому числі слідчих) ознак незалежності, самостійності та правотворчості присвятили дослідження такі науковці як Т.О. Лоскутов, В.С. Петров, Ю.П. Аленін, В.В. Бернік, О.В. Зайцев та ін. До змісту юридичної діяльності, за визначенням В.С. Петрова, належить створення, реалізація та охорона права або правотворчість, правореалізація і правоохоронна діяльність [2].

Критерій законодавчо встановленої аналогії вимог до процесуальних документів, які підлягають складанню (генеруванню) спеціальним суб'єктом (визначеним: п) 8, п) 9, п) 15, п) 17 ч. 1 ст. 3 КПК України), дають можливість стверджувати про доцільність наукового дослідження та обґрунтування необхідності, не порушуючи критеріїв самостійності та незалежності в процесуальній діяльності слідчого (детектива, прокурора), створення процесуального стандарту в складі

комплексної системи проектів електронних процесуальних документів, з метою їх прямого і безпосереднього застосування слідчим (детективом, прокурором) під час виконання ними завдань кримінального провадження.

Наукові опрацювання процесуалістами критеріїв самостійності слідчого під час його процесуальної діяльності, свідчать про стратегічно-законодавчо визначену незалежність слідчого під час здійснення ним процесуальної правотворчості у кримінальному провадженні з метою встановлення об'єктивності, повноти та всебічності в дослідженні суттєвих обставин по справі, під час виконання завдань кримінального провадження і доведеності встановлених фактів і обставин належними та допустимими доказами [3 с. 135].

З метою досягнення дієвого процесуального результату, ефективної координації людських, фінансових і технологічних ресурсів в умовах, необхідних для оперативного виконання завдань кримінального процесу, оптимізації фактору часу операцій (часових витрат співробітників: слідчого, детектива, прокурора) на опрацювання масиву паперового документообігу, вважаємо за необхідне запропонувати створення комплексної системи ситуативно спланованого загального (закритого у ланці послідовностей) переліку проектів електронних процесуальних документів, які складаються в послідовну тематичну систему проектів правових-процесуальних документів, побудованих на основі застосування методу за формулою права:

$$\text{ДдЗл} = [(\text{Сзл} = ((\text{Пп} = \square \text{дп})) - (\text{Па} = \square \text{да}))] + \text{Дс} + (\text{МПрец} + \text{ПрВС}) + \text{П.ф.в}$$

Дефініції:

ДдЗл – доведений доказами злочин

Сзл – доведений склад злочину (викладено в диспозиції статті Кримінального кодексу)

Пп – позиція прокурора

Па – позиція адвоката

Дс – думка судді

МПрец – рішення Європейського суду по правам людини та інші рішення

ПрВС – практика Верховного суду

П.ф.в.–помилка або фактор втручання

Одним із основних базових понять інноваційного методу - є формула права, яка є частиною алгоритмізації кримінального права та процесу в стадії досудового слідства, що дає змогу цифрового рішення наступних задач:

- Універсалізація алгоритмів доведення наявності або відсутності складу злочину прописаний в програмному коді.

- Узагальнення (стандартування) структури процесуальних документів, які складаються учасниками і сторонами кримінального провадження, а також ідентифікування одержуваної інформації на підставі наданих документів;

- Аналіз і прогнозування наступних можливих кроків розслідування злочинів, що дозволяє їх алгоритмізувати;

- online зв'язок між учасниками процесу, використовуючи цифрові технології, та offline фіксація їх дій в єдиному кабінеті, що переводить паперове спілкування в цифрове з використанням цифрових ключів.

Методи, які були застосовані при визначенні термінів формули права і інноваційної систематизації процесуального електронного документообігу: варіаційні методи і чисельний аналіз, математичний метод побудови математичної моделі формули права за методом Булевої алгебри, метод прогнозувань і метод оптимізації управлінських рішень, метод моделювання, експериментування, систематизації, коригування нових і отриманих раніше знань з метою удосконалення алгоритму дій у процесі розробки, прийняття і реалізації управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+110#w21>

2. Правотворчість // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5 : П – С. С. 51. ISBN 966-7492-05-2.

3. Зайцев О. Поняття та сутність процесуальної самостійності та незалежності слідчого в кримінальному процесі України. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2017. №6. Ч.1. С.132–135.

4. Правова система України в епоху глобалізаційного поступу: монографія / О.Є. Гіда, О.М. Костенко, О.А. Радзівілл [та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.К. Матвійчука. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 492 с.

5. Лоскутов Т.О. Щодо питання про процесуальну самостійність та незалежність слідчого. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №4. С. 422–424.

ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Допит – одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій, проведення якої потребує досконалої законодавчої регламентації. За загальним правилом, незалежно від категорії допитуваних осіб КПК України (далі КПК) визначає процесуальні правила проведення допиту під час досудового розслідування (ст. 224).

До таких, зокрема законодавець відніс те, що місце проведення допиту – це місце проведення досудового розслідування, тобто службовий кабінет слідчого; також допит може бути проведений у іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати (ч. 1 ст. 224). Щодо останньої тези, незрозумілою є категоричність законодавця щодо погодження місця допиту із допитуваним. Виходячи із концепції кримінального процесуального законодавства України, слідчий несе відповідальність за законне і своєчасне проведення слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ч. 2 ст. 223 КПК, підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Отже, наявні чи відсутні такі підстави визначає слідчий. І саме він, використовуючи рекомендації криміналістичної тактики, може дійти висновку про необхідність проведення допиту на місці безпосереднього вчинення розслідуваного кримінального правопорушення, місці виявлення слідів розслідуваного кримінального правопорушення та ін., причому із визначенням доцільності застосування фактору раптовості.

У цьому контексті потребують узгодження дві кримінальні процесуальні норми: погодження місця допиту (ч. 1 ст. 224) та визначення обов'язковості надання показань свідком (ч. 3 ст. 224). За логікою, незалежно від місця допиту, свідок має обов'язок надавати показання.

Але це суперечить вимогам ч. 1 ст. 18 КПК України, де заборонено примушувати давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення.

Оскільки особі, яка не є юристом за фахом, не має досвіду, та яка на думу слідчого, чи прокурора, підлягає допиту у якості свідка, важко відрізнити свої дії або бездіяльність у сенсі наявності або відсутності підстав для підозри, обов'язок свідка давати показання не повинен з'являтися лише за бажанням слідчого, або за важливістю справи.

Особа повинна усвідомлювати, що вона у будь-якому разі має право відмовитися від дачі пояснень і будь-які її пояснення дані у якості свідка не можуть бути використані проти нього, а використані повинні бути визнанні судом як неналежні докази.

Зазначена норма, щодо погодження місця допиту із допитуваною особою, по-перше, не узгоджується із обов'язком надання показань визначеними законодавцем допитуваними особами, по-друге, у певних умовах, може суперечити тактичній конструкції слідчого щодо проведення означеної слідчої (розшукової) дії, вирішенню завдань кримінального судочинства. І тому, вважаємо за доцільне, як найменше, замінити її на визначення права слідчого обирати найдоцільніше місце проведення допиту.

Регламентуючи допит свідка, законодавець у ч. 1 ст. 224 КПК передбачає, що кожен свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Означена норма є доцільною, оскільки це запобігає недоцільній узгодженості показань свідків, навіюванням та перешкоджає встановленню істини у справі. Але не зрозуміло, чому така норма не передбачена законодавцем щодо інших допитуваних осіб. До речі, у ч. 3 ст. 167 КПК 1960 року (щодо допиту свідка), також містилась означена норма, разом з тим, у ч. 2 ст. 171 КПК 1960 року (щодо допиту потерпілого) було посилання на правила ст. 167.

Відповідно, кожен потерпілий, за КПК 1960 року, також мав допитуватись окремо, без присутності інших потерпілих. Чинний КПК такої норми щодо інших допитуваних осіб (окрім свідків) не містить. Виходячи із наявності лише однієї норми, що встановлює можливість на досудовому розслідуванні одночасної присутності під час допиту двох чи більше осіб незалежно від їх процесуального статусу – ч. 9 ст. 224 КПК (одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб), на мій погляд, доцільно останнє речення ч. 1 ст. 224 КПК викласти у такій редакції: «Кожен допитуваний допитується окремо, за виключенням випадків, передбачених цим Кодексом». Потребує уваги і ч. 9 ст. 224 КПК в частині заборони проведення одночасного допиту за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування. На перший погляд, законодавець продемонстрував дбайливе ставлення до означеної (найбільш уразливої) категорії осіб – малолітніх та неповнолітніх.

Певно, аргументуючи таку норму тим, що зустріч віч-на-віч із підозрюваним може загострити отриману зокрема, потерпілим, внаслідок кримінального правопорушення, психологічну травму та

негативним чином вплинути як на його психоемоційний стан, так і на ефективність проведення слідчої (розшукової) дії.

З іншого боку, по-перше, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 152 КК України є осудна особа чоловічої або жіночої статі, яка досягла 14-річного віку. Тобто і неповнолітня особа. По-друге, психоемоційний стан неповнолітнього потерпілого, за визначеними видами кримінальних правопорушень, може бути стабільно-виважений, а прагнення сприяти покаранню злочинця – достатньо сформованою позицією, що підкріплена наявністю викривальних відомостей у показаннях. В обох випадках, проведення одночасного допиту, виходячи із тактичної конструкції, можливо і доцільно. На мою думку, до загальних процесуальних правил проведення одночасного допиту не доцільно додавати особливості його проведення залежно від виду кримінального правопорушення. Кожне кримінальне провадження має свою специфіку і лише слідчий має вирішувати необхідність та доцільність проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Підсумовуючи, доцільно зазначити, що критичний аналіз ст. 224 КПК – це тільки окремі намагання удосконалити процесуальну та тактичну складову проведення окремої слідчої (розшукової) дії, які, на мій погляд, заслуговують на увагу.

**К.В. Кухтіна, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупція – негативне суспільне явище. Чому? Відповідь на це питання у повному обсязі надає М.І. Мельник: «Суспільна небезпека корупції у соціальному аспекті полягає в тому, що вона призводить до гальмування соціально-економічних реформ; збільшує соціальну напругу в суспільстві; істотно знижує рівень соціального захисту; формує протиправний спосіб життя та ін. Політичні наслідки корупції проявляються у зміні сутності політичної влади; породженні відчуження влади від народу; дестабілізації політичної ситуації; підпорядкуванні державної влади приватним та корпоративним інтересам, у тому числі інтересам корумпованих угруповань і кланів та ін. Економічні наслідки корупції полягають у підриві економічної системи держави; дискредитації економічних реформ; криміналізації та тінізації економіки; перешкоджанні розвитку ринкових відносин; монополізації економіки та ін. Морально-психологічні наслідки

корупції деморалізують суспільство; поширюють у суспільстві кримінальну психологію; породжують відчуття безсилля у громадян. У правовому аспекті корупційні злочини дискредитують право як універсальний регулятор правових відносин, перетворюючи його на засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів. Корупція негативно впливає і на формування міжнародного іміджу України; зменшує зовнішнє інвестування; унеможливає отримання кредитів». За даними міжнародної антикорупційної організації Transparency International, корупційний індекс в Україні на 2019 рік сягає 30 балів, ставить нашу країну на 126-те місце рейтингу найбільш корумпованих країн світу (чим більше балів, тим нижчий індекс впливу корупції в країні). Такі показники викликані регулярним вчиненням службовими особами корупційних злочинів.

Для успішної протидії злочинам була сформована система об'єктивних відомостей про механізм злочинного діяння, притаманні їм сліди, предмет посягання, обстановку, ознаки суб'єкту злочину та його мотив. Така система називається «криміналістичною характеристикою» і використовується слідчими та дізнавачами для повного та швидкого розкриття і розслідування злочинів. О.В. Маркусь до елементів криміналістичної характеристики відносить: 1) особа злочинця; 2) слідова картина; 3) спосіб скоєння злочину; 4) предмет злочинного посягання; 5) особа потерпілого. Також він зауважує, що до криміналістичної характеристики можуть входити і інші елементи складу злочину, але їх зміст повинен повністю впливати з конкретних груп (видів) злочинів. Щоб визначити склад кримінологічної характеристики корупційних злочинів треба проаналізувати склад злочинів, віднесених у Кримінальному кодексі України до корупційних. Примітка до ст. 45 Кримінального кодексу України визначає, які саме злочини вважаються корупційними.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає що, корупція – використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Спираючись на дане визначення, можна стверджувати, що особа злочинця є: 1) особа як суб'єкт владних повноважень; 2) особа, яка пропонує винагороду (хабар) за вчинення суб'єктом владних повноважень діянь, які ведуть до одержання неправомірної вигоди; 3)

треті особи, в інтересах яких надається неправомірна вигода. Неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики тісно пов'язана з метою і мотивами вчинення протиправного діяння. Такими можна визначити: 1) корисливий мотив; 2) прагнення наживи в особистих цілях; 3) задоволення інтересів третіх осіб. Також похідним елементом від особи злочинця є спосіб вчинення злочину. Так, якщо суб'єктом злочину буде особа, що працює в органах державної влади, то способом вчинення нею злочину буде активне використання своїх посадових повноважень. Наприклад просування законопроекту, який націлений на досягнення особистих інтересів або інтересів третіх осіб. Предметом злочину вважається те, у зв'язку з чим скоєно злочин. Аналіз статей КК України, які мають ознаки корупції, дають підставу вважати предметом таких злочинів неправомірну вигоду. Місцем скоєння злочину можна вважати місце виконання особою злочинця своїх професійних обов'язків. Обстановка вчинення протиправного діяння характеризується безконтрольністю службових осіб, наявністю бюрократизму і тяганини, створенням умов неможливості вирішення питань, круговою порукою.

Корупція блокує розвиток країни і підриває авторитет державної влади, викликає недовіру у суспільстві до правоохоронних органів, закладів охорони здоров'я, освітніх установ. Зростання недовіри суспільства до держави веде за собою збільшення вчинення злочинних діянь, зниження рівня суспільного добробуту населення. Криміналістична характеристика є необхідною частиною протидії корупційним злочинам. Завдяки відомим, загально визначеним елементам злочинної діяльності можна розробити запобіжні заходи для протидії корупції. Наприклад: 1) зменшення чиновницького бюрократичного апарату; 2) зменшення кількості дозволів, які видаються державними органами і органами місцевого самоврядування; 3) ведення електронного документообігу; 4) контроль діяльності суб'єктів, які обіймають керівні посади.

Підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновку, що елементи криміналістичної характеристики не є сталими і змінюються відповідно до виду злочину і способу його вчинення. Корупція як вид злочинної діяльності змінюється, а разом з нею вдосконалюється такий метод протидії злочинності як криміналістична характеристика корупційних злочинів.

*Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

У сучасному світі все частіше виникає питання: «Чи має людина право на смерть?». І справді, у конституції кожної країни закріплене право людини на життя, та чи може людина самостійно вирішувати, коли їй померти? На жаль, у нашому світі існують невиліковні хвороби, які прирікають людей на справжні страждання. І якщо людину дійсно неможливо вилікувати, і вона справді страждає, чи може ця людина закінчити своє життя? Це питання і досі викликає дискусії у багатьох науковців із самого виникнення поняття евтаназії.

Метою цієї публікації є аналіз юридичних засад процедури евтаназії та проблем впровадження такої процедури в реаліях сучасної України.

На сьогоднішній день евтаназія в Україні неможлива, оскільки цю процедуру забороняє ст. 52 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а саме: «медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [1]. Але наше законодавство має приклади запозичення тенденцій законів прогресивних європейських держав. Гарним прикладом можуть слугувати Нідерланди. У цій прогресивній країні лікарям дозволено допомогти невиліковному пацієнту померти, але при одній умові. Лікар повинен отримати чітке, сформульоване і послідовне бажання пацієнта померти. Тільки у цьому випадку може відбутися процедура евтаназії. Потрібно зазначити, що у випадку знаходження пацієнта в комі евтаназія неможлива і чітко заборонена законодавством Нідерландів.

Саму евтаназію поділяють на дві форми – активну і пасивну. Пасивна евтаназія була дозволена у 1983 році таким документом як «Венеціанська декларація щодо невиліковних хвороб». Згідно цього нормативного акту, лікар може утриматись від лікування невиліковного хворого, але тільки за згодою пацієнта, а якщо пацієнт не в змозі висловити свою волю – за згодою його найближчих родичів. Потрібно зазначити, що ця декларація не звільняє його від обов'язку допомагати невиліковному пацієнту полегшити його страждання [2, с. 22]. Прикладом такої евтаназії може послугувати досвід Німеччині. Саме законодавство цієї країни дозволяє пасивно сприяти смерті пацієнта, але тільки за умови чітко сформульованого

бажання пацієнта. Ще одним прикладом може слугувати закон США «Про право людини на смерть». Саме цей закон зробив штат Каліфорнія першим в США, у якому дозволена пасивна евтаназія.

Активна евтаназія є саме тим видом евтаназії, при якому лікар допомагає пацієнту померти. На відміну від пасивної евтаназії, активна менше приймається суспільством через її більш радикальну форму. Та поступово і ця форма приймається суспільством, що є сильним поштовхом у розвитку активної евтаназії. Такі приклади, як Нідерланди (2001), який був описаний вище, Бельгія (2002), де евтаназія може застосовуватися до повнолітніх осіб, хворих невиліковними хворобами, та Люксембург (2009), є позитивними прикладами легалізації активної евтаназії у країнах Європи [3]. Також цікавим прикладом є Швейцарія. Відповідно до законодавства цієї країни, допомога в акті самогубства за умов відсутності особистих корисних цілей не забороняється. Та цей приклад цікавий не тільки своїм формулюванням, але й тим, що евтаназія дозволена не тільки для своїх громадян, але й для жителів будь-яких інших країн. Це породило тенденцію, так званого суїцидального туризму. Тобто громадянин будь-якої країни, маючи довідку про невиліковну хворобу, може здійснити її саме у Швейцарії.

Але є й досить резонансний приклад. 3-го березня 2014 року король Бельгії Філіп підписав перший та єдиний в світі закон про дитячу евтаназію. Цей нормативно-правовий акт дозволяє використання евтаназії для неповнолітніх дітей. При згоді батьків та наявності документального підтвердження психіатра та психолога про усвідомлення невиліковною дитиною свого вибору вона може піти з життя.

На мою думку, ці приклади досить гарно описують світове ставлення до евтаназії як соціального явища і медичної процедури. Така кількість прикладів неймовірно мала відносно всього світу. Навіть у такій прогресивній країні як США лише 3 штати (Вермонт, Орегон, Вашингтон) легалізували активну евтаназію, що доводить те, що легалізація евтаназії далека від світової тенденції, що, безсумнівно, впливає й на Україну. Оскільки нашу країну складно назвати прогресивною, вона спирається на досвід більшості успішних країн, який показує, що для евтаназії ще рано. Але це неможливо назвати чимось поганим, адже для стабільного та позитивного розвитку потрібно звертати увагу на досвід більш прогресивних та процвітаючих країн, щоб повторити їх успіх. Також евтаназія тягне за собою і соціальне питання. Чи морально допомагати людині померти? Це питання вже багато десятиліть залишається без чіткої, остаточної відповіді та спричиняє суперечки між філософами та соціологами по усьому світі, які, на мою думку, закінчаться ще не скоро.

Висновок. Проаналізувавши світове ставлення до евтаназії шляхом аналізу чітких прикладів міжнародного досвіду, я дійшов висновку, що суспільство тільки починає приймати цю процедуру. Прийом такої медичної процедури є феноменом, але, на мою думку, логічним розвитком не тільки медицини, а й законотворчості. Право на життя є основним правом людини. Позбавлення людини життя – один з найстрашніших злочинів. Але однією з основ права є можливість вільно розпоряджатися своїми правами. Отже, кому як не людині вирішувати, коли їй померти? Основною проблематикою запровадження процедури евтаназії саме для України є більш соціальне питання, ніж юридичне. Суспільство не досить позитивно прийме подібні зміни, адже для будь-якої людини життя є найголовнішим скарбом. Саме тому цю процедуру потрібно вводити досить поступово. Почати з пасивної форми та поступово, після прийняття суспільством такої форми, перейти до активної. Адже конституція та будь-який інший закон не може заборонити людині вільно користуватися своїм правом на життя.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. ст.19.
2. Венеціанська декларація стосовно невиліковних захворювань від 01.10.1983. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_017
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Ю.І. Трайно, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЧИ ПОТРІБНО В УКРАЇНІ ДВА ВЕРХОВНІ СУДИ

У 2016 році було продовжено судову реформу, згідно до якої було внесено ряд змін у судовий процес в Україні. Основним положенням було проголошено створення Верховного Суду (ВС) що прийде на заміну Верховному Суду України (ВСУ). Та було проведено конкурс, за результатами якого було призначено нових суддів Верховного Суду.

Відповідно до ч. 5 ст. 19 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», суд можна утворити шляхом утворення нового суду або

реорганізації, злиття, поділу судів. В результаті цієї судової реформи Верховний Суд України повинен припинити здійснення своїх повноважень, також почався процес його ліквідації. Замість нього був створений Верховний Суд [2].

Наразі юристи, науковці та практики дійшли до висновку про те, що створення Верховного Суду є неконституційним, тому що ніяких розпорядчих документів так і не з'явилося. Але натомість з'явилося безліч позовів від суддів ВСУ, які не пройшли конкурс або ж були просто переведені до інших нижчих судів.

Насамперед ст. 125 Конституції зазначає, що суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект цього закону Президент після консультації з Вищою радою правосуддя вносить до Верховної Ради. Згідно з чим закон про ліквідацію чи реорганізацію ВСУ ухвалено не було. Крім того, це не можливо без відповідних змін у Конституції України [1].

19 лютого цього року Конституційний Суд відмінив це запровадження як таке, що заперечує Конституції України. КСУ вважає, що зміна в Конституції найменування найвищого судового органу з «Верховній Суд України» на «Верховний Суд» була лише технічним елементом і не мала на увазі обов'язкової ліквідації першого. Тобто рішення КСУ, прийняте в лютому, визнає неконституційним лише ліквідацію старого ВСУ, не торкаючись роз'яснення таких нюансів як припинення його повноважень, та при цьому КС не зробив висновку, що утворення нового Верховного Суду було не законним.

Конституційний Суд своїм рішенням легалізував створення нового Верховного Суду і фактично схвалив існування двох Верховних судів в Україні, чим створив ще більший колапс. Тобто, зараз на балансі ВСУ залишається власність, насамперед нерухомість, але при цьому всі справи будуть розглядатися Верховним Судом.

Також виходить, що суддів ВСУ було звільнено незаконно, їх слід було просто перевести з ВСУ до Верховного Суду, адже звільняти можна було лише за підставами, передбаченими законом. У ч. 1 ст. 112 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначається, що суддя може бути звільнений з посади лише з підстав, визначених частиною 6 статті 126 Конституції України. Звернувшись до Конституції, стає зрозуміло що зміна найменування суду не є підставою для звільнення. Отже, Конституційний Суд своїм рішенням все ж визнав незаконним звільнення та екзамену для суддів, які працювали у ВСУ. Тобто теоретично тепер вони можуть повернутися на своє місце роботи. Це тягне за собою збільшення численності суддів Верховного Суду. Відновлення цих суддів потребує збільшення штату та фінансування або ж звільнення уже

призначених нових суддів ВСУ. Хочу зазначити що заробітні плати у суддів ВС значні, тож розширення складу суду вдарить по бюджету [2].

Тепер щоб вирішити цю колізію потрібно або перевести всіх суддів Верховного Суду України до Верховного Суду, або ж навпаки, а так би мовити «зайвий» ВС тоді ліквідувати. Але як саме це зробити – велике питання. Також за час роботи Верховного Суду, а це 4 роки, було винесено чимало рішень цим судом. Невідомо також, як бути з цими рішеннями, чи можна визнавати їх незаконними.

Таким чином, на даний момент ми маємо ситуацію, коли Верховний Суд як діючий орган один, а юридичних особи – дві. КСУ не вирішив цю проблему. Також Конституційний Суд не зазначив, хто і як має регулювати переведення суддів, він лише закликає Верховну Раду якомога скоріше урегулювати це питання, але не вказує можливі шляхи вирішення. Тобто відповідальність за кінцевий результат перекладається на парламент, що може затягнути вирішення питань.

На даний момент нема відповіді на такі питання: чи потрібен Україні третій Верховний суд, коли два Верховні суди вже існують, чому в Україні існує два Верховних суди, який з судів слід вважати легітимним, як бути з незаконно звільненими суддями та інші питання, які на невідомий період залишаються відкритими.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України „Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20>

4. Журнал «Тиждень.уа». URL: <https://tyzhden.ua/Politics/240956>

5. Інформаційний портал «Дзеркало суддів України». URL: <http://suddya.com.ua/news/legitimnist-cinnih-sudiv-moze-buti-postavlena-pid-sumniv-vo-golovi-verhovnogo-sudu-ukraini>

6. Інформаційне агентство «ЛІГАБІЗНЕСІНФОРМ» (Портал Lira.net). URL: <https://news.liga.net/politics/news/rospuska-verhovnogosuda-ne-budet-reshenie-ksu-poyasnila-predsedatel-vs>

7. Портал «РБК-Україна». URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/prozrenie-femidy-grozit-nezakonnaya-likvidatsiya-1582733927.html>

8. Інтернет видання «Страна.ua». URL: <https://strana.ua/articles/analysis/250887-ne-reshili-a-poreshali-chto-stalo-ponjatno-iz-reshenija-konstitusionnoho-suda-po-sudu-verkhovnomu-i-kak-teper-on-budet-rabotat.html>

9. Інтернет-сайт LB.UA. URL: https://lb.ua/news/2018/04/20/395697_operatsiya_likvidatsiya_chomu.html

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Д.О. Кирильченко, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ОСВІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМАТИКА ПРИМУСОВОГО ПРОВЕДЕННЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [2, с. 145]. Таким чином, освідування є однією з слідчо-розшукових дій, яка має на меті встановлення інформації про вчинене правопорушення.

Відповідно до чинного законодавства, можна зазначити, що дана слідча дія є різновидом слідчого огляду та має достатньо врегульовану процесуальну форму з чітким формуванням в нормативно-правових актах.

Кримінально-процесуальний кодекс України, окремі нормативно-правові акти сформували порядок проведення освідування, на перший погляд, таким чином, що унеможливило порушення прав людини як об'єкта даної слідчої дії. Практика показує багато розбіжностей та колізій між нормативно-правовими актами в цілому та процедурою проведення освідування по факту. Дискусії, які виникають, як правило стосуються прав об'єкта, який підлягає освідуванню за тих чи інших обставин.

Для того, щоб визначити, на якому етапі існує ймовірність порушення процедури проведення освідування, включаючи права та обов'язки його учасників, потрібно проаналізувати необхідні дії та їх закріплення на законодавчому рівні.

Першим кроком для вчинення даної слідчої дії є вмотивована постанова прокурора, яка є юридичною підставою процесуальної дії. Після пред'явлення особі, яка підлягає освідуванню, постанови їй

пропонується добровільно пройти процедуру, у разі відмови освідування проводиться примусово. Вищезазначена обставина вказує, що на певному етапі при проведенні слідчої дії уповноважена особа може порушити певні конституційні права людини, пред'явленої до освідування. Уникнути порушення конституційних прав особи є майже неможливим при примусовому проведенні раніше вказаної процедури.

Іншою проблемою, яка майже не регламентована чинним Кримінально-процесуальним кодексом України, є участь понятих при проведенні освідування. Дана проблема наглядним чином вказує на те, що не існує повністю закріпленої законодавством бази для утворення гарантій об'єкту даної слідчої дії.

Гарантії, на мою думку, є саме тою обставиною, яка стримувала б порушення конституційних прав особи та унеможливила пригнічення її честі та гідності. Що для мене є гарантією? Чітко закріплений та більш розширений перелік правил проведення освідування, без можливості їх неоднозначного тлумачення. Наступним кроком має бути узагальнення слідчої практики, завдяки якій стане можливим розроблення додаткових криміналістичних рекомендацій.

Таким чином, на думку В.В. Топчій, питання примусового проведення процесуальної дії може мати місце у разі відмови особи від участі у проведенні її освідування [3, с. 43]. Проблему відсутності законодавчого закріплення на випадок можливого примусового проведення освідування можливо вирішити шляхом визначення та фіксації процедури надання згоди на проведення даної слідчої дії.

Отже, освідування як слідча дія відіграє велику роль при збиранні доказової бази. Проблеми процесуального характеру можливо усунути шляхом прийняття додаткових рекомендацій, положень тощо. Додатково прийнята нормативно-правова база має спиратися на слідчу практику, це дасть можливість не допускати в подальшому порушення відносно об'єкта освідування.

Закріплення гарантій допоможе вдосконалити процедуру проведення даної слідчої дії в цілому. Вони мають бути чітко сформованими, що допоможе не допустити порушення конституційних прав особи, яка є об'єктом освідування.

Виходячи з цього, важливо нормативно урегулювати процедуру проведення освідування з чітким закріплення прав та обов'язків сторін. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, с. 2]. Саме тому ми маємо створити всі умови для забезпечення вищезазначеного положення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 2. Ст. 5.
3. Топчій В.В., Карпенко Н.В. Проблемні питання освідування і застосування примусу для його проведення. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Вип.1 (2).

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Т.А. Шепель, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

В часи всевітньої глобалізації, науково-технічного прогресу та розвитку Інтернет-простору загострюється питання захисту інформації від злочинних посягань, різноманітність та досконалість вчинення яких зростає з кожним роком. Злочини у сфері кібербезпеки завдають велику шкоду суспільству, національній безпеці країни, а їх розповсюдженість набирає обертів через впровадження комп'ютерних технологій та автоматизації багатьох процесів. Можливість використання комп'ютерної техніки та Інтернету пришивдшує й робить більш зручними здійснення багатьох дій: проведення онлайн розрахункових операцій, транзакцій, передачі та обміну файлами, особистими даними та іншою інформацією на будь-якій відстані. Сьогодні ми не можемо уявити своє життя без повсякденного використання смартфонів, гаджетів та легкого доступу до віртуального світу. Все це зумовлює необхідність розробки ефективного захисту персональних даних у мережі та протидії сторонньому втручанню в комп'ютерні системи.

«Кіберзлочин», відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», – це суспільно небезпечно винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [1]. Натомість Кримінальний кодекс України правового закріплення поняття «кіберзлочину» не має, але передбачає

відповідальність за вчинення злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку [2], які за характеристикою їхнього складу злочину підпадають під поняття «кіберзлочин» відповідно до вищенаведеного визначення, та ще низку злочинів, вчинених з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Відсутність чіткого нормативно-правового регулювання кіберзлочинності в Україні – це одна з проблем виявлення і розслідування даних кримінально-карних діянь та один з чинників зростання рівня кіберзлочинності в державі.

«Привабливий» характер таких злочинів полягає в можливості за відносно короткий проміжок часу отримати значну матеріальну вигоду, що пропорційна рівню збитків, яких зазнає потерпіла сторона. Виступаючи у 2018 році на сесії ООН у Відні, Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш, заявив, що, за офіційними підрахунками ООН, в середньому кримінальні діяння у Всесвітній павутині приносять злочинним угрупованням дохід в розмірі 1,5 трильйона доларів на рік [3]. А якщо брати Україну, то, за офіційними даними кіберполіції України за 2018 рік, кіберзлочинами було заподіяно матеріальних збитків на загальну суму понад 25 мільйонів гривень [4].

Кіберзлочини мають значну перевагу перед іншими злочинами майнового характеру, вчиненими з корисливих мотивів. Тому стають здебільш «популярними» та отримують нові форми виразу, а за допомогою спеціально розробленого програмного забезпечення можуть вчинятися навіть не досить досвідченими особами (як приклад такого програмного забезпечення – вірусні програми).

Ще одним з чинників є складність виявлення кіберзлочинів та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності через те, що за допомогою спеціально розробленого програмного забезпечення зловмисник може вчиняти злочин анонімно та навіть не залишити «слідів» скоєння злочину, крім збитків від його протиправного діяння. Через це кіберзлочинність має високу латентність, що, на думку Гавловського В.Д., унеможливає формування об'єктивної статистики – наразі обліковується тільки 10–20 % вчинених кіберзлочинів, а решту становить латентна злочинність [5, с. 109], а це, насамперед, зумовлює відсутність можливості розробити та закріпити на законодавчому рівні ефективні заходи запобігання та протидії кіберзлочинності.

Найактуальнішим на сьогодні це питання залишається для охорони суверенітету і національної безпеки України. В умовах гібридної війни вчиняються кібератаки з метою заволодіння злочинним шляхом інформацією, яка є державною таємницею, використання такої інформації, втручання в автоматизовані системи інформаційного обігу та в управлінську діяльність, що завдає удару по державності нашої країни.

На мою думку, головною проблемою правового регулювання є загальний характер відображення видів кіберзлочинів в національних джерелах права. Тобто, по-перше, для розробки заходів боротьби з кіберзлочинністю потрібно уніфікувати наявні положення про кіберзлочинність, види правопорушень у цій сфері та закріпити в кримінальному законодавстві відповідальність за їх вчинення. Як за основу можна взяти перелік кіберзлочинів, визначений в Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність», такі як: 1 – злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем – незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, зловживання пристроями; 2 – правопорушення, пов'язані з комп'ютерами – підробка, пов'язана з комп'ютерами, шахрайство, пов'язане з комп'ютерами; 3 – правопорушення, пов'язані зі змістом – правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією; 4 – правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав [6]. По-друге, за допомогою криміналістичних досліджень розробити необхідні ефективні заходи для виявлення цих злочинів, тактики проведення необхідних слідчих дій під час їх розслідування, методи збирання доказової бази тощо. По-третє, треба встановити та законодавчо закріпити більш жорсткі види покарань за вчинення тих чи інших кіберзлочинів для того, щоб підвищити відповідальність за їх вчинення. І, найважливіше, на мою думку, це проведення ефективної державної політики у сфері забезпечення діяльності кіберполіції України, набір та розширення штату професіоналів у сфері програмування та комп'ютерних технологій, забезпечення бюджетом на встановлення сучасного модернізованого технічного обладнання, комп'ютерної техніки тощо.

Отже, на сьогоднішній день питання протидії кіберзлочинності стоїть не тільки перед Україною, а й у всьому світі, тому впровадження ефективних механізмів правового регулювання кіберзлочинності на національному рівні кожної окремо взятої держави може вплинути на світову ситуацію в цілому і мінімізувати наслідки кіберзлочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України № № 2163-VIII від 05.10.2017 р. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст. 403.

2. Кримінальний кодекс України: станом на 1 вересня 2019 р. / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2019. 212 с.

3. Киберпреступники наживаються на самих бідних. URL: <https://unodc/ru/frontpage/2018/May/much-work-to-do-and-no-time-to-waste-in-cybercrime-fight--says-un-chief>

4. Офіційний сайт кіберполіції України. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/results/2018/>

5. Гавловський В.Д. Аналіз стану кіберзлочинності в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 1(28). С. 108–117.

6. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**О.І. Куліш, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЩОДО ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

На сучасному етапі в Україні досить гостре стоїть питання домашнього насильства. Відповідно до статті 126-1 Кримінального кодексу України, під домашнім насильством розуміється – умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [1].

Традиційно склалося так, що протягом тривалого часу люди боялись говорити про домашнє насильство у родині, боялись боротися за свої права та свободи, як на їх думку, з ряду причин. Наприклад, фінансова залежність – чоловіки або жінки, які не мають джерела доходу, свого дома або просто не хочуть працювати, бояться залишитись без нічого; почуття – Стокгольмський синдром (англ. Stockholm syndrome) – психологічний несвідомий захисний стан, який характеризується прив'язаністю жертви до кривдника. У процесі захоплення, викрадення або застосування (чи загрози застосування) насильства, жертви починають співчувати своїм загарбникам, виправдовувати їх дії, і, навіть, ототожнювати себе з ними, переймаючи їхні ідеї; дитячий вік – страх того, що діти будуть рости в неповній родині; думка оточуючих; страх за своє життя.

У січні 2019 року домашнє насильство почало кваліфікуватися як кримінальний злочин, закон був ухвалений в 2017 році, але набув чинності через 2 роки, також, одночасно із зміною в Кримінальному кодексі України було створено поліцейський проєкт «Поліна», що діє із 2017 року у Дарницькому районі Києва, Малиновському районі Одеси та у Сєвєродонецьку на Луганщині, а з 2019 року діє в кожному обласному центрі України. «Поліна» – це абрєвіатура «поліція проти насильства». Мета цього проєкту – протидія домашньому насильству. За місяць від старту проєкту до поліції надійшло 376 звернення з приводу вчинення насильства в сім'ї, на виклики мобільні групи здійснили 341 виїзд, складено 115 адміністративних протоколів та винєсено 54 офіційних попереджень, прийнято 43 заяви від потерпілих [2].

Як зазначив Ігор Клименко, голова національної поліції: «Одночасно із запровадженням підрозділів, які займаються протидією домашньому насильству, планується, спільно з іноземними партнерами, запровадити загальнонаціональну базу даних із системою синіх, жовтих і червоних карток – відповідно до рівня насильства в сім'ї. І наявність у досє агресора таких карток для жінки, яка перевищила самооборону, повинна значно пом'якшувати її вину при розгляді справи».

Відповідно до санкції статті 126-1 Кримінального кодексу України, домашнє насильство карається громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [1].

За статистикою, в 2018 році більше 1.5 мільйона людей страждали від домашнього насильства, і тільки 10% звернулись за допомогою до поліції. Протягом 2019 року було відкрито 1029 кримінальних проваджень, за якими лише 783 особи визнані винними у здійсненні кримінального злочину у виді домашнього насильства. Також, за статистикою, 18 чоловіків впевнені, що мають право бити жінку за зраду; 19 жінок впевнені, що статевий акт з дівчиною не за її волею є нормою, якщо це відбувається між людьми, які перебувають у шлюбі; 30 чоловіків вважають, що агресія в родині – це особиста справа родини; 22 українки вважають, що в окремих випадках заслужили насильство над ними.

Щодо особи злочинця багато науковців розглядають як складний комплекс негативних властивостей, станів, якостей, структуру, психологічні та соціальні характеристики, які в зв'язку з конкретними об'єктивними обставинами зумовлюють вибір злочинного варіанту поведінки. Загальна властивість, яка притаманна усім злочинцям – суспільна небезпека.

Особистість злочинця – це сукупність природжених і соціально надбаних рис, якостей, властивостей, пороків, що тією чи іншою мірою типово притаманні людям, які вчинили злочин та в яких ці властивості, якості, чи пороки виявились [3, с. 96].

Під особистістю сімейного насильницького злочинця можна розуміти сукупність соціально-демографічних, моральних та соціально значущих біопсихологічних характеристик і станів, що проявились у вчиненні насильницького злочину проти життя й здоров'я особи у сімейній сфері.

За результатами досліджень у сфері криміналістики, можна говорити про наступні ознаки злочинців.

Соціально-демографічні ознаки:

1. Стать – на основі узагальнених даних домашнє насильство вчиняють чоловіки – 92%, жінки 8%. Тому можна вважати, що це є переважно чоловічим видом злочину.

2. Вік – значну частину злочинів вчиняють у віці 36- 40 років (37,5%), у віці 31-35 років (26%), 22-30(19%), понад 40 років (17,5%) [4].

3. Освіта – у кримінологічній літературі звертається увага на те, що кримінальне насильство пов'язане з низькою культурою і проблемами в інтелектуальному розвитку. У зв'язку цим важливе кримінологічне значення має інформація про освіту. Насильницькі та корисливо-насильницькі злочини вчиняються особами з найнижчим рівнем освіти, найбільше осіб, які вчинили сімейне насильство, мають повну загальну середню освіту та неповну середню освіту або початкову вищу, дещо менше осіб, які схильні до сімейного насильства мають вищу освіту. Тому можна зробити певний висновок, чим більше рівень освіти у особи, тим менше вона схильна до скоєння цього злочину.

4. Місце проживання – переважна більшість осіб, які скоїли домашнє насильство проживають у містах (37%), далі мешканці сіл, селищ міського типу (31,2%), представники обласних центрів (20,5%), селища (11,3%) [5, с.97].

Кримінально-правові ознаки:

Згідно із статистикою, кожен третій із правопорушників, який скоїв домашнє насильство, вже раніше вчиняв злочини, серед яких домінують злочини корисливої спрямованості, а саме крадіжки (36%), грабежі (9%), розбої (4%), умисне знищення чужого майна (2%), шахрайство та вимагання (по 1%) та інші (6%). На другому місці злочини насильницької спрямованості (24%) зокрема статеві злочини (6%) [5, с.99]

Соціально-рольові ознаки:

Залежно від сімейних ролей, злочинцями стають чоловік (20,9%), дружина (15%), батько (12,1%), мати (15,9%), син (13,3%),

дочка (2,4%), брат (4%), сестра (1,8%), дядько або тітка (1,3%), племінник або племінниця (0,7%), дід (1%), баба (2,5%), онук (3,1%), онука (0,6%), зять (3,9%), невістка (0,7%), тесть (0,5%), свекор або свекруха (0,3%)[5, с.102].

Морально-психологічні особливості:

1. Особливості особистості – ригідність, домінування, тривожність, швидке роздратування, низька самооцінка, репресивність, імпульсивність, залежність, низький рівень емпатії та відкритості, стресостійкості, емоційна лабільність, агресивність, замкнутість.

2. Негативне ставлення до сім'ї та неадекватні очікування від її представників.

3. Низький рівень соціальних навичок – відсутність навичок ведення переговорів, розв'язання проблем мирним шляхом, невміння приймати помірковані рішення, звертатися за допомогою до інших.

4. Наявність розладів психологічного здоров'я – виражені психопатичні відхилення, підвищена нервозність або репресивність, схильність до суїциду.

5. Алкоголізм та/або наркоманія як психофармакологічна проблема, що спричиняє афективні порушення психіки – агресивність, гіперсексуальність, роздратованість, порушення координації, знищення самокритики тощо, наслідком яких є втрата контролю над власною поведінкою та незворотний процес деградації особистості.

6. Проблеми з фізичним здоров'ям – патологічний перебіг вагітності, перервана вагітність, важкі пологи, інвалідність тощо, що збільшує імовірність насильницьких виявів з огляду на потужний вплив на нервову систему.

7. Нерозвиненість батьківських навичок і почуттів, найчастіше спостерігається у молодих батьків, у яких труднощі виховання дітей викликають нервозність, репресивність, тривожність, страх, що в свою чергу призводить до нервово-психічних розладів [6, с. 30].

З вищезазначеного можна зробити наступний висновок, що насильство у родині в багатьох країнах довгий час не вважалось чимось протиправним, його розглядали як форму належної поведінки. Сімейне насильство було обумовлено особливостями традицій, національних цінностей, релігії та культури різних країн.

Наприклад, в Індії і зараз, всупереч заборонам державного й міжнародного характеру, зберігається обряд саті – традиційна практика, за якою вдова приєднується до свого померлого чоловіка, спалюючи себе на його поховальному багатті. Чимало держав наділяли чоловіка широкими особистими повноваженнями стосовно інших членів сім'ї. Так, наприклад, у лондонській поліції на початку століття рахувались із таким правилом: «Чоловік сварливої дружини має право побити її

вдома, за умови, що палиця, яку він використовує, не буде грубішою за великий палець його руки». В Америці у 1924 році в деяких штатах закон офіційно звільнив чоловіків від відповідальності за навмисне фізичне покарання дружини у випадках «крайньої необхідності».

Отже, такий різновид насильства являє собою складне та історичне стійке явище, яке торкається приватних осіб, суспільства та держави. Сподіваємося, що криміналізація відповідальності за насильство в сім'ї докорінно змінить дану ситуацію на краще.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Єдиний портал органів МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/9172_Za_misyac_proekt_POLINA_poperediv_blizko_400_vipadkiv_nasilstva_u_simi_INFOGRAFIKA.htm
3. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом. Соціально-правове та кримінологічне дослідження. Харків: Регіон-інформ, 2004. 210 с.
4. Гумін О.М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29230/1/029_172_177.pdf
5. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: Макаренко, 2014. 360 с.
6. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів ВНЗ МВС України / уклад.: А.В. Запорозцев, А.В. Лабунь, Д.Г. Заброта та ін. Київ, 2012. 246 с.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**К.А. Спиридонова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**
**В.В. Комарова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІГРАФОЛОГА У ДЕРЖАВНІЙ СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ

Поліграф на побутовому рівні визначається як «детектор брехні», тобто встановлює, правдиві чи неправдиві відомості надає особа. Звісно, ще зі стародавніх часів люди намагалися вивести злочинця на «чисту воду», але методи в різних країнах та в різні часи

відрізнялися. В деяких країнах особу залякували, тобто вважалося, що через погрози застосування певного заходу впливу на особу вона надасть правдиві відомості. Ще застосовували методи «сирого рису», який надавав інформацію щодо слиновиділення особи: вважалося, що у особи, яка бреше, через схвильованість слиновиділення стає менш потужним, та набраний до роту сирий рис залишається сухим. Також брехуна намагалися визначити через запах поту та через деякі нестандартні манери, звички приховування брехні.

Все вищенаведене відгукнулося на сучасному етапі встановлення неправдивих відомостей, наданих особою. Поліграф слідує за психофізіологічним станом особи під час надання нею певної інформації. Але не всі громадяни довіряють дослідженням поліграфолога. Багато осіб висловлюють недовіру поліграфам, але деякі особи, навпаки, наполягають на його застосуванні та вважають його результати стовідсотково правдивими та немає конкретних чинників такого ставлення осіб до поліграфа. Спочатку поліграф використовувався у багатьох цивільних напрямках, наприклад, на телепередачах. Та не містилося жодного законодавчо закріпленого способу застосування поліграфа у певних провадженнях, які перелічені далі у тексті. З появою поліграфа не одразу почали працювати професіонали, у цивільній сфері його використовували та використовують досі для особистих непрофесійних потреб багато аматорів. Саме в цьому ми вбачили проблематику обраної теми через з'ясування достатності, на сьогоднішній день, законодавчо закріплених норм щодо застосування поліграфа у державних установах на професійному рівні. Актуальність даної теми полягає у тому, що більшість громадян лише поверхнево знайомі з поняттям поліграфа, поліграфолога, психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, чи містяться відомості про перелічені терміни у нормативно-правових актах, яку юридичну силу мають результати поліграфа та висновки поліграфолога.

Якщо брати до уваги силовий та правоохоронний блок, то поліграфне дослідження на сьогоднішній день використовують практично всі органи і служби.

Поліграф – комп'ютерний технічний засіб, що відповідно до його технічних характеристик здійснює реестрацію змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів, не завдає шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу.

Психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа (далі – ПФП) – процедура застосування спеціальних знань, поєднана із використанням технічних засобів, які не завдають шкоди життю та

здоров'ю людей, що забезпечує здійснення аналізу динаміки психофізіологічних реакцій людини у відповідь на запропоновані стимули, з метою перевірки достовірності інформації, повідомленої респондентом

Поліграфолог – особа, що пройшла спеціальну підготовку в галузі проведення досліджень з використанням поліграфа і має документ, що засвідчує його право на проведення професійної діяльності в даній сфері.

До державних установ, що мають власні відомчі підзаконні нормативні акти, що регулюють порядок перевірок на поліграфі відносяться:

1) ДБР: Постанова Кабміну від 11 травня 2017 р. № 449 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань»;

2) Генпрокуратура: Наказ Генеральної прокуратури України від 12.06.2017 р. № 180 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України»;

3) ДФС: Наказ Міністерства доходів і зборів України від 02.08.2013 р. № 329, яким затверджена «Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України»;

4) Міноборони: Наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 р. № 164 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України»;

5) МВС: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.11.2017 № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України»;

6) Нацгвардія: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від від 01.09.2017 № 749 «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа»;

7) СБУ: Наказ СБУ від 04.02.2016 № 45 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України».

Дані нормативні акти поширюються виключно на дослідження, що проводяться співробітниками відповідних державних установ.

Робота поліграфолога здійснюється з дотриманням Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основних свобод, Кодексу законів про працю України, Законів України «Про державну службу»,

«Про засади запобігання і протидії корупції», «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про захист персональних даних», «Про інформацію» та інших нормативно-правових актів.

Обов'язки поліграфолога

Поліграфолог зобов'язаний:

- проводити ПФП тільки після власноручного заповнення заяви про згоду респондента, з попередньою перевіркою добровільності згоди, відсутності примусу чи тиску з боку сторонніх або зацікавлених осіб;
- знайомити респондента з тематиками питань, які будуть йому задані в ході процедури ПФП;
- припинити проведення ПФП в разі погіршення самопочуття респондента; відмови респондента від проведення ПФП; недотримання респондентом інструкцій поліграфолога, обумовлених методичних вимог до проведення ПФП;
- дати роз'яснення з технології та організації проведення ПФП;
- уявити замовнику висновок за результатами ПФП і матеріали ПФП;
- зберігати в таємниці інформацію, яка стала йому відома у зв'язку з проведенням ПФП, за винятком випадків, коли передача такої інформації здійснюється відповідно до законодавства України.

Поліграфолог повинен:

- знати основи психофізіології та професійно володіти основними методами проведення ПФП;
- вміти професійно поводитися з поліграфом, на якому проводиться дослідження;
- вільно володіти мовою, на якому проводиться ПФП при роботі без перекладача (при необхідності - елементами спеціальної термінології, сленгу, жаргону, діалекту, який властивий респонденту);
- ясно і чітко висловлювати свої думки при спілкуванні з респондентом (пояснюючи що-небудь, говорити по суті, уникаючи вживання малозрозумілих для респондента спеціалізованих термінів);
- виявляти наполегливість і не випускати з своїх рук ініціативу під час проведення ПФП;
- припиняти багатослівність респондента, домагатися від нього коротких, але змістовних відповідей на поставлені запитання;
- бути пильним, виявляти будь-які зміни в поведінці респондента;
- творчо змінювати тактику проведення ПФП відповідно до обстановки, що надходить інформацією або динамікою стану респондента;

- проявляти витримку і такт, доброзичливість і шанобливе ставлення до респондента; створювати ділову і, в той же час, спокійну і довірчу атмосферу протягом усього дослідження;

Основні принципи проведення дослідження

Дослідження має свої особливості залежно від напряму і завдань та передбачає дотримання поліграфологом загальнообов'язкових принципів, які зазначені в усіх вищевказаних інструкціях, а саме:

1. Всебічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина – цей принцип є основним. Особа повинна знати, з якої причини щодо неї проводять дослідження, а також має право відмовитися від дослідження на будь-якому етапі його проведення.

2. Добровільності – спеціаліст поліграфа починає дослідження лише за добровільною згодою суб'єкта дослідження на проведення дослідження за умови відсутності у суб'єкта дослідження медичних протипоказань для проведення дослідження.

3. Правомірності – дослідження проводиться тільки за наявності відповідного завдання та в межах визначеного кола питань, про що спеціаліст поліграфа повідомляє суб'єкту дослідження.

4. Неупередженості – передбачає неупереджене ставлення спеціаліста поліграфа до суб'єкта дослідження.

5. Комплексності – вимагає від спеціаліста поліграфа використання всіх наявних методичних можливостей, застосовуваних під час дослідження, для забезпечення повної та всебічної обґрунтованості висновків дослідження.

Дослідження проводиться іншим спеціалістом поліграфа у разі, коли:

- суб'єкт дослідження є близькою особою спеціаліста поліграфа;
- наявний реальний або потенційний конфлікт інтересів у спеціаліста поліграфа.

Терміни «близькі особи», «потенційний конфлікт інтересів» та «реальний конфлікт інтересів» вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про запобігання корупції».

Спеціалісту поліграфа заборонено:

- всіляко запобігати можливим негативним наслідкам своєї професійної діяльності і не допускати будь-яких дій, що загрожують недоторканності особи, завдають шкоди діловій репутації або принижують честь і гідність людини;
- передавати результати проведених досліджень іншим суб'єктам, крім тих, які визначені цим Порядком, а також заборонено розповсюджувати будь-яку інформацію, що стала йому відома під час проведення дослідження.

Виходячи з усього вищенаведеного, в нормативно-правових актах містяться норми щодо поліграфа, поліграфолога та використання результатів, отриманих під час психофізіологічного дослідження із використанням поліграфа. Але відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, котрий регламентував би саме поліграфічні дослідження. Можливо, саме через відсутність такого нормативно-правового акту у громадян виникає недовіра до результатів поліграфа, і, можливо, саме в цьому полягає вирішення викладеної в темі проблеми.

Список використаних джерел

1. Морозова Т. Поліграф дискредитують, коли роблять з нього моральну дубинку. *Укр. новинний суспільно-політичний інтернет-портал "Цензор.НЕТ"*. URL: https://censor.net.ua/resonance/421117/polgraf_diskredituyut_koli_roblyat_z_nogo_moralnu_dubinku_tetyana_morozova.

2. Всеукраїнська асоціація поліграфологів. Законодавство в сфері поліграфа. URL: <https://polygraph.ua/zakonodavstvo/>

3. Всеукраїнська асоціація поліграфологів. Методика проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа всеукраїнської асоціації поліграфологів. URL: <https://polygraph.ua/metodika-var/>

4. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-p>

5. Всеукраїнська асоціація поліграфологів. Історія поліграфа. Зародження. URL: <https://polygraph.ua/istorija-poligrafa/>

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**І.С. Сердюк, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

На шляху розкриття злочинів існує декілька етапів встановлення певних факторів, шляхом проведення експертиз. Необхідність проведення експертизи встановили ще в давньоримському судовому процесі. В ті часи залучали до проведення експертизи землемірів та спеціалістів у

почеркознавстві, але це більше стосувалося цивільного процесу. У кримінальному процесі більш застосовувалася медична експертиза, оскільки на той час можливим було лише встановлення механічних пошкоджень на тілі. Лише через сторіччя, наприкінці ХІХ – початку ХХ сторіччя, з'являється криміналістична експертиза, яка включає в себе комплекс експертиз, таких як технічна, економічна, хімічна та інші. Почали запроваджуватися нові види експертиз, таких як психологічна та судово-бухгалтерська.

З розвитком суспільства, створенням нових технологій завжди була прогресивна «новаторська» злочинність, що забезпечувало розвиток та появу нових видів експертиз. Саме так, зі створенням комп'ютерів виникла можливість проведення комп'ютерно-технічної експертизи [3, с. 90-91].

На даний час комп'ютерно-технічна експертиза має велике значення для розкриття та розслідування злочинів. Так як комп'ютерно-технічна експертиза є одним з найефективніших способів доказування якщо злочин було вчинено з використанням комп'ютерних технологій. Особливої актуальності комп'ютерно-технічна експертиза набуває в кримінальних і цивільних справах.

Комп'ютерно-технічна експертиза – це один із різновидів судових експертиз, об'єктом якої є комп'ютерна техніка та комп'ютерні носії інформації.

Згідно з ч. 1 ст. 242 КПК України, експертиза проводиться експертом, експертами, за зверненням будь-якої сторони кримінального провадження або слідчого суді, якщо для з'ясування обставин, необхідних для справи, важливі спеціальні знання [1].

Предметом судової комп'ютерно-технічної експертизи є факти й обставини, що встановлюються на основі дослідження закономірностей розробки й експлуатації комп'ютерних засобів, які забезпечують реалізацію інформаційних процесів, котрі зафіксовані в матеріалах кримінального провадження [2, с. 118–119].

Об'єктом комп'ютерно-технічної експертизи є:

- Системні блоки персональних комп'ютерів та персональні пристрої (ноутбуки, нетбуки, планшети);
- Периферійні пристрої (модеми, принтери, сканери, дисплеї, дисководи);
- Комп'ютерні комплектуючі;
- Мережеві апаратні засоби (мережеві кабелі, робочі станції, сервера);
- Системне програмне забезпечення;
- Інформація з комп'ютерних баз даних

Основними завданнями даного виду експертизи є:

- встановлення технічного стану комп'ютерної техніки;
- виявлення інформації, текстових та графічних файлів, що містяться на різноманітних комп'ютерних носіях: компакт-дисках, накопичувачах на гнучких магнітних дисках (дискети),
- жорстких магнітних дисках (вінчестерах) тощо - та визначення її цільового призначення;
- відновлення інформації, видаленої з дискет та жорстких магнітних дисків;
- встановлення відповідності програмних продуктів певним параметрам;
- встановлення авторства програмного продукту;
- виявлення ознак підключення до комп'ютерних мереж;
- визначення вартості програмного продукту;
- визначення вартості комп'ютерної техніки [3, с. 97–98].

У ч. 2 ст. 332 КПК України, передбачені випадки, за яких суд своєю ухвалою може призначити СКТЕ, незалежно від наявності клопотання, а саме: 1) якщо суду надано кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дозволив усунути виявлені суперечності; 2) якщо під час судового розгляду виникли підстави, передбачені ч. 2 ст. 509 КПК України [1].

Виходячи з усього вищевказаного, ми можемо зробити висновок що комп'ютерно-технічна експертиза є ефективним способом доказування. Використання комп'ютерно-технічної експертизи буде полегшувати роботу правоохоронних органів, а також буде допомагати в ефективному розкритті злочинів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Експертизи у судочинстві України: науково-практичний посібник / заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 504 с.
3. Авер'янова Т.В. Етапи розвитку судової експертизи. *Вчені-криміналісти та їх роль в удосконаленні наукових основ кримінального судочинства*: матеріали міжвуз. наук.-прак. конф. (До 85-річчя від дня народження Р.С. Белкіна): в 2-х ч. Ч.1. 2007. С. 257–266.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Останнім часом у зв'язку з прискореним розвитком суспільних відносин виникають проблеми зі своєчасним ефективним створенням законодавцем норм, спрямованих на їх врегулювання. Сьогодні серед вчених, як вітчизняних, так і зарубіжних, існують дискусії щодо ролі і значення медіації в кримінальному судочинстві, порядку її правового регулювання.

Медіація є одним із прогресивних методів покращення доступу до правосуддя і оздоровлення судової системи. Тому більш системне розуміння медіації судьями і адвокатами сприятиме ширшому її застосуванню і поверненню довіри до всієї судової системи [1, с. 6].

Медіація у кримінальних справах – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора. Метою здійснення медіації є не лише досягнення примирення між потерпілим і правопорушником, а й усвідомлення правопорушником наслідків своєї протиправної поведінки та відшкодування заподіяної шкоди. Для потерпілого це гарна нагода висловити перед винним своє ставлення до його дій, переживання, зменшити напругу.

Ефективність медіації визнана європейським співтовариством, яке рекомендує її застосування на досудовому етапі (згідно статистичних даних, 83–85 % процедур медіації у розвинених європейських країнах є успішними, у 5–10 % випадків учасники процедури доходять повної або часткової згоди протягом короткого часу після цієї процедури). Відповідно до Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, підписаної Україною, забезпечення верховенства права та доступу до правосуддя має включати як досудові, так і позасудові методи вирішення спорів [1, с. 7].

На сьогодні, для створення належної правової основи щодо ефективного врегулювання конфліктів за допомогою медіації у відповідності до європейських стандартів і норм міжнародного права необхідним є утворення законодавчої бази, яка б містила основні принципи медіації, сферу її застосування, коло кримінальних проваджень, у яких можливе призначення медіації, вимоги до медіаторів та умови набуття статусу медіатора, правовий статус медіатора, максимальні строки

потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим здійснюється на добровільній основі, а отже, потерпілого ніхто не може примушувати укладати угоду про примирення [2, с. 103].

Як зазначала Землянська В.В., інститут медіації для українського законодавства є новим, законодавство перебуває на етапі формування, а КПК містить передумови для ефективного запровадження даного інституту у кримінальний процес. Кодекс повинен містити положення, які б були основою діяльності медіатора для визначення його поведінки. Чітке встановлення загальних стандартів поведінки медіатора та визначення норм, яким повинен відповідати останній, є запорукою здійснення процесу медіації належним чином та підвищення публічної довіри до медіації як ефективного засобу вирішення спорів. Впровадження даного інституту дозволить уникнути додаткових фінансових витрат сторін, а також витрат держави, розвантажити судову систему [2, с. 77].

Актуальним залишається питання стосовно законодавчого закріплення статусу медіатора в нашій державі, чіткого визначення прав та обов'язків, процесуального й матеріального аспекту діяльності останнього.

На мою думку саме в Законі України «Про медіацію» необхідно чітко закріпити положення, хто може бути запрошений як медіатор у кримінальному провадженні, якими професійними навичками повинні володіти ці особи, визначити інші вимоги до цих осіб, закріпити права й обов'язки останніх, обставини, які виключають участь особи як медіатора в кримінальному провадженні, максимальну кількість медіаторів, які можуть бути залучені в процес для досягнення домовленостей стосовно укладення угод і низки інших процесуальних моментів, що стосуються ефективної участі медіатора в здійсненні кримінальних проваджень. Закон України «Про медіацію» повинен чітко визначати сферу застосування медіації в кримінальному провадженні й указати категорію кримінальних проваджень, у яких медіація може бути застосована.

Список використаних джерел

1. Кільдюшкіна О. Медіація у виконавчому провадженні. Як її застосовувати. URL: <http://smi.liga.net/articles/2011-04-05/76med%D1%9Bats%D1%9Bua-u-vikonavchomu-provadjenn/>
2. Землянська В.В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України: посібник. Київ, 2008. 200 с.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Секція 8

СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

**Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри права
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Координація реформи сектору правосуддя в Україні має першорядне значення для того, щоб процес розробки сучасної політики держави був достатньо інклюзивним та продуктивним. Законодавець продовжує акцентувати увагу на реформуванні та підтримці судової гілки влади в цілому та існуючих стратегічних підрозділів в ключових аспектах взаємодії системи правосуддя України.

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 2200 від 16 грудня 1966 р. прийнято Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, де викладено основні права та свободи людини, що визнаються державами. Реформування адміністративного судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів сьогодні сприяє підвищенню лідерства у сфері судової влади (Вища рада правосуддя), компетентності та підзвітності в судовій системі України шляхом прозорого та об'єктивного вибору та оцінки суддів, більшої чіткості та передбачуваності закону через уніфікованість практики, управління результатами роботи та вдосконаленню сектору правосуддя. Наразі, забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини одна з найбільш болючих і гострих проблем правосуддя і адміністративної процесуальної науки сьогодення, багато з яких залишаються не розв'язаними.

У чинному законодавстві цей принцип чітко й ясно вперше здобув правове закріплення в Конституції України, де визначено: людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3); кожен має право на повагу до його гідності; ніхто не може бути підданий жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. У сфері адміністративної юстиції означає

таку побудову адміністративного процесу, де пріоритет надається правам і свободам людини, а право створює таку процесуальну форму і систему процесуальних гарантій, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників та обмеження прав і свобод людини.

Верховенство закону традиційно пов'язують з його вищою юридичною силою відносно підзаконних нормативних актів. Але і в системі законодавства вбачається певна структурованість продиктована тим, що норми Конституції України мають найвищу юридичну силу, визначають головні умови дії інших законів, створюють певні правила розв'язання конкуренції правових норм. В систему джерел законодавчих норм в Україні входять як Конституція України, норми якої мають, безумовно, найвищу юридичну силу, так і інші законодавчі акти – кодекси та закони. Але слід зазначити також, що у відповідності до ст. 9 Конституції України «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Згідно з ч. 2 ст. 19 Закону України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV «Про міжнародні договори України» у випадку, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [7].

І це ще не все. Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року визначені фундаментальні для правової системи України положення: Суди мають застосовувати при розгляді справ практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ст. 17); законодавчий орган держави (орган представництва) має здійснювати експертизу та перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини (ст. 19). Тут важливим вбачається розвиток консолідованих інформаційних систем управління, які підтримуватимуть судову владу та інші секторальні органи у стратегічному плануванні, бюджетних, фінансових та управлінських результатах діяльності системи адміністративного судочинства України.

Завданням дальшого розвитку правосуддя, зазначається в Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, «є реальне утвердження верховенства права у суспільстві і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Сутність верховенства права полягає в тому, що

права людини та основоположні свободи є тими цінностями, що формують зміст і спрямованість діяльності держави. Однак верховенство права так і залишатиметься доктриною, позбавленою практичного значення, допоки судді не керуватимуться у своїй професійній діяльності принципом верховенства права» [8].

Забезпечення прав і свобод людини в адміністративному процесі означає здійснення процесуальної діяльності в такому порядку, формі та режимі, при яких втручання в гарантовані законом права і свободи людини зовсім не мало б місця, або здійснювалося лише в передбачених законом випадках, в умовах крайньої необхідності, коли іншими засобами вирішити задачі правосуддя неможливо. Ст. 19 Конституції України стверджує: ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом; органи державної влади і їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначений законами. Ця важлива конституційна засада будь-якого юридичного процесу є важливим орієнтиром як для законодавчої так і правоохоронної практики[3].

8 червня 2018 року в Україні розпочав свою роботу фінансований Європейським Союзом проект «Право-Justice», який підтримував реформу сектора юстиції та правосуддя. Проект зробив унікальний внесок у реформу системи правосуддя України, допомігши створити Раду з питань судової реформи та розробити Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів і план дій для її виконання.

За цей час до переліку ключових досягнень увійшло, зокрема, повне перезавантаження судової влади шляхом відбору нових суддів до Верховного Суду та судів першої інстанції, а також ретельного оцінювання діючих суддів. Система управління судовою владою зазнала повної перебудови на чолі з Вищою радою правосуддя. Бенефіціарами проекту «Право-Justice» є Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Верховний Суд, Міністерство юстиції, Генеральна прокуратура, Національна асоціація адвокатів України, Асоціація приватних виконавців, Нотаріальна палата тощо. Проект «Право-Justice» тривав з 2017 року по 2020 рік [1].

Водночас посиленню ефективності реформування адміністративного судочинства України сприяв Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який створив необхідні передумови: визначив критерії добору суддів, установив обов'язковість спеціальної підготовки, надав Вищій кваліфікаційній комісії суддів України статусу постійно діючого органу із виключними повноваженнями щодо формування суддівського корпусу. Отже,

установчий етап реформування уже підійшов до свого логічного завершення і наближається час, коли діяльність інституцій судової системи України буде приносити давно очікувані результати. відповідно до сталих європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Безсмертна А.С. Гарантії прав і свобод людини і громадянина. URL: <http://www.er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/12716/1/>
2. Актуальні проблеми адміністративного права України: підручник / за заг. ред. професора А.Ю. Олійника. Київ: Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
4. Інформаційне обслуговування підприємництва. URL: <https://studall.org/all3-137659.html>
5. Підготовка кадрів для підприємницької діяльності. URL: https://yandex.ru/search/?ei=UTF-8&clid=2101082&text=%D0%9F.sotsialna_infrastruktura_pidpriyemstva
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Правознавство: підручник для студ. вищ. навч. закл. / А.І. Берлач та ін. 2-ге вид., доп. Київ: Правова єдність, 2009. 792 с.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.

**М.М. Попова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

В роботі розглянуто актуальну тему, а саме «Реформування судової влади».

Погоджуючись з Колпаковим В.К., який у своїй праці «Реформування судової влади в Україні» зазначає: «Необхідність системного реформування українського правосуддя сьогодні є однією з найважливіших потреб держави. Розуміння такої необхідності присутнє на всіх щаблях нашого суспільства». Я вважаю, що судова реформа була необхідна для України, бо вона дасть змогу покращити судочинство в країні [1].

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється зростаючими вимогами щодо забезпечення верховенства права у сфері

судочинства, зростаючою юридичною освіченістю громадян та їх активністю щодо захисту своїх прав і свобод, наявністю невідповідності процесуального законодавства міжнародним правовим актам.

Взятий Україною курс на реалізацію європейських стандартів у сфері правосуддя вимагають перегляду традиційних підходів вітчизняної науки стосовно багатьох інститутів права.

У ст. 9 Конституції України закріплено положення про те, що "чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України" [4].

Більш того, 23 лютого 2006 року Україна прийняла один з найбільш шляхетних за своїми зобов'язаннями та найбільш важкий щодо забезпечення реалізації Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в якому визначені по суті випереджаючі час та в концептуальному плані фундаментальні і фактично нові для правової системи України положення: суди мають застосовувати при розгляді справ практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ст. 17); законодавчий орган держави (орган представництва) має здійснювати експертизу та перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини (ст. 19) [3].

Отже прецедентна практика Європейського суду з прав людини в сукупності з міжнародними правовими актами, з одного боку, стають складовою частиною права, її важливим джерелом, а, з іншого, – є важливою передумовою вдосконалення законодавства України.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показує, що, проблеми реформування процесуального законодавства знаходяться на стику науки конституційного права, міжнародного права, кримінального процесу та інших наук і отримують значну увагу науковців.

Я дотримуюсь думки науковців С. Балана, та О. Антонюка, які зазначають, що реформування судової влади було проведено з метою реальної реалізації права кожної людини і громадянина на справедливий і незалежний розгляд його справи. Шляхом досягнення даної мети є очищення судової системи від непрофесійних, корумпованих і політично заангажованих суддів, так і через реформування судової системи та підвищення рівня правової культури громадян України.

Також, хоча навести приклад соціологічного дослідження, яке проводила служба Центру Разумкова в усіх регіонах України, рівень довіри до судів знизився до критичних відсотків: лише 1,1% опитаних повністю довіряють судам, 9,5% – переважно довіряють. Причиною недовіри є непрофесійність суддів, корумпованість [1].

Дуже шкода, що більшість наших суддів непрофесійні, не компетентні та корумповані.

Щоб зменшити вплив на суддів, в них мають бути гарантії незалежності.

Згідно статті 6 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» незалежність:

Частина 1. Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права.

Частина 2. Звернення до суду громадянам, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом.

Частина 3. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або судів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом.

Частина 4. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади.

Частина 5. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до цього Закону діє суддівське самоврядування.

Такі гарантії повинні зменшити ризик корумпованості в суддів, бо суддя здійснює правосуддя над винними і коли суддя є корумпованим, він ставить під сумніви усю судову систему в Україні [5].

Отже, реформування судової влади в Україні допоможе зменшити корумпованість та непрофесіоналізм суддів з новою трирівневою системою судів і такі зміни допоможуть громадянам змінити свою думку про чесний суд, та зменшить кількість непрофесійних суддів у судах.

Список використаних джерел

1. Колпаков В.К. Адміністративне право України. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 732 с.
2. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 23. Ст. 176.
3. Про державну службу: Закон України від 17 листопада 2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 26. Ст. 273.

4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Про судоустрій і статус судів : Закон України від від 02.06.2016 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**В.С. Соловійов, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-19
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ДЕЯКІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СУДДІВ

На сьогоднішній день у законодавстві України немає окремого нормативно-правового акту, який би визначав повний перелік діянь, які підпадають під визначення поняття «порушення професійної етики суддями» і коло відповідальних за вчинення такого порушення. В данній роботі розглядається актуальна тема: вимоги до професійної етики суддів в Україні. Проблема реформування національної системи судочинства є однією з найактуальніших для українського суспільства. Наразі, скільки б не велася дискусія про боротьбу з корупцією чи про реформи, а недосконалість системи українського судочинства залишається однією з важливих проблем, у тому числі на шляху України до євроінтеграції. Погоджуючись з кандидатом юридичних наук Литвиненко В.І., який в своїй статті в науковому журналі «Підприємництво, господарство і право», зазначив: «що наші судді нехтують правилами поведінки, чим викликають недовіру та не повагу до суду у громадян»[5].

Наразі, урядом зроблено багато кроків по удосконаленню судової гілки влади: судова система перебуває в активній стадії реформування. По-різному люди до них ставляться, тому що деякі впевненні, що реформа не допоможе покращити ситуацію, але багато хто оцінив позитивно цю реформу – це показували всі соціологічні опитування – це і реформа українського судочинства загалом, і створення нових антикорупційних органів.

Нажаль, в Україні багато суддів, які недотримуються правил поведінки, про що свідчать результати опитування українців. В цілому суддям довіряють лише 7,7 відсотків опитуваних, а 84,3 відсотки не довіряють суддям. Щоб це виправити треба редагувати «Кодекс суддівської етики» в якому прописані загальні правила поведінки. Це дивно, що він містить лише 20 статей, бо для людини яка обіймає таку посаду повинні бути більш суворі вимоги, бо суддя-це «обличчя закону» [2].

Також, я підтримую думку науковців, які зазначають, що судді повинні дотримуватися «високих стандартів поведінки» як на роботі, так і поза її межами, в повсякденному житті, щоб учасники процесу й оточуючі люди бачили в ньому еталон порядності і справедливості [5].

Тому, ми вважаємо, що вимоги до судді повинні бути більш жорсткішими та суворими, бо суддя, це та людина, яка здійснює правосуддя, тому вона повинна бути прикладом для наслідування, але коли правил дуже мало і не всі їх дотримуються, бути прикладом для інших дуже складно.

Дуже добре, що окрім дотримання правил поведінки, у суддів є також і обов'язки, які вони повинні виконувати. Обов'язки суддів зазначені у ст.56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». А саме:

- частина 7 пункт 3. Подавати декларацію добросовісності судді та декларацію родинних зв'язків судді.

- частина 7 пункт 4. Виявляти повагу до учасників процесу.

- частина 7 пункт 8. Систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду[3].

З огляду на викладені думки науковця, я підтримую ідею удосконалення Кодексу суддівської етики. Вважаю, що професійний суддя має бути вихованим та порядним не тільки в судових засіданнях, а також у повсякденному житті, щоб бути прикладом для наслідування.

Також дуже добре те, що кожен громадянин може написати скаргу на суддю щодо недотримання ним професійних навичок, дисциплінарного проступку, зазначено у ст. 107 Законі України «Про судоустрій і статус суддів» :

- частина 1. Право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді, з повідомленням про вчинення дисциплінарного проступку суддею (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи – через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування – через своїх керівників або представників, Комісія з питань добросовісності та етики – через її голову або членів Комісії.

- частина 2. Дисциплінарна скарга подається у письмовій формі та повинна містити такі відомості:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) скаржника, його місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку;

- 2) прізвище, ім'я, по батькові та посада судді (суддів), щодо якого (яких) подано скаргу;

3) конкретні відомості про наявність у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, який відповідно до частини першої статті 106 цього Закону може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді;

4) посилення на фактичні дані (свідчення, докази), що підтверджують зазначені скаржником відомості.

Дисциплінарна скарга підписується скаржником із зазначенням дати її підписання.

- частина 3. Вища рада правосуддя затверджує та розміщує на офіційному веб-порталі судової влади зразок дисциплінарної скарги.

- частина 4. Не допускається зловживання правом звернення до органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, у тому числі ініціювання питання відповідальності судді без достатніх підстав, використання такого права, як засобу тиску на суддю у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя.

- частина 5. За подання адвокатом завідомо безпідставної дисциплінарної скарги такий адвокат може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності згідно із законом.

- частина 6. Дисциплінарну справу щодо судді не може бути порушено за скаргою, що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді, а також за анонімними заявами та повідомленнями.

- частина 7. У разі наявності обставин, що спричиняють виникнення сумнівів у існуванні або достовірності підпису особи, яка подала дисциплінарну скаргу, відповідний орган Вищої ради правосуддя має право запросити таку особу для підтвердження скарги [3]. Можливість оскаржити дії суддів дає змогу вплинути на процес, щодо забезпечення дотримання прав та свобод громадян, у тому числі рівний доступ до правосуддя.

Отже, дотримання професійної етики суддями є запорукою зміцнення впевненість у справедливому правосудді та у професіоналізмі судді, бо якщо ними буде дотримуватися високий стандарт поведінки, то це, допоможе змінити ставлення до суддівського корпусу та підвищити довіру громадян України.

Список використаних джерел

1. Про державну службу: Закон України від 17 листопада 2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 26. Ст. 273.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про судоустрій і статус судів: Закон України від від 02.06.2016 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1552 с.

5. Литвиненко В.І. Рівні адміністративно-правової протидії корупції в Україні. Науковий вісник. Херсонського державного університету. 2014. Вип. 5–2. Т. 4. Ч. 1. С. 84–87.

Науковий керівник: Н.А. Галабурда, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**А.С. Глущенко, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

СКАСУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ ТА ПРАВО ОСОБИ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

Право на правову допомогу є гарантованими Конституцією України можливістю особи одержати юридичні (правові) послуги.

В українському законодавстві особливу та важливу роль відведено праву особи на правову допомогу. Це право людини є конституційним, невід’ємним і має загальний характер.

Згідно зі статтею 59 Конституції України: «Кожен має право на професійну правничу допомогу». Поняттям «кожен» охоплюються усі без винятку особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України. Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності всіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Правова допомога може бути різною за змістом, обсягом та формами, вона може включати в себе консультації, роз’яснення, складення правових документів, у т.ч. позовних заяв, відзивів, заперечень, заяв, клопотань, скарг, звернень, довідок тощо, а також здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб’єкта надання такої допомоги залежить виключно від волі особи, яка бажає її

отримати. При цьому у передбачених законом випадках, зокрема для захисту прав і свобод дітей, неповнолітніх батьків та для захисту від обвинувачення, відповідні державні органи, їх посадові та службові особи під час здійснення своїх повноважень зобов'язані забезпечити надання зазначеним особам необхідної правничої (правової) допомоги.

В українському суспільстві оманим часом актуальною темою для обговорення є питання так званої адвокатської монополії. Під адвокатською монополією розуміється представництво інтересів осіб в судах усіх видів судочинства, що може здійснювати лише адвокат (за винятком малозначних справ).

Під час здійснення адвокатської діяльності адвокату надаються певні професійні права, обсяг яких є ширшим порівняно із процесуальними можливостями іншої особи – учасника провадження.

Особливим правом адвоката є право звертатися з адвокатським запитом до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб про надання інформації, у тому числі щодо отримання копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. Адвокатський запит є одним з найбільш ефективних додаткових інструментів захисту. Особи, до яких адресований адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів надати запитувану інформацію.

Особливий статус адвоката накладає на нього додаткові обов'язки та обмеження, якими не наділений юрист, який не має свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Такі обов'язки та обмеження, більшою мірою, спрямовані на забезпечення прав і законних інтересів фізичної або юридичної особи, що звернулася до адвоката за захистом, представництвом або іншими видами правової допомоги. Тут варто зазначити про інститут адвокатської таємниці. До неї за законом відноситься інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання), зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на осіб, яким вона була довірена. Для цього адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання зобов'язані забезпечити умови, що унеможливають доступ до неї сторонніх осіб або її розголошення. Винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні несуть відповідальність згідно із законом.

З навченого можна стверджувати, що скасування норми про здійснення виключно адвокатом (який має професійні права, обов'язки, гарантії діяльності та несе відповідальність) представництва іншої особи в суді може вплинути на обсяг дотримання гарантованого державою права кожного на професійну правничу допомогу.

Скасуванням адвокатської монополії, на думку ініціаторів та прихильників цього, гарантується забезпечення права кожного громадянина на отримання професійної правничої допомоги, скасовується обов'язкове представництво у суді саме адвокатом, окрім захисту у кримінальних справах. У цивільних, господарських, адміністративних справах особа не буде зобов'язана користуватися послугами адвоката, а зможе звернутися до будь-кого.

З одного боку, скасування монополії може сприяти здоровій конкуренції. В юриспруденції нині теж діють закони ринку та цінуються послуги того адвоката, який показав себе на практиці з кращого боку. Безумовно, фаховість не завжди визначається наявністю свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю або будь-яких ліцензій.

Прихильники адвокатської монополії вважають, що її скасування є кроком назад: кроком назад не для адвокатури, а для суспільства.

Інші фахівці вважають, що скасування адвокатської монополії суттєво не вплине на якість правничих послуг. По-перше, клієнт залишає за собою право вибору особи, якій довіряє захист своїх прав та інтересів, – адвокату чи «звичайному» юристу. По-друге, досить дискусійним залишається питання: чи є правничі послуги, які надають адвокати, більш якісними, ніж ті, що надають юристи. Спірним залишається питання щодо показників того, як змінилась та чи змінилась взагалі якість правничих послуг після введення адвокатської монополії у 2015 році.

Скасування адвокатської монополії, окрім іншого, даватиме юристу можливість вибору: отримувати статус адвоката чи ні. Адже в сучасних умовах юридичного ринку роботодавці у 90% випадків висувають до юристів вимогу про обов'язкову наявності свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Виходячи з ситуації, що склалася на ринку праці у сфері юридичної діяльності останнім часом, фактично кожен юрист для збереження можливості займатися професійною діяльністю та бути конкурентоспроможним змушений набувати статус адвоката.

З іншого боку, питання правничої допомоги і взагалі будь-яких юридичних послуг завжди серйозно регулювалося державою. Адже від юристів часто залежать долі людей, тож і до юридичних послуг

висуваються особливі вимоги, до яких необхідно ставитись особливо відповідально. Це стосується і адвокатів, і нотаріусів, і державних органів, які надають юридичні послуги.

На думку судді Конституційного Суду України Мельника М.І., норму ч. 1 ст. 131-2 Конституції, згідно з якою для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, не можна тлумачити обмежувально, зводячи її зміст до того, що крім адвокатів ніхто інший в Україні не може надавати професійної правничої допомоги. Вказана конституційна норма визначає, що адвокатура діє для надання професійної правничої допомоги, але (в системному зв'язку з положеннями ст. 59 Конституції) не виключає того, що професійну правничу допомогу можуть надавати, крім адвокатів, й інші професійні правники. Не можна заперечити, що представництво іншої особи в суді професійним правником, який не має посвідчення адвоката, є наданням професійної правничої допомоги [1].

Таким чином, розглянувши різні погляди на питання надання професійної правничої допомоги після скасування адвокатської монополії та проаналізувавши відповідні поняття, я дійшла висновку, що, на мою думку, скасування адвокатської монополії зробить дану послугу більш доступнішою для громадян, але це не означає, що юридичні послуги будуть надаватися максимально якісно.

Список використаних джерел

1. Окрема думка судді Конституційного Суду України Мельника М.І. стосовно Висновку Конституційного Суду України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ni04d710-19#n2>.

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**А.О. Новак, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-18
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Право склалося на основі релігійних норм, але з часом відокремилось від них. Перші записані закони римського права належать до Царського періоду. Саме тоді, вже в середині V ст. до н. е., були зафіксовані відомі Закони XII таблиць, що частково були запозичені з грецьких Законів Солона.

Одним з найважливіших праць давньоримського права вважаються «Інституції» Гая, що були створені у II ст. до н.е. Цей підручник з чотирьох частин системно і докладно описує всі правила та аспекти римського права.

Однак права людини – це вимоги вищого рівня, які мають одну особливу відмінність. Права людини не залежать від обіцянок або гарантій інших осіб. Право людини на життя не залежить від обіцянки іншої людини не вбивати іншу людину: життя людини може залежати від дій (або бездіяльності) інших осіб, але не саме право на життя. Право людини на життя залежить тільки від одного: а саме, від того, що він людина.

Кожного разу, коли порушуються права людини, порушується головне – справедливість, ніби ніколи її не існувало. Визнання прав людини означає визнання права кожного заявити: «Я володію цими правами, що б ви не говорили і не робили, тому що я, точно так само як і ви, людина». Права людини притаманні всім людям за правом народження. Отже, виникають запитання: «Чому це твердження не повинне вимагати певної поведінки для його підтвердження? Чому люди не повинні вимагати від інших людей того, щоб вони заслужили свої права?».

Претензії щодо прав людини, в кінцевому рахунку є моральними претензіями, і спираються на моральні цінності.

Право людини на життя насправді означає те, що нікому не дозволено позбавити людину життя, це просто неприпустимо. При такому формулюванні це твердження навряд чи потребує особливого обґрунтування. Напевно, немає людини, яка би з цим не погодилася.

У житті кожної людини та у кожному суспільстві є такі цінності, які мають бути непорушними і яких ніхто інший не повинен торкатися, оскільки вони життєво важливі для буття, для усвідомлення того, хто ми такі і що ми таке. Вони життєво важливі для усього людства, усієї людської природи та людської гідності.

Без прав людина не може розкрити увесь свій потенціал, увесь свій внутрішній світ, свій характер, свої здібності.

На жаль, навіть у наші часи багато хто не розуміє цінності людського життя, особливо молодь. Нещодавно у м. Дніпро поліцейські затримали 19-річного хлопця, який вистрілив студентці в голову з пістолета, на щастя, з пневматичного, а не з бойового. Інцидент стався у гуртожитку одного з вишів міста. За фактом події було відкрито кримінальне провадження за ч. 2 ст. 15 і ч. 1 ст. 115 КК України.

Ця подія зазнала значного резонансу в українському суспільстві. Зрозуміло чому, адже одна молода особа посягнула на життя іншої молодої особи.

Більшість причетних до справи осіб, у т.ч. правоохоронці, однолітки, викладачі, очевидці, суддя, навіть адвокати, що повинні вчинити все аби захистити свого клієнта, та просто критики зі сторони, стали на бік постраждалої, звинувативши хлопця у замаху на вбивство, вимагаючи покарання.

Найкричущім питанням є інше: проблема справедливості притягнення до кримінальної відповідальності хлопця 19 років нікого не турбує.

Досліджуючи принцип справедливості та таке важливе право людини, як право на життя, я хотів би у цій роботі розібрати ретельніше наведений інцидент, розглянути та оцінити більш глибоко та значно ширше, з моральної та виховної точки зору у тому числі.

У слідчих ніби то є усе необхідне для доказування вини хлопця: засіб вчинення злочину (пістолет), результати балістичної експертизи, відбитки пальців, потерпіла дівчина (з довідкою МСЕК) і т.ін. Фактично вина вже встановлена. До усього додається ще й значний суспільний резонанс. Злочин, що кваліфікований за ч. 2 ст. 15 і ч. 1 ст. 115 КК України, є серйозним, тяжким злочином.

Підозрюваного затримали та помістили в слідчий ізолятор у порядку ст. 208 КПК України. Вважаю, що це є прямим порушенням права на життя людини – права на життя хлопця, якого звинувачують у вчиненні злочину.

Особливе обурення викликає правова позиція адвоката, який мав би оскаржити відповідне рішення.

Проте, як я вважаю, існує інший бік ситуації: дійсна, справжня та реальна вина особи, що скоїла це кримінальне правопорушення. Вважаю, що вина (хоча й моральна) у цьому є не тільки самої особи, що вчинила замах на вбивство, тут має місце вина багатьох осіб:

- 1) вина батьків, які не звертали уваги на те, чим живе та які цінності має їх дитина, та не навчили цінувати життя і здоров'я усіх людей;
- 2) вина школи, у якій не навчили «не гратися зі зброєю» та не виховали почуття поваги до життя іншої людини;
- 3) вина українського суспільства, яке, на жаль, вміє винятково критикувати та звинувачувати, проте не займається вихованням та самовихованням, тим більше самокритикою та самозвинуваченням.

Вважаю, що ця подія є результатом цінностей українського суспільства та української молоді, яка задля «самовихвалювання» дозволяє собі «гратися зі зброєю», ризикуючи життями.

Отже, з наведеного виникає питання про справедливість у праві. Право має захищати право на життя усіх без винятку людей, повністю, з усіх боків, об'єктивно.

Дев'ятнадцяти річну особу скоріше за все осудять, обвинувальний вирок буде винесений. Особа, яка мріяла стати юристом, відбуватиме покарання у в'язниці. Що станеться з життям 19-річного хлопця у в'язниці? Які наслідки та користь від відбування покарання молодою особою буде мати суспільство у майбутньому? Яка потенційна загроза громадській безпеці ховається у цій ситуації? Мова йде про те, що уся система та суспільство воює із власною байдужістю та результатами своїх дій та бездіяльності.

Правоохоронну систему цікавить виключно тактична мета – закінчити справу та заспокоїти суспільство.

Ступінь караності 19-річного хлопця скоєному, ось на початковому етапі вже має місце несправедливість. Не потрібно було молоду людину поміщати у слідчому ізоляторі, треба було віддати на поруки батькам, викладачам, однокурсникам, долучивши усіх до виховного процесу та самовиховання, для пошуку власних цінностей та підвищення ціннісних пріоритетів усього суспільства.

Проте маємо інше: байдужість колективу однолітків та усього суспільства, звинувачення та осудження з боку тих, хто у житті хлопця займав певне місце, покалічене здоров'я постраждалої особи, скалічене майбутнє звинуваченого та позицію суду та слідства з точки зору об'єктивного права та з боку букви закону «це суб'єкт, це об'єкт, це об'єктивна, а це суб'єктивна сторона, а тому є злочин».

Моя позиція у наведеному зводиться до наступного: бездіяльність та байдужість всіх дорослих поламали життя людині, це творить злочинність та виховує у молодих людей, які, отримуючи великі глибокі душевні травми від перебування у місцях позбавлення волі, розлюченість та ненависть до суспільства, що сприяє та фактично породжує значну групу у суспільстві «поза законом».

Науковий керівник: В.М. Шкабаро, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Секція 9

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

**Р.М. Ключник, кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та економічної теорії
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОСКЕПТИЦИЗМУ

Загальновідомо, що Європейський Союз є досить неоднорідною структурою, оскільки до його складу входять різні державні утворення, політичні системи, які зіштовхуються з кризами, політичними протестами та змінами складу політичних еліт. Важливо відзначити, що країни є неоднорідними з правової точки зору: кожна країна має власне законодавство, і правові системи країн істотно відрізняються – це стосується як цивільного, так і кримінального законодавства. Далеко не завжди всі політичні сили підтримують домінуючі на європейському просторі політичні та правові цінності. Сьогодні не всі позитивно сприймають саму ідею єдиної Європи так, як вона втілилася в Європейському Союзі.

Євроскептицизм являє собою різномірну сукупність ідей та поглядів, які характеризуються недовірою як до окремих аспектів функціонування ЄС, так і до всього об'єднання в цілому. О. Тарнавський виділяє євроскептицизм поміркований та радикальний. Так, помірковані євроскептики критикують та піддають сумніву певну діяльність ЄС, але в цілому готові до компромісу. Радикали ж виступають проти подальшого розширення ЄС, а в окремих випадках – і проти членства своїх країн у Союзі та навіть проти самого існування цього утворення [1, с. 38]. Євроскептицизм проявляється у правовій, економічній, політичній, культурній та інших сферах. З правової точки зору, євроскептики вважають сучасні політико-правові практики ЄС такими, що порушують державний суверенітет. Так, країни ЄС були вимушені розміщувати на своїй території мігрантів з неєвропейських країн. Обмеження стосуються й експорту низки товарів.

У якості одного з факторів британського євроскептицизму професор Шеффільдського університету І. Бач вказує парламентський суверенітет, який був і залишається важливою частиною британської політики. Він, на думку прибічників ідеї Brexit, потребує захисту [2, с. 89].

Р. Благовещенський наводить приклад того, як один з глядачів теледебатів спитав у Д. Кемерона (прем'єра Великої Британії в 2016 р.), чому люди, які, можливо, ніколи не ступали на британську землю, можуть нав'язувати британцям якісь юридичні обмеження [3, с. 120].

На відміну від багатьох євроскептиків, які мають риси ультраправих чи ультралівих сил, ідеологію італійської «Ліги Півночі» визначити досить непросто. Від самого початку її існування вона поєднувала етнорегіоналізм з економічним лібералізмом, але потім, з плином часу, почала поступово переходити на євроскептичні та антимігрантські політико-правові позиції. Можна виявити дві тенденції у програмних документах «Ліги Півночі»: з одного боку, прослідковується приналежність північних областей (Паданії) до європейської ідентичності та їх активна участь у глобальній економіці, з іншого боку, партія наполягає на необхідності захисту власної ідентичності та протистояння втручанню ззовні. У політико-правовому дискурсі «Ліги Півночі» завжди існувало протиріччя під віднесенням Паданії до Європи та протекціонізмом відносно італійської держави та ЄС. У зв'язку з цим поворот до євроскептицизму слід розглядати не як повну зміну ідеології, а як зміну пріоритетів: тепер на перше місце вийшла ідея захисту від втручання наднаціональних механізмів [4, с.100-101]. Євросоюз є об'єктом критики з боку «Ліги Півночі» також через його прихильність культурній багатоманітності. Ця партія не заперечує мультикультуралізм, що історично склався на європейських теренах, як і культурну багатоманітність північних областей Італії (їдеться про вальденсів, вірмен, словенців, хорватів, євреїв), але не готова інтегрувати велику кількість людей, які не знайомі з європейськими культурними цінностями [5, с. 6]. На початку 2000-х рр. «Ліга Півночі» виступала проти проекту Конституції ЄС (як відомо, у 2005 р. вона так і не була прийнята). Сьогодні партія пропонує внести до низки законодавчих актів положення про християнську цивілізацію як основу європейської культури [6, с.137].

Слід також відзначити, що євроскептики є майже в кожній європейській країні: у Франції це «Національне об'єднання», в Іспанії – «Голос», у ФРН – «Альтернатива для Німеччини», в Угорщині – «За кращу Угорщину». Усі вони присутні в законодавчих органах своїх країн, відтак, чинять вплив на політико-правові процеси. На нашу думку, у подальшому буде актуально розглянути співвідношення сил євроскептиків та єврооптимістів після завершення пандемії COVID-19, яка станом на середину квітня вже призвела до істотних зрушень як в економічному (закриття підприємств), так і в правовому (зміна режиму перетину кордонів, введення ізоляційних заходів) вимірах. Можливо, низка країн буде прагнути до відновлення того правового режиму, який існував до Лісабонського договору або навіть до Шенгенської угоди.

Список використаних джерел

1. Тарнавський О.Р. Проблемні аспекти й перспективи розвитку сучасних типологій євроскептицизму / О.Р. Тарнавський // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2017. – № 3–4. – С. 34–39.
2. Bache I. Europeanization and multilevel governance: Cohesion policy in the European Union and Britain. Lanham, Maryland, Rowman & Littlefield, 2008.
3. Благовещенский Р.И. Итоги референдума в Великобритании: причины победы євроскептиков / Р.И. Благовещенский // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 25: Международные отношения и мировая политика. – 2017. – № 2. – С. 105–133.
4. Барабанов О.Н. Евроскептицизм в Италии: эволюция политической программы «Лиги Севера» / О.Н. Барабанов, М.О. Шибкова // Вестник МГИМО-Университета. – 2015. – № 5 (44). – С. 99–107.
5. Ключник Р.М. «Lega Nord» та євроскептицизм в Італії / Р.М. Ключник // Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали Міжнародної наукової конференції. 29–30 березня 2019 р., м. Дніпро. Частина II / наук. ред. О.Ю. Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. – С. 5–7.
6. Gould A.C., Messina A.M. (eds) / Europe's Contending Identities: Supranationalism, Ethnoregionalism, Religion and New Nationalism. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 301 p.

**К.А. Спиридонова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЩОДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ООН У СФЕРІ МИРУ І БЕЗПЕКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Організація Об'єднаних Націй була створена в 1945 році після спустошливої Другої світової війни з метою підтримки міжнародного миру і безпеки. Завданням організації є запобігання конфліктам, сприяння сторонам конфлікту в примиренні, здійснення миротворчої діяльності, а також створення умов, що сприяють встановленню і зміцненню миру. Для того, щоб бути ефективними, ці види діяльності повинні доповнювати один одного або здійснюватися одночасно [3].

Однак, незважаючи на постійні і невтомні зусилля Організації, множинність і зростаюча складність сьогоденних викликів

перевершують її можливості в плані своєчасного реагування. Сьогоднішня глобальна обстановка вимагає, щоб Організація Об'єднаних Націй була не тільки більш ефективною і узгодженою, але і організацією, в зусиллях якої центральне місце займають питання запобігання конфліктам і збереження миру.

Тобто, щоб прийняти глобальні виклики та зберегти свою роль в швидкозмінному світі, ООН потребує реформування у сфері миру і безпеки.

Загалом, ООН сьогодні перетворилася на громіздку бюрократичну систему, численні органи якої дублюють функції одне одних або взагалі є застарілими та не відповідають вимогам часу. Володіючи Секретаріатом з 5,5 тис. працівників та бюджетом 5,4 млрд. доларів, ООН все ж не в змозі належно реагувати на гострі проблеми світової політики. Тому існує нагальна потреба більшої орієнтації ООН на реальні результати, як зазначає К. Радд, а “не на кількість написаних доповідей” чи “елегантність процесів у конференц-залі” [4].

Варто зазначити, що існує велика кількість проектів реформування ООН, однак усі вони мають свої проблемні моменти або на певному етапі відкидаються країнами-членами. Е. Лак вважає, що ключ до реформи ООН може лежати не в інноваційності, а в розумінні того, чому попередні ініціативи зазнали невдачі, і яким чином можна вдосконалити методи, що використовувалися для їх реалізації [5].

Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш запропонував реформу Організації Об'єднаних Націй з моменту вступу на посаду в січні 2017 року. Головні цілі реформи полягають в наступному:

- Акцентувати увагу на превентивних заходах і підтриманні миру;
- Підвищити ефективність і узгодженість миротворчих операцій і спеціальних політичних місій;
- Перейти до єдиної, комплексної системи забезпечення миру і безпеки [1].

В результаті цієї реформи наприкінці 2018 року створені два нових Департаменти:

1. Департамент з політичних питань і питань миробудівництва;
2. Департамент миротворчих операцій.

Департамент з політичних питань і питань миробудівництва буде здійснювати широке коло заходів в області миру і безпеки з метою забезпечення більш комплексного підходу до підтримання миру: раннє спостереження на початковому етапі, раннє попередження і реагування, діяльність посланників, діяльність регіональних політичних відділень, діяльність відділень для підтримки політичних процесів, підтримку посередництва і надання допомоги в проведенні виборів, а також інші заходи щодо

попередження та врегулювання конфліктів, посередництва і миробудівництва, в тому числі на основі більш активного співробітництва між різними компонентами і більш тісних стратегічних і політичних партнерських зв'язків.

Департамент буде надавати адміністративну та основну підтримку різним групам зі спостереження за санкціями і іншими механізмами. Функції, пов'язані з наданням допомоги в проведенні виборів і підтримкою посередництва, будуть перебувати в Департаменті.

Департамент миротворчих операцій буде нести відповідальність за запобігання конфліктів, їх врегулювання та підтримання миру в країнах і районах, в яких розгорнуто місії з підтримання миру і спеціальні політичні місії польового базування, що не входять в компетенцію Департаменту з політичних питань і питань миробудівництва.

Його функції також будуть включати здійснення політичних угод і сприяння їх здійсненню, надання консультацій та підтримки тематичним експертам в ряді областей і керівництво здійсненням комплексного аналізу і планування миротворчих операцій і діяльності в країнах і районах, в яких вони розгорнуті, в координації з Департаментом з політичних питань і питань миробудівництва та іншими партнерами в рамках Секретаріату і системи Організації Об'єднаних Націй [2].

Загалом, компонент Миру і безпеки повинен підвищити здатність запобігати конфліктам і здатність більш оперативно і ефективно реагувати на тривожні сигнали про кризи і спалахи конфліктів.

Таким чином, можна побачити, що вищезазначені пропозиції даної реформи спрямовані на підвищення узгодженості та ефективності основного компонента миру і безпеки та забезпечення його більшої пристосованості до надання підтримки державам-членам у вирішенні різних проблем, які виникають сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Генеральный секретарь ООН Антониу Гутерриш – о реформе.
URL: <https://reform.un.org/ru>

2. Доклад Генерального секретаря о реорганизации компонента мира и безопасности ООН (A/72/525). URL: <https://undocs.org/ru/A/72/525>

3. Поддержание международного мира и безопасности. Сайт ООН.
URL: <https://www.un.org/ru/sections/what-we-do/index.html>

4. Хто він – новий генсек ООН? Очікування України та світу від Антоніо Гутерріша. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/10/10/7055617>

5. Червінка І. Перспективи реформування ООН в контексті обрання нового генерального секретаря. HumanitarianVision. 2016. (№ 2). С. 69–74.

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**А.В. Біла, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19м
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**
**А.В. Козлова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19м
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ УНІФІКАЦІЇ

В даний час, в епоху глобалізації, все більше зростає значимість міжнародного спілкування і важливість вдосконалення соціальних форм взаємодії у світі.

На сьогоднішній день, дипломатія є важливим інструментом зовнішньої політики будь-якої держави. Підготовка висококваліфікованих фахівців дипломатичної служби передбачає знання основних термінів протоколу та етикету міжнародного спілкування, та звісно їх уніфікацію. Саме в цьому і полягає актуальність теми.

Термінологія дипломатичного права, як і дипломатії в цілому, формувалася одночасно із розвитком держав і виступала інструментом реалізації зовнішніх зносин між ними.

Під поняттям «термінологія» розуміють сукупність термінів, так звану, своєрідну впорядковану систему термінів певної діяльності, галузі виробництва або знання [1, с. 62].

В свою чергу, «дипломатична мова» позначає два поняття. По-перше - це мова, на якій проводяться офіційні дипломатичні переговори, а також складаються міжнародні договори. Першою мовою дипломатії була латинська, на зміну якій прийшла французька мова. В сучасному світі відзначається тенденція до рівноправності мов. По-друге - це сукупність термінів, що належать до сфери дипломатії.

Дипломатична термінологія представляє собою складну динамічну систему, що включає терміни таких сфер дипломатії, як дипломатична служба, дипломатичне право, дипломатичний протокол, дипломатичний етикет та інші.

Значну частину дипломатичних термінів становлять найменування. Вони належать до таких термінологічних груп: дипломатичні агенти/представники, дипломатичні ранги, дипломатичні документи, дипломатичні процедури, дипломатичні візити, дипломатичні представництва, дипломатичні права та привілеї, дипломатичні прийоми та інші.

До групи «diplomatic agents/diplomatic ranks» - посади/дипломатичні ранги, відносять терміни «ambassador» - посол, ambassador extraordinary- надзвичайний посол.

У термінологічну групу «diplomatic documents» належать: «convention» - конвенція, «credentials»/«letters of credence» - вірчі грамоти, «letters of recall» - відзивні грамоти.

Найменування дипломатичних представництв об'єднуються в групу «diplomatic bodies»: «chancellery» - будівля, де працює канцлер та його підлеглі, «consulate» - консульство, «embassy» - посольство, «consulate general» - генеральне консульство та інші.

Група «diplomatic receptions» включає найменування різних видів дипломатичних прийомів, а саме: офіційні та неофіційні; денні та вечірні; з розсадкою чи без розсадки: «a glass of wine» - бокал вина, a glass of champagne «breakfast» - сніданок, «lunchbuffet» - обід-буфет, «cocktail» - коктейль, «Jourfixe» («jourfix») - журфікс (фіксований день), «tea» - чай and «coffee» - кава ті інші. [3, с. 116–118].

Важливою відмінною рисою дипломатичної термінології є наявність запозичених найменувань латинського і французького походження. Як вже було зазначено, ці мови використовувалися в дипломатії з самого початку її розвитку як важливого інструменту регулювання міжнародних суперечок мирним шляхом.

Серед латинських термінів можна назвати наступні: «ad interim» - тимчасовий, «e.g.» (exempli gratia) - наприклад, «i.e.» (idest)- тобто.

Прикладом використання французьких найменувань в дипломатичному протоколі є загальноприйнята міжнародна практика скорочення позначень, які пишуть олівцем в лівому нижньому кутку візитних карток, як вираження ставлення до особи, якій передається картка: «р. г.» (pourtemercier) - виражає подяку, «р. ф.» (pour féliciter) - виражає привітання, «р. с.» (pour condoléance) – виражає співчуття [3, с. 178].

В дипломатичній термінології саме ці словосполучення більш точно та достовірно виражають значення дипломатичних понять. Оскільки для них характерна точність значення поняття/терміну, але, звісно, ще й необхідна їх уніфікація.

В словнику української мови зазначено, що уніфікація – це зведення чого-небудь до єдиної форми, системи, єдиних нормативів [7].

Проблемою уніфікації у дипломатичній сфері є ситуація, коли дипломатія, як сфера, яка існує вже не одне століття, до сих пір не має повноцінного словника, який би фіксував притаманну їй термінологію. Будь-яку сферу діяльності або наукову дисципліну можна вважати такою, якщо вона володіє ustalеною термінологією. Значним фактором при цьому виступає саме наявність термінологічного словника, який описує кожен термін [4].

Хоча з моменту свого розвитку дипломатія дозволяла вирішувати порівняно обмежене коло питань, але вже тоді з'явилися різні типи договорів, склався звичай направляти посольства для врегулювання різних проблем міжнародного життя, а отже, поступово почали вироблятися методи та засоби дипломатії, до яких можна віднести її мову та термінологію. При цьому, як можна припускати, вже існувала спеціальна лексика, причому «міжнародна», адже такі поняття як «перемир'я», «переговори», «мирний договір» та інші повинні були розумітися сторонами, які домовляються однаково.

Загалом, лексику дипломатії та її документів можна розподілити на три групи: загальнонавживана лексика, яка є основою будь-якого документа; спеціальна лексика, яка характерна для офіційно-ділового викладу; наукова і технічна [6, с. 315].

Так, до спеціальної лексики слід відносити назви організацій, органів, процедур, посадових осіб, титулів, посад, назв документів та їх складові. Наприклад: *convention* – конвенція, *ratification* – ратифікація, *parties* – партії та інші.

Науково-технологічна термінологія у дипломатії відіграє більш інформативну ніж наукову функцію. Адже наукова проблема найчастіше є лише фоном для вирішення політичних чи соціальних питань. Тематичні підгрупи цих термінів залежать від спрямованості терміну чи діяльності організації (ООН, ЮНЕСКО чи Greenpeace). Зазвичай, це економічна, юридична, екологічна чи військова термінологія. Наприклад: *International Court of Justice* – Міжнародний суд, *arbitration* – арбітраж, *to bear expenses* – понести витрати та інші.

Загальнонавживана термінологія є такою, яка вживається майже у всіх галузевих термінологіях. Така лексика є більш значимою, ніж здається. Адже, вона конкретизує своє значення у випадках додавання відповідних прикметників. Наприклад: *diplomatic language* – дипломатична мова, *state border* – державний кордон.

До спеціальної лексичної групи можна віднести ксенізми – латинські та французькі слова і вирази, які є невластиві відповідній мові. Деякі з них у дипломатичних документах мають інші значення, ніж ті, з якими вони вживаються у літературній мові. Так, «*ad referendum*», що дослівно перекладається як «на розгляд», у мові дипломатії має значення «що потребує наступного підтвердження компетентним органом».

Інформативну функцію у дипломатичних документах також несуть, так звані, дискурсні маркери, які також можна віднести до групи спеціальної лексики. Такими виступають: сполучники, частки, прислівники, словосполучення. Дискурсивні маркери слугують розкриттям суті проблеми, що розглядаються в дипломатичному документі та вказують на логічні зв'язки тексту. Наприклад: to express thanks – висловити подяку, with regard to – стосовно, as follows – наступним чином.

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок про те, що дипломатична термінологія має ряд спільних рис, притаманних усім термінологічним системам і має певні особливості. Дипломатична терміносистема складається з ряду термінологічних груп і підгруп, елементи яких тісно пов'язані між собою спільністю значення. Уніфікація термінології у дипломатичній сфері є необхідною умовою для ефективного встановлення дипломатичних відносин. В першу чергу, ця необхідність виникає там, де однакові варіанти висловлювання одного й того ж поняття мають різне значення, граматичним оформлення окремих термінів, а також постійним збагаченням галузі новими термінами. Вирішення проблеми уніфікації дипломатичної термінології покликане сприяти досягненню більшої чіткості, ясності, зрозумілості у сфері дипломатичної комунікації.

Список використаних джерел

1. Реформатский А.А. Введение в языкознание. Москва: Аспект Пресс, 1996. 536 с.
2. О некоторых особенностях дипломатической терминологии в английском языке. URL: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/186370/1.pdf>
3. Михалькевич Г.Н. Протокол и этикет международного общения : 2-е изд., испр. и доп. Минск. 2009. 260 с.
4. Беляков М.В. Терминология дипломатии: лексикографические проблемы. Вестник РУДН, серия Теория языка. Семиотика. Семантика. МИД РФ, каф. Русского языка. Москва, 2012. №2.
5. Іншомовні слова в дипломатичних текстах [ред. Оксана Мацько] // Урок української. 2003. № 3. С. 29–30.
6. Особливості дискурсу та терміносистеми англомовних дипломатичних документів. Наталя Кащишин. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Філологічні науки, 2009. С. 312–316.
7. Академічний тлумачний словник 1970–1980. Словник української мови : в 11 томах. Т. 10. 1979. С. 451

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

ЩОДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання про європейське громадянство, безперечно, є цікавим та потребує вивчення. Положення про громадянство Європейського Союзу спочатку було закріплено в Маастрихтському договорі, а пізніше підтверджено Лісабонським договором.

Під громадянством прийнято розуміти правовий зв'язок між особою та державою без з'ясування етнічного походження особи, на що прямо вказано в статті 2 Європейської конвенції про громадянство [1]. У разі відсутності взаємозв'язку не буде реалізовано весь обсяг прав та свобод, які передбачені в законодавстві тієї держави в якій проживає особа. Саме держава забезпечує реалізацію інтересів своїх громадян, захищає права і свободи, вимагає від громадян виконання обов'язків. Коли мова йде про громадянство Європейського Союзу, може виникнути цілком закономірне питання: як ці два поняття «громадянство» і «Європейський Союз» можуть поєднуватися один з одним, адже Європейський Союз не є державою, а являє собою, по суті, лише організацію західноєвропейських країн [6, с. 80].

У статті 9 Договору про Європейський Союз зазначено, що «громадянином Союзу є кожна особа, яка має громадянство держави-члена. Громадянство Союзу доповнює собою національне громадянство і не замінює його», а також міститься положення, згідно з яким Європейський Союз дотримується принципу рівності своїх громадян, які користуються однаковою увагою з боку його інститутів, органів і установ [2].

Слід зазначити, що «громадянство» охоплює таке поняття як «Національність». Зазвичай, під поняттям «національність» розуміється приналежність людини до певної етнічної спільності людей, що відрізняється особливостями мови, культури, психології, традицій, звичаїв, способу життя [3, с. 201].

У Великій Британії «національність» мають поряд з британцями громадяни інших країн Європейського Союзу, а «Громадянство» тільки громадяни Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Обсяг прав у цих двох категорій осіб різний [7, с. 350].

Проаналізувавши правову базу громадянства ЄС (Маастрихтський договір 1992 р., Амстердамський договір 1997 р. та Лісабонський договір 2007 р.) та його характерні риси, можна вказати на те, що Європейське громадянство та національне взаємодоповнюють одне одного.

Громадянство Союзу другорядне до національного громадянства. Не можна бути громадянином тільки Європейського Союзу. Громадянин держави-члена стає також громадянином і Союзу. А тому можна сказати, що громадянство Європейського Союзу не є окремим громадянством, воно існує тільки з громадянством держави члена ЄС, має додатковий характер. ЄС є недержавним утворенням тому що для цього необхідна сама держава, з якою громадянин буде мати постійний правовий зв'язок, де він буде членом громадянського суспільства, єдиної політичної нації, яка ще повинна сформуватися. Можливо, у даній ситуації доцільно використовувати термін не «громадянство», а «належність» до ЄС [8, с. 84].

Спростувати існування подібного громадянства означає вступати в протиріччя з юридичними нормами, закріпленими в установчих документах ЄС.

Сам факт виникнення такого явища, як «Громадянство Європейського Союзу», змушує як мінімум частково переглянути загальноприйнятну ідею про те, що громадянство притаманне виключно державі, якою не є ЄС.

Можливим рішенням в даній ситуації могло бути визнання того факту, що Європейський Союз під час свого удосконалення вийшов за рамки класичної міжнародної організації або конфедерації.

Йому притаманні також окремі федеративні риси, являючи собою, за словами О.Е. Кутафіна, «державоподібне міжнародне інтеграційне об'єднання» [5, с. 25].

Громадянство Союзу наділяє громадян держав-членів правами, які збільшують їхні можливості. Крім того, встановлює тісний зв'язок між Союзом та громадянами.

З цієї точки зору інститут громадянства Європейського Союзу - втілення ідеї створити союз не тільки держав, але й народів, об'єднання людей. Відповідно громадянство Європейського Союзу має важливе ідеологічне значення [9, с. 140]. А тому наявність власного громадянства надає Європейському Союзу риси державності.

Встановлення Маастрихтським договором правового інституту громадянства Європейського Союзу покликане, з одного боку, підтвердити мету об'єднання, а з іншого зіграти важливу спонукальну роль для подальшого розвитку інтеграційних процесів в Західній Європі, що ведуть до зближення правового становища громадян усіх країн-членів Європейського союзу.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року. Редакція від 27.05.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004 (Дата звернення: 19.03.2020)

2. Договір про Європейський Союз. Редакція від 13.12.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (Дата звернення: 19.03.2020)

3. Великий енциклопедичний юридичний словник, 2-ге вид., перероб. і доп. Київ. 2012. С. 1017.

4. Гураль П.Ф., Панкевич О.З. Інституту конституційно-правового статусу особи у зарубіжних країнах: навч.-метод. матер. Львів : Юрид. ін-т МВС України, 2005. 96 с.

5. Кашкин С.Ю. Право Европейского Союза. М.: 2010. С. 384.

6. Керопян А.А. Гражданство Европейского союза. Вестник РУДН. Серия Юридические науки. 2009. № 1. С. 79–85.

7. Страшун Б.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Особенная часть. М.: Норма, 2006. С. 562.

8. Черниченко С.В. Международно-правовые вопросы гражданства : монография. М.: Международные отношения, 1968. С. 89

9. Шигонцева Е.В. Европейское гражданство. ПРАВО. Аспирантский вестник Поволжья. 2009. № 5–6,. URL: http://www.aspvestnik.com/2009_5-6/articles/29_shigontseva.pdf

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**В.В. Комарова, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

НЕОБХІДНІСТЬ ІСНУВАННЯ КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ

Кожного року велика кількість осіб перетинає державний кордон. Деякі це роблять законно, а деякі, нажаль, з порушенням діючого законодавства. І саме на цьому етапі виникають проблеми з перебуванням на території певної держави. Але, навіть якщо особа дотримується усіх законодавчо встановлених правил перетину кордону, вона також може потрапити в деякі труднощі. В силу необізнаності законодавства або побоювань наслідків щодо його порушення, не звертаються за допомогою до уповноважених органів до компетенції яких належить вирішувати такі питання. І саме в цьому ми вбачаємо проблему яку необхідно розкрити. Актуальність даної теми полягає у тому, що сьогодні існує велика кількість осіб, які не знають до якого органу звернутись щоб отримати юридичну консультацію, а можливо і юридичну допомогу. Отже, розглянемо такі установи.

Консульські зносини між державами встановлюються за їх взаємною згодою [1, ст. 2]. Місцезнаходження консульської установи

визначається державою перебування [5, ст. 18]. Майже в кожній країні світу є консульські установи певної держави до якої можуть звертатися громадяни за допомогою.

На міжнародному рівні ці питання регулює Віденська конвенція про консульські зносини. В законодавстві України це Указ Президента України «Про Консульський статут України» та Указ Президента України «Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні».

В першу чергу до функцій консула відноситься захист інтересів громадян акредитуючої держави. Тому статтею 36 Віденської конвенції про консульські зносини та главою VIII Консульського статуту передбачено регулювання відносин консульських установ з громадянами акредитуючої держави яких взято під варту, які перебувають під арештом, затримані чи позбавлені волі, чи в іншій формі відбувають покарання. Ст. 37 Віденської конвенції про консульські зносини передбачає регулювання відносин у цивільній сфері. Статтею 38 Закону України «Про нотаріат» передбачено нотаріальні дії, вчинювані консульськими установами.

Наголошуємо, що консульські установи вчиняють дії, пов'язані саме з юридичним фактом, який не містить спірних питань, наприклад, посвідчують тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці, посвідчують час пред'явлення документів, засвідчують вірність копій документів і виписок з них [3, ст. 38]. Також дії консула пов'язані з наданням громадянам акредитуючої держави інформації щодо законів та звичаїв держави перебування. Громадяни акредитуючої держави, які перетинають кордон щоб ухилитися від військової служби, повинні знати, що до консульських обов'язків належить ведення військового обліку громадян чоловічої статі акредитуючої держави, які знаходяться в консульському окрузі певної консульської установи, та забезпечення прибуття на територію акредитуючої держави громадян, які досягли призовного віку – для проходження військової комісії [4, ст. 27]. Також, глава VI Консульського статуту встановлює функції консульської установи як органу запису актів громадянського стану, наприклад, реєстрацію укладення або розірвання шлюбу, проводить усиновлення дитини, яка є громадянином України та проживає за її межами.

Наведена вище інформація не є вичерпним переліком консульських дій, це лише узагальнені правомочності та обов'язки консульських установ.

Слід зауважити, що в ст. 14 Загальної декларації прав людини і громадянина передбачено право кожної особи на пошук притулку від переслідувань в інших країнах та користуватися цим притулком. Але

таке право не надається особам, які скоїли не політичний злочин [2, ст. 14]. Такий притулок може бути наданий на території дипломатичних та консульських установ, повітряних та морських суден.

Виходячи з усього вищевказаного, консульські установи підпорядковуються як законодавству акредитуючої держави, так і міжнародному законодавству і в жодному разі не мають права порушувати законодавство держави перебування. Усі громадяни мають право на юридичну допомогу та захист зі сторони своєї держави – Батьківщини. В жодному разі держава перебування не має права порушувати права іноземців в силу їх необізнаності.

Список використаних джерел

1. Віденська Конвенція про консульські зносини. Конвенція, Міжнародний документ від 24.04.1963. Підписання від 24.04.1963. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047
2. Загальна декларація прав людини. Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. Прийняття від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ. Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#n405>
4. Про Консульський статут України: Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94. Дата оновлення: 21.05.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#o9>
5. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні: Указ Президента України від 10.06.1993 р. № 198/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93#o43>

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Д.В. Мартиновська, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-17
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОГО АБСЕНТЕЇЗМУ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Громадяни, які проживають у демократичних країнах, мають конституційне право приймати участь у політичному житті своєї держави. Для реалізації цього процесу формуються спеціальні виборчі комісії. Але, разом із цим, постає проблема відмови громадян щодо

участі у політичному житті держави. Це прямо впливає на ефективність та функціональність виборних органів та влади в країні. Як результат такого явища, виникає проблема політичного абсентеїзму – байдужого ставлення населення до політики, ухилення від своїх прямих громадянських прав та обов'язків.

Рівень політичного абсентеїзму відображає відношення громадян до політичної системи в країні. Головною причиною є недовіра людей до політичної структури, інститутів та процесів. Ця проблема залежить від різноманітних факторів, які в свою чергу поділяються на об'єктивні та суб'єктивні.

До перших належать: тип виборів, рівень економічного розвитку та соціального статусу громадянина. До суб'єктивних належать особисті та психологічні особливості виборця. Кількість не голосуючих на виборах також залежить від рівня самих виборів. Так, наприклад, на президентських та парламентських виборах кількість голосуючих буде значно відрізнятись від місцевих.

Наступною причиною політичного абсентеїзму є різниця у вікових групах. Активність зростає у міру дорослішання та рівня освіти. Так, за підрахунками соціологічної служби центру Разумкова, кількість виборців які беруть участь у виборах у віці від 18-30 років складає 42% від громадян даного покоління, від 30-40 років – 65%, від 50-60 років – 71%, а у віці від 60 років та старше, складає 73% [1].

На сьогоднішній день цю проблему також можна спостерігати у міжнародній виборчій практиці, адже вона доволі розповсюджена серед демократичних країн. Я припускаю, що 100%-ва явка на вибори характерна для недемократичних країн з тоталітарним режимом або монархією, при яких можливе застосування примусових заходів. Такими заходами є введення мінімального порогу явки, тимчасове позбавлення виборчого права, посад, нагород та привілеїв або накладення штрафу. Але, такі методи застосовуються і у багатьох демократичних країнах Європи, таких як Греція, Люксембург, Австрія, Бельгія, Болгарія. Наприклад, у Греції відсутність виборця у країні в момент виборів – не є поважною причиною для неучасті в голосуванні. Крім штрафів за неявку можуть бути більш серйозні санкції аж до арешту і тюремного ув'язнення на термін від одного місяця до одного року, а також позбавлення звань і посад. У Люксембурзі штраф за першу неявку складає 80 доларів, за другу – позбавлення права обіймати державні та муніципальні посади. Практика накладення штрафів існує у Австрії, Італії, Німеччині та на Кіпрі [2].

Я вважаю, що проблему політичного абсентеїзму неможливо вирішити демократичними методами. Необхідності в цьому також не бачу, оскільки явище не має загрозливого характеру з великими

наслідками для держави, а тому не є небезпечним для існування органів влади в країні. Також, я думаю, що завжди знайдуться особи, які будуть ігнорувати вибори з будь-яких не політичних причин, адже існує певна доля населення, яка не цікавиться політикою, але вона є не значною. У разі масштабності політичного абсентеїзму це може призвести до негативних наслідків у державі, які впливатимуть на політичну систему в країні в цілому, що в свою чергу може позначитися на демократичних засадах або процесах. При цьому відбувається втрата сенсу демократії як форми держави, де народ сам обирає і контролює обрану ним владу.

Список використаних джерел

1. **Вибори та вік** // НВ від 09.04.2019. URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/vozrast-obrazovanie-region-kto-i-za-kogo-golosoval-v-pervom-ture-vyborov-prezidenta-ukrainy-50015586.html> (дата звернення: 25.03.2020).

2. **Покарання за неучасть у виборах в зарубіжних країнах** // PRportal від 2015 URL: <http://prportal.com.ua/Peredovitsa/nakazanie-za-neuchastie-v-vyborah-v-zarubezhnyh-stranah> (дата звернення: 25.03.2020).

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**Е.С. Вишницкая, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19м
Університет імені Альфреда Нобеля, г. Дніпро**

**А.Р. Роскоша, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-19м
Університет імені Альфреда Нобеля, г. Дніпро**

ЗНАЧЕНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРОТОКОЛА (ЭТИКЕТА) В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Характерная черта нашего времени - многократно возросший интерес к вопросам внешней политики и дипломатии. Тревога за будущее человечества побуждает более пристально вникать в ход мирового развития и искать средства для того, чтобы оказывать влияние на решение важнейших международных проблем [1].

Сегодня для решения проблем международных отношений требуются не силовые, а правовые и дипломатические подходы.

На современном этапе международного сотрудничества актуальной проблемой является развитие практической дипломатии.

В современных условиях развития отношений государств, потребность сохранения мира и обеспечение безопасности народов повышает значимость дипломатических средств, особенно - место и роль дипломатического протокола [2].

Вопрос о значении дипломатического этикета в международных отношениях, на наш взгляд, является наиболее актуальным для Украины на данном этапе ее развития. Установление новых дипломатических отношений (контактов), желание продемонстрировать международному сообществу высокий уровень культуры государства, определенное направление в сторону европейских стран, все это обуславливает острую необходимость достойно проявить себя на международной арене, демонстрируя тем самым уважение к культуре и устоям других государств.

Известно, что основой правил дипломатического протокола, является принцип международной вежливости, который включает в себя набор общепризнанных в международной практике правил этикета, уважения и почтительности. Эти правила тщательно соблюдаются в межгосударственных отношениях, а их нарушение воспринимается как нанесение ущерба авторитету и престижу государства.

Дипломатический протокол, можно назвать, показателем хороших манер в отношениях между странами, а дипломатический этикет, соответственно, выражением хороших манер и характеристикой взаимоотношений между политиками и дипломатами этих стран [3].

Какое же влияние оказывает нарушение правил дипломатического протокола на международные отношения? Как нарушения дипломатического этикета могут помочь определить уровень заинтересованности государств в поддержании таких отношений?

Проанализируем следующие примеры:

Елену Зеленскую раскритиковали в сети за цвет платья, в котором она появилась на интронизации императора Нарухито.

Елена и Владимир Зеленские в октябре 2019 года посетили интронизацию императора Японии Нарухито. Платье лимонного цвета первой леди долго обсуждалось в сети. Супругу президента обвинили в неуважении к традициям Японии, согласно которым желтый цвет можно носить только членам императорской семьи. Но, как выяснилось позже, подобный запрет действовал лишь до VIII века.

На официальном сайте правительства Японии не запрещены никакие цвета в одежде на торжественных церемониях интронизации. Обязательное условие лишь одно - на женщине должно быть длинное платье либо кимоно.

Окончательную точку в данном «скандале» поставили представители Посольства Японии в Украине. Они сообщили на своей странице в Facebook следующее: «Мы выражаем нашу искреннюю благодарность Президенту Украины Владимиру Зеленскому и Первой Леди за то, что они приняли приглашение посетить нашу страну для участия в церемонии интронизации Его Величества Императора Японии на прошлой неделе. Участие президентской четы в церемонии интронизации является важным этапом в наших двусторонних отношениях. Их одежда также хорошо гармонировала с благородной атмосферой и произвела на японское общество положительное впечатление о супругах и Украине как стране. Первый двусторонний саммит с премьер-министром Абэ был своевременным и успешным. Мы следим за результатами этого визита и в дальнейшем будем работать для дальнейшего углубления наших двусторонних отношений. Еще раз позвольте поблагодарить господина Президента и Первую Леди!» [4].

На наш взгляд, Япония очень консервативная страна, которая чтит свои традиции. Не смотря на отсутствие писаного запрета носить одежду желтого цвета, не мешало бы принять во внимание данный обычай и все же выбрать иной цвет наряда для участия в церемонии интронизации Его Величества Императора Японии.

С учетом вышесказанного, реакция представителей Посольства Японии в Украине, дает нам понять, что на данном этапе Япония настроена на укрепление и развитие взаимоотношений между странами. В ином случае, данный инцидент был бы поддан критике со стороны Японии.

Поклонник Гитлера

В мае 2018 года стало известно, что сотрудник Генерального консульства Украины в Гамбурге Василий Марущинец размещает на своей странице в Facebook антисемитские публикации.

Известно, что на пике скандала Украина получала по Марущинцу персональную ноту возмущения от МИДа Германии. Бывший министр Павел Климкин заявлял, что у таких людей «в МИДе нет шанса». О его постах с возмущением писали СМИ Германии, Польша, Израиль [5].

На время служебного расследования МИД Украины отстранил от должности консула в Гамбурге Василия Марущинца из-за его антисемитских высказываний в соцсетях, а так же проводил дисциплинарное производство.

Мы считаем, что подобные высказывание недопустимы, тем более для сотрудника Генерального консульства. Антисемитское поведение Василия Марущинца не привело к ухудшению международных отношений Украины с Германией, Польшей и Израилем. Но, наше государство претерпело стыд и позор в связи с антисемитскими высказываниями не просто украинца, а сотрудника Генерального консульства.

Почему Владимир Путин всегда опаздывает?

Рекорд опоздания был поставлен В.В. Путиным к Ангеле Меркель. В 2014 году она прождала целых четыре часа 15 минут. На втором месте в этом рейтинге оказался В.Ф. Янукович - в 2012 году ему пришлось ждать Путина четыре часа. Юлия Тимошенко в 2009 году, Александр Лукашенко в 2013 году и Синдзэ Абе в 2016 году прождали его по три часа. Президент Монголии в 2014 году вынужден был дожидаться встречи с Путиным два часа, президент Израиля в 2013 году - полтора часа, а премьер-министр Индии в 2015 году - один час.

Были у Путина случаи опоздания и на встречи сразу с несколькими мировыми лидерами – в 2015 году Генеральная Ассамблея ООН вынуждена была его прождать целый час 20 минут. Папа Римский в 2015 году прождал Путина 50 минут, президент Финляндии в 2004 году, король Швеции в 2011 году и президент США Барак Обама в 2012 году – по 40 минут, президент Южной Кореи в 2013 году – полчаса, король Испании в 2006 году – 20 минут.

На встречу с королевой Елизаветой II в 2003 году Путин опоздал на 14 минут.

Склонность Путина к опозданиям является удивительной, учитывая его прошлую работу в качестве оперативника КГБ, хотя, возможно, именно в этом и кроется причина всех его опозданий. Возможно, он настолько занятой человек, что лидеры ведущих мировых держав вынуждены подстраивать свои графики под него. Некоторые даже полагают, что его опоздания – это своего рода психологические игры, учитывая, что на пресс-конференции и телевизионные интервью он всегда прибывает вовремя.

Существует еще одна версия о причинах опозданий Путина – он заставляет других ждать, чтобы таким образом самоутвердиться на мировой арене, повысить свой авторитет [6].

Из вышесказанного можно сделать вывод, что дипломатический протокол весьма значим, и это неудивительно. Нарушение дипломатического протокола и этикета может играть разные роли в отношениях между странами. Например, благодаря «дипломатическим ошибкам» мы можем отследить реакцию

претерпевающей стороны и провести определенный анализ для определения желания и степени развития взаимоотношений между государствами.

С другой стороны, малейшее несоблюдение протокола может нанести ущерб престижу, чести и достоинству другого государства, его руководителям или его официальным представителям. Дипломат представляет свою страну, поэтому простое нарушение формальности может иметь самые серьезные последствия и привести к осложнениям во взаимоотношениях между странами.

Мы бы хотели, чтобы украинские дипломаты соблюдали нормы дипломатического протокола и этикета, бережно использовали важнейший политический инструмент межгосударственных отношений и достойно представляли нас и нашу страну в международном сообществе.

Список использованных источников

1. Ларина Ф.Ш. Дипломатический протокол в праве внешних сношений. URL: <http://www.dslib.net/pravo-evropy/diplomaticeskij-protokol-v-prave-vneshnih-snoshenij.html>

2. Ксенофонов А.В. Роль дипломатического протокола в реализации норм международного права. URL: <https://www.dissercat.com/content/rol-diplomaticeskogo-protokola-v-realizatsii-norm-mezhdunarodnogo-prava>

3. Клочкова М. Дипломатический этикет и его реализация в современной практике. URL: <https://www.top-personal.ru/issue.html?1846>

4. Скандал с платьем Зеленской: все точки над і окончательно расставлены. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylerskandal-platem-zelenskoj-tochki-i-okonchatelno-1572292945.html> (дата обращения 31.03.2020).

5. Скандалы, связанные с украинскими дипломатами: веб-сайт. URL: <https://112.ua/glavnye-novosti/zigi-pesni-kontrabanda-vspominaem-skandaly-svyazannye-s-ukrainskimi-diplomatami-524968.html> (дата обращения 31.03.2020).

6. Почему Путин всегда опаздывает. URL: <https://replyua.net/putin/50965-pochemu-putin-vsegda-opazdyvaet-na-vstrechi-s-mirovymi-liderami.html> (дата обращения 31.03.2020).

Научный руководитель: Ю.С. Палеева, старший преподаватель кафедры права Университета имени Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА ТА МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО В МІНЛИВОМУ СВІТІ

Я обрала тему громадянства тому, що вона є важливою як в національному праві, так і на міжнародній арені. Актуальність полягає в тому, що держави ставляться до подвійного громадянства абсолютно по-різному. Деякі розглядають питання множинного громадянства як загрозу, а деякі – використовують і бачать всі його переваги. Особисто я, підтримую останніх і спробую обґрунтувати свою думку щодо цього.

Поняття громадянства тісно пов'язане з державою і правом. Держави довгий час жорстко регламентували процедуру набуття громадянства. Країни і міжнародне співтовариство тривалий час негативно ставилися до подвійного громадянства і/або множинного громадянства. Правове регулювання проблеми громадянства входить виключно в компетенцію держави і є комплексним інститутом права. Однак, в сучасному мінливому світі дана компетенція може бути обмежена міжнародними зобов'язаннями держави. У певних випадках фізична особа може виявитися в стані одночасного громадянства двох (біпатризм) і більш держав [2, с. 179].

Множинне громадянство має місце, зазвичай, внаслідок колізії правових норм різних держав щодо способу придбання або втрати громадянства.

Придбання або надання громадянства по-різному розглядаються державами, виходячи з їх власної правової системи. Відомі різні способи придбання (надання) громадянства. Існують два варіанти: «загальне і виняткове» [2, с. 171]. Загальний спосіб набуття громадянства представлений, в свою чергу, двома різновидами. До першої групи відносять обставини надання громадянства незалежно від волі людини, тобто незалежно від чинників самої особи або дії його родичів: народження дитини на території певної держави незалежно від того, чи є її батьки громадянами цієї держави. Такий спосіб набуття громадянства залежить від місця народження – це, так зване, «право ґрунту» (*jus solis*). Всі діти, народжені в таких країнах, є «*de facto*» і «*de jure*» їх громадянами з усіма витікаючими наслідками.

До другої групи належать випадки, коли діти мають громадянства обох або одного з батьків. Даний спосіб набуття громадянства здійснюється по філіації, по «праву крові» (*jus sanguinis*).

Таким чином, діти, що народилися від батьків, громадян конкретної держави, набувають автоматично громадянства останніх. У

деяких випадках багато держав використовують обидві природні системи надання громадянства, тобто «право ґрунту» і «право крові». У винятковому порядку набуття громадянства залежить від волі людини, тобто він свідомо робить той чи інший вибір. До даного способу набуття громадянства належать натуралізація, оптація, трансферт, реінтеграція, придбання громадянства на підставі міжнародного договору або закону (дарування, репатріація). Придбання громадянства залежить від двох важливих факторів, тобто набуття громадянства в залежності від волі індивіда або зовнішніх обставин. Виділення двох способів придбання громадянства, загального і виняткового, має важливе значення в сучасному світі, особливо при придбанні подвійного (множинного) громадянства. Якщо раніш держави негативно ставилися до множинного громадянства, то в даний час ситуація змінюється.

Множинне громадянство, на мою думку, слід віднести до природних прав людини і способам зближення народів, а отже, зміцнення дружніх відносин і миру між ними. Відзначу, що саме такий підхід є однією з цілей Організації Об'єднаних Націй (ст. 1 Статуту ООН). Подвійне громадянство сприяє реалізації ряду цілей, які закріплені в різних міжнародних документах з прав людини. Воно дозволяє вільно пересуватися, що закріплено в статті 13 Загальної декларації прав людини 1948 року: «Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави» [1]. Це також дозволяє розвивати співробітництво між державами на найвищому рівні на основі взаємних інтересів.

У сучасному світі питання про подвійне громадянство обумовлено бурхливим процесом глобалізації та розвитку прав людини. Глобалізацію можна розглядати як відкриття кордонів між державами. Вона диктується економічними, політичними, культурними, науковими та соціальними умовами сучасного світу: економічні взаємозалежності, прискорення процесу і способу передавання інформації за допомогою нових технологій, поява нових людських проблем в їх подоланні, які одній державі вирішити не вдається і тощо. До речі, шлюб з іноземним громадянином або набуття громадянства іншої держави в СРСР не заохочувалося і фактично було заборонено, західноєвропейські держави також негативно ставилися до подвійного громадянства. Наприклад, в травні 1963 року, європейськими державами була укладена Конвенція (Страсбурзька) про скорочення випадків множинного громадянства [2, с.181] Однак в 1997 році виникло поняття «європейське громадянство», іншими словами, множинне громадянство стало допустимим на підставі Європейської конвенції про громадянство і Хартії Європейського Союзу про основні права від 7 грудня 2000 року. Якщо раніше держави

негативно ставилися до множинного громадянства, то в сучасному міжнародному порядку робляться спроби усунення таких випадків. У 1954 році в рамках Ліги Арабських держав (ЛІАГ) була укладена Конвенція про подвійне громадянство [2, с. 181]. У 1933 році в Конвенції про громадянство жінок (Монтевідео) було зафіксовано зобов'язання держав-учасників не встановлювати розбіжності щодо надання громадянства на підставі статі [2, с.174]. Дане положення зміцнює рівність між чоловіками і жінками, протистоїть статевої дискримінації. Відповідно до Конвенції, прийнятої в Нью-Йорку в 1957 році і Європейською Конвенцією 1997 року, розірвання шлюбу не тягне автоматичної втрати громадянства, набутого внаслідок шлюбу [2, с.174]. Можна назвати множинне громадянство "світовим громадянством або мульти-громадянством». На мою думку, «громадянин світу» – це кожна людина, взята окремо. Вона є носієм певних прав і обов'язків. Всі «громадяни світу» становлять «екіпаж одного судна», в разі затоплення якого загинуть усі.

Глобалізація призводить до появи нового типу людини. Якщо раніше світ був замкнений і укладання шлюбу в кожній державі відбувалося при певних обмежених умовах, то в період глобалізації відбувається активне зміщення народів («metissage»). В даний час одна людина може мати кровних родичів на кожному континенті. Такі люди, безумовно, є «громадянами світу» і носіями певних прав. Їм повинна надавати громадянство кожна з держав, громадянами яких є його родичі, незалежно від того, чи живуть вони в цій державі або не живуть. Таким шляхом можна повністю здійснювати «вільне пересування і вільний вибір місця проживання», як це закріплено у Загальній декларації прав людини. Право на громадянство в даний час має універсальний характер, так як воно закріплене в універсальних документах з прав людини, таких, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про права дитини та ін. Пункт 3 ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права говорить: «Кожна дитина має право на набуття громадянства». Таке ж положення міститься в ст.7 Конвенції про права дитини 1989 року [3, с. 324]

Таким чином, ідея про те, що правове регулювання громадянства входить до виключної компетенції держави, невинувато звужує межі питання. З усього вищевказаного хочу зробити висновок про те, що громадянство як правовий інститут має велике значення в сучасному світі. Розподіл способів набуття громадянства на загальний і винятковий дозволяє відрізнити «штучні» від «природних» прав людини при наданні громадянства державами. Громадянство регулюється як національним, так і міжнародним правом, має універсальний характер,

що підтверджується на міжнародно-правовому рівні. Залежно від міжнародних зобов'язань держави, громадянство має бути надано дітям, які мали батьків-апатридів, відповідно ст. 7 Конвенції про права дитини.

Мені здається, що подвійне громадянство сприяє зміцненню міжнародного миру і безпеки, а також розвитку дружніх відносин між народами. Воно позитивно впливає на економічну співпрацю між державами. Подібним прикладом є введення множинного громадянства в рамках Європейського Союзу з метою вільного пересування осіб, товарів і капіталів, яке відрізняється значною своєрідністю. В даний час не викликає сумніву, що поняття «громадянин світу» як носій певних прав і обов'язків має місце в юридичних дискусіях, тому що людина є, перш за все, членом міжнародного товариства, потім членом конкретної держави і, нарешті, членом певної сім'ї.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Международное гуманитарное право / под ред. А.Я. Капустина. – М. : Юрайт-Издат, 2009. – С. 9–13.
3. Международные акты о правах человека: Сборник документов / сост. В.А. Карташкин и Е.А. Лукашева. – М.: НОРМА ИНФРА. М, 2000. – С. 784.

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**О.В. Лавринович, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-17
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПОЗИЦІЙНИХ ПАРТІЙ

Наявність опозиційних партій в державах на сучасному етапі є показником високого рівня демократії, обов'язковою умовою без якої, на мою думку, важко уявити функціонування та розвиток країни й ефективної діяльності парламентаризму.

Опозиція — це група людей, які об'єднуються в політичну партію і в подальшому виступають проти політики інших політичних сил, пропонуючи протилежні або альтернативні ідеї. В демократичному суспільстві це необхідна складова політичної системи в державі та є одним з основних

показників демократичного режиму. З точки зору конституції, діяльність опозиції зачіпає велике коло питань, а саме: основні демократичні структури конституції, принципи рівного і загального виборчого права, свобода створювати політичні організації та вступати в них, свобода вираження думок, справедливі та рівні умови участі політичних партій у боротьбі за владу, традицій, інституційних основ в національних політичних культурах, доступ до незалежних засобів масової інформації і ряд інших елементів, багато з яких захищені конституціями на національних рівнях в різних країнах світу та Європейською конвенцією з прав людини й іншими договорами і зобов'язаннями [1].

Опозиційні партії є невід'ємним елементом парламентаризму України та багатьох інших держав. У Великій Британії діяльність опозиції визначена законом. Члени опозиції дотуються з державного бюджету і зобов'язані створювати альтернативний план розвитку держави, якщо влада країни буде змінена. Таким шляхом забезпечується беззмінність влади та порядок ефективного делегування прав і обов'язків від більшості до меншості у разі перемоги меншості за результатами виборів. Крім того, голова опозиційної фракції завжди має доступ до повного переліку документації правлячого блоку, що дозволяє прозоро та ефективно контролювати діяльність влади, зокрема, витрати коштів з державного бюджету. На пленарних засіданнях меншість має «опозиційні дні», в які вона має змогу самостійно формувати порядок денний розгляду законопроектів та вести обговорення урядової політики.

В Литві, наприклад, опозиція наділяється вагомими повноваженнями та правами, що передбачено у Статуті Сейму Литовської Республіки. Відповідно до Статуту опозиція має змогу впливати на роботу парламенту: розпорядок роботи деяких вечірніх засідань Парламенту затверджують виключно опозиційні партії, зазначається перелік посад, на які обов'язково призначають представників опозиційних сил, крім того, опозиційна фракція може протестувати проти закінчення дискусії Сейму, кожне четверте вечірнє пленарне засідання, протягом години лідер опозиційної партії та її представники мають право усно ставити питання членам Уряду, на які вони відповідають [2].

Я вважаю систему роботи Сейму Литовської Республіки вдалою та ефективною тому, що широкі та чітко виражені права опозиційної фракції удосконалюють діяльність парламенту, свідчать про високий рівень демократії в державі та обмежують варіанти узурпації влади або халатної роботи членів Уряду.

Широкі повноваження опозиційних партій закріплені в конституціях та законах: Франції, Турецької Республіки, Сполучених Штатах Америки, Канади, Австралії, Німеччини, Австрії, Бельгії, Нідерландах, Ірландії, Італії, Данії, Швеції, Норвегії та Фінляндії.

В таких державах, як Чехія, Польща, Латвія, Словаччина та Угорщина права опозиційних політичних сил мало зазначені в нормативно-правовій базі, проте, практично опозиційні фракції мають змогу значно впливати на політику уряду шляхом можливості призначати керівні посади парламенту та виконавчої влади в країні [3].

Україна з самого початку проголошення незалежності мала партію або декілька опозиційних фракцій які, як правило, висловлювали повністю протилежні діючій владі ідеї розвитку країни та наголошували на зміні курсу країни. В подальшому, деякі політичні сили опозиції замінювали український уряд, але протягом незалежності нашої держави це так і не призвело до вдалого розвитку країни. На мою думку, за всю історію незалежної України опозиційних партій було доволі багато. Вони діяли не вдало з самого початку так як принципи та плани опозиційних фракцій згасали через втрату електорату або ж після заміни уряду опозиційними силами. Адаже, досягнення влади і було початковою метою, а ідеї та переконання остаточно так і не втілювались. Через це, на жаль, політична система України та характер відносин у ній поки що не відповідає рівню політичної культури у відповідності до демократичних стандартів.

Я вважаю, що діяльність опозиційних політичних партій в державі є обов'язковою умовою для країни з високим рівнем демократії. Досвід розвинутих демократичних держав показує нам, що наділення опозиційних фракцій повноцінними повноваженнями для представлення та обстоювання власної точки зору та альтернативних ідей стабілізує політичний стан в суспільстві, перешкоджає виникненню політичних конфліктів або позитивно впливає на досягнення компромісу в таких конфліктах, зменшує вірогідність похибок під час прийняття важливих рішень щодо функціонування та розвитку держави. Існування політичних партій в державі необхідно, проте, важливо сформувати цивілізовані стосунки між опозицією та владою.

Список використаних джерел

1. Доповідь «Про роль опозиції у демократичному парламенті». URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)025-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)025-rus)
2. Аналітична доповідь центру Разумкова «Опозиція в Україні». URL: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD31_2002_ukr.pdf (дата звернення: 29.03.2020).
3. Взаємодія парламентської опозиції з урядом. URL: <https://rada.oporaua.org/analityka/a-ia-k-u-nykh/13981-a-ia-k-u-nykh-vzaiemodiia-parlamentskoi-opozytsii-z-uriadom> (дата звернення: 29.03.2020).

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМЫ НАРУШЕНИЯ ПРИНЦИПОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Актуальность моей работы заключается в том, что выбранная мною тема является приоритетной на сегодняшний день: принципы международного права хоть и существуют на международной арене и являются общеобязательными, но мир сталкивается с тем, что «закрывает глаза» на их повсеместное нарушение. Для их контроля и соблюдения заключаются конвенции, подписываются декларации, создаются новые международные организации.

Напомним, что принципы являются основополагающими идеями, целями, на которых должны строиться международные отношения и которые, по идее, должны обеспечить установление мира и безопасности.

Поэтому моя работа это попытка раскрыть актуальную проблему современных международных отношений – соотношения основных принципов международного права с практикой реальных международных отношений первой четверти XXI века.

Закреплённые в Уставе ООН (1945 г.), а позднее в Декларации о принципах международного права (1970 г.) десять основных принципов являются основой всей системы международного права, в последние десятилетия вошли в серьёзное и опасное противоречие с политикой отдельных субъектов международных отношений. Наиболее активными субъектами современных международных отношений, в первую очередь, являются государства, а также постоянно растущее число международных организаций. При этом ни у кого не возникает сомнения в том, что сами принципы исторически обусловлены и доказали свой универсальный характер, а также нашли свое отражение в целом ряде важнейших правоустанавливающих документов ООН и правовых системах большинства государств.

Во-первых, сразу можно сказать, что международное право имеет цель ограничить право государства на ведение войны и превратить координацию действий суверенных государств в систему сотрудничества и достижения общей выгоды. Во-вторых, за этот период развития общества произошёл переход от сосуществования государств к сотрудничеству между ними: с целью не только достижения международного мира и безопасности, но и содействия осуществлению социальных и политических идей, что выражается в увеличении количества международных всемирных и региональных организаций.

На мой взгляд, современная международная практика демонстрирует постоянное нарушение основных принципов международного права.

Примером нарушения принципа «неприменения силы и угрозы силой» являются: вторжение США в Камбоджу в 1970 года; ввод советских войск в Афганистан в 1979 года; США в Гренаду и Ливию в 1983 году; в Панаму в 1989 году; бомбардировки США Югославии в 1999 году, а также военная операция «Буря в пустыне», проведённая НАТО в Ираке в 2003 году [3].

Принцип «мирного разрешения споров» также нарушается многочисленными столкновениями, конфликтами, а также террористическими действиями различных организаций, а также гражданскими войнами. Наиболее известный и затяжной арабо-израильский конфликт, который каждый год уносит сотни жизней, до сих пор не может найти своего мирного разрешения, не смотря на многочисленные попытки переговоров [2]. Так что, не смотря на то, что мир имеет высокий уровень своего развития, государства всё равно не могут найти золотую середину своего поведения и действовать не во вред себе. Ещё большее разочарование: не всегда конфликт разрешается своевременно, а из-за чего страдают невинные люди.

Принцип суверенного равенства государств, больших и малых, закреплён в Уставе ООН. Я считаю, что этим же Уставом он был и нарушен, поскольку пять великих держав были наделены правами, которых не имели любые другие члены ООН. Речь идёт о постоянных членах Совета Безопасности, которые имеют право вето и тем самым наделены правом существенно влиять на развитие мировых событий. Такими правами не обладают другие государства - члены ООН. Если в период создания ООН это объяснялось вкладом великих держав в разгром фашизма, то впоследствии этот фактор потерял свою актуальность. Следует наделить и другие страны статусом постоянных членов Совета Безопасности, но этого до сих пор не произошло, хотя многие из них входят в число самых демократичных государств мира, вносят вклад в укрепление мира, оказывают существенную помощь и содействие слаборазвитым странам, на деле реализуя идеи ООН.

Я считаю, что данная проблема актуальна, и не знаю, возможно ли, её решить демократическим способом. Из-за того, что все государства суверенны и независимы и существует запрет на вмешательство в их внутреннюю политику, это усложняет возможность влиять на них. Возможно, здесь может помочь только политическое давление, санкции, объединение государств в коалиции с целью экономического бойкота стран, нарушающих принципы международного права, не смотря на их роль на мировой арене.

Список использованных источников

1. Устав ООН: веб-сайт. URL: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html> (дата обращения: 26.03.2020)
2. Общеизвестные принципы международного права URL: <https://zaochnik.com/spravochnik/pravo/pravovedenie/obshepriznannye-printipy-mezhdunarodnogo-prava/>
3. Современные проблемы реализации основных принципов международного права URL: <http://politika.snauka.ru/2016/02/3725> (дата обращения: 26.03.2020)

Научный руководитель: Ю.С. Палеева, старший преподаватель кафедры права Университета имени Альфреда Нобеля

**К.В. Білий, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ШЕНГЕНСЬКОЇ ВІЗИ

Вже декілька років українці можуть подорожувати країнами Європейського Союзу без отримання шенгенської візи. Запровадження безвізового режиму є вкрай важливим для подальшої співпраці та євроінтеграції нашої країни до родини ЄС. Незважаючи на те, що для того, щоб перетинати кордон українцям не потрібно проходити тривалу процедуру щодо збирання пакету документів і отримати до паспорту шенгенської марки, все ж таки деякі формальності ще залишилися.

Наприклад, очікувалося, що після введення безвізу міграційні потоки збільшаться, але цього не відбулося [6, с.101]. На мою думку це зумовлено витратами на проїзд, а також пов'язано з багатьма суб'єктивними факторами.

Актуальність теми полягає у висвітленні питань щодо запровадження Європейським Союзом безвізового режиму для України для спрощеного відвідування країн ЄС, а також аналіз переваг безвізового режиму у порівнянні з отриманням шенгенської візи.

Запровадження Європейським Союзом безвізового режиму для України, разом з утвердженням Угоди про асоціацію і створенням зони вільної торгівлі, було ключовим завданням у контексті інтеграції нашої держави до ЄС. Дієвим та водночас ефективним правовим інструментом запровадження безвізового режиму для громадян України є Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами-членами, з другого боку, підписана 27 червня 2014 року й ратифікована Верховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 року.

Зауважимо, що питання легального працевлаштування не підпадає під спрощення після введення безвізового режиму для наших громадян. Для його вирішення ЄС повинен звернутись до свого власного досвіду впровадження безвізового режиму: візова лібералізація в даному випадку повинна супроводжуватися заходами, що надають більш гнучкий підхід до короткострокового легального працевлаштування в різних галузях, і більш тісним співробітництвом з країнами походження.

Інструментом, що пом'якшив наслідки розширення Шенгенської зони для громадян України став малий прикордонний рух - запровадження спеціального режиму, що поширювався на жителів прикордонних регіонів, надаючи їм змогу перетинати кордон за спеціальною багаторазовою посвідкою, що надає дозвіл знаходитись у прикордонних регіонах сусідніх країн протягом обмеженого часу [1].

Акцентуємо увагу, що запровадження безвізового режиму для громадян України дає змогу лише подорожувати до держав-учасниць Шенгенської угоди без необхідності отримання в'їзної візи держави призначення. Безвізовий режим дозволяє короткотермінове перебування в державах-членах ЄС (за виключенням Великої Британії та Ірландії) та інших державах-учасницях Шенгенської угоди до 90 днів протягом 180 днів.

У разі, якщо особі необхідно перебувати в ЄС більш тривалий час, їй необхідно буде оформити візу. Безвізовий режим також не означає права на проживання чи на працевлаштування в ЄС.

Перевищення дозволеного строку перебування може стати причиною відмови у в'їзді до держав-учасниць Шенгенської угоди у майбутньому. Якщо така необхідність виникає і необхідно затриматися у шенгенському просторі більше запланованого часу, єдиним варіантом є звернення до консульства з метою оформити відповідну візу і, таким чином, уникнути порушення законодавства та шенгенського права.

Якщо про те, що сукупний строк перебування громадянина України може перевищити 90 днів протягом 180 днів, стало відомо до початку поїздки, Вам необхідно якнайшвидше звернутися до консульської установи держави призначення з метою отримання консульської візи необхідного типу.

Під час в'їзду до Шенгенського простору громадянину України потрібно мати документи, які підтверджують мету поїздки, місце проживання, наявність достатніх фінансових засобів на цей термін перебування і намір повернутися до місця постійного проживання [7]. Придбання полісу медичного страхування є імперативною нормою. У випадку, якщо українські громадяни бажають подорожувати на

власному автомобілі, то придбання полісу страхування цивільної відповідальності власника транспортного засобу також є обов'язковою умовою без якої подорожуючі не зможуть перетнути шенгенський простір.

В рамках правил безвізових поїздок до Шенгенського простору кожна особа, включаючи дітей незалежно від віку, повинна мати окремий паспорт.

Туризм, поїздка у гості до родичів, відвідування друзів, поїдки з метою відвідування конференцій та семінарів – це ті варіанти, коли безвіз, дійсно, скасовує всі перепони і дозволяє перетинати кордон без зайвих формальностей. Для здійснення господарської, комерційної діяльності, отримання роботи за контрактом скасування віз не надає жодних переваг.

Отже, отримання візи не вимагатиметься під час поїздок до таких держав: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ісландія, Іспанія, Італія, Республіка Кіпр, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швейцарія, Швеція.

Таким чином, можна зробити висновок, що безвізовий режим між Україною та країнами ЄС для громадян України більш зручний. Довготривале та фінансово затратне оформлення шенгенської візи залишилося в минулому. Тепер нам потрібен тільки біометричний закордонний паспорт громадянина України. Але, з метою отримання роботи в країнах ЄС та отримання права на постійне проживання в країнах ЄС, як і раніше потрібно оформити спеціальну візу або дозвіл на проживання. Тобто, візові формальності ліквідовано виключно для пересічних громадян, які бажають здійснити не тривалу подорож до країн шенгенського простору. Для всіх інших поїздок ці формальності залишаються.

Список використаних джерел

1. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз від 18 червня 2007 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_850.
2. Угода між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз від 23 липня 2012 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b15.
3. План дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України від 22 листопада 2010 року. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=244813273&cat_id=22328_0190&ctime=1324569897648.

4. Білінська Г. Шість переваг та недоліків безвізового режиму ЄС з Україною. URL: <http://1001idea.info/6-perevag-ta-nedolikiv-bezvizovogo-rezhymu-yes-z-ukrayinoyu/>

5. Дванадцять головних питань про те, як працюватиме безвізовий режим з ЄС. URL: https://espresso.tv/article/2017/04/14/bezvizovyy_rezhym

6. Мірошніченко Т. Є. Закономірності міжнародної міграції робочої сили в контексті програми безвізового режиму України з ЄС. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2014. №6(1). С. 100-102. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_u_en_2014_6\(1\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_u_en_2014_6(1)_25)

7. Панів З. Угода про асоціацію та аспект візової політики. Яке майбутнє чекає на Україну в ЄС? Збірник наукових праць. №1 (16). 2016. С. 283-292.

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**А.О. Коссович, студент спеціальності «Право», гр. ПЗ-19м
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

МУСУЛЬМАНСЬКЕ ПРАВО У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У сучасному світі мусульманське право є складним юридичним явищем у зв'язку з існуючими правовими нормами. Вони є застарілими, що виражається в загальній невідповідності світовій практиці, а саме через жорстокість покарань і обмеженні прав людини. Проблематика полягає в тому, чому вважається що дана правова сім'я значно утискає особу та її гідність? Бо навіть ті галузі права які вдалося змінити, піддаються критиці через їх несхожість на світові стандарти.

Почнемо з того, що ця правова система ґрунтується на ідеї божественного походження держави і права, тобто під нормою розуміється правило, адресоване Аллахом. Головним джерелом права є Коран – священна книга мусульман. Право засноване на вірі, тому його не можна змінити або скасувати. Саме з цієї причини система мало піддається змінам та реформуванню. Воно безперечно і абсолютно, тому має безумовно виконуватися.

Право, як сукупність обов'язкових приписів, сформувалося в ранньому Середньовіччі, а трохи пізніше розділилося на різні гілки і держава сама зобов'язалася дотримуватися конкретної юридичної школи. Звідси виходить така диференціація норм в різних ісламських державах.

Загалом, ісламське право являє собою право юристів-практиків [1].

Тепер перейдемо до особливостей ісламського права, які викликають найбільші суперечки.

На своїй Батьківщині, ісламське право має назву «Фікх». За ним, людські вчинки діляться на п'ять категорій: обов'язкові дії, які особа повинна виконувати та дотримуватися; рекомендовані вчинки; дозволені та нейтральні дії, вчинення яких не закріплене, але не забороняється; дії, які засуджуються та визнаються небажаними і забороненими; повністю заборонені діяння, за які гарантовано особа буде нести покарання.

За змістом норми мусульманського права також істотно відрізняються від європейських. В їх основі лежить обов'язок здійснити ті чи інші вчинки.

В мусульманському праві присутнє поділ на такі галузі права:

- 1) Ібадат - дотримання релігійних обрядів та богослужіння. Це те що зобов'язаний робити мусульманин.
- 2) Мунакахат - сімейне право.
- 3) Муамалат - цивільне право. У цю сферу суспільних відносин також входять торгове і фінансове право.
- 4) Укуба - кримінальне право, в якому розглядаються покарання [3].

Мусульманське судочинство просте – суд складається з одного судді, який розглядає справи всіх категорій. Можна сказати, що судочинство може ґрунтуватися на довірі до судді – громадяни, які звертаються до нього, повністю покладаються на суддю [2]. Тобто, це такий собі «рудимент Середньовіччя», коли справа розглядається одноособово, але це нелогічно та неправильно тому що: один суддя на декілька тисяч осіб, та він не може знати взагалі усі правові галузі. При цьому, відсутня звична нам ієрархія судів з апеляційними та касаційними інстанціями. Як правило, до суддів пред'являються високі кваліфікаційні вимоги з точки зору їх релігійно-правової підготовки.

У наш час в деяких державах ліквідовані подібні суди та створені суди звичного нам судочинства, а також створюється багатоступінчаста судова система, на манер європейської.

Найбільше спорів виникає у сімейному та кримінальному праві, а найсерйозніша проблема, яка активно обговорюється у світі – це права жінок.

Правове становище жінки активно піддається критиці з боку інших правових сімей. Ісламське право передбачає значні відмінності ролі чоловіка та жінки, які виражаються в питаннях шлюбу, розлучення, юридичного статусу, освіти та одягу.

Основна роль жінки зводиться до створення сім'ї, догляду за дітьми та домом, в той час, як роль чоловіка - у її фінансовій підтримці.

Жінка може здобувати освіту, працювати, але тільки за згодою піклувальника і за умови щоб робота не заважала основній ролі. У жінок є право власності, наприклад, зароблені кошти вважаються її особистою власністю і вона може розпоряджатися нею на свій розсуд, в той час як чоловікам наказано витратити зароблене на сім'ю [4].

У сімейному праві, шлюб розглядається як договір. Укладається шлюбний контракт, за яким кожен з подружжя з моменту одруження покладає на себе певні зобов'язання, за які він несе відповідальність. Найважливішими зобов'язаннями шлюбного контракту є: виплата чоловіком весільного подарунку (махр), який є безпосередньо власністю дружини; утримання дружини у всіх його формах, (їжа, одяг, житло). Тим часом, на дружину покладається затвердити за чоловіком право на її виховання, оскільки він є главою сім'ї та підпорядкування чоловікові у всьому. Саме у цьому моменті найбільше суперечностей. Дружина повинна бути прив'язаною до дому та навіть не повинна виходити з дому без дозволу чоловіка, якщо немає необхідності.

Найсерйознішою проблемою є насилля у сім'ї. Справа в тому, що іслам дозволяє бити дружину, але лише в тому випадку, коли вона не слухається чоловіка і не кориться йому без поважної причини. Справедливості заради, слід сказати що це не є добре для мусульманина, ніяк не заохочується та дозволяється лише в останню чергу. Але, за таке не прописана санкція, тому «виховні заходи» завжди переростають в побиття. Це стало великою проблемою і мусульманські держави зрозуміли, що з цим необхідно боротися. Зараз вони намагаються викоринити подружнє насилля – створюються спеціальні служби з протидії домашньому насиллю та телефони довіри. Насилля щодо дружини починає каратися законодавством.

Окрім цього, в більшості ісламських країн має місце статева сегрегація – розділ професій на чоловічі та жіночі. Причина обумовлена поведінковими моделями, продиктованими деякими приписами ісламської релігії. Наприклад, характерна для мусульманських сімей багатодітність, яка має безпосереднє відношення до заборони переривання вагітності, є об'єктивною перешкодою для просування жінок кар'єрними сходами. Багатодітна сім'я виступає в ісламській традиції як якийсь еталон та служить для мусульманських жінок орієнтиром, відповідно до якого вони будують своє життя і вибирають професії.

Що стосується кримінального права, то воно критикується за дуже жорстокі покарання та наявність смертної кари. Проте це можна пояснити. По-перше, вона застосовується тільки для мусульман, за

виключний перелік злочинів (а саме перелюбство, наклеп за перелюбство, пияцтво, азартні ігри, незаконне привласнення чужого майна, шахрайство) та на підставі прямих наказів правових ісламських джерел. Міра покарання визначається суддею та повинна бути адекватна скоєному проступку.

Найголовніше те, що відповідальність за свої вчинки повинні нести всі люди, незалежно від впливу і суспільного становища. Від покарання не застраховані навіть королівські особи.

Покарання поділяються на три групи: припиняючі (смертна кара), покарання що передбачають помсту, повчальні. Про смертну кару вже було сказано вище. До покарань що передбачають помсту відносяться сама помста, компенсація, спокутування та позбавлення спадку. Ці види покарання застосовуються за різні злочини проти життя і здоров'я людей. За навмисне вбивство людина карається вбивством. Спадкоємці убитого також можуть замінити покарання викупом за вбитого, або компенсацією і відшкодуванням збитку, або пробачити вбивцю. У разі ненавмисного вбивства або поранення виплачується компенсація. З усього вищесказаного, можна зробити висновок, що система покарань продумана та налаштована саме на ментальність мусульманського суспільства.

Слід зазначити, що є таке покарання як «кісас» - рівне скоєному протиправному діянню, що має у своїй основі принцип таліона з Середньовіччя. Основними злочинами даної категорії вважаються умисне вбивство і тілесні ушкодження незворотного характеру [6].

Тепер про сучасну ситуацію. Усі країни з мусульманським населенням діляться на 3 основні групи залежно від ступеня впливу норм мусульманського права на законодавство і масштабів їх застосування.

Перша група, це держави, де широко застосовується мусульманське право і вплив західного права незначний - Саудівська Аравія, Іран, Кувейт, Бахрейн, Бруней, ОАЕ. Там принципи шариату офіційно вважаються пріоритетними і надають глибокий вплив на всі галузі права.

Другу групу становлять правові системи більшості мусульманських країн. Там ісламське право застосовується тільки для регулювання суспільного життя, що стосується особистого статусу і релігійних установ, а всі інші сфери регулюються сучасним правом.

У третю групу входять країни, де мусульманське право майже повністю втратило свої позиції - держави Середньої Азії, які входили в СРСР і Албанія. Правові системи цих країн були докорінно змінені і побудовані на абсолютно інших принципах. В даний час вони також близькі до європейського права.

Особливий випадок – Туреччина. Вона не була соціалістичною, але політично і економічно тісно пов'язана з Європою. Мусульманське право було повністю скасовано ще в 1926 році. Всі сфери суспільних відносин регулюються правом європейського зразка [7].

У підсумку можна сказати, що, на мою думку, жорстокість мусульманського надто перебільшена. Якщо його опрацювати, вникнути в деталі, а також дізнатися інформацію про ментальність людей-мусульман, то стає зрозуміло навіщо створені такі серйозні покарання за правопорушення та для чого створені деякі обмеження в фінансовій системі, або цивільному праві. В нормах є раціональне зерно – наприклад, рівноцінне покарання за скоєний злочин або проступок. Зрозуміло, що ніяк не можна виправдати жорстокість по відношенню до насилля над дружиною, але самі держави це розуміють та стараються робити все можливе щоб ця проблема зникла. У виправданні хочеться зауважити, що у всіх державах присутня проблема домашнього насилля, просто вона вже мізерна та система захисту членів родини там добре відпрацьована, а ще мабуть це не піддається великому розголосу.

При цьому, звинувачуючи іслам як «релігію заборон», світові діячі що перебувають у різних «вільних країнах» забувають одну просту деталь – мусульманське суспільство є іншим, консервативним, сприймає все нове в штики і для них, така ситуація звична та правильна. А багато хорошого є в країнах з високим рівнем свободи? Навряд чи, але це тема для окремої розмови.

Точно можна сказати одне – мусульманське право поступово змінюється. Запозичуються кодекси європейського зразка, реформується судова система. Але певні сфери життя залишаються незмінними – це релігійні обряди, правоособистого статусу та сімейне право, але воно також зазнає змін.

Список використаних джерел

1. Мусульманская правовая семья: веб-сайт. URL: https://studme.org/https://studme.org/33224/pravo/musulmanskaya_pravovaya_semya
2. Мусульманское право в современном мире: веб-сайт. URL: <https://lawbook.online/https://lawbook.online/gosudarstva-prava-teoriya/musulmanskoe-pravo-sovremennom-23820.html/>
3. Али-заде, А. А. Фикх. *Исламский энциклопедический словарь*. М. : Ансар, 2007. С. 814.
4. Фролова Л.Н. Статус женщины в исламе. *Вестник Адыгейского государственного университета*. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. Майкоп, 2009. Вып. 2.

5. Побивание женщины: веб-сайт. URL: <http://www.womeninislam.ws/http://www.womeninislam.ws/ru/stoning-women.aspx>

6. Кысас: веб-сайт. URL: <http://endic.ru/http://endic.ru/islam/Ksas-343.html>

7. Хишам Абдель МажидРаххал. Эволюция правовых систем арабских стран: дис.... канд. юрид. наук : 12.00.01.М., 2002.

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

**К.М. Балацька, студентка спеціальності «Право», гр. ПЗ-16
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро**

ПРОБЛЕМАТИКА ТЕРМІНОЛОГІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Незважаючи на те, що Європейський Союз існує вже понад 27 років, природа і дія права ЄС досі є предметом дискусій в науці міжнародного та європейського права.

Найбільше в цій сфері мене зацікавила термінологія. Визначення «європейське право» і «право ЄС» у багатьох випадках живаються неоднозначно і неправильно.

Вказані поняття часто використовуються як синоніми, однак є різними за своїм обсягом і змістом. Різниця полягає в тому, що європейське право є найбільш широким поняттям, яке включає в себе право всіх держав Європи, а також право всіх міжнародних організацій, що функціонують на європейській території. Таким чином, воно охоплює не тільки право ЄС, а й правові системи держав Європи (зокрема, Швейцарія та ін.), які не є членами об'єднання [2, с. 77].

У свою чергу, право ЄС включає в себе всі положення засновницьких документів ЄС, а також норми, встановлені в інших джерелах-актах, прийнятих органами Євросоюзу для досягнення цілей, позначених у засновницьких документах. Слід зазначити, що в даному випадку мова йде про інтеграційне право, що виключає право Ради Європи [1, с. 101].

Хочу звернути увагу на саму природу права Європейського Союзу. Існує декілька точок зору. З одного боку, право інтегрованої Європи, створеної за допомогою установчих договорів, укладених між європейськими державами, за своєю природою було міжнародним правом. Це стосується всіх відносин: з точки зору порядку виникнення, функціонування, що містилися в ньому принципів і норм, правосуб'єктності сторін і т. д.

Однак в процесі розвитку об'єднаної Європи міжнародно-правова природа даної системи зазнала значних змін. Багато дослідників стверджують, що незважаючи на своє міжнародно-правове походження, правова система Європейського Союзу містить в собі набагато більше спільних характеристик з національним, ніж з міжнародним правом. Особливо це стосується таких галузей, як конституційне та адміністративне право [3, с. 56].

У наш час право ЄС розглядається як самостійна правова система, яка існує поряд з міжнародним правом і національними правовими системами.

У рішеннях суду ЄС, що стосуються питання тлумачення норм, підкреслюється самостійний характер права ЄС. Зокрема в рішенні у справі «Van Gend en Loos» 1963 року суд вказав на формування нового міжнародного правопорядку. Згодом суд говорить про право спільнот уже не як про міжнародну, а як про специфічну самостійну правову систему («Francovich», 1991 року).

На мою думку, принципово важливо відрізнити ці поняття. Право Європейського Союзу - складова частина європейського права в широкому сенсі цього слова. Одночасно, в міру розвитку інтеграційних процесів в Європі воно має тенденцію ставати загальноєвропейським правом, але сьогодні ще не є таким.

Таким чином, розвиваючись на базі накопиченого досвіду Європи і вбираючи в себе її правові досягнення, право ЄС стає комплексною правовою системою. У ньому поєднуються, з одного боку, національне та міжнародне право, а з іншого - континентальне і англосаксонське. При цьому в праві ЄС є і свої унікальні конструкції. Головною тенденцією еволюції права ЄС є його зближення з національним (внутрішньодержавним) правом, при збереженні і розвитку його міжнародно-правових рис.

Список використаних джерел

1. Кашкин С.Ю. Основи права Європейського Союзу: схеми і коментарі. Москва: Юрайт, 2014. 172 с.
2. Марченко М.Н., Дерябіна Е.М. Правова система Європейського Союзу: монографія. Москва: ИНФА-М, 2015. 704 с.
3. Марченко, М.Н., Дерябіна, Е.М. Право Європейського Союзу: питання історії та теорії. Москва: Проспект, 2015. 432 с.

Науковий керівник: Ю.С. Палєєва, старший викладач кафедри права Університету імені Альфреда Нобеля

Наукове видання

XI Всеукраїнська науково-практична конференція

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Тези доповідей

23 квітня 2020 р.

(українською та російською мовами)

Підписано до друку 21.04.2020. Формат 60×84/16.

Ум. друк. арк. 17,67. Тираж 120 пр. Зам. № .

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».
49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18.

Тел. (056) 720-71-54, e-mail: rio@duan.edu.ua

Свідоцтво ДК № 5309 від 20.03.2017 р.

Віддруковано у ТОВ «Роял Принт».
49052, м. Дніпро, вул. В. Ларіонова, 145.

Тел. (056) 794-61-05, 04

Свідоцтво ДК № 4765 від 04.09.2014 р.